

**TRABZON ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**ORTAOKUL SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARININ KÜLTÜREL
UNSURLAR BAĞLAMINDA İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayhan UÇAR

TRABZON

Haziran, 2025

**TRABZON ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**ORTAOKUL SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARININ KÜLTÜREL
UNSURLAR BAĞLAMINDA İNCELENMESİ**

Ayhan UÇAR
ORCID: 0009-0000-5792-2485

**Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsünce Yüksek
Lisans Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.**

Tezin Danışmanı
Prof. Dr. Ebru GENÇTÜRK GÜVEN
ORCID: 0000-0002-4606-6449

TRABZON
Haziran, 2025

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Tezimin içerdiği yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarda bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yaptığımı ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi, ayrıca bu çalışmanın Trabzon Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı ile tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonuca razı olduğumu bildiririm.

Ayhan UÇAR

20 / 06 / 2025

YAPAY ZEKÂ KULLANIMINA İLİŞKİN BEYAN FORMU

☒ Tez yazım sürecinde yapay zekâ tabanlı araçlardan **faydalanmadım**.

☐ Tez yazım sürecinde yapay zekâ tabanlı araçlardan **faydalandım**. Bu kapsamda, yapay zekâ destekli araçların kullanımına ilişkin aşağıdaki hususları beyan ederim:

1. Bu çalışmada, yalnızca bilimsel üretim sürecini desteklemek amacıyla yapay zekâ tabanlı araçlardan yararlanılmış olup; kullanılan araçların işlevi, katkı düzeyi ve sınırları açık biçimde eklerde belirtilmiştir. Bu kapsamda kullanılan yapay zekanın kapsamı hipotez geliştirme, teorik tartışma ve yorumlama gibi üst düzey beceri, deneyim ve uzmanlık gerektiren aşamaları içermemektedir.
2. Yapay zekâ kullanımı, çalışmanın özgünlüğüne, bilimsel etik kurallarına ve ilgili mevzuata aykırı olmayacak biçimde gerçekleştirilmiştir.
3. Usulsüz yapay zekâ kullanımı (örneğin: kaynak göstermeksizin metin üretimi, otomatik içerik üretiminin özgün eser gibi sunulması, yanıltıcı kaynak gösterimi vb.) tarafımdan kesinlikle yapılmamıştır.
4. Çalışmanın hazırlanmasında kullanılan yapay zekâ araçları ve işlevleri ekte sunulan tabloda ayrıntılı olarak belirtilmiş olup, bu kullanım danışman öğretim üyesinin bilgisi dahilinde gerçekleştirilmiştir.
5. Yukarıda yer alan beyanımın gerçeğe aykırı olduğunun tespiti hâlinde, yükseköğretim mevzuatı, ilgili etik kurallar ve Trabzon Üniversitesi disiplin mevzuatı çerçevesinde hakkımda yaptırım uygulanabileceğini bildiğimi ve bu sonuçları kabul ettiğimi taahhüt ederim.
6. Bu çalışmada, Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Faaliyetlerinde Üretken Yapay Zeka Kullanımına Dair Etik Rehber’de belirtilen ilkelere uygun biçimde üretken yapay zekâdan yararlanılmıştır.

Ayhan UÇAR

20 / 06 / 2025

ÖNSÖZ

Kültür, bir toplumun kimliğini oluşturan, geçmişten bugüne taşınan maddi ve manevi değerlerin bütünüdür. Toplumların varlığını sürdürebilmesi ve kendi benliğini gelecek nesillere aktarabilmesi, bu kültürel birikimin korunmasına ve eğitim yoluyla genç kuşaklara aktarılmasına bağlıdır. Bu aktarımın en etkili yollarından biri ise şüphesiz eğitim sistemidir. Okullar, bireylerin kültürel değerlerle tanıştığı, onları içselleştirdiği ve yaşatmayı öğrendiği kurumlardır. Ders kitapları ise bu sürecin en önemli araçlarından biri olarak, öğrencilere kültürel mirasın tanıtılması ve benimsetilmesinde kilit bir rol üstlenmektedir. Özellikle Sosyal Bilgiler ders kitapları, kültür aktarımında sahip oldukları içerik çeşitliliği ve kapsamla, öğrencilerin toplumsal aidiyet ve kimlik duygularını geliştirmelerine önemli katkılar sunmaktadır.

Bu bağlamda hazırlanan bu tez çalışması, ortaokul düzeyinde okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarının kültürel unsurlar açısından kapsamlı bir analizini sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın, kültür temelli eğitimin güçlendirilmesi yolunda alana özgün katkılar sağlayacağına; aynı zamanda yeni eğitim modelleri çerçevesinde geliştirilecek ders materyalleri için yol gösterici bir kaynak olacağına inanılmaktadır.

Bu akademik yolculuk, yalnızca bireysel çaba ve araştırma sürecinin bir ürünü değil, aynı zamanda pek çok kişinin katkısıyla şekillenmiş kolektif bir emeğin sonucudur. Öncelikle, tez sürecimin her aşamasında bilgi, deneyim ve yönlendirmeleriyle bana ışık tutan değerli danışmanım Prof. Dr. Ebru Gençtürk Güven'e en derin teşekkürlerimi sunmak isterim. Onun akademik rehberliği, eleştirel bakış açısı ve teşvik edici tutumu, bu çalışmanın bilimsel niteliğini şekillendirmemde büyük rol oynamıştır.

Tez jüri üyeleri Dr. Öğretim Üyesi Gizem Çolak ve Dr. Öğretim Üyesi Özlem Elvan'a tezi titizlikle okudukları, yapıcı değerlendirmeleri, katkıları ve yönlendirmeleri için içten teşekkür ederim. Akademik bir bakış açısıyla sundukları geri bildirimler, çalışmamın daha nitelikli bir hâl almasına katkı sağlamıştır.

Bu sürecin en güçlü manevi destekçisi olan sevgili eşim Evren Uçar'a sonsuz teşekkür ederim. Zorluklar karşısındaki sabrı, anlayışı ve sevgisi, yalnızca bu çalışmanın değil, hayat yolculuğumun da en kıymetli dayanaklarından biri olmuştur.

Sevgili kızlarım Elif Ece ve Zeynep, sizler bu sürecin en özel ilham kaynaklarıdır. Varlığınız, bana her zaman umut ve güç verdi. Sizlerin geleceği için atılan her adımda emeğimin bir anlam kazanması, bu tezi daha da anlamlı kılıyor.

Ayrıca, eğitim hayatım boyunca bana bilgi ve deneyimleriyle katkıda bulunan, yolumu aydınlatan değerli hocalarım Prof. Dr. Yavuz AKBAŞ, Prof. Dr. Mehmet AKPINAR, Doç. Dr.

Muzaffer BAŞKAYA ve Doç. Dr. Kerem ÇOLAK’a içtenlikle teşekkür ederim. Onların rehberliği, bu akademik çalışmanın sağlam bir temele oturmasına olanak sağlamıştır.

Son olarak, birlikte çalışmaktan onur duyduğum Bilim ve Sanat Merkezi’ndeki kıymetli öğretmen arkadaşlarıma ve bu süreçte desteğini esirgemeyen tüm dostlarıma en içten şükranlarımı sunarım.

Haziran, 2025

Trabzon

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
ÖZET.....	ix
ABSTRACT	x
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
GÖRSELLER LİSTESİ	xv
KISALTMALAR LİSTESİ	xxi
1. GİRİŞ	1
1. 1. Araştırmanın Amacı	5
1.2. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi	6
1. 3. Araştırmanın Sınırlılıkları	6
1. 4. Araştırmanın Varsayımları.....	7
1. 5. Tanımlar	7
2. LİTERATÜR TARAMASI	8
2. 1. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi	8
2. 1. 1. Kültür	8
2. 1. 2. Kültür Elemanları/Unsurları	9
2. 1. 3. Kültür Eğitim İlişkisi	14
2. 1. 4. Kültür ve Sosyal Bilgiler Dersi İlişkisi	15
2. 1. 5. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Kültürün Yeri ve Önemi.....	17
2. 2. Ders Kitapları.....	18
2. 2. 1. Eğitim Materyali Olarak Ders Kitabı.....	19
2. 2. 2. Ders Kitaplarının Öğretimdeki Yeri ve Önemi	20
2. 2. 3. Ders Kitaplarının Genel Özellikleri	22
2. 2. 4. Ders Kitaplarında Bulunması Gereken Nitelikler	24
2. 2. 4. 1. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Bulunması gereken Nitelikler	26
2. 2. 5. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Kültür Aktarımındaki Yeri ve Önemi.....	26
2. 3. İlgili Araştırmalar	28
3. YÖNTEM.....	37
3. 1. Araştırma Modeli	37
3. 2. Araştırmanın Örneklemi ve Veri Toplama Aracı.....	37
3. 3. Veri Analiz Süreci.....	38

4. BULGULAR	41
4. 1. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında (5, 6 ve 7.sınıf) Yer Verilen Kültürel Unsurlara Yönelik Bulgular	41
4. 2. Ders Kitaplarının Birinci Öğrenme Alanlarında Kültürel Unsurların Temsiline Yönelik Bulgular	45
4. 2. Ders Kitaplarının İkinci Öğrenme Alanlarında Kültürel Unsurların Temsiline Yönelik Bulgular	65
4. 3. Ders Kitaplarının Üçüncü Öğrenme Alanlarında Kültürel Unsurların Temsiline Yönelik Bulgular	80
4. 5. Ders Kitaplarının Dördüncü Öğrenme Alanlarında Kültürel Unsurların Temsiline Yönelik Bulgular	112
4. 6. Ders Kitaplarının Beşinci Öğrenme Alanlarında Kültürel Unsurların Temsiline Yönelik Bulgular	125
4. 7. Ders Kitaplarının Altıncı Öğrenme Alanlarında Kültürel Unsurların Temsiline Yönelik Bulgular	138
4. 8. Ders Kitaplarının Yedinci Öğrenme Alanlarında Kültürel Unsurların Temsiline Yönelik Bulgular	154
5. TARTIŞMA	161
5. 1. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Verilen Kültürel Unsurların Temsiline Yönelik Tartışma	161
5. 2. Birinci Öğrenme Alanlarındaki Bulgulara Yönelik Tartışma	164
5. 3. İkinci Öğrenme Alanlarındaki Bulgulara Yönelik Tartışma	166
5. 4. Üçüncü Öğrenme Alanlarındaki Bulgulara Yönelik Tartışma	167
5. 5. Dördüncü Öğrenme Alanlarındaki Bulgulara Yönelik Tartışma	168
5. 6. Beşinci Öğrenme Alanlarındaki Bulgulara Yönelik Tartışma	169
5. 7. Altıncı Öğrenme Alanlarındaki Bulgulara Yönelik Tartışma	169
5. 8. Yedinci Öğrenme Alanlarındaki Bulgulara Yönelik Tartışma	170
6. SONUÇLAR ve ÖNERİLER	172
6. 1. Sonuçlar	172
6. 2. İleride Yapılabilecek Araştırmalara Yönelik Öneriler	174
7. KAYNAKLAR	175
8. ÖZ GEÇMİŞ VE İLETİŞİM BİLGİLERİ	185

ÖZET

Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Kültürel Unsurlar Bağlamında İncelenmesi

Kültür, toplumların kimliğini oluşturan maddi ve manevi unsurların bütünüdür ve bireylerin yaşamlarıyla iç içedir. Bu değerlerin korunması ve gelecek nesillere aktarılması eğitim kurumları aracılığıyla gerçekleşir ve bu süreçte okullar ile ders kitapları önemli bir rol oynar. Özellikle Sosyal Bilgiler ders kitapları, öğrencilerin toplumsallaşmasını, kültürel mirası tanımasını ve milli bilinç kazanmasını sağlayan içerikler barındırmalıdır. Ders kitaplarında kültürel unsurların ne ölçüde ve nasıl yer aldığı, eğitim süreçlerinin etkinliği ve kültürel aktarımın sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır. Bu amaçla ders kitapların kültür aktarımında yeterli olması gerekmektedir. Bu araştırmada 2024-2025 eğitim-öğretim yılında okutulan ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki kültürel temsiller incelenmiştir. Ders kitapları oluşturulan kültürel unsurlar tablosuna göre incelenmiştir. Bu kültürel tablo ulusal ve uluslararası alanyazın taranarak oluşturulmuştur. Kültürel unsurların sınıflandırılmasında en çok kullanılan kültürel kategoriler ve kodlar incelenmiş (Tomalin & Stempleski, 1993; Moran, 2001; Yuen, 2011; Razi, 2012) ve yeni bir tablo ortaya konulmuştur. Veriler nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Bu analiz ders kitaplarının metinler, etkinlikler, görseller ve ölçme değerlendirme bölümleri dikkate alınarak yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, kültürel temsillere en yoğun şekilde 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer verildiği belirlenmiştir. Kategorik düzeyde ise en fazla kültürel temsile “ürünler” kategorisinde rastlanmıştır. Bu kategori içerisinde ise özellikle “mimari” kodunda kültürel temsillerin en yoğun şekilde bulunduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Sosyal Bilgiler Eğitimi, Kültür, Kültürel Unsurlar, Sosyal Bilgiler Ders Kitabı

ABSTRACT

An Analysis of Middle School Social Studies Textbooks in the Context of Cultural Elements

Culture is the entirety of tangible and intangible elements that constitute the identity of societies and is intertwined with individuals' lives. The preservation of these values and their transmission to future generations are achieved through educational institutions, with schools and textbooks playing a significant role in this process. In particular, Social Studies textbooks should include content that facilitates students' socialization, recognition of cultural heritage, and development of national consciousness. The extent and manner in which cultural elements are presented in textbooks are crucial for the effectiveness of educational processes and the sustainability of cultural transmission. Therefore, textbooks must be sufficient in conveying cultural knowledge.

This study examines the cultural representations in middle school Social Studies textbooks used in the 2024–2025 academic year. The textbooks were analyzed based on a table of cultural elements created through a review of national and international literature. The most commonly used cultural categories and codes in literature were reviewed (Tomalin & Stempleski, 1993; Moran, 2001; Yuen, 2011; Razi, 2012), and a new table was developed. Data were analyzed using the qualitative research method of document analysis. The analysis considered the texts, activities, visuals, and assessment sections of the textbooks.

As a result of the analyses, it was found that the 6th grade Social Studies textbook included the highest number of cultural representations. At the categorical level, the most frequent cultural representations were found under the “products” category, with the “architecture” code being the most prominent within this category.

Keywords: Social Studies Course, Culture, Cultural Elements, Social Studies Textbook

TABLolar LİSTESİ

<u>Tablo No</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
1.	Kültürün Ana Kategorileri (Tomalin & Stempleski, 1993)	11
2.	Kültürün Beş Boyutu Sınıflandırması (Moran, 2001)	13
3.	Kültürel Unsurlar (Yuen, 2011).....	13
4.	Veri Kaynaklarını Oluşturan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına İlişkin Bilgiler	38
5.	Kültürel Kategoriler.....	39
6.	Sosyal Bildiler Ders Kitaplarındaki Öğrenme Alanları/Üniteler	39
7.	Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Kültürel Unsurların Dağılımı	42
8.	Birinci Öğrenme Alanlarındaki Kültürel Unsurların Dağılımı	45
9.	İkinci Öğrenme Alanındaki Kültürel Unsurların Dağılımı	66
10.	Üçüncü Öğrenme Alanındaki Kültürel Unsurların Dağılımı.....	80
11.	Dördüncü Öğrenme Alanındaki Kültürel Unsurların Dağılımı	113
12.	Beşinci Öğrenme Alanındaki Kültürel Unsurların Dağılımı	126
13.	Altıncı Öğrenme Alanındaki Kültürel Unsurların Dağılımı	139
14.	Yedinci Öğrenme Alanlarındaki Kültürel Unsurların Dağılımı	154

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Şekil No</u>	<u>Şekil Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
1.	Kültür kavramının ana ögesi ve kültür haritası (Güvenç, 1979).....	10
2.	Yardım kampanyası (6. sınıf, s. 27).....	47
3.	Evrensel değerler kodu ölçme ve değerlendirme örneği (6.sınıf, s. 35)	49
4.	Geleneksel değerler kodu etkinlik örneği (5.sınıf, 1. kitap, s. 34)	49
5.	Geleneksel değerler kodu etkinlik örneği (6. sınıf, s. 26)	49
6.	Geleneksel değerler kodu ölçme değerlendirme örneği (5.sınıf, 1.kitap, s.45)	50
7.	Düşünce kodu metin örneği (5.sınıf, 1.kitap, s. 20).....	50
8.	Düşünce kodu etkinlik örneği (5.sınıf, 1.kitap, s. 31).....	50
9.	Gelenek ve görenekler kodu metin örneği (5. sınıf, 1. kitap, s. 21).....	52
10.	Gelenek ve görenekler kodu metin örneği (6. sınıf, s. 16).....	53
11.	Gelenek ve görenekler kodu metin örneği (6. sınıf, s. 16).....	53
12.	Gelenek ve görenekler kodu ölçme değerlendirme örneği (6. sınıf, s. 35)	54
13.	Geleneksel halk oyunu örneği (5. sınıf, s. 45)	56
14.	Edebiyat kodu örneği (5. sınıf, s. 16).....	60
15.	Edebiyat kodu örneği (7. sınıf, s. 42).....	61
16.	Dil kodu etkinlik örneği (5. sınıf, s. 30).....	63
17.	Mimari kodu etkinlik örneği (5.sınıf, s. 51).....	69
18.	Mimari kodu etkinlik örneği (5. sınıf, s. 59).....	69
19.	Bayrak kodu metin örneği (5. sınıf, s. 83)	70
20.	Edebiyat kodu metin örneği (6.sınıf, s.1 06).....	72
21.	Edebiyat kodu metin örneği (6. sınıf, s. 106).....	73
22.	Evrensel değerler kodu ölçme değerlendirme örneği (5. sınıf, s. 92)	77
23.	Evrensel değerler kodu ölçme değerlendirme örneği (5. sınıf, s. 92)	77
24.	Evrensel değerler kodu ölçme değerlendirme örneği (5. sınıf, s. 92)	77

<u>Şekil No</u>	<u>Şekil Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
25.	Geleneksel değerler kodu etkinlik örneği (5. sınıf, s. 60).....	78
26.	İnançlar kodu ölçme metin örneği (5. sınıf, s. 59).....	78
27.	Siyasi Karakter kodu etkinlik örneği (6.sınıf, s. 102).....	79
28.	Edebi Karakter kodu metin örneği (6. sınıf, s. 106)	79
29.	Tarihsel Karakter kodu ölçme değerlendirme örneği (6, s. 93)	83
30.	Tarihsel Karakter kodu ölçme değerlendirme örneği (7, s. 106)	83
31.	Bilim insanı kodu etkinlik örneği (7. sınıf, s. 86).....	84
32.	Düşünür kodu etkinlik örneği (7, s. 86).....	86
33.	Mimari kodu Ölçme değerlendirme örneği (6. sınıf, s. 93)	91
34.	Somut kültürel miras kodu ölçme değerlendirme örneği (5. sınıf, s. 143)	92
35.	Somut kültürel miras kodu ölçme değerlendirme örneği (6. sınıf, s. 92)	94
36.	Edebiyat kodu ölçme değerlendirme örneği (6.sınıf, s. 54).....	95
37.	Uygurlara ait kitap sayfası (6. sınıf, s. 54).....	95
38.	Yiyecek içecek metin örneği örneği (5. sınıf, s. 119).....	99
39.	Para kodu ölçme değerlendirme örneği (5. sınıf, s. 109).....	101
40.	Din kodu ölçme değerlendirme örneği (6. sınıf, s. 91)	103
41.	Din kodu ölçme değerlendirme örneği (7. sınıf, s. 107)	103
42.	Evrensel değerler kodu ölçme değerlendirme örneği (5. sınıf, s. 142).....	111
43.	Türkan AKYOL ve Tansu ÇİLLER (6. sınıf, s. 233).	119
44.	Evrensel değerler etkinlik örneği (7. sınıf, s. 197).....	128
45.	Evrensel değerler ölçme değerlendirme örneği (5. sınıf, 2. Kitap, s. 112)	128
46.	Evrensel değerler ölçme değerlendirme örneği (7. sınıf, s. 213)	128
47.	Geleneksel değerler etkinlik örneği (5. sınıf, 2. Kitap, s. 112).....	130
48.	Edebiyat kodu metin örneği (5. sınıf, 2. Kitap, s. 92).....	130
49.	Edebiyat kodu metin örneği (7. sınıf, s. 198).....	131
50.	Edebiyat kodu etkinlik örneği (5, 2. Kitap, s. 68).....	131
51.	Edebiyat kodu etkinlik örneği (6.sınıf, s.189)	131

<u>Şekil No</u>	<u>Şekil Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
52.	Edebiyat kodu ölçme değerlendirme örneği (5. sınıf, 2. Kitap, s. 99).....	131
53.	Bilim insanı kodu ölçme değerlendirme örneği (7. sınıf, s. 176)	142
54.	Bilim insanı kodu ölçme değerlendirme örneği (7. sınıf, s. 177)	142
55.	Bilim insanı kodu ölçme değerlendirme örneği (7. sınıf, s. 179)	142
56.	Dini karakter kodu ölçme değerlendirme örneği (7.sınıf, s.178).....	143
57.	Bilimser eser kodu etkinlik örneği (7. sınıf, s. 164)	144
58.	Bilimser eser kodu ölçme değerlendirme örneği (7, s. 179).....	145
59.	Alfabe kodu etkinlik örneği (7. sınıf, s. 156).....	146
60.	Alfabe kodu ölçme değerlendirme örneği (7.sınıf, s.178)	146
61.	Düşünce kodu ölçme değerlendirme örneği (7. sınıf, s. 178)	149
62.	İnançlar kodu ölçme değerlendirme örneği (7. sınıf, s. 179).....	150
63.	Düşünce kodu ölçme değerlendirme örneği (5, 2. kitap, s. 142)	150
64.	İrk kodu ölçme değerlendirme örneği (7, s. 156)	151
65.	İrk kodu ölçme değerlendirme örneği (7, s. 178)	151
66.	Araç-gereç kodu etkinlik örneği (7.sınıf, s.169).....	153

GÖRSELLER LİSTESİ

<u>Görsel No</u>	<u>Görsel Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
1.	Yardım kampanyası	47
2.	Yardım kampanyası (5, s. 25)	48
3.	Kızılay (6, s. 26)	48
4.	Yardım Kampanyası (7, s. 29)	48
5.	Kurtuluş savaşı dönemi yardım kampanyası (5, s. 34)	49
6.	Kermes (6, s. 26)	50
7.	Türk geleneğinde el öpme (5, s. 33)	53
8.	Asker uğurlama töreni (6, s. 16)	53
9.	Kına (6, s. 16)	54
10.	İletişim (7, s. 19)	54
11.	İletişim (7, s. 21)	55
12.	İletişim (7, s. 21)	55
13.	Sinema (7, s. 25)	55
14.	İletişim araçları (7, s. 28)	56
15.	Türk kahvesi (5, s. 25)	57
16.	Acuka (5, s. 27)	58
17.	Aşure (5, s. 33)	58
18.	Ebru Sanatı (5, s. 25)	58
19.	Oymacılık ve deri işlemeciliği (6, s. 17)	59
20.	Kilim dokumacılığı (5, s. 25)	59
21.	Folklor (5, s. 20)	59
22.	Folklor (5, s. 20)	60
23.	Folklor (5, s. 22,23)	60
24.	KKTC bayrağı (5, s. 24)	61

<u>Görsel No</u>	<u>Görsel Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
25.	Ordumuzun ihtiyacını karşılayan halk (6, s. 15).....	62
26.	Kapodokya (5, s. 29).....	62
27.	Rauf Denктаş (5, s. 24)	65
28.	(7 s.18).....	65
29.	Trabzon Atatürk köşkü (5, s. 66)	68
30.	İstanbul Şehzade Camii (6, s. 120)	69
31.	İstanbul Topkapı Sarayı (7, s. 119).....	69
32.	Çatalhöyük (7, s. 116).....	70
33.	İskenderiye (7, s. 117)	70
34.	Azerbaycan Bayrağı (5, s. 89)	70
35.	Konşu ülke bayrakları (5, s. 86).....	70
36.	Konşu ülke bayrakları (5, s. 86)	71
37.	Konşu ülke paraları (5, s. 87)	71
38.	Konşu ülke paraları (5, s. 87)	71
39.	Konşu ülke paraları (5, s. 89)	71
40.	Gül hasadı (6, s. 106).....	72
41.	Zeytin hasadı (6, s. 126)	72
42.	Dondurma (7, s. 142).....	73
43.	Mağarada yaşayan insanlar tablosu (7, s. 115)	74
44.	Gravür (7, s. 117).....	74
45.	Eskimo Yaşamı (6, s. 124).....	75
46.	Pirinç Tarlası (6, s. 124)	75
47.	İlk yerleşim alanlarında yaşam (7, s. 115).....	75
48.	Eskimo Giyimi (6, s. 124).....	76
49.	Uzakdoğu Giyimi (6, s. 124)	76
50.	Mustafa Kemal Atatürk (5, s. 83).	79
51.	(m6, s. 106).....	79

<u>Görsel No</u>	<u>Görsel Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
52.	Mehmet Akif Ersoy (5, s. 82)	79
53.	1. Murat (7, s. 53)	82
54.	2. Murat (7, s. 55)	83
55.	Yavuz Sultan Selim (7, s. 66)	83
56.	Fuad Köprülü (7, s. 48)	84
57.	Paul Wittek (7, s.48)	85
58.	John Locke (7, s. 82)	85
59.	Diderot (7, s. 83)	86
60.	Montesquieu (7, s. 83)	87
61.	Voltaire (7, s. 83)	87
62.	Kırk Direkli Cami, Kastamonu (5, 1. kitap, s. 106)	88
63.	Notre Dame Katedrali, Paris (5, 1. kitap, s. 107)	89
64.	Ayşe Bibi Türbesi, Talas (6, s. 65)	89
65.	İsfahan Cuma Mescidi, İran (6, s. 69)	89
66.	Ani Kalesi, Kars (6, s. 72)	89
67.	Rumeli Hisarı, İstanbul (7, s. 61)	89
68.	Topkapı Sarayı, İstanbul (7, s. 63)	90
69.	Şam İstasyonu, Suriye (7, s. 92)	90
70.	Karain Mağarası, Antalya (5,1. Kitap, s. 113)	91
71.	Göbeklitepe, Şanlıurfa (5, 1. Kitap, s. 114)	92
72.	Hacılar Antik Kenti, Burdur (5, 1. Kitap, s. 116)	92
73.	Kaşıkcı Elması (5, 1. Kitap, s. 101)	93
74.	Tezhip Sanatı (6, s. 70)	93
75.	Ebru sanatı (6, s. 70)	93
76.	Uygurlara ait kitap sayfası (6, s. 54)	95
77.	Çatalhöyük duvar resmi (5,1.kitap, s. 110)	96
78.	Minyatür Sanatı (6, s. 56)	96

<u>Görsel No</u>	<u>Görsel Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
79.	Tezhip sanatı (7, s. 94).....	96
80.	Çin Seddine hücum tablosu (6, s. 47)	97
81.	İstanbul'un Fethi tablosu (7, s. 62).....	97
82.	Trabzon'un Fethi tablosu (7, s. 65)	97
83.	Sümer çivi yazısı (5, 1. kitap, s. 129)	98
84.	Çivi yazısı (5, 1. kitap, s. 127)	98
85.	Göktürk Alfabesi (6, s. 49)	98
86.	Ceviche Yemeği (5,1. kitap, s. 119)	99
87.	Karahanlı Devleti Bayrağı (6, s. 66).....	99
88.	Gazneli Devleti Bayrağı (6, s. 67)	100
89.	B. Selçuklu Devleti Bayrağı (6, s. 67)	100
90.	İlkçağ Parası (5,1. kitap s. 127)	100
91.	Uygurlara ait bakır para (6, s. 56).....	100
92.	Kuş dili temsili (5, 1. Kitap, s. 106).....	101
93.	Kesici aletler (5,1. kitap, s. 113).....	105
94.	Çeşitli aletler (5, 1. kitap, s. 120).....	105
95.	Pazırıkta bulunan araba (6, s. 56)	105
96.	Kazakistanlı bir aile (6, s. 44).....	106
97.	Galata 1900'lü yıllar (7, s.74)	106
98.	Pamuk tarlasında köleler (7, s. 78)	106
99.	Pehlevanlık kültürü (5,1. kitap, s. 103).....	107
100.	Nevruz (6, s. 51)	107
101.	Ahilikte kalfalığa geçiş (6, s. 80).....	108
102.	Dabkeh halkoyunu (5, 1. Kitap, s. 147).....	109
103.	M. Kemal Atatürk (5, 2. kitap, s. 14).....	118
104.	M. Kemal Atatürk (6, s. 233).....	118
105.	M. Kemal Atatürk Sivas Kongresi Delegeleriyle (7, s. 227).....	118

<u>Görsel No</u>	<u>Görsel Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
106.	Safiye Ali (6, s. 233).....	119
107.	Papa Benedik (6, s. 208).	120
108.	Türkiye'nin ilk kadın muhtarı Gül Esin (6, s. 234).	120
109.	Cumhurbaşkanlığı külliyesi (6, s. 212).....	122
110.	Yeni Cami, İstanbul (6, s. 231).....	122
111.	Cephaye cephane taşıyan kadınlar (6, s. 232).....	122
112.	ABD Anayasasının imzalanması tablosu (7, s. 220)	123
113.	Divanda Fransız elçisinin kabulü tablosu (7, s. 223).....	123
114.	Türk Bayrağı (6, s. 225).....	123
115.	Antik Atina (7, s. 218).....	123
116.	15 Temmuz Milli Birlik Günü Kutlaması (5,2. kitap, s.14)	124
117.	Bayram kutlaması (5, 2. kitap, s. 14).....	124
118.	Büyük Millet Meclisi Açılışı (7, s.228).....	125
119.	Kızılay yardım çalışmaları (7, s. 194).....	127
120.	Winslow Homer'in çalışması (7, s. 191).....	132
121.	Süleymaniye Camii ve Külliyesi, İstanbul (7, s. 200)	132
122.	Minyatür, Nakkaş Osman (7, s. 199).....	132
123.	Ahi Evran Heykeli (7, s. 198).....	132
124.	Seramik sanatı (5, 2. Kitap, s. 100).....	133
125.	Kahvaltı sofrası (5, 2. Kitap, s. 102).....	133
126.	Fındık toplayanlar (6, s. 102).....	134
127.	Köylüler (7, s. 185).....	134
128.	James Watt'ın buhar makinesi (7, s. 190)	135
129.	Tarım aracı (7, s. 193).....	135
130.	Mustafa Kemal ATATÜRK (7, s. 186).	136
131.	Nuri Demirağ (6, s. 192).....	136
132.	Sprocu Semih Erden (7, s. 195).	137

<u>Görsel No</u>	<u>Görsel Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
133.	(7, s. 161).....	141
134.	(7, s. 168).....	142
135.	(7, s. 160).....	142
136.	Magellan (7, s. 166).....	143
137.	Kâtip Çelebinin dünya haritası, Cihannüma (7, s. 163).....	145
138.	Jean-Marc Côté resimleri (6, s.142).....	145
139.	el-Cezerî'ye ait fil saati (7, s. 160)	145
140.	Galilei'in engizisyonunda yargılanması (7, s. 172)	146
141.	(7, s.154).....	146
142.	Gılgamış Destanı (7, s. 153)	147
143.	Aslan avı, Asur kabartma resmi (7, s. 153)	147
144.	Beytül Kikme, Bağdat şehri (7, s. 158).....	147
145.	Copernicus heykeli (7, s. 167)	148
146.	Rasathanede Takiyüddin, Minyatür (7, s. 171).....	148
147.	Parşömen (7, s. 154)	153
148.	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Bayrağı (6, s. 245)	157
149.	Özbekistan Bayrağı (6, s. 247)	157
150.	Avrupa Birliği Bayrağı (7, s. 251)	157
151.	Sofya Aleksander Nevski Katedrali (6, s. 249).	157
152.	Türk Askeri Somalide yardım kampanyasında (6, s. 266).....	158
153.	Gazze yardım kampanyası (6, s. 267)	159
154.	Gıda bankası gönüllüleri yardım kampanyası (7, s. 266)	159
155.	Sokak oyunları (6, s. 271).....	159

KISALTMALAR LİSTESİ

TDK	: Türk Dil Kurumu
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
SBÖP	: Sosyal Bilgiler Öğretim Programı
SOKÜM	: Somut Olmayan Kültürel Miras
TTK	: Talim Terbiye Kurulu

1. GİRİŞ

Kültür, toplumların tarihsel süreç boyunca oluşturduğu ve nesiller arası aktarımla sürdürülen maddi ve manevi değerlerin bütünü olarak tanımlanmaktadır (Gökalp, 1966; Kaplan, 1987; Türk Dil Kurumu [TDK], 2025). Bu kavram, bireylerin yaşam biçimleri, düşünce sistemleri ve sanat eserlerini içermektedir (Erkal, 2006). Kültür, yalnızca geçmişten aktarılan bir miras değil, aynı zamanda bireyler tarafından sürekli olarak yeniden üretilen dinamik bir olgudur (Globe, 2004). Toplumların ortak deneyimleri, inançları ve değerleri doğrultusunda şekillenen kültür, eğitim ve iletişim yoluyla nesiller boyunca aktarılmaktadır (Doğan, Özyurt, & Boztoprak, 2009). Kültür geniş anlamda yalnızca bilim ve edebiyatı değil, aynı zamanda bireylerin temel haklarını, değer yargılarını, geleneklerini ve inançlarını da kapsamaktadır (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü [UNESCO], 1982). Sürekli değişim gösteren bu yapı, yeni toplumsal gereksinimler ve karşılaşılan zorluklara uyum sağlamak amacıyla çeşitli kurumlar geliştirerek toplumun sürekliliğini desteklemektedir (Güvenç, 1979). Kültür, bir toplumun dili, yaşam biçimleri, değer yargıları, beslenme ve eğlenme alışkanlıkları ile edebi ve sanatsal özellikleri gibi unsurlar tarafından şekillendirilmektedir (Gülden, 2018). Toplum yaşamından bağımsız düşünülemeyen bu kavram, bireylerin günlük yaşantılarıyla doğrudan ilişkilidir (Daşdemir & Tekin, 2018). Kültür aynı zamanda mutfak alışkanlıkları, eğlenme biçimleri, giyim tarzları, cenaze törenleri ve üretim faaliyetleri gibi unsurlar aracılığıyla ortaya çıkan değerler bütünü de içermektedir (Eröz, 1969).

Kültür, bir toplumu diğerlerinden ayıran, tarihsel süreç içinde değişerek varlığını sürdüren ve topluma kimlik kazandıran temel bir olgudur. Aynı zamanda, birlik ve dayanışma duygusunu güçlendiren ve toplumsal düzeni sağlayan bir yapı olarak öne çıkmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023). Kültürel unsurların tanımlanması ve sınıflandırılmasına yönelik farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Güvenç (1979), dilin kültür üzerindeki merkezi rolüne dikkat çekerken, Kroeber ve Kluckhohn (1952) kültürü maddi ve manevi unsurlar olmak üzere iki temel bileşene ayırmıştır. Brooks (1975), kültürü "Büyük Kültür" (K) ve "küçük kültür" (k) şeklinde iki kategoride ele alarak elit kültür ile günlük kültürel pratikler arasındaki ayrımı ortaya koymuştur. Benzer şekilde, Tomalin ve Stempleski (1993) kültürel unsurları düşünceler, ürünler ve davranışlar şeklinde üç temel kategoride değerlendirmiştir. Moran (2001) ise kültürü beş boyutlu bir yapı olarak ele alarak ürünler, uygulamalar, perspektifler, topluluklar ve bireyler üzerinden bir çerçeve oluşturmuştur. Yuen (2011) de kültürel unsurları dört boyutta inceleyerek eğlence ve ticari ürünlere daha fazla vurgu yapmıştır. Bu farklı sınıflandırmalar, kültürün çok boyutlu yapısını anlamak açısından önemli katkılar sunmaktadır.

Toplumlar, kültürel değerlerini koruyarak gelecek nesillere aktarma konusunda çeşitli yöntemlerden yararlanmaktadır. Bu süreçte en etkili araçlardan biri eğitimidir. Eğitim süreciyle elde

edilen kazanımlar kültürün varlığını koruyarak sürdürebilmesinde hayati role sahiptir. Bu nedenle eğitimsiz kültür veya kültürsüz eğitim düşünülemez (Güvenç, 1997). Kültürel mirası koruma ve sürdürme amacıyla eğitim faaliyetleri önemli bir rol üstlenmektedir. Kültürün oluşumunda ve geliştirilmesinde eğitim önemli bir yere sahiptir (Güvenç, 2004). Kültürün özelliklerini Güvenç (2002) "öğrenilir olma", "sürekli ve toplumsal olma", "kurallar sistemi olma", "değişme ve bütünleştirici olma" şeklinde ifade etmiştir. Kültürün korunmasında ve geliştirilmesinde eğitimin önemine Akyüz (2016) vurgu yapmaktadır. Kültür, toplumun ana öğelerini oluştururken bireylerin hayatlarını da etkiler. Toplumdaki bireylerin dil, din, inanç, giyim-kuşam, eğlence, araç gereç, mimari gibi özellikleri onların kültürünü oluşturur. Bir arada yaşayan insanlar, milli birlik ve beraberliklerini sağlamak için kültürel değerleri korumak zorundadırlar. Bu koruma, gelecek kuşaklara kültür aktarımıyla gerçekleşir ki bu, bir milletin hayati önem taşıyan bir gereksinimdir. Bu nedenle kültür aktarımını yapmak toplumlar için var olmaktır (Daşdemir & Tekin, 2018). Bu varoluşu sağlamak için milletler dil ve eğitimden faydalanırlar. Eğitim sayesinde okul içinde ve dışında ortak tarih, bilinç ve coğrafya şuuru öğretilir. Gençlere, içinde yaşadığı topluma uyum sağlayabilmesi için gerekli olan bilgi, beceri, değer ve tutumlar verilmeye çalışılır. Ortak bir iletişim aracı olan dil toplumsal bağı geliştirir (Brown, 2000). Blington vd. (2010) eğitsel kurumların yeni nesillere milli kültür değerlerini ve bir ulusa ait olma duygusunu aktarmasındaki önemini ortaya koymaktadır. Böylece eğitim faaliyetleri aracılığıyla kültür aktarımı tamamlanmış olur (Tezcan, 2015).

Kültürel değerlerin bireylere aktarımının hangi dönemde yapılacağı da önemlidir. Özellikle çocuğun doğup büyüdüğü ailenin kültür aktarımındaki önemi fazladır (Gökçe, 1990). Okul öncesi eğitiminde kültürel aktarımın önemli yeri olduğu görülmüştür (Bay, 2022). Ancak ilköğretim basamağı kültürel farkındalığın yaratılmasında ve kültürel miras eğitimi verilmesinde önemlidir. Bu dönemde tarihsel, kültürel kavram ve ilkelerin öğrenciler tarafından öğrenilmesi amaçlanmaktadır (Çulha-Özbaş, 2009). Pars, Yıldırım ve Demirtaş (2009) da ilkokula başlayan çocukların kültürel farkındalıklarının geliştiğini ortaya koymaktadır. Kültürel farkındalık hayatın her aşamasında gelişmeye devam eder. Eğitimin kültürü etkilediği oranda kültür de eğitimi etkilemektedir. Kültürel mirası gelecek kuşaklara aktarmanın en temel yolunun eğitim olduğunu ortaya koyanlar kadar farklı kültürlerin eğitim üzerindeki etkisinin önemini ortaya koyanlarda görülmektedir. Bunun sonucunda kültürel değerlere duyarlı eğitim anlayışı ortaya çıkmaktadır (Güvendi, 2021). Eğitimin eşitliği sağlanması, ayrımcılıkları ortadan kaldırması kültürel farklılıklara saygı ile oluşmaktadır (Koltuk & Kocakaya, 2019). Eğitim sadece eğitim kurumlarında gerçekleşmez. Hayatın her alanında eğitim devam eden bir süreçtir. Dolayısıyla kişi doğumundan itibaren kendi toplumunun kültürel özelliklerini öğrenerek kültüre katkı yapar ve kültürlenir. Kültürlenme okulda ve okul sonrasında devam eder (Güvenç, 1994). Bu bağlamda, kültürel aktarımın sağlanmasında temel kurumların başında okullar gelmektedir (Akyüz, 2016). Okullar, belirli amaçlar doğrultusunda planlanmış ve

programlı bir şekilde eğitim verilen kurumsal yapılar olarak, toplumsal sürekliliği sağlamada kilit rol oynamaktadır (Demirel, 2000). Bu kapsamda, okul müfredatı ve ders içeriği, bir toplumun tarihini, sanatını, bilimini ve değerlerini öğrencilere aktararak, bireylerin kültürel kimliklerini güçlendirmektedir (Akyüz, 2016). Bu nedenle, kültür aktarımında okul ortamı ve ders kitapları büyük önem taşımaktadır (Macit, 2010).

Ders kitapları hazırlanırken, toplumun maddi ve manevi kültürel öğelerinin dikkate alınması gerekmektedir. Maddi kültür öğeleri bina, araç-gereç ve giyim gibi somut unsurları kapsarken; manevi kültür öğeleri inanç, düşünme biçimleri ve gelenek-görenekler gibi soyut unsurları içermektedir (Türker & Çelik, 2012). Bu bağlamda, ders kitaplarının toplumun kültürel kimliğini koruma ve kuşaktan kuşağa aktarımı sağlama noktasında belirleyici bir role sahip olduğu söylenebilir (Akyüz, 2016). Sosyal Bilgiler dersi, kültürel mirasın korunması ve aktarılması açısından önemli bir rol oynamaktadır. Dersin içeriği, öğrencilerin kültürel farkındalık kazanmalarını sağlarken, aynı zamanda milli ve manevi değerleri öğrenmelerine, farklı kültürlerle saygı duymalarına ve empati geliştirmelerine katkıda bulunmaktadır (Gürel & Çetin, 2018; Tokat, 2022). Sosyal Bilgiler öğretim programı, kültürel miras eğitimi açısından disiplinler arası bir yapıya sahip olup, soyut ve somut kültürel unsurların öğrenilmesine imkân tanımaktadır (Abdelazim-Ahmed, 2017; Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2024). Bu bağlamda, dersin bireylerin toplumsallaşmasına, eleştirel düşünme ve iş birliği gibi becerileri edinmelerine yardımcı olduğu vurgulanmaktadır (Bektaş, 2023). Sonuç olarak, Sosyal Bilgiler dersi, öğrencilerin hem kendi kültürlerini hem de farklı kültürleri tanımalarını sağlayarak, kültürel mirasın sürdürülebilirliğine katkıda bulunan önemli bir eğitim aracı olarak değerlendirilmektedir.

Sosyal Bilgiler öğretim programlarında kültürel unsurların yeri ve önemi zaman içinde artarak çeşitlenmiştir. 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda (SBÖP) kültürel unsurlar daha çok milli kimlik ve tarih bilinci oluşturma amacıyla ele alınmış, yerel ve ulusal kültürel değerler ön plana çıkmıştır (MEB, 2005a). 2018 SBÖP'de ise küreselleşmenin etkisiyle kültürel çeşitliliğe ve kültürlerarası etkileşime vurgu yapılmış, kültürel farkındalığın geliştirilmesi ve farklı kültürlerin tanınması amaçlanmıştır (MEB, 2018). 2024 SBÖP'de ise teknolojik gelişmeler ve küresel sürdürülebilirlik kavramları doğrultusunda kültürel okuryazarlık ön plana çıkmış, kültürel mirasın korunması ve dijital ortamda sürdürülebilirliği gibi konular önem kazanmıştır (MEB, 2024). Genel olarak, Sosyal Bilgiler öğretim programlarında kültür, bireylerin kimlik gelişimi, toplumsal uyum, kültürel mirasın aktarımı ve küresel bilinç oluşturma açısından temel bir öğe olarak ele alınmış, her programda çağın gereksinimlerine uygun olarak farklı boyutlarda işlenmiştir.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarının önemli amaçlarından birisi bireyin toplumsallaşmasına yardımcı olmak ve yaşadığı topluma uyum sağlamaktır (Daşdemir & Tekin, 2018). 2018 SBÖP'na bakıldığında ders kitaplarının kültür aktarımı destekleyen “Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öğe ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve

geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri” maddesi yer almaktadır. Yine programın öğrenme alanları içerisinde “kültür ve miras” başlığının yer aldığı görülmektedir. 2024 SBÖP’de ortak mirasımız öğrenme alanı içinde özellikle kültür konularına yer verilmektedir. Buradan da görüldüğü gibi ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler dersini kültür ve değer gibi unsurlardan ayrı düşünemeyiz. Ders kitaplarındaki hangi kültürel unsurlara ne kadar yer verildiği önemlidir. Buna yönelik tespitlerin, kitaplarının hazırlanması, güncellenmesi ve geliştirilmesi aşamalarında ayrıca ilgili literatürün zenginleşmesi açısından katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu tespite yönelik alan yazın incelendiğinde Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan kültürel unsurlar ile ilgili çalışmalar yapıldığı belirlenmiştir.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarının incelenmesine yönelik yapılan araştırmalar, bu kitapların içerik, dil ve görsel materyal açısından öğrencilere sunduğu öğrenme fırsatlarını değerlendirmektedir (İrmak, 2021; Ulu-Kalın, 2007; Karagözoğlu, 2020; May, 2009; Oğuz-Haçat & Demir, 2020). Ders kitaplarının özellikle kültür ve miras öğrenme alanına ilişkin çalışmalar, öğrencilerin tarihsel ve kültürel unsurları nasıl algıladığını ve bu unsurların öğretim süreçlerine nasıl entegre edildiğini ele almaktadır (Ateş, 2021; Bıyıklı, 2010; Çengelci, 2012; Daşdemir & Tekin, 2018; Deveci, 2009; Gürel & Çetin, 2018; Osmanoğlu & Cantemur, 2021; Özbaş & Çulha-Özbaş, 2022). Bu bağlamda, Daşdemir ve Tekin (2018) Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer verilen Türk kültürü öğelerini belirlemeye çalışmış ve en fazla törenler, el sanatları, askeri malzemeler ve gelenek-göreneklerin vurgulandığını tespit etmiştir. Benzer şekilde, Yalçın ve Güleç (2022) "Kültür ve Miras" öğrenme alanlarında kazandırılması hedeflenen değerleri inceleyerek, farklı sınıf düzeylerinde aile birliği, vatanseverlik, duyarlılık ve estetik değerlerinin öne çıktığını belirlemiştir.

Sosyal Bilgiler ders kitapları üzerinde değerler eğitimi ve kültürel aktarım bağlamında gerçekleştirilen araştırmalar, Sosyal Bilgiler öğretiminin bireylerde milli ve evrensel değerleri kazandırmada oynadığı rolü ortaya koymaktadır (Bilgin-Ceviz, 2021; Demirci, 2020; Güçlü, 2019; Kuş, Merey, & Karatekin, 2013; Sakin-Taşdemir, 2021). Örneğin, Tosun (2022), 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki kültürel değerleri metin ve görseller açısından analiz etmiş ve öğrencilerin bu değerleri somutlaştırmada zorlandığını belirtmiştir. Aynı doğrultuda, Tokat (2022) kültür ve miras öğrenme alanının 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’ndaki yerini ve ders kitaplarına yansımalarını inceleyerek, kazanımlarla ders içeriğinin genel olarak örtüştüğünü ancak bazı eksikliklerin bulunduğunu ortaya koymuştur. Çelik ve Güleç (2023) ise kültür okuryazarlığı açısından Sosyal Bilgiler ders kitaplarını değerlendirerek, kültürel kavramların belirli sınıf seviyelerinde yoğunlaştığını ve bazı unsurların (halk oyunları, el sanatları, sözlü gelenekler) sınırlı düzeyde ele alındığını belirtmiştir.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan içeriklerin görsel, metinsel ve bilişsel boyutları da çeşitli araştırmaların konusu olmuştur (Deniz & Sönmez, 2022; Oran & Karalı, 2019; Özkan & Tutkun, 2014; Pehlivan & Kolaç, 2016). Bu bağlamda, Demir ve Atasoy (2018) öğretmen görüşleri

doğrultusunda ulusal değerlerin ders kitaplarında nasıl yer aldığını incelemiş ve değer aktarımında görsellerin yetersiz olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde, Takmak, Gazel ve Utkugün (2022) 5. sınıf ders kitabının görsel tasarım, dil ve anlatım açısından yeterliliğini analiz etmiş, ancak görsellerin daha etkili bir şekilde kullanılması gerektiğini vurgulamıştır. Diğer taraftan, Akıncı (2024) "Kültür ve Miras" öğrenme alanının ele alınış biçimini inceleyerek, konuların kronolojik bir şekilde sunulduğunu ve kademeler arasında sarmallık ilkesinin gözetildiğini belirlemiştir. Bununla birlikte, küresel bağlantılar ve kültürel farkındalık açısından yapılan çalışmalar da Sosyal Bilgiler ders kitaplarının uluslararası değerleri nasıl yansıttığını analiz etmektedir (Deniz & Sönmez, 2022; Kurt, 2023; Taş, 2022). Örneğin, Durmuş ve Karadağoglu (2024) küresel bağlantılar öğrenme alanıyla ilgili meta-sentez çalışması yaparak, ders kitaplarının bu konudaki etkinliğini değerlendirmiş ve geliştirilmesi gereken yönleri ortaya koymuştur. Ayrıca, Esenkuş (2024) vatanseverlik değerinin ders kitaplarında nasıl ele alındığını inceleyerek, bu değer sınıf düzeylerine göre farklı vurgularla işlendiğini tespit etmiştir. Bir başka çalışmada Yılmaz, Aktaş ve Kabalay (2024), 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında somut olmayan kültürel miras unsurlarını inceleyerek, sözlü gelenekler, gösteri sanatları, toplumsal ritüeller ve el sanatlarının en çok "Ülkem, Kültürüm ve Tarih" ünitesinde yer aldığını belirlemiştir.

Alan yazında yer alan çalışmalar değerlendirildiğinde Sosyal Bilgiler ders kitaplarının kültürel değerlerin aktarımı, görsellerin etkin kullanımı, kazanımlarla içerik uyumu ve küresel farkındalık gibi konularda önemli bir kaynak sunduğunu ancak bazı eksikliklerin giderilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte bu çalışmalarda, genel olarak Sosyal Bilgiler ders kitaplarının kültürel unsurların temsili açısından bir sınıf yada konu/öğrenme alanı veya tek bir tema üzerinden sınırlandırıldığı belirlenmiştir. Mevcut çalışmalardan farklı olarak bu araştırmada ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitapları bütün olarak (5. 6. ve 7. sınıf, metin/Görsel/etkinlikler/ölçme değerlendirme/öğrenme alanlarına göre) ele alınmış ve kültürel unsurlara yönelik uluslararası alan yazın da dikkate alınarak oluşturulan kapsamlı bir çerçeveye uygun olarak incelenmiştir.

1. 1. Araştırmanın Amacı

Yapılan bu çalışmada, 2024-2025 eğitim öğretim yılında ortaokullarda 5 yıl süreyle okutulacak olan Sosyal Bilgiler ders kitaplarını kültürel unsurların temsili bağlamında analiz etmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki problemlere cevap aranmıştır. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında;

Kültürel unsurların temsili nasıl dağılıp göstermektedir?

Birinci öğrenme alanında kültürel unsurların temsili nasıl dağılıp göstermektedir?

İkinci öğrenme alanında kültürel unsurların temsili nasıl dağılıp göstermektedir?

Üçüncü öğrenme alanında kültürel unsurların temsili nasıl dağılıp göstermektedir?

Dördüncü öğrenme alanında kültürel unsurların temsili nasıl dağılıp göstermektedir?

Beşinci öğrenme alanında kültürel unsurların temsili nasıl dağılıp göstermektedir?

Altıncı öğrenme alanında kültürel unsurların temsili nasıl dağılıp göstermektedir?

Yedinci öğrenme alanında kültürel unsurların temsili nasıl dağılıp göstermektedir?

1.2. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi

Kültür bir toplumun maddi ve manevi değerlerini ifade eder. Toplumlar kültürel birikimleriyle var olurlar ve bu kültürel birikimin devamlılığını sağlamak, korumak ve de gelecek kuşaklara aktarmak isterler (Üzümcü, 2023). Kültürel aktarım için eğitim sisteminden faydalanırlar. Bu nedenle eğitim ile kültür kavramları genellikle birlikte kullanılır ve okulun görevleri açıklanırken kültür kavramının açıklamalından yararlanır (Ültanır, 2003). Kültürün ve kültürel miras unsurlarının öğrencilere küçük yaşlarda kazandırılması önemlidir. Bu kazanım okullar ve ders kitapları sayesinde gerçekleşir. Ders kitapları, kültür edinme sürecini destekleyen temel araçlar olarak nitelendirilmektedir (Allwright, 1981'den aktaran Karakuş, 2021, s. 14). Bu durumda kültürel öğelerin öğrenilmesinde, öğrencilerin ulusal kimliklerinin ve değer yargılarının gelişiminde ders kitaplarının katkıları fazladır. Eğitimde kültürel öğelerin en fazla yer aldığı derslerden bir tanesi de Sosyal Bilgiler ders kitaplarıdır. Bu ders kitaplarının kültür aktarımındaki önemi yüksektir (Gülden, 2018). Bu sayede öğrencilere kültürel sembol ve unsurlar kazandırılır. Mevcut alan yazında, ders kitaplarının içeriği, belirli değerlerin temsili, Türk kültür değerleri ve özellikle "Kültür ve Miras" öğrenme alanına yönelik çalışmalar öne çıkmaktadır. Yapılan bu araştırmaların, ders kitaplarında kültürel unsurların çok yönlü ve kapsayıcı olarak incelenmesine yönelik sınırlılıklara sahip olduğu tespit edilmiştir.

Bu bağlamda bu araştırmanın, Türkiye'deki ortaokul düzeyindeki Sosyal Bilgiler ders kitaplarının kültürel sınıflandırma açısından kapsamlı bir analizini sunarak alana özgün bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte, 2024 yılı maarif modeli doğrultusunda kültür kavramını ele alacak olan ve gelecek yıl okutulacak 6. ve 7. Sınıf ders kitaplarının hazırlanması sürecinde ilgili kurumlara rehberlik etmesi beklenmektedir. Bu doğrultuda, yürütülen araştırmanın alana önemli katkılar sunacağı öngörülmektedir. Ayrıca, bu çalışmanın ilerleyen dönemlerde gerçekleştirilecek benzer araştırmalara da çizmiş olduğu çerçeve açısından bilimsel bir temel oluşturacağı düşünülmektedir.

1. 3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma 2024-2025 eğitim öğretim yılında Trabzon ilinde ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitapları ile sınırlıdır. 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında karekod etiketiyle yer verilen etkinlikler çalışmaya dahil edilmemiştir. Kod kitapçığında yer alan somut kültürel miras kodu

UNESCO listesinde yer alan antik dönem yerleşim alanları ile sınırlandırılmıştır. Somut olmayan kültürel miras kodu ise ders kitabında yer alan kuş dili vb. temsiller ile sınırlandırılmıştır.

1. 4. Araştırmanın Varsayımları

Araştırmada herhangi bir varsayım belirlenmemiştir.

1. 5. Tanımlar

Kültür, bir toplumun ya da toplumsal bir grubun maddi, manevi, zihinsel ve duygusal yönlerini kapsayan bir bütün olarak tanımlanır. Bu kavram, sadece bilimsel ve edebi alandaki unsurları değil, aynı zamanda yaşam tarzlarını, bireylerin temel haklarını, değerlerini, geleneklerini ve inançlarını da içerir. (UNESCO, 1982).

Kültürel Ögeler: Bir toplumun yaşam biçimini oluşturan ve kültürel kimliği meydana getiren somut ve soyut değerlerdir. Bunlar arasında dil, din, inanç sistemleri, normlar, gelenek ve görenekler, değerler, sanat, ahlak kuralları, hukuki yapılar, teknolojik araçlar, sosyal kurumlar gibi ögeler yer alır (Ferraro, 1998).

Sosyal Bilgiler Dersi: Bireylerin yaşadıkları toplumun bir parçası olduklarının farkına varmalarını sağlamak, toplumsal sorunlara duyarlı, demokratik değerleri benimsemiş, eleştirel düşünebilen ve etkin yurttaşlar yetiştirmek amacıyla tarih, coğrafya, vatandaşlık, ekonomi gibi sosyal bilim disiplinlerinden yararlanılarak oluşturulan çok disiplinli bir öğretim alanıdır (Öztürk, 2009).

Sosyal Bilgiler Ders Kitabı: Öğrencinin eğitim sürecinde doğrudan kullandığı, müfredatın hedef, içerik ve kazanımlarını somutlaştıran, öğretim sürecine yön veren yapılandırılmış kaynaklardır (Doğanay, 2002).

2. LİTERATÜR TARAMASI

Araştırmanın kuramsal çerçevesi ve konuyla alakalı araştırmalardan ulaşılabilenler ve değerlendirmeler bu bölümde sunulmuştur.

2. 1. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi

2. 1. 1. Kültür

Kültür; bir toplumun tarihsel süreçte geliştirdiği hem maddi hem de manevi unsurları kapsayan, bu unsurların üretiminde ve kuşaktan kuşağa aktarımında rol oynayan, bireyin ve toplumun doğal ile sosyal çevresi üzerindeki denetimini ve uyumunu yansıtan tüm değerler ve araçlar bütünü (TDK, 2025) anlamında kullanılan ve pek çok anlama gelen bir kavramdır. Bu kavram Latince *Colore* yani ekip biçmek anlamında kullanılırken Türkçede ekin anlamında kullanılmakta idi. XVII. Yüzyıla kadar Fransızcadaki anlamıyla *Cultura* olarak kullanılmıştır (Güvenç, 1979). XX. yüzyılın başlarından itibaren *Cultura* kavramı uygarlık anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Daha sonraki dönemlerde farklı anlamlarda da kullanılmıştır. Bunlar; bilimsel bağlamda uygarlık düzeyi, beşeri alanda eğitimle kazanılan değerler, estetikte güzel sanatların ifadesi, maddi ve biyolojik açıdan ise üretim, tarım, çoğalma ve yetiştirme süreçleri vb. örnek gösterilebilir (Güvenç, 1979).

Amerikalı antropologlar yayınladıkları antolojide kültürün 164 farklı tanımına yer vermişlerdir (Kroeber & Kluckhohn, 1952). Kültür kavramı antropologlara göre soyut bir kavramdır ve çok farklı anlamlarda kullanılmıştır. Bunlardan bazıları;

“Kültür, bir toplumun tarihsel birikimiyle şekillenir.”

“Kültür, bir toplumun kimliğidir.”

“Kültür, sosyal süreçlerin etkileşimiyle ortaya çıkar.”

“Kültür, insan-toplum ilişkilerini açıklayan kuramsal bir bütündür.” Bu kadar farklı anlamlarda kullanılması kültürün kapsamı ve zenginliğini ortaya koymaktadır (Güvenç, 1979). Ayrıca pek çok bilim insanı da kültür kelimesini tanımlamıştır. Bunlardan; Sapir (1921) *kültürün maddi ve manevi öğelerin bütünü*, Winston (1933) *kültürün sosyal etkileşimin bir ürünü*, Linton (1945) *toplumun tüm hayat biçimi*, Marguet (1949) *bir grubun yaşam biçimi*, Summer ve Keller (1927) *insanların yaşam çevresine ve koşullarına yönelik geliştirdiği tüm uyum süreçlerinin bütünü*, Marx (1967) *doğanın yarattıklarına karşı insanoğlunun yarattığı her şey* anlamlarında kullanmışlardır (Güvenç, 1979, s. 101-102). UNESCO Dünya Kültür Politikaları Konferansı Sonuç Bildirgesi'ne göre kültür; bir toplumu ya da toplumsal grubu tanımlayan ayırt edici maddi, manevi, zihinsel ve duygusal unsurların bütününden oluşan; yalnızca bilim ve edebiyatı değil, aynı zamanda yaşam tarzlarını, temel insan haklarını, değer sistemlerini, gelenekleri ve inançları da içeren kapsamlı

bir yapıdır (UNESCO, 1982). Ziya Gökalp ise kültürü “*bir milletin dini, ahlaki, hukuki, muakalevi, bedii, lisani, iktisadi ve fenni hayatlarının ahenktar bir mecmuası*” olarak tanımlamış ve toplumun her alanını etkileyen yönüne vurgu yaparak kültür yerine hars ifadesini kullanmıştır (Çay, 2014, s. 49).

Kültür geçmişten günümüze sürekli değişim içinde olmuştur. Yaşam şartları değiştikçe, insanların karşılaştığı sorunlar ve ihtiyaçlar da doğal olarak değişir. Bu yeni zorluklarla başa çıkabilmek ve yeni ihtiyaçları karşılayabilmek için çeşitli kültürel kurumlar ortaya çıkar. Kültürel değişim her zaman ileriye doğru olmaz bazen de geriye gidiş görülebilir. Bazı toplumlar ise kültürel özelliklerle yenilerini bir arada kullanarak yeni kültürel durumlar ortaya çıkarırlar ve bu durum toplum üzerinde bütünleştirici bir etki yapar. Ancak çevresel etmenler kültürün bütünleştirici etkisini azaltabilir (Güvenç, 1979). Güvenç’e (1979) göre Tylor’ın (1971) “*Kültür yâda uygarlık, toplumun üyesi olarak insan türünün öğrendiği, edindiği bilgi, sanat, gelenek-görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür.*” kültür tanımı bilim çevreleri tarafından benimsenmiştir. Kültürün öğrenilebildiğine, dil ve eğitim ile yeni kuşaklara aktarılabilmesine vurgu yapmaktadır. Kültürün insanlarda kalıtsal olmadığını ortaya koyarak öğrenme yoluyla yaşantısında edindiği alışkanlıklar olduğunu belirtmiştir. Kültür bireyin toplum içindeki davranış ve düşünüş biçimlerini etkileyerek kültürün gelişmesini ve yayılmasını etkiler (Güvenç, 1997). Öğrendiğini ve alışkanlıklarını gelecek kuşaklara aktarması nedeniyle kültür tarihi süreklidir. Ailede veya toplumsal gruplarda üretilen ve paylaşılan alışkanlıklar toplumu geleceğe taşıması bakımından önemlidir.

2. 1. 2. Kültür Elemanları/Unsurları

Toplumlar onları bir araya getiren değer, tutum, norm ve davranışlardan oluşan kültürleriyle var olurlar. Kültür bir milleti oluşturan maddi ve manevi bütün değerleri içine alan unsurlardan oluşmaktadır. Bu unsurlar geleneklerimiz ve göreneklerimiz, yiyeceklerimiz, alışkanlıklarımız, dilimiz, dini değerlerimiz ve tarihimiz gibi bizi biz yapan değerlerden oluşur (Üzümcü, 2023). İnsanları ve toplulukları bir arada tutan kültürel değerler önemlidir. Bu değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması, devamlılığının sağlanması açısından önemlidir. Kültürel değerler gelecek nesillere doğru şekilde aktarılırsa varlığını devam ettirir. Kültürün hangi öge ve unsurlardan meydana geldiği düşüncesi pek çok araştırmacıya konu olmuştur. Çünkü kültürün belli kurallara göre tarif edilememesi farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Turan, 1990). Kültürün oluşmasına etki eden pek çok unsur vardır. Erdoğan (1994) kültürün öğelerini; maddi kültür öğeleri, dil, din, inançlar, tutumlar, değerler ve normlar, estetik, eğitim, semboller, mitler, kahramanlıklar, törenler ve ritüeller, organizasyonlar gibi manevi kültür öğeleri olarak açıklamıştır. Bunlardan maddi kültür öğeleri insanların yaparak ortaya koyduğu araç gereç, yapı gibi maddi unsurlardır. Manevi kültür öğelerinin en önemlilerinden olan dil ise kültürel öğelerin gelecek kuşaklara aktarılmasında en

Kluckhohn'a (1952) göre "kültür; nesnelerin (alet ve aletlerle yapılan şeyler), fikirlerin (bilgi, irfan ve inanç), duyguların ve bilgi kullanımının geleneksel bir organizasyonudur" (s. 97).

Kültürü, büyük (K) kültür (resmi kültür) ve küçük (k) kültür (derin kültür) olarak sınıflandıran Brooks (1975) ise elit kültürü temsil eden büyük K kültürünü toplumun insanlığa katkısı açısından inceler ve genellikle müzik, teknoloji, edebiyat ve sanatı ifade eder. Günlük yaşam ile ilgili olay ve olguları inceleyen küçük k kültür ise inançlar, değerler ve bir topluluğun davranışlarını simgeleyen giyim, yerleşim, eğlence, değerler, inançlardan oluşur. Bu tanımlar kültürün sonraki kuşaklara aktarılan bir birikim olduğunu göstermektedir (aktaran, Ökten & Kavanoz, 2014, s. 847).

Ulusal ve uluslararası boyutta kültür konularına ve sorunlarına karşı duyulan ilgi ve incelemeler oldukça fazladır. Kültürün çok boyutlu ve karmaşık olduğunu belirten Turan (1990) kültürü "dil, yazı, din, bilim giyim, sanat ve yerleşme" olarak ögelere ayırmaktadır. Turan (1990) kültürel sınıflandırmayı üç farklı şekilde yapmaktadır. Bunlardan birincisi kültürü maddi, manevi, sanatlar/teknikler, adetler, tarihi olan şeklidir. İkincisi kültürün özünü oluşturan çok önemli ögeler, bireye daha uzak olan toplum ve çevre için önemli olan ögeler, önemsiz ögeler adı altında yapılmaktadır. Üçüncüsü ise kültürü bir bütün olarak ele alarak yaptığı sınıflandırmadır

Kültürel unsurların ders kitaplarındaki yerini inceleyerek kültürel içerik ile ilgili bir kontrol listesi hazırlayan Byram (1993) kültürel unsurları sekiz başlık altında sınıflandırmıştır. Byram (1993) kültürel içerikleri; sosyal kimlik ve sosyal gruplara göre, sosyal etkileşime göre, inanç ve davranışlara göre, sosyal ve siyasi kurumlara göre, sosyalleşme ve hayat döngüsüne göre, milli tarih, milli coğrafya, klişeler ve milli kimliğe göre sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırmada millet, konuşulan diller, kişiler, sanat ve eğlence, spor ve eğitim, kıyafet gibi pek çok unsur göz önüne alınmıştır (aktaran Ökten & Kavanoz, 2014, s. 857).

Tomalin ve Stempleski (1993) kültürün öğelerini kategorileştirme çalışmalarına katkı yaparak kültürel unsurları aşağıdaki tabloda belirtildiği şekilde ürünler, düşünce ve davranışlar olarak kategorize etmiştir.

Tablo 1. Kültürün Ana Kategorileri (Tomalin & Stempleski, 1993)

Unsurlar	Alt Unsurlar
Düşünce	İnanışlar, Değerler Etik, Normlar
Ürün	Edebiyat, Folklor, Sanat, Müzik, Eserler
Davranış	Gelenek ve Görenek, Adet, Töre, Alışkanlıklar, Kıyafetler, Yiyecekler, Günlük Faaliyetler

Tomalin ve Stempleski (1993) kültürel unsurları tabloda görüldüğü gibi üç farklı başlık altında toplayarak insanlar tarafından üretilip geliştirilen kültür unsurlarını ürün başlığı altında bir araya getirmişlerdir. Bireylerin ve toplumların dini ve düşünce değerlerini düşünce ürünleri olarak ortaya

koymuşlardır. İnsanların davranış ürünleri olan adet ve töreleri, giyim ve kuşam özellikleri, gelenek ve görenekleri, günlük yaşamındaki faaliyetleri davranış unsurları arasında sayılmışlardır.

“Kültür kavramının öğeleri nelerdir ve sınıflanabilir mi?” sorusunu soran Güvenç (1997), kültürün içeriği ve kültürel unsurlar hakkında bir rehber hazırlamayı amaçlamıştır. Bu rehberde kültürel unsurları 8, 88 ve 888 gibi sınıflamalara tabi tutmaktadır. İlk sekizli sınıflamaya göre kültürel unsurları; “töreler, kaynaklar; aile ve akrabalık ilişkileri, bilgi (bilim, sanat, felsefe), yerleşmeler (köy, kent, vd.), üretim ve tüketim; din-devlet, hukuk(yönetim), insan, dil ve iletişim, doğal çevre” olarak sınıflandırılmaktadır. Kültürel unsurlar ikinci 88’lik tabloya göre daha ayrıntılı sınıflandırılmıştır. Bunlardan bazıları kaynaklar, dil, tarih, tarım, yerleşmeler, takılar, araç ve gereçler, finansman, hukuk, dini kurumlar, toplumsallaşma gibi kategorilerdir. Güvenç (1997) kültürel unsurları farklı bilimsel disiplinlerin incelediği konuların ilgi alanına giren ve konular arasındaki ilişkileri bir kültür bütünlüğü içinde incelemiştir. Yaptığı genellemelere yönelik sonuçlara vararak alt bölümlerin eklenmesiyle 888’lik sınıflamalara ulaşmıştır.

Karakuş’a (2021) göre alan yazında en sık kullanılan kültürel sınıflandırmalar şunlardır. Cortazzi ve Jin (1999) tarafından yapılan kültürel içeriğin sınıflandırılması ile Moran (2001) tarafından yapılan kültürel boyutlara ilişkin kodlama şemasıdır. Cortzzi ve Jin’e (1999) göre İngilizce ders kitaplarındaki kültürel içerik; kaynak kültür, hedef kültür ve uluslararası kültür şeklinde kategorize edilmiştir. Burada hedef kültür öğrenilen dilin özelliklerini, kaynak kültür öğrencilerin kendi kültürlerini, uluslararası kültür ise ortak dil olarak kullanılan dil ile ilgili çeşitli kültürlerle ilgilidir. Genellikle incelenen yabancı dil ders kitaplarında tarihi yerler, coğrafi bölgeler, yemek, müzik, film, moda gibi temalar incelenerek metinler ve görseller hedef kültüre göre sınıflandırmaya tabi tutulduğu ortaya konulmuştur. Chao (2011) tarafından bu sınıflandırmalara ek olarak kültürler arası etkileşim (öğrencilerin kültürlerarası iletişimde olumlu tutum, bilgi, beceri ve farkındalık geliştirmeleri) ve kültürlerarası evrensellik (belli bir kültüre özgü olamayan) kategorileri eklenmiştir.

Kültürel unsurları netleştirme çalışmalarına katılan Moran (2001), Tomalin ve Stempleski (1993) tarafından ortaya konulan kültürel kategorize çalışmalarının insanlar olmadan tam olmayacağı görüşünü savunmaktadır. Böylece kültürün beş boyutunu ortaya koyan Moran (2001) kültürel unsurları; ürünler, uygulamalar, perspektifler, kişiler ve topluluklar olarak belirlemiştir. Moran (2001) kültürü gelişen yaşam biçimi olarak görerek ürünlerle ve dünya ile ilişkilendirmektedir. Ortaya koyduğu kültürel unsurların birbirleriyle karşılıklı etkileşiminin kültürü oluşturmaya vurgu yapmaktadır. Moran’ın (2001) ders kitaplarına yansıtılan kültürel unsurları incelemek için oluşturduğu kültürün beş boyutu Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Kültürün Be  Boyutu Sınıflandırması (Moran, 2001)

Boyutlar	Alt Boyutlar
�r�nler	Eserler, Yerler, Kurumlar, Sanat Formları
Uygulamalar	Operasyonlar, Eylemler, Senaryolar, Ya�amlar
Perspektifler	İnsanların Algıları, İnançları, Değerleri ve Tutumları
Topluluklar	Sosyal Baėlamlar, Sosyal Koşullar ve Sosyal Gruplar
Kişiler	Bireysel �yeler, Kişisel Kimlik, Yaşam �yk�s�

Moran (2001) kültürün be  boyutunu ortaya koyarak insanlar tarafından üretilen bütün ürünleri, yapıları, kurumları ve sanat ürünlerini ürünler boyutunda ortaya koymuştur. İnsanların yaşamlarındaki önemli hik yeler ve olaylar uygulamalar boyutunda incelenirken, insanların yaşamlarına yön veren inanç, tutum ve değerleri ise perspektifler boyutunda incelenmiştir. Ayrıca toplulukları oluşturan grup ve törenler ile bireysel kimlik ve yaşam öyküleri ise diğer boyutları oluşturmaktadır.

Yuen (2011), kültürün unsurlarını belirlemeye yönelik olarak Moran'ın (2001)  alı masına benzer bir araştırma ger ekle tirmi  ve bu araştırmada yabancı kültürlerin ders kitaplarında nasıl temsil edildiğini incelemiştir. Bu incelemede kültürü ürünler, uygulamalar, perspektifler ve kişiler olarak dört boyutta ele almıştır.

Tablo 3. Kültürel Unsurlar (Yuen, 2011)

Unsurlar	Alt Unsurlar
�r�nler	Eğlence Programları, Gıda �r�nleri, Ticari �r�nler, Seyahat
Uygulamalar	Gelenekler, Günlük Yaşam, Toplumsal Uygulamalar
Perspektifler	Mitler, Batıl İnançlar, Dünya Görüşleri, Bakış Açıları
Kişiler	�nl� Kişiler, Hayali veya Bilinmeyen Kişiler, Kurgusal Karakterler

Yuen (2011)  alı masında, ürünler kategorisinde filmler ve televizyon programlarındaki eğlence etkinlikleri, seyahat programları ve ticari ürünler gibi ögelere değinmiştir. Uygulamalar kategorisinde ise gelenek ve göreneklere, günlük yaşam etkinliklerine, toplumsal etkinliklere, festivallere ve sokak oyunlarına atıfta bulunmuştur. Ayrıca perspektifler kategorisinde mitler ve dünya görüşleri gibi bakış açılarına odaklanmıştır. Kişiler kategorisinde ise ünlü bireylere ve kurgusal karakterlere değinmiştir.

Razi (2012) “Kültürel Bileşenler Envanteri” geliştirme çalışmasında yabancı dil öğrenen öğrencilerin dil kültür arasındaki etkileşimini ortaya koymaya çalışmıştır. Bu amaçla dokuz grupta 45 maddelik yeni kültürel bileşenler envanterini ortaya koymuştur. Böylece ders kitaplarına ve müfredata kültürel öğelerin ne şekilde yansıtılacağı konusunu desteklemiştir.  alı masında kültür kavramının pek çok faktörünün olduğunu ortaya koyarak birinci bileşende düşünceler, alışkanlıklar, inançlar, geleneksel değerler, etik ve etiket gibi değerlere, ikinci bileşende yaşam tarzlarına, üçüncü

bileşende davranışlara, dördüncü bileşende ise medyaya yer vermiştir. Ayrıca araştırmacı diğer bileşenlerde sanatsal değerlere, aileye, seyahat ve tatillere de yer vermiştir. Razi (2012) bu değerlerin gözlemlenebilir değerler olduğunu ancak bazı değerlerin doğrudan gözlemlenemeyeceğini de ortaya koymuştur.

Sonuç olarak, kültürel unsurların sınıflandırılması ve tanımlanması konusunda farklı araştırmacılar çeşitli yaklaşımlar benimsemiştir. Güvenç (1979), dilin kültür üzerindeki merkezi rolüne dikkat çekerken, Kroeber ve Kluckhohn (1952) maddi ve manevi unsurların kültürün ana yapı taşları olduğunu savunmuştur. Brooks (1975) kültürü büyük (K) ve küçük (k) olarak ikiye ayırarak, elit kültür ile günlük kültürel pratikler arasında bir ayrım yapmıştır. Benzer şekilde, Tomalin ve Stempleski (1993) de kültürel unsurları düşünce, ürün ve davranışlar olarak üç kategoriye ayırmıştır. Moran (2001), kültürün beş boyutlu yapısını tanımlarken ürünler, uygulamalar, perspektifler, topluluklar ve bireyleri ele almıştır. Yuen (2011) de benzer bir yaklaşımla kültürel unsurları dört boyut üzerinden incelemiştir, ancak bu çalışmada eğlence ve ticari ürünlere daha fazla odaklanmıştır.

Araştırmacıların benzerlikleri, kültürün çok boyutlu ve farklı disiplinlerle ilişkilendirilen bir olgu olduğu konusunda hemfikir olmalarıdır. Bununla birlikte, farklılıklar, sınıflandırma yöntemleri ve kültürel unsurları ele alma biçimlerinde ortaya çıkmaktadır. Örneğin, bazıları kültürü daha geniş bir çerçevede resmi ve gayri resmi olarak ele alırken, diğerleri günlük yaşam pratiklerine ve toplumsal etkileşimlere daha fazla odaklanmıştır. Bu çeşitlilik, kültürün dinamik ve çok yönlü doğasını daha derinlemesine anlamak için farklı bakış açılarına ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, kültür dinamik ve sürekli gelişen bir olgu olup, gelecek nesillere aktarılması için sürekli olarak korunmalı ve yeniden üretilmelidir.

2. 1. 3. Kültür Eğitim İlişkisi

Kültür ile eğitim arasında sıkı bir bağ vardır. Eğitim süreciyle elde edilen kazanımlar kültürü oluşturur. Bunun için eğitimsiz kültür veya kültürsüz eğitim düşünülmemelidir. Sülün ve Balkı'ya (2014) göre eğitim, kültürün oluşumunda ve geliştirilmesinde önemli bir yere sahiptir. Güvenç (2004) ise kültürün özelliklerini “öğrenilir olma”, “sürekli ve toplumsal olma”, “kurallar sistemi olma”, “değişme ve bütünleştirici olma” gibi ifade etmiştir. Akyüz (2016) eğitimin önemine vurgu yaparak kültürün korunmasında ve geliştirilmesindeki etkisinden bahseder. Kültür, toplumun ana öğelerini oluştururken bireylerin hayatlarını da etkiler. Toplumdaki bireylerin dil, din, inanç, giyim-kuşam, eğlence, araç gereç, mimari gibi özellikleri onların kültürünü oluşturur. Bir arada yaşayan insanlar, milli birlik ve beraberliklerini sağlamak için kültürel değerleri korumak zorundadırlar. Bu koruma, gelecek kuşaklara kültür aktarımıyla gerçekleşir ki bu, bir milletin hayati önem taşıyan bir gereksinimidir. Bu nedenle kültür aktarımını yapmak toplumlar için var olmaktır (Daşdemir & Tekin, 2018). Bu varoluşu sağlamak için milletler dil ve eğitimden faydalanırlar. Eğitim sayesinde okul içinde ve dışında ortak tarih, bilinç ve coğrafya şuuru öğretilir. Gençlere, içinde yaşadığı topluma

uyum sağlayabilmesi için gerekli olan bilgi, beceri, değer ve tutumlar verilmeye çalışılır. Ortak bir iletişim aracı olan dil toplumsal bağı geliştirir (Güfta & Kan, 2014). Dil ile kültür arasında sıkı bir ilişki vardır ve birbirlerinden ayrıldıklarında anlamlarını yitirirler (Brown, 2000).

Devletler kendi kültürel değerlerini gelecek kuşaklara ulaştırabilmek için eğitimden faydalanırlar. Genç nesillerin kültürel değerler ile tanışması ve bu değerleri özümseyebilmesi önemlidir. Bireylerin ailede, eğitim kurumlarında ve çevresinde sağlıklı bir toplum içinde yaşaması devletin önemli görevleri arasındadır (Türker, 1994'ten aktaran Gürel & Çetin, 2018, s. 23). Devletler eğitim kurumu olan okullar vasıtasıyla ulusal değerleri bireylere aktararak milli birliğini ve kültürünü korumayı amaçlarlar. Bireyler eğitsel faaliyetler ile kültür aktarımına maruz kalırlarken hayata da hazırlanmış olurlar (Tosun, 2022). Blington vd. (2010) eğitsel kurumların yeni nesillere milli kültür değerlerini ve bir ulusa ait olma duygusunu aktarmasındaki önemini ortaya koymaktadır. Böylece eğitim faaliyetleri aracılığıyla kültür aktarımı tamamlanmış olur (Tezcan, 2015).

Kültürel değerlerin bireylere aktarımının hangi dönemde yapılacağı da önemlidir. Özellikle çocuğun doğup büyüdüğü ailenin kültür aktarımındaki önemi fazladır (Gökçe, 1990). Okul öncesi eğitiminde kültürel aktarımın önemli yeri olduğu görülmektedir (Erdoğan, 2011; Tezel-Şahin, 2004; UNESCO, 2007). Ancak ilköğretim basamağı kültürel farkındalığın yaratılmasında ve kültürel miras eğitimi verilmesinde önemlidir. Bu dönemde tarihsel, kültürel kavram ve ilkelerin öğrenciler tarafından öğrenilmesi amaçlanmaktadır (Çulha-Özbaş, 2009). Pars vd. (2009) da ilkokula başlayan çocukların kültürel farkındalıklarının geliştiğini ortaya koymaktadır. Kültürel farkındalık hayatın her aşamasında gelişmeye devam eder.

Eğitimin kültürü etkilediği oranda kültürde eğitimi etkilemektedir. Kültürel mirası gelecek kuşaklara aktarmanın en temel yolunun eğitim olduğunu ortaya koyanlar kadar farklı kültürlerin eğitim üzerindeki etkisinin önemini ortaya koyanlarda görülmektedir. Bunun sonucunda kültürel değerlere duyarlı eğitim anlayışı ortaya çıkmaktadır (Güvendi, 2021). Eğitimin eşitliği sağlaması, ayrımcılıkları ortadan kaldırması kültürel farklılıklara saygı ile oluşmaktadır (Koltuk & Kocakaya, 2019).

Eğitim sadece eğitim kurumlarında gerçekleşmez. Hayatın her alanında eğitim devam eden bir süreçtir. Dolayısıyla kişi doğumundan itibaren kendi toplumunun kültürel özelliklerini öğrenerek kültüre katkı yapar ve kültürlenir. Kültürlenme okulda ve okul sonrasında devam eder (Güvenç, 1994).

2. 1. 4. Kültür ve Sosyal Bilgiler Dersi İlişkisi

Sosyal Bilgiler dersi kültürü oluşturan unsurlar bakımından zengin içeriğe sahiptir. Bu ders amaçları ve konuları açısından kültürel miras farkındalığı yaratacak özelliklere sahiptir (Gürel & Çetin, 2018) ve öğrencilere önemli beceri ve değerler kazandırması yanında kültürel aktarım gibi

görevleri de bulunmaktadır. Öğrencileri gerçek hayata hazırlamanın yanında toplumsal hayatı ilgilendiren bilgi, beceri ve değerler bu ders aracılığıyla aktarılmaya çalışılır (Öztürk, 2005).

Sosyal Bilgiler öğretim programı incelendiğinde genellikle konuların kültürle bağlantısına rastlanmaktadır. Bu dersin bireylere kişilik kazandırma, bireyin toplumsallaşmasını sağlama, çevre ile uyum ve iş birliği yapabilme, milli ve manevi değerleri kavrama ve geleceğe aktarma gibi işlevi olduğu belirtilmektedir (Çengelci, 2012; Deveci, 2009; Gürel & Çetin, 2017; Sözer, 2008; Tokat, 2022; Ünal, 2013). 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan sevgi, saygı, dürüstlük, adalet, vatanseverlik ve yardımseverlik gibi değerler kültür eğitiminin temelini oluşturmaktadır (Tokat, 2022). Bu nedenle okullarda değer kazandırılması için en önemli derslerden birisi Sosyal Bilgiler dersi (Erbaş, 2021). Bu dersin; farklı kültürel özelliklere sahip bireylerin bir arada bulunmasını sağlamak, farklı kültürlerle saygıyı öğrenmek, empati kurabilen ve eleştirel bakış açısına sahip bireyler yetiştirmek gibi temel görevleri bulunmaktadır (Bektaş, 2023). Özellikle farklı kültür ve yaşam hikayelerini konu alması, tarihsel özellikleri barındırması açısından değer öğretiminde önemli yeri vardır (Güfta & Kan, 2014). Bu değerlerin aktarım yolu kültürel faaliyetler ile gerçekleşmektedir. Sosyal Bilgiler dersi sayesinde birey ailede kazandığı kültürlenmeyi okulda devam ettirmektedir. Bu durum kültürel gelişimin sağlanmasına katkıda bulunmaktadır (Gürel & Çetin, 2018). Dersler sayesinde birey hem kendi kültürünün özelliklerini öğrenir hem de diğer kültürlerle karşı da farkındalığının gelişmesinde kolaylaştırıcı etken olmaktadır (Mfa, Reddy-Linga, Kucko, & Prestwood, 2013). Böylece birey kendi kültürü ile diğer kültürler arasındaki benzer ve farklı yönleri daha kolay görebilmektedir (Gürel & Çetin, 2018).

Kültürel farkındalığın geliştirilmesinde kültürel mirasın öğretilmesi ve aktarılması önemlidir. Öncelikle birey kendi kültürel özelliklerini müfredat yardımıyla öğrenerek buna katkı sağlar. Kültürel miras eğitiminin verildiği dersler içinde en zengin müfredata sahip ders Sosyal Bilgiler dersi. Bu ders soyut ve somut kültürel miras öğeleri bakımından oldukça zengindir (Gürel & Çetin, 2018). Dersin amaç ve konu içerikleri incelendiğinde kültürel miras eğitiminin disiplinler arası etkin bir şekilde verilebilmesi amaçlanmıştır (Abdelazim Ahmed, 2017).

Sonuç olarak Sosyal Bilgiler dersi, kültürel mirasın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması bakımından önemlidir. Bu ders sayesinde öğrenciler milli ve manevi değerlerini öğrenirler, farklı kültürleri tanırlar ve bu kültürlerle saygı duymayı öğrenirler. Ayrıca öğrencilerin empati, eleştirel düşünme ve iş birliği gibi beceriler kazanmasına da katkı sağlamaktadır. Sosyal Bilgiler dersi, bireylerin toplumsallaşmasına katkı sağlayarak aileden aldıkları kültürel birikimleri eğitim ortamında pekiştirmelerine yardımcı olmaktadır. Böylece öğrenciler kültürel farkındalıklarını artırarak daha bilinçli ve duyarlı vatandaşlar olarak yetişirler. Bu nedenle kültürel mirasın aktarılması amacıyla bu dersin eğitim sistemimizde önemli bir yeri vardır.

2. 1. 5. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Kültürün Yeri ve Önemi

Sosyal Bilgiler dersinin öğretim programları incelendiğinde dersin amaç ve kazanımlarında kültürün yeri ve önemi açıkça görülmektedir. Türk kültürünün kavratılarak milli bilinç oluşturulması ve gelecek kuşaklara aktarılması dersin amaçları arasındadır. 2005, 2018 ve 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programları (SBÖP) kültür bağlamında incelendiğinde kültürel unsurlara her programda daha fazla yer ayrıldığı ve önem verildiği görülmektedir. 2005 SBÖP’de “Kültür ve Miras” öğrenme alanı içinde kültürel unsurlar daha çok milli kültür ve tarihi değerler üzerinden şekillenmiştir (MEB, 2005). Bu öğrenme alanı içinde 5. sınıflar için 6, 6. sınıflar için 9, 7.sınıflar için 5 kazanım bulunmaktadır. Bu kazanımlarla öğrencilere milli tarih bilinci kazandırılması için özellikle Türk tarihi üzerinde durulmuştur. Selçuklu, Osmanlı gibi devletlerimizin tarihsel süreçleri ve Kurtuluş Savaşı süreci kültürel unsurların verildiği konular olmuştur. Ayrıca bu programda kültürel unsurlar, etik değerler ve toplumsal sorumluluk ile de ilişkilendirilerek vatanseverlik, yardımlaşma, dayanışma gibi değerlere vurgu yapılmıştır. Programda ülkemizin farklı bölgelerindeki çeşitlilikler ele alınarak geleneksel sanatlar, halk oyunları ve el sanatları gibi kültürel zenginlikler tanıtılmaya çalışılmıştır. Böylece öğrencilere yaşadıkları yerlerin tarihi ve kültürel özellikleri tanıtılmaya çalışılmıştır.

2018 yılında güncellenen Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda, küreselleşmenin etkisiyle kültürel unsurlar yalnızca yerel kültürle sınırlı kalmamış, dünya kültürlerine de yer verilmiştir (MEB, 2018). Program incelendiğinde, somut ve soyut kültürel mirasa ilişkin kazanımlar ve etkinliklere yer verildiği görülmektedir. Programın temel felsefesi ve amaçları; bireyin bedensel ve zihinsel gelişimini desteklemenin yanı sıra, sanatsal, kültürel ve edebi açıdan da kendini geliştirmesine olanak sağlamaktır. Programın amaçlarına bakıldığında milli ve manevi değerleri benimseyen, ülkenin sosyal ve kültürel kalkınmasına katkı sağlayan bireyler olmasını sağlamak olduğu görülmektedir. Ayrıca programda, değerler eğitime özel bir önem verilmiş; bu değerler, tüm eğitim sürecinin amacı ve temel dayanağı olarak konumlandırılmıştır. Ayrıca Sosyal Bilgiler Öğretim Programıyla öğrencilere ulusal ve uluslararası düzeyde kazandırılması düşünülen yetkinlikler arasında kültürel farkındalık olduğu görülmektedir. Programın yetkinlikler bölümünde “kültürel farkındalık ve ifade” başlığı altında kitle iletişim araçlarının kullanılarak edebiyat ve sanatsal alanlarda deneyim ve görüşlerini ifade edebilmeye vurgu yapılmıştır. Kültürel farkındalık ve farklı kültürlerin ele alınması SBDÖP’de “Birey ve Toplum”, “Kültür ve Miras”, “Etkin Vatandaşlık” ve “Küresel Bağlantılar” gibi öğrenme alanları içinde ele alınmaktadır. Özellikle “Kültür ve Miras” öğrenme alanı içinde verilmeye çalışılan kültürel unsurlar öğrencilere farklı kültürlerin varlığını tanıtmak amaçlanmıştır. 5. sınıflarda 5, 6. sınıflarda 4 ve 7. sınıflarda 5 kazanım ile kültürel unsurlar ele alınmıştır. Bu amaçla farklı ülkelerin bayramları, ritüelleri, gelenekleri ve yaşam biçimleri derslerin konusu haline gelmiştir. 2018 SBDÖP’de kültürler arası etkileşim, hoşgörü ve empati kavramları ön plana çıkmaktadır. Programda UNESCO Dünya Mirası Listesi gibi kültürel miras unsurlarına yer verilmesi programın uluslararası kültüre bakışını ortaya koymaktadır. Kültürel miras

öğelerinin sadece Türkiye’de değil Dünyada korunması gerektiği bilinci aşılarmaya çalışılmıştır. Programda medya okuryazarlığı kültürel unsurlar kapsamında ele alınarak dijital medyada kültürel unsurların nasıl temsil edildiği ve medya aracılığı ile kültürlerin nasıl yayıldığı eleştirel bakış açısıyla kazandırılmaya çalışılmıştır.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında yenilenen 2024 SBDÖP’de ise teknolojinin gelişmesinin ve küresel sorunların Sosyal Bilgiler eğitiminde daha çok vurgu yapıldığı bir program olarak ortaya çıkmıştır (MEB, 2024). Programda kültürel unsurlar öğrenme alanları içinde daha geniş yelpazede yer almakta ve yerel ve milli kültürel özelliklere vurgu yapılmaktadır. Programda kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirliği önem kazanmıştır. Bu nedenle programa kültürel okuryazarlık kavramı eklenmiştir. Ayrıca programda kültürler arası etkileşim ve çok kültürlülüğe de vurgu yapılarak sadece ülkemizin değil dünya kültürlerinin de tanınması amaçlanmıştır. Teknolojinin gelişmesine bağlı olarak kültürel öğelerin dijital ortamda korunması ve tanıtılması ayrıca sanal müzeler ve dijital kültür projeleri vasıtasıyla kültürün araştırılması amaçlanmıştır. 2024 SBDÖP’de yer alan “Birlikte Yaşamak”, Evimiz Dünya”, “Ortak Mirasımız”, “Yaşayan Demokrasimiz” ve “Teknoloji ve Sosyal Bilimler” gibi öğrenme alanlarında farklı kültürel ve bireysel özelliklere saygı duyma, Türk dünyası kültürel özelliklerini tanıma, ortak kültürel mirasımızın önemi ve teknolojinin kültürel değişime etkisi gibi öğrenme çıktıları vardır (MEB, 2024). Programda genel olarak öğrenme çıktılarının sayısı azaltılmış ancak kültürel unsurlar daha çok ön plana çıkartılmıştır.

Genel olarak yenilenen Sosyal Bilgiler Dersi Öğrenim Programları incelendiğinde 2005 SBDÖP’de yerel kültürel değerlere vurgu yapıldığı, daha çok Türkiye tarihi dönemleri ön plana çıktığı görülmektedir. Öğrencilerde milli bilinç oluşturma amacıyla kültürel özelliklere yer verilmiştir. 2018 SBDÖP’de yerel ve küresel kültürel değerler birlikte ele alınmıştır. Farklı ülkelerin kültürlerinin tanınması ve kültürel farkındalığın yerleşmesine önem verilerek kültürel çeşitlilik ve kültürler arası etkileşim üzerinde durulmuştur. 2024 SBDÖP incelendiğinde ise küresel sürdürülebilirlik ve kültür okuryazarlığı kavramlarının programa girdiği görülmektedir. Dijitalleşme ile kültürel unsurların nasıl korunacağına vurgu yapılmıştır. Programda küreselleşme ile kültürlerarası diyalogun önemi ortaya çıkarılmıştır. Sonuç olarak Sosyal Bilgiler dersi programlarında dönemin şartları ve bakış açılarına göre kültürel unsurların aktarımı önem kazanmıştır. Son programda kültürel okuryazarlık kavramının programa eklenmesinin kültüre verilen önemin arttığını göstermektedir.

2. 2. Ders Kitapları

İnsanlar geçmişten günümüze elde ettikleri tecrübe ve bilgi birikimini gelecek kuşaklara aktarmak istemişlerdir. Yazı öncesi dönemlerde sözlü aktarım yapılırken yazının keşfi sonrasında aktarım çeşitli materyaller vasıtasıyla yapılmıştır. Bu materyallerden kitaplar eğitim-öğretimde önemli yer tutmaya başlamışlardır. Ders kitaplarının tarihi, okullar kadar eskiye dayanmaktadır

(Gündüz, 2023). Ders kitaplarının tarihçesi Milattan Önce 4000 yıllarında eski Mısır'a kadar uzanmaktadır ve papirüs üzerine yazılan matematik, tıp vb. derslerle ilgili bilgilere rastlanmıştır (Semerci, 2004). Ders kitaplarının tarihi Eski Mısır'a kadar uzanmasına rağmen, Avrupa'da eğitim-öğretimde en etkili materyal olarak kabul edilen çocuklara yönelik ilk ders kitapları 813 yılında yazılmıştır (Tenekeci & Dursun, 2019).

Ders kitabının tanımı üzerine araştırmacılar farklı cevaplar vermişlerdir. Bunlardan Gündüz (2023), ders kitaplarını; toplumun uzun süreli gelenekleri, bireysel öz saygıyı beslerken aynı zamanda toplumsal sınırları da tanımlaması şeklinde ifade etmiştir. Araştırmacılarından Richaudeau'a (1979) göre ders kitabı farklı disiplinlere ait bilgileri kolaydan zora doğru sistemli bir şekilde sunan programlı metinlerden oluşan teknik bir kitap olduğu, Bamberger (1975, s. 29) ise ders kitabını çeşitli uygulama ve tekrarlarla öğrenmeyi ve hatırlamayı destekleyen, bilgileri adım adım ve düzenli bir yapıda sunan bir kitap olarak belirtmişlerdir. Ders kitabı ile ilgili C. Stray, belirli bir konunun pedagojik veya didaktik uyarlamasını sunmak üzere hazırlanmış bir eser olarak tanımlarken R. L. Venezky "hem kültürel bir eser hem de taşıyıcı bir müfredat" olarak ders kitabını tanımlamıştır. Alain Choppin ise ders kitabını "toplumun kendisini yansıtmak istediği çoğu zaman idealize edilen imajın yeniden yansıtıldığı ayna" olarak tanımlamıştır (Aktaran Gündüz, 2023 s. 38-39).

2. 2. 1. Eğitim Materyali Olarak Ders Kitabı

Arkeolojik kazılar sırasında ilk çağlarda yazının icadı sonrasında ders materyallerine ve ders kitaplarına rastlanılmaktadır. İlk çağlarda tabletlerden oluşan ders kitapları teknolojinin gelişimine bağlı olarak şekil değiştirmiştir. Özellikle matbaanın icadı ile ders kitaplarının basımı hızlanmış ve yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Kültürel aktarımda ders kitaplarının öneminin artması bu alandaki çalışmaların hızlanmasına yol açmıştır (Gündüz, 2023).

TTK'ya göre ders kitabı, milli eğitimin hedeflerine ulaşmada öğrenci ve öğretmenlere destek olan, basılı veya dijital formatta sunulan öğrenci çalışma kitapları, öğretmen kılavuzları ve diğer eğitim materyallerini kapsayan temel eğitim kaynağı olarak ifade edilmektedir (MEB, 2021). Ders kitapları, bir dersin öğretimi için hazırlanmış ve belli yaş gruplarındaki öğrencilere yönelik yazılmış, programlara göre düzenlenmiş temel kaynaklardır (Gülersoy, 2013; Kılıç & Seven, 2002). Bu kaynaklar derslerin daha eğlenceli hale gelmesini sağlayan, öğrenciye bilgi edinme ve becerisini geliştirme imkânı sunan materyallerdir (Utkugün, 2022). Günümüzde teknolojinin gelişmesine rağmen ders kitapları, öğretim programında yer alan amaç ve hedeflerin en iyi şekilde verilmesini sağlayan materyal olmaya devam etmektedir (MEB, 2021). Öğretim programlarında hedef davranışlar, amaçlar, öğrenme ve öğretme süreçleri, ölçme ve değerlendirme etkinlikleri öğretmen ve öğrenciler için en önemli kaynak ders kitaplarıdır (Kılıç & Seven, 2002).

Eğitim ve öğretim programlarının temeli, ders kitaplarıdır. Bu kitaplar, planlı eğitim sistemlerinde öğrenci ve öğretmenlere rehberlik etmektedir. Derslerde, öğretmenlerin performansını

artırmada ve öğrencilerin dersleri takip etme ve konuları tekrarlama süreçlerinde, ders kitapları önemli bir araç olarak kabul edilmektedir (Büyükalın, 2003). Kaya (2010), öğrencilerin algılarının açık olduğunu ve kitapların içeriklerini daha kolay öğrendiklerini belirtmiştir. Ders kitapları öğrencilere öğrenecekleri konuları düzenli öğrenme kolaylığı sağlar (Ceyhan & Yiğit, 2005). Ders kitapları hem öğrenciler hem de öğretmenler için en önemli araçtır. Öğretmenlerin en önemli kılavuzlarından olan bu araçlar eğitim ve öğretimin amaçlarına kısa yoldan ulaşmayı sağlar (Özkan & Tutkun, 2014).

Eğitim sürecinde kullanılan araç-gereçler, öğretme işinin niteliğini, sürdürebilirliğini ve kolaylığını sağlayan temel unsurlar arasındadır. Bu araçlar, öğrencilere ve öğretmenlere rehberlik ederek bütün bir öğretim yılı boyunca verimliliği artırmak için kullanılır. Ders kitapları ise eğitim-öğretimde en önemli araçlardan biri olarak kabul edilir ve öğrencilere, öğretmenlere rehberlik eden ve bir yıl boyunca sürekli bir destek sağlayan kaynaklar olarak öne çıkar (Deniz, 2019).

Ders kitapları öğrencilerin gelişimlerine bireysel, eğitimsel ve sosyo-ekonomik açıdan katkı sunar. Öğrencilerin derslerdeki sözlü öğretim aşamasındaki eksikliklerini kapatarak, konular arasında bağlantı kurulmasını sağlar (Şahin, 2024; Takmak, 2022).

2. 2. 2. Ders Kitaplarının Öğretimdeki Yeri ve Önemi

Öğretim programlarının içeriğini öğrencilere aktarabilmek için ders kitapları kullanılmaktadır. Ders kitapları, öğrenme-öğretme sürecinde merkezi rol oynar ve birçok öğretmen, öğrenme etkinliklerini planlarken ders kitaplarına ve öğretmen kılavuz kitaplarına başvurur (Gülersoy, 2013). Öğrenme araçları, kullanılacakları dersin alanına göre farklı roller üstlenerek öğrenmeyi kolaylaştırırlar. Öğretim faaliyetlerinin yürütülmesi için çeşitli öğrenme araçlarına ihtiyaç vardır. Genel olarak her dersin alanına yönelik olarak değerlendirildiğinde, kitaplar en yaygın kullanılan eğitim materyallerinden biridir. Ders kitapları, ulaşımı ve kullanımı kolay bir öğretim aracı olarak kabul edilir ve yaygın olarak kullanılmaktadır (Hayta, 2022; Kılıç & Seven, 2002). Eğitimdeki kilit bileşenlerden biri olan ders kitapları, bir eğitim programının hedeflerini, içeriğini, öğretme-öğrenme sürecini ve değerlendirme kriterlerini yansıtacak şekilde hazırlanmış basılı öğretim materyalleridir (Şahin, 2010). Toprak (1993) ders kitaplarının, eğitim programlarının hedefleri doğrultusunda öğretim içeriğini öğrencilere aktaran, aynı zamanda öğrencilerin bilgilerini pekiştirmelerine, sınavlara hazırlanmalarına ve kendi öğrenme hızlarına uygun bir biçimde çalışabilmelerine olanak sağlayan kullanışlı ve etkili bir öğretim materyali olduğunu belirtmektedir. Ders kitaplarının eğitim sürecindeki merkezi rolünü ve öğrencilerin öğrenme süreçlerine yönelik katkılarını vurgulamaktadır.

Ders kitapları, öğretim programlarına uygun olarak hazırlanır ve programın temel felsefesi ile amaçları doğrultusunda yazılır. Kitaplarda kazanımlar, sınıf düzeylerine göre ele alınır ve bu kazanımlara uygun beceri ve değerler derslerde öğrencilere aktarılır. Bu süreçte, ders kitaplarının sadece bilgi aktarmaya değil, aynı zamanda verilen beceri ve değerlerin öğrencinin hayatına katkı

sağlamasına da önem verilmelidir (Altay, 2020). Ders kitaplarının eğitim-öğretim sürecinde önemli yer tutmasının nedenleri arasında, ders kitaplarının öğretim programlarıyla bağlantılı olması ve hedef davranışları yansıtması, içeriği bakımından öğrencileri ortak hedeflere yönlendirmesidir. Ayrıca ulaşılabilirliğinin kolay olması, beş duyu organına hitap ederek bilginin öğrencilerde kalıcılığını artırması, içeriği ve görselleriyle öğrenimi desteklemesi gibi faktörler yer almaktadır (Ceyhan & Yiğit, 2005; Tosun, 2022).

Eğitim öğretim ortamlarında en çok ihtiyaç duyulan ders kitapları geçmişten günümüze güncelliğini koruyarak öğretmen ve öğrencilerin vazgeçilmezleri arasında yer almaktadır (Utkugün, 2022; Kılıç ve Seven, 2007). Öğrenci ve öğretmenlere önemli faydaları bulunan ders kitapları öğretmenlere dersleri planlama ve uygulamada yol gösterirken öğrencilere de öğrenme süreçlerinde yardımcı olur. Öğrencilerin konuları daha iyi anlamalarını sağlamak için ders kitaplarının en iyi şekilde oluşturulması gerekmektedir (Şahin, 2010).

Öğretmenler genellikle ders kitaplarını referans alarak plan ve programlarını yaparlar. Bu nedenle öğretmenler öğrenme ve öğretme etkinliklerini planlarken ders kitaplarından faydalanmaktadır (Kılıç & Seven, 2007; Utkugün, 2022). İyi hazırlanmış ders kitapları programın amaçlarına hızlı ulaşılmasına olanak sağlayarak (Özkan & Tutkun, 2014), öğrencilerin analiz ve sentez yapabilme, problem çözebilme gibi üst düzey becerileri kazanmasını destekler (Utkugün, 2022). Böylece öğrenciler bu kitaplarla desteklenerek eğitim öğretim ortamını daha etkin kullanırlar ve günlük yaşam sorunlarını bu üst düzey becerilerini kullanarak aşarlar (Özkan & Tutkun, 2014). Böylece okullar ve sınıflar öğrencilerin sosyalleştiği alanlardır ve eğitim öğretim sürecinde ders kitapları bu sürece yardımcı olan en önemli kaynaklar arasında gösterilmektedir (Sönmez & Dikmenli, 2021).

Ders kitaplarının eğitimde temel kaynak olarak kullanılması ve öğretimin bu kitaplar doğrultusunda planlanması, öğrenci başarısını önemli ölçüde etkiler. Böylece ders kitapları öğrenciler arasında kendi başlarına çalışma ve bağımsız öğrenmeyi teşvik eder, sınıfta öğrenilen konuları gözden geçirme ve özetleme için önemli bir kaynak sunar (Doğan & Torun, 2018). Ders kitapları, öğrenme sürecini görsel unsurlarla destekleyerek daha etkili hale getirir ve öğrencilerin eğlenerek öğrenmelerine yardımcı olur. Bu sayede dersler tekdüzeliğinden uzaklaşır, öğrencilerin derse olan ilgilerini artırır, problemleri anlamalarına ve çözüm yolları bulmalarına yardımcı olur. Ayrıca ünite sonundaki değerlendirme bölümleriyle kendilerini değerlendirme imkânı sunar ve bölümleri bitirdiklerinde kendilerini daha mutlu hissederler (Kalıpçı, 2008; Takmak vd., 2022).

Ders kitapları, öğrencilere davranış kazandırma, rehberlik etme, hazır bulunuşluluklarını artırma, kişiliklerini geliştirme ve kültürlerini zenginleştirme gibi önemli işlevlere sahiptir (Bulut, 2008). Ayrıca ders kitapları öğretmen ve öğrenci iletişimini sağlaması bakımından da yararlıdır. Bu durum öğretim sürecindeki faaliyetlerin daha düzenli gerçekleşmesini sağlar. Öğrenciler derslere hazırlanırken, dersler tekrar edilirken, derslerde anlamadıkları konuları anlamaya çalışırken ve

pekiştirme yaparken ders kitaplarından yararlanırlar (Güzel & Şimşek, 2012). Kılıç ve Seven (2002) ders kitaplarının öğrencilerin kendi kendilerine öğrenme fırsatı tanıdığını ve bireysel öğrenme imkanı sunduğunu belirtirken, Yüksel (2010) ilköğretim aşamasında okuma alışkanlığı kazandırma, eğlenceli öğrenim yapma, yararlı alışkanlıklar kazandırmada kitapların en isabetli kaynak olduğunu ifade etmektedir.

Yanpar (2005) öğretmenlerin ders kitaplarını kullanmasının nedenini, ona ulaşmanın kolay olması ve öğrencileri daha rahat takip edip ödevlendirmesine bağlamaktadır. Ayrıca öğretmenin değerlendirme yapabilmesi amaçlandığından bilgilerin toplandığı ders kitaplarına ihtiyaç vardır. Güneş (2002, s. 19), ders kitabını “öğretim programı doğrultusunda hazırlanan, belirli düzeydeki öğrenciler için yazılan ve öğrenim amacı için kullanılan, öğrenmeyi ve hatırlamayı kolaylaştıran, kolaydan zora uzanan, sistemli ilerleme ve gelişme sunan teknik bir kitap” olarak tanımlayarak öğretmen ve öğrenciye katkısını anlatmaktadır. Bunun yanında ders kitapları öğrencilerin dil ve iletişimlerinin gelişmesine onların milli, manevi ve ahlaki değerlerinin gelişmesine, milli benliğinin oluşmasına, değerlerini korumasına, tarihini tanımasına da fayda sağladığı belirtilmektedir (Bulut & Orhan, 2012).

Şahin (2004) ders kitaplarının kullanılmasının ilk nedeninin eğitim programları olduğuna vurgu yaparak programdaki amaç, içerik, etkinlik ve değerlendirmelerin ders kitaplarında belli sıraya göre yer aldığını belirtmektedir. Ayrıca ders kitaplarının öğrenci ve öğretmenlere çeşitli faydalar sağlamaktadır. Öğretmenlere sağladığı faydalar açısından ders kitapları, öğretmenlere zaman ve enerji tasarrufu sağlayarak ders yükünü hafifletir, ödev konuları sunarak araştırma ihtiyacını azaltır ve çalışmalarını planlamada önemli bir rehber işlevi görür. Ders kitabının öğrencilere sağladığı faydalara bakıldığında ise ders kitapları öğretimde öğretmenden çok öğrenci tarafından kullanılan bir eğitim aracı olduğunu ve öğrencilere sınıf içi ve sınıf dışında sayısız fayda sağladığı söylenebilir. Bunlar; öğrencinin sınıf içi ve dışı öğrenme süreçlerini destekleyerek öğretmen anlatımını tamamlar, bilgi boşluklarını giderir, tekrar imkânı sunar, aktif düşünmeyi ve sorumluluk almayı teşvik eder, farklı soru ve çözüm yöntemleriyle öğrenciyi geliştirir, öğretimi ilgi çekici kılar ve derse hazırlıklı gelmesini sağlaması olarak ifade edilebilir (Şahin, 2004, s. 368-369).

Baştürk (2012), öğretmenlerle gerçekleştirdiği bir araştırmasında ders kitaplarının öğrencileri daha aktif ve derslere katılır hale getirdiğini belirtmiştir. Ayrıca kırsal alanlarda yaşayan dezavantajlı öğrencilerin bilgiye ulaşmasında da ders kitaplarının önemli faydaları vardır (Doğan & Torun, 2018).

2. 2. 3. Ders Kitaplarının Genel Özellikleri

Ders kitapları, eğitim ve öğretim süreçlerinin vazgeçilmez bir parçasıdır (Çeçen & Çiftçi, 2007). Eğitimin planlı bir şekilde yürütülmesini sağlayan ders kitapları, öğrencilerin hangi konularda eğitim alacaklarını ve öğretmenlerin hangi konuları öğreteceklerini belirleyen önemli bir araçtır

(Yapıcı, 2004). Kılıç ve Seven'e (2002) göre ders kitapları bilgileri doğrudan aktaran, kullanımı kolay ve ders anlatımlarındaki eksiklikleri kapatabilecek öğretim unsurudur.

Ders kitaplarının kalitesi ve içeriği eğitim ve öğretim planlamasında önemlidir (Çeçen & Çiftçi, 2007). Bu planlama yapılırken “anamlılık, çekicilik, geçerlilik, uygulanabilirlik, öğrenilebilirlik ve kullanışlılık gibi kriterlere” önem verilmelidir. Bu nedenle bilimsel süreçler ve öğrenci gelişim süreçleri dikkate alınmalıdır (Demirkaya, 2013). Bu durum ders kitapları hazırlanırken öğrencilerin yaş ve bilgi seviyelerine dikkat edilmesinin önemini ortaya koyar. Bilişsel ve duyuşsal gibi çeşitli becerilere göre hazırlanmış ders kitapları, öğretim programlarının esaslarına göre hazırlanır ve öğrencilere gerekli bilgileri etkili bir şekilde aktarmaktadır (Çeçen & Çiftçi, 2007). Bu aktarımın sağlanabilmesi ve derse olan ilginin artırılabilmesi için ders kitaplarının bazı özelliklere sahip olması gerekmektedir (Serçe, 2023). Kitapların yazımında, dil ve anlatımlarına özen gösterilerek içeriklerinin ve resimlerinin öğrenci seviyesine uygun hazırlanması gerekmektedir. Ayrıca öğrencileri okumaya sevk etmeli ve onlara vatan sevgisini aşılamalıdır (Meydan & Akdağ, 2014). Kitaplarda kullanılan dil öğrenci düzeyine uygun olmalı ve bireysel gelişimlerini desteklemelidir. Pedagojik özelliklere göre hazırlanacak kitaplar öğrenci merkezli yazılmalıdır. Kitap yazım ilkelerine uyulması ve estetik değerlere dikkat edilmesi eğitimin gelişimini artıracaktır (Gülersoy, 2013; Tosun, 2022). Pingel'e (2003) göre kitaplar toplumu yansıtmalı, sorunlara değinmeli ve öğrenci odaklı olmalıdır. Öğrencilerin günlük yaşamlarına dokunmalı ve günlük konuşulan dilde yazılmalıdır (Aktaran Gülersoy, 2013, s. 9).

Ders kitapları planlı ve uzun süreçlerden geçerek hazırlanmaktadır. Uzman kişilerce detaylı alanyazın incelemesi yapılarak ve ilgili kuruluşlarla işbirliği yapılarak hazırlık süreci yönetilmelidir (Gülersoy, 2013). Ülkemizde, MEB'e bağlı örgün ve yaygın eğitim kurumlarında kullanılacak ders kitapları, temel ders kitapları, etkinlik ve çalışma yapıları ile öğretmen kılavuz kitaplarına ilişkin, bu materyallerin taşınması gereken niteliklerin belirlenmesi, hazırlanması, değerlendirilmesi, yayımlanması ve dağıtımına dair tüm esaslar, MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (TTKB) tarafından hazırlanmış olan Ders Kitapları Yönetmeliğinde belirtilmiştir. MEB kitapların hazırlanması ve incelenmesiyle ilgili Ders Kitapları Yönetmeliği ile bazı kriterler getirmiştir. Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliğine göre ders kitapları; yasalara uygun, bilimsel doğruluğu olan, öğretim programındaki kazanımları içeren, dil ve anlatım açısından hatasız, görsel ve içerik tasarımıyla öğrenmeyi destekleyici ve öğrenci gelişim düzeyine uygun şekilde hazırlanır (MEB, 2021). Ünsal ve Güneş'e (2004) göre ders kitaplarının fiziksel özelliklere, eğitsel tasarımına, ifade gücü ve imla gibi özelliklere göre hazırlanması ve incelenmesi gerekir. Bu durum ders kitaplarının başarısını da etkilemektedir. Ders kitapları ticari kaygı gütmeyen eğitsel amaçlarla hazırlanarak öğretmen ve öğrencilere ulaştırılmalıdır. Richaudeau (1979) ise ders kitabında olması gereken özellikleri “bilginin değeri, uygunluğu, sunumu ve eğitime uygunluk” başlıkları altında incelemiştir. Ona göre ders kitaplarında yer alan bilgiler, bilimsel temellere dayalı, özenle seçilmiş ve nitelikli

olmalıdır. Aynı zamanda bu bilgiler, öğrencinin çevresi, ülkenin kültürel değerleri ve eğitim politikalarıyla uyumlu olmalı; sunumlarında ise dil bilgisi, yazım kuralları ve görsel unsurlar gözetilerek öğrenmeyi kolaylaştırıcı biçimde düzenlenmelidir. Ayrıca ders kitapları, hem öğretim programlarına hem de eğitim yöntem ve yaklaşımlarına uygun şekilde, içeriğin düzenlenmesi ve sunumu açısından hem iç hem de dış yapısıyla eğitsel bütünlüğü sağlamalıdır (Aktaran Güneş, 2022, s. 21).

2. 2. 4. Ders Kitaplarında Bulunması Gereken Nitelikler

Ders kitapları, müfredata ait bilgileri öğretmen ve öğrencilere yardımcı olması ve kendi öğrenmelerini yapabilmeleri için sıralı ve doğru bir şekilde aktaran ders materyalidir. Ders kitaplarının düzenlemesiyle ilgili uluslararası ölçekte ortak bir yapının olmadığı bunun nedeninin ise farklı kültürel özelliklere dayandığı görülmektedir (Deniz, 2019). Ders kitapları hazırlanırken yaşanan toplum özellikleri dikkate alınmalı, öğrencilerin gelişimsel özellikleri ve ilgilerinin farklı olabileceği gerçeğine göre hareket edilmelidir (Ceyhan & Yiğit, 2005).

Seguin (1989) ders kitabında bulunması gereken nitelikleri; gerçekliğe uygunluk, açık ve net ifade, çağın gereklerine uyum, tarafsızlık, toplumsal amaçlara hizmet etme, öğrenme sürecini ve yetkinlikleri destekleme, bilgi ve becerilerin gelişimini sağlama ve farklı disiplinlerle bağlantı kurma olarak ifade etmiştir. Ders kitaplarının içeriğin bilimsel bilgilere dayanması ve doğru olması, bilgilerin anlaşılır olması, güncel ve nesnel bilgiler içermesi gerekmektedir. Ayrıca estetik değerler içermeli toplumun sosyal ve ahlaki yönlerini geliştirmelidir (Aktaran Güneş, 2022, s. 22).

Yerli ve yabancı alinyazında genellikle ders kitaplarının sahip olması gereken nitelikler olarak ders kitaplarının fiziksel özellikleri, öğretim programının ihtiyaçlarını karşılayabilmesi, ders kitaplarının içeriğinin düzenlenmesi ve öğretim yöntemlerine uygunluğu konularına değinildiği görülmektedir (Erkılıç & Can, 2018). MEB 2006 tarihli Tebliğler Dergisinde yayımlanan *Ders Kitapları ile Eğitim Araçlarının İncelenmesi ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönerge*'sinin 5. Maddesine göre ders kitapları; millî, manevi ve kültürel değerleri benimseten, Atatürk İlke ve İlkelerine, Türk Millî Eğitiminin amaç ve ilkelerine uygun, demokrasi ve insan haklarına duyarlı, bilgi üretimini teşvik eden, bilişim teknolojilerini etkili kullandıran, öğrenciyi merkeze alan, farklı bakış açılarına yer veren ve öğrenci ihtiyaçlarını dikkate alan içeriklerle hazırlanır (MEB, 2006, s. 2).

14 Ekim 2021 tarihli MEB Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği'ne göre ise ders kitaplarında aranan nitelikler daha kısa ve özetlenerek verilmiştir. Yönerge ve yönetmeliklerde ders kitaplarının yasalara uygunluğuna değinilmiş, bilimsel hata içermemelerine ve MEB temel ilkelerine uygunluğuna önem verilmiştir.

Ders kitaplarının hazırlanmasında “içerik; dil, anlatım ve üslup; öğrenme, öğretme, ölçme ve değerlendirme; teknik, tasarım ve düzenleme” gibi unsurlara göre düzenlemeler yapılır (MEB, 2012).

İçerik olarak ders kitabının müfredata uygun şekilde hazırlanması ve eğitim öğretim programını kapsamaması, derslerin özelliklerine göre ünite ve konular arasında içeriğe uygun dengeli bir düzenleme yapılması belirtilmiştir. Bu konuda Ceyhan ve Yiğit (2005) içeriğin demokratik değerlere katkısı, toplumsal ve kültürel ihtiyaçları karşılayabilmesi gibi faktörlerden bahsetmiştir. Ders kitaplarının hazırlanmasında dikkat edilmesi gereken önemli hususlardan biri de dil ve anlatım konusudur. Ders kitaplarının dil ve anlatımı öğrenci gelişim ve kavrama düzeyine uygun olmalıdır (Şahin, 2004; Tazegül, 2013). Bu durum öğrencilerin ana dillerini öğrenmesinde de etkilidir (Tazegül, 2013). Dil gelişimi sağlaması nedeniyle ders kitaplarının Türkçenin kurallarına uygun yazılması, içeriğin doğru aktarılması, doğru anlatım yapılması önemlidir (Ceyhan & Yiğit, 2005). Bu nedenle ders kitaplarında kullanılan kelime, cümle ve paragraf yapılarına önem verilmelidir (Güneş, 2022). Tazegül'e (2013) göre ders kitapları dil ve anlatım yönünden bazı niteliklere sahip olmalıdır. Bunlar; dilin anlaşılabilirliği, sadeliği, Türkçenin kurallarına uygunluğu, öğrencilerin gelişim düzeyleri, kurallı ve çok uzun olmayan cümlelerin kullanılmasıdır. Ders kitapları anlatım yönünden de öğrenci düzeyine uygun hazırlanmalıdır. İyi anlatım iyi anlamayı sağlar. Dolayısıyla anlatımda “akıcılık açıklık yalnlık özlülük, tutarlık ve doğrallık” gibi özellikler bulunmalıdır (Tazegül, 2013, s. 121).

Ders kitaplarında öğrenme, öğretme, ölçme ve değerlendirme gibi özellikler öğrencilerin okuma becerileri, anlama ve algılama özellikleri dikkate alınarak hazırlanmalıdır. Özellikle okula yeni başlayan öğrencilerin ilk okuma yazma dönemleri ders kitaplarının hazırlanması açısından önemlidir (Güneş, 2022). Bu nedenle ders kitapları öğretim programının kazanım/öğrenme çıktısı, öğrenme ve öğretme özelliklerine göre hazırlanmalıdır. Şahin (2004) öğrenme ve öğretme süreçlerinin ders kitaplarında bulunması gereken özellikleri şu şekilde açıklamaktadır. Ders kitapları öğrencilerin “farklı öğrenme stillerine” yönelik olmalıdır. Kitaplarda yer alan etkinlikler öğrencileri eleştirel düşünmeye yönlendirmeli ve öğrenme yeteneklerini geliştirmelidir. Ayrıca ders kitapları öğretim yöntem ve tekniklerine, öğretim stratejilerine göre düzenlenmeli, önemli bilgiler dikkat çekici olarak sunulmalı, güncel bilgilerle desteklenmelidir. Bunun yanında öğrenme ve öğretme etkinlikleri kadar ölçme ve değerlendirme etkinlikleri de ders kitaplarının hazırlanmasında önemlidir. Ders kitaplarında bölüm sonlarında yer alan sorular öğrencilerin bilgi edinme düzeylerini belirleyerek öğrencilerin öğrenmelerini kolaylaştırmaktadır (Takmak, 2022). Ayrıca TTKB (2023) ders kitaplarındaki ölçme değerlendirme etkinliklerinin yönergelerinin ve hazırlanan soruların açık ve anlaşılır olması gerektiğine vurgu yapmıştır.

Ders kitapları eğitim öğretim süreçlerinin önemli materyallerinden birisi olması nedeniyle kitapların görsel, teknik, tasarım ve düzenlemesine önem verilmelidir. MEB Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliğine göre ders kitaplarında kullanılan görsel ve içerik tasarımları öğrenmeyi desteklemeli, ölçme ve değerlendirme ilkelerine uygun olmalıdır.

2. 2. 4. 1. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Bulunması gereken Nitelikler

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ise içeriğin hazırlanmasında görselliğin kullanılması önemlidir. Konuların somutlaştırılarak ve ilgi çekici şekilde öğrenciye aktarılması gerekmektedir. Ayrıca Sosyal Bilgiler ders kitapları kazanım, değer ve becerilere uygun olarak hazırlanmalıdır (Tokat, 2022). Sosyal Bilgiler ders kitaplarının içeriği oluşturulurken ünite ve konular kolaydan zora, somuttan soyuta, basitten karmaşığa doğru olmalıdır. Konulara göre kronolojik sıra izlenmeli, anahtar kavramlar açıklanmalıdır. İçeriğin günlük hayatla ilişkisi kurulmalı ve konular öğrenci seviyesine uygun olarak aktarılmalıdır. Ayrıca içerik resim, grafik ve şekillerle desteklenmelidir (Şahin, 2004). Bu konuda Erkılıç ve Can (2018) ise konuların amaçlara göre düzenlenmesinden ve güncel hayatla ilişkisinin kurulmasından, tablo ve görseller ile desteklenmesinden bahsetmektedir.

Ders kitaplarındaki dil ve anlatım özellikleri Sosyal Bilgiler ders kitaplarında da önemlidir. Öğrenciler hem Sosyal Bilgiler derslerinin konularını öğrenmekte hem de kendi dillerini doğru kullanabilmektedirler. Bu nedenle Sosyal Bilgiler ders kitapları da Türk dil kurallarına uygun olarak yazılmalıdır (Tazegül, 2013). Sosyal Bilgiler ders kitaplarının öğrencilerle bağ kurucu öğrenme etkinliklerine yer vermesi, öğretmeni tamamlama imkânı tanınması sürecin verimliliğini artırır. Sosyal Bilgiler ders kitapları, öğrencinin ilgisini çekecek ve onları aktif bir öğrenme sürecine dâhil edecek şekilde hazırlanmalıdır (Şahin, 2004). Bunun yanında bu kitaplarda öğrencilerin üst düzey öğrenme becerilerine sahip olması amacıyla onları yönlendirecek analiz, sentez ve değerlendirme gibi üst düzey alanlara yönelik açık uçlu sorular bulundurulmalıdır (Tonga & Aksoy, 2013).

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kullanılan görseller pedagojik esaslara uygun olmasına, görsellerin düzenlenmesine, renklerin düzenlenmesine, kavram ve başlıkların düzenine ve kâğıt kalitesine dikkat edilmelidir (MEB, 2015). Şahin'e (2004) göre ise Sosyal Bilgiler ders kitaplarının içeriği ve görselleri ilgi çekici olmalı, sayfa düzenine önem verilmeli, öğrencilerin gelişimsel özelliklerine göre kitaplar düzenlenmelidir.

2. 2. 5. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Kültür Aktarımındaki Yeri ve Önemi

Devletler kendi bütünlüklerini korumak ve devam ettirebilmek için kültürden faydalanmaktadırlar ve kültür vasıtasıyla vatandaşlarını bir arada tutarak kendi devamlılıklarını korumaya, millet olmaya çalışmaktadırlar (Sertkaya, 2010). Millet olabilmek için vatandaşlar kültürün oluşturduğu bağdan yararlanırlar. Kültürün oluşturduğu bu bağ dil ve eğitim sayesinde gerçekleşmektedir. Eğitim ile beraber kültürel aktarımın gerçekleşmesi için insanların kültürel unsurları bilmeleri, korumaları ve geleceğe ulaştırmaları gerekmektedir (Güfta & Kan, 2014). Toplumlarda ailede başlayan kültürel aktarım görevi eğitim kurumları aracılığıyla devam ettirilir. Ailede öncelikle geleneksel kültürel unsurlar ve davranışlar aktarılır (Gürel & Çetin, 018). Kültürel aktarım görevini devletler eğitim kurumları vasıtasıyla yerine getirmeye çalışmaktadırlar. Çünkü

okullarda daha planlı bir programlanma ile kültürel aktarım gerçekleşmektedir (Sertkaya, 2010). Okullarda bu aktarımın yapıldığı derslerin başında Sosyal Bilgiler gelmektedir. Sosyal Bilgiler ders kitapları aracılığıyla, bu kitaplarda yer alan kültürel unsurların gelecek kuşaklara aktarılması, benimsetilmesi ve millet içindeki uyumun sağlanması amaçlanmaktadır (Güfta & Kan, 2014). Bu uyumu sağlamak özellikle göç alan ülkelerde farklı kültürleri bir arada yaşatmak için önemlidir. Bu nedenle Sosyal Bilgiler dersi ilk olarak yoğun göç alan ABD de ortaya çıkmıştır ve bu dersin farklı kültürleri bir arada yaşatabilmek, kültürel aktarımı sağlayabilmek ve farklı kültürlerle karşı saygılı vatandaşlar yetiştirme görevi bulunmaktadır (Aktan & Saylan, 2013).

Sosyal Bilgiler dersi öğrencilerin topluma uyum sağlaması için ve sosyal yaşamları için gerekli bilgileri içermektedir. Öğrencilerin yaşamında karşılaşılabileceği sorunlara çözüm üretebilmek, yaşadığı ortamı tanımak, çevresiyle iletişim kurabilmek, toplum içindeki ilişkileri öğrenebilmelerini sağlayabilmek, vatandaşlık görevlerini yerine getirebilmek, kendi kültürünün değerlerini öğrenmek ve onları korumak Sosyal Bilgiler dersinin amaçları arasında yer almaktadır (Sertkaya, 2010). Bu amaçlardan da anlaşılacağı üzere kültürel değerlerin öğrenilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması çok önemlidir. Sosyal Bilgilerin özünde kültür aktarımı ve değer eğitimi yer almaktadır. Etkin ve kültürünü bilen koruyan vatandaşlar yetiştirmek bu dersin programında yer almaktadır (Tosun, 2022).

SBDÖP öğrencilerin vatanını ve milletini seven, sorumluluklarını bilerek milli ve manevi değerleri koruyan, tarihini ve kültürünü bilen ve ortak mirasımızı koruyarak gelecek kuşaklara aktarabilen bireyler olarak yetişmelerinin sağlanması amaçlanmaktadır (MEB, 2024). MEB (2024) SBDÖP kültür konularının “Birlikte Yaşamak”, “Evimiz Dünya”, “Ortak Mirasımız”, “Yaşayan Demokrasimiz” ve “Teknoloji ve Sosyal Bilimler” öğrenme alanlarında yer aldığı görülmektedir. Ancak “Birlikte Yaşamak” ve “Ortak Mirasımız” gibi öğrenme alanlarında bu konulara daha fazla yer verildiği görülmektedir. Bu öğrenme alanlarında öğrencilerin yaşadıkları toplumları tanımaları, ortak kültürel mirasımızı, tarihimizi ve değerlerimizi öğrenmeleri amaçlanmaktadır.

2024 SBDÖP’da kültür konularını içeren öğrenim çıktılarında saygı, estetik, kültürel mirasa saygı ve duyarlılık, hoşgörü, hak ve özgürlüklere saygı, adil olma, farklılıklara saygılı olabilme, vatanseverlik gibi değerlere yer verildiği ortaya konulmuştur. Kültürel aktarımda ve kültürün öğrenilmesinde değerler önemlidir. Sosyal Bilgiler derslerinde hoşgörü, farklılıklara saygı gibi değerlerin öğrenilebilmesi için kültürel unsurlardan yararlanmak gerekir (Deveci, 2009). Öğrenciler aldıkları eğitimler sayesinde yaşadıkları toplumun değerlerini ve geçmişte oluşturulmuş geleneksel değerleri öğrenerek gelecek nesillere ulaştırmayı öğrenirler (Gürel & Çetin, 2018). Sosyal Bilgiler dersinin kültürden yararlanması, bireyin toplumsallaşmasını sağlayarak çevreye uyumunu kolaylaştırmakta, düşünme becerilerini geliştirmekte ve sevgi, saygı, hoşgörü gibi değerleri kazandırmada önemli rol oynamaktadır (Deveci, 2009).

MEB 2024 SBDÖP’da kültürel aktarımın sağlanabilmesi için çeşitli kavramlara yer vermektedir. Özellikle bu programda kültür okuryazarlığı kavramı kullanılmış ve bu beceri ders kitaplarına da yansıtılmıştır. Bunun yanında Ortaokul 5. sınıf ders kitabında farklı ülkelerin kültürel özelliklerine değinilerek kültürel farkındalık oluşturulmaya çalışılmıştır. Ayrıca ders kitaplarında öğrenme alanlarını kapsayan pek çok bölümde disiplinler arası bir şekilde pek çok kavram görülmektedir. Kültür, kültürel değişim, kültürel miras, milli kültür gibi kavramlar vasıtasıyla kültürel konu, kavram ve değerler daha kolay aktarılmaktadır.

2. 3. İlgili Araştırmalar

Ulu-Kalın (2007) 2004 SBDÖP inceleyerek programın işlevselliğini ve 4. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabını materyal, kazanım, yöntemler, etkinlikler gibi özellikler açısından incelemiştir. Çalışmasında nicel veri desteli nitel veri analizi kullanılmıştır. Çalışma kapsamında 343 öğretmen, 80 4. Sınıf öğrencisi ile görüşülmüş anket, görüşme ve gözlem yöntemleri kullanılmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda 2004 SBDÖP öğrenci merkezli hazırlandığı, öğrencilerin gelişimini destekleyici niteliklerde olduğu görülmüş ancak sınıfların kalabalıklığı, rehberlik hizmetlerinin yetersizliği ve ekonomik problemler nedeniyle istenilen verimin elde edilemediği sonucuna varılmıştır. Araştırmada ders kitabının öğrencileri araştırmaya yönlendirdiği, onları sorgulamaya yönelttiği gözlemlenmiştir. Ayrıca ders kitaplarında yer alan görsellere dikkat edilmesi gerektiği, öğretmenlere göre bilgi eksikliklerinin olduğu, değerlendirme bölümlerinin yetersizliği gibi sonuçlara varılmıştır.

May (2009) Sosyal Bilgiler 7. sınıf ders kitabında kültür ve miras öğrenme alanı kazanımlarını incelediği tez çalışmasında bu üniteleri eğitsel ve görsel, dil, anlatım, ölçme ve değerlendirme özellikleri açısından incelemiştir. Araştırmada veriler nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yapılarak elde edilmiştir. Araştırmacı yaptığı inceleme sonucunda kitabın kültür ve miras ünitesinin dil ve anlatım yönünden eksikleri olduğu, sözlük, haritalar ve şekillerin yetersizliğini ortaya koymuştur. Bunun yanında ders kitabı inceleme kriterlerine tam uyulmadığı, internet ortamından alınan bilgilerin eğitsel incelemeye tabi tutulmadığı görülmüştür. Ünitenin incelenmesinde pek çok anlatım bozukluklarına, anlam karmaşası yaratan cümlelere rastlanmıştır. Ölçme değerlendirme bakımından da incelenen kültür ve miras ünitesi programın hedeflerine uygun özellikte olduğu sonucuna varılmıştır.

Deveci (2009) araştırmasında öğretmen adaylarına göre Sosyal Bilgiler dersi ile kültür arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmasında 35 öğretmen adayının hazırladıkları kültür portfolyolarını doküman incelemesi yöntemiyle incelemiştir. Araştırma bulgularına göre, öğretmen adaylarının kendi kültürlerini tanımlarken yemek, düğün ve geçim kaynakları gibi çeşitli kültürel unsurlardan yararlandıkları belirlenmiştir. Ayrıca, Sosyal Bilgiler dersi ile kültür arasındaki ilişkiyi konu, amaç, öğretim programı ve öğretmen gibi farklı boyutlarda ele aldıkları tespit edilmiştir.

Öğretmen adayları, Sosyal Bilgiler dersinde kültürel unsurların kullanımının önemli olduğunu vurgulamakla birlikte, bu unsurların ders sürecine entegre edilmesinde belirli hususlara dikkat edilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Kültürel öğelerle ilişkilendirilerek hazırlanan ders planlarının incelenmesi sonucunda ise öğretmen adaylarının farklı sınıf düzeyleri, kazanımlar, öğrenme alanları ve üniteler kapsamında çeşitli etkinliklerden faydalandıkları gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda, öğrencilerin farklı kültürleri tanımalarını sağlamak ve çeşitli değerleri kazanmalarına katkıda bulunmak amacıyla, Sosyal Bilgiler dersinde kültürel öğelerden etkin bir şekilde yararlanılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Bıyıklı (2010) yaptığı çalışmada Türkiye'de 1974-2009 yılları arasında basılan 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kültürel mirasın nasıl temsil edildiğini incelemektedir. Araştırma, ders kitaplarındaki görsellerin içerik analiziyle değerlendirilmesini içermektedir. Bulgular, kültürel mirasın, özellikle Osmanlı ve Selçuklu dönemlerine ait tarihi ve arkeolojik yapıların, Türk milletinin geçmişini ve üstünlüğünü vurgulamak için kullanıldığını göstermektedir. Zamanla, kültürel mirasın korunmasının milli bir görevden dünya mirası fikrine evrildiği belirlenmiştir.

Çengelci (2012) 4-7 sınıf SBDÖP inceleyerek programlarda somut olmayan kültürel mirasa yönelik araştırma yapmıştır. Araştırmasında nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesini kullanmıştır. SBDÖP yer alan kazanım ve etkinliklerde yer alan somut olmayan kültürel miras unsurları incelenmiştir. Yapılan çalışmada somut olmayan kültürel miras öğelerine “sözlü gelenekler ve anlatımlar; gösteri sanatları; toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler; el sanatları geleneği” en fazla 7. Sınıf kazanımlarında yer aldığı görülmüştür. Etkinliklerde yer alan somut olmayan kültürel miras öğeleri ise programda en fazla 7. Sınıflarda ve %25 oranında yer aldığı saptanmıştır. Somut olmayan kültürel miras öğelerinin öğrenme alanları açısından bakıldığında en fazla “Kültür ve Miras” öğrenme alanında yer aldığı sonucuna varmıştır.

Kuş, Merey ve Karatekin (2013) yaptıkları çalışmada 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında hangi değerlere ne ölçüde yer verildiğini analiz etmişlerdir. Çalışmada en sık vurgulanan değerlerin duyarlılık, vatanseverlik, sorumluluk, sevgi ve dayanışma olduğunu belirlemişlerdir. Buna karşılık çalışmada temizlik, dürüstlük ve hoşgörü değerlerine daha az yer verildiği saptanmış ve özellikle hoşgörüye daha fazla vurgu yapılması önerilmiştir.

Gürel ve Çetin (2018) Sosyal Bilgiler dersinin kültür aktarımında edindiği rol üzerine yaptıkları çalışmada Sosyal Bilgilerin kültür kavramı ile ilişkisini incelemişlerdir. Araştırmada betimsel tarama modeli kullanılarak doküman incelemesi yöntemi ile veriler toplanmıştır. Çalışmada 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler programları incelenerek Sosyal Bilgilerin doğası, Sosyal Bilgiler programında kültürün yeri araştırılmıştır. Alanyazında Sosyal Bilgilerin doğası, Sosyal Bilgiler dersi ile kültür aktarımı arasındaki ilişki, programda ve programın felsefesinde amaçlarında kültürün yeri incelenmiştir. Yapılan çalışmada kültürün öğrencilere aktarımında Sosyal Bilgiler dersinin önemli bir yeri olduğu sonucuna varılmıştır. 2005 SBDÖP kültürel konulara verdiği değer, kültürel

farkındalık yaratma ve kültürel konuların yer aldığı kazanım sayısı bakımından ve 2017 SBDÖP göre daha etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırmada gençlerin kültürel değerleri oluşturan soyut ve somut unsurların benimsenmesinde ve kültürel farkındalıklarının artırılmasında Sosyal Bilgiler dersinin önemli olduğu görülmüştür.

Daşdemir ve Tekin (2018) Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki Türk kültür öğelerinin kullanımı konulu araştırma yapmışlardır. Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki eksik kültür öğelerini ortaya çıkarmayı amaçladıkları çalışmalarında nitel araştırma yöntemlerinden gerçek durum çalışması yapmışlardır. Çalışma 13 Sosyal Bilgiler öğretmeni ile yürütülmüştür. Öğretmenlere sorulan 3 açık uçlu sorulardan oluşan anket yöntemi ile veriler toplanmıştır. Çalışma sonucunda öğretmenler en fazla kullanılan Türk kültür unsurları “törenler, el sanatları, askeri malzemeler, gelenek ve görenekler” olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmenlerin 5. ve 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında olmasını düşündüğü kültür unsurları ile bu ders kitaplarında bulunan kültür unsurlarının benzeştiği sonucuna varılmıştır. Ancak 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında bu durumun gerçekleşmediği görülmüştür. Ayrıca yapılan araştırmada ders kitaplarında daha çok maddi kültür öğelerine yer verildiği manevi kültür öğelerinin daha az yer aldığı sonucuna varılmıştır.

Bilgin-Ceviz (2021) tarafından hazırlanan yüksek lisans tezi, 2018 yılında güncellenen SBDÖP’ında belirtilen değerlerin, ders kitaplarında nasıl ve ne düzeyde temsil edildiğini analiz etmektedir. Bu çalışmada, 2018 SBDÖP’de yer alan değerler ile ilkökul ve ortaokul seviyesindeki Sosyal Bilgiler ders kitaplarında bu değerlerin nasıl yansıtıldığı incelenmiştir. Araştırma kapsamında, 4, 5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiş ve programda belirtilen değerlerin kitaplara entegrasyonu analiz edilmiştir. Yapılan çalışmada programda belirtilen bazı değerlerin ders kitaplarında yeterince yer almadığı, değerlerin sunumunda, doğrudan tanımlama yerine metin içi anlatım ve örnek olaylara başvurulduğu, ders kitaplarının belirli bölümlerinde değer eğitimi unsurlarının yoğun olduğu, ancak bazı kitaplarda belirli değerlerin eksik veya yetersiz temsil edildiği belirlenmiştir.

Güçlü (2019) çalışmasında, Sosyal Bilgiler ders kitaplarının değerler eğitimi açısından değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Araştırmada 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları incelenmiş ve öğretmenlerle görüşmeler yapmıştır. Nitel araştırma yöntemi olarak doküman incelemesi ve görüşme teknikleri kullanılmış, veriler içerik ve betimsel analiz yöntemleriyle değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, ders kitaplarının değerler açısından zengin olduğu, ancak bu değerlerin büyük ölçüde metin içinde yer aldığı ve görsel materyallerin destekleyici bir rol üstlendiği belirlenmiştir. Ayrıca, 4. sınıf öğretmenlerinin 5. sınıf Sosyal Bilgiler öğretmenlerine göre değer ifadelerini örneklendirme konusunda daha başarılı olduğu tespit edilmiştir.

Karagözoğlu (2020) tarafından yapılan çalışmada 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde kullanılan öğrenci ders ve çalışma kitapları ile öğretmen kılavuz kitaplarının öğretmen, öğrenci ve veli görüşlerine göre değerlendirilmesini amaçlamıştır. Çalışmada nitel ve nicel araştırma yöntemleri

birlikte kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak anket tekniği kullanılmıştır. Öğretmen, öğrenci ve velilere yönelik anketler uygulanarak veriler toplanmıştır. Anketler aracılığıyla elde edilen verilerin analizinde betimsel istatistikler kullanılmıştır. Bu çalışmada, Sosyal Bilgiler öğretiminde ders kitaplarının taşıdığı önem ile hazırlanma sürecinde göz önünde bulundurulması gereken noktalar ele alınmış; 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler derslerinde kullanılan kitaplara ilişkin öğretmen, öğrenci ve velilerin görüşleri ile değerlendirmelerini ortaya koyan araştırma bulgularına yer verilmiştir.

Oğuz-Haçat ve Demir (2020) tarafından yapılan çalışmada, 2018 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan 18 değer, 4., 5., 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ne düzeyde yer aldığını incelemişlerdir. Durum çalışması deseniyle yürütülen çalışmada, doküman incelemesi yöntemi kullanılmış ve veriler betimsel analizle çözümlenmiştir. Araştırma sonucunda, ders kitaplarında değerlere yer verilme durumunun sınıflara ve öğrenme alanlarına göre farklılık gösterdiği, en fazla dayanışma, sorumluluk, duyarlılık ve özgürlük değerlerine yer verildiği, en az ise adalet, dürüstlük ve tasarruf değerlerinin yer aldığını tespit etmişlerdir.

Demirci (2020) yüksek lisans tezi çalışmasında Sosyal Bilgiler ders kitaplarında edebî ürün kullanımıyla ilgili öğretmen görüşlerine başvurmuştur. Çalışmasında veriler nitel araştırma yöntemi ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak içerik analizi yoluyla tespit edilmiştir. Sonuç olarak, Sosyal Bilgiler öğretmenleri derslerde edebî metinlerin kullanımının önemli olduğunu belirtmektedir. Bu tür metinleri ağırlıklı olarak tarih konularında tercih ettikleri görülmektedir. Ancak ders kitaplarının edebî içerik açısından yetersiz olduğunu düşünmekte ve bu kitaplarda daha fazla edebî ürüne yer verilmesi gerektiğini ifade etmektedirler.

Irmak (2021) araştırmasında, Sosyal Bilgiler ders kitaplarının değerler açısından analiz edilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada, 4., 5., 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Veriler, metinler, görseller, haberler, sorular ve ölçme-değerlendirme başlıkları altında sınıflandırılmıştır. Araştırma sonucunda, bazı değerlerin (sorumluluk, kültürel mirasa duyarlılık) kitaplarda daha fazla yer aldığı, ancak vatanseverlik ve dürüstlük gibi kök değerlerin yeterince yansıtılmadığı görülmüştür. 5. sınıfta dürüstlük ve çalışkanlık, 6. sınıfta vatanseverlik, 7. sınıfta ise dürüstlük, saygı, barış ve çalışkanlık değerlerinin hem kazanımlarda hem de kitaplarda net bir şekilde yer almadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sakin-Taşdemir (2021) tarafından gerçekleştirilen yüksek lisans tezinde, ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitapları inanç kavramlarının ele alınışı açısından incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre, ders kitaplarında inanç kavramlarına yer verildiği, ancak bu kavramların işleniş biçimi ve sıklığının kitaplar arasında farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Bazı ders kitaplarında inanç kavramları daha yüzeysel bir şekilde ele alınırken, bazı kitaplarda ise bu kavramların daha ayrıntılı ve kapsamlı bir şekilde işlendiği tespit edilmiştir. Ayrıca, inanç kavramlarının tarihi, kültürel ve sosyal boyutlarının ders kitaplarında farklı düzeylerde temsil edildiği görülmüştür. Çalışmada, ders

kitaplarında yer alan etkinliklerin ve değerlendirme sorularının inanç kavramlarının öğretilmesine katkı sağladığı, ancak bu katkının ders kitabına bağlı olarak değişkenlik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Ateş (2021) yüksek lisans tezi çalışmasında ortaokul 6 ve 7. sınıf ders kitaplarındaki “Kültür ve Miras” öğrenme alanındaki kadın kahramanları incelemiştir. Doküman incelemesi yöntemiyle yaptığı araştırmasında kadın karakterlerin erkek karakterlere oranla daha düşük seviyede olduğunu belirlemiştir. Sonuç olarak ders kitaplarında kadın kahramanların temsilinin yetersiz olduğunu sonucuna varmıştır.

Osmanoğlu ve Cantemur (2021) yaptıkları araştırmada Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki şahsiyetleri Türk-İslam kökenleri, meslekî alanları, cinsiyetleri ve taraflı ele alınıp alınmadıkları açısından incelemeyi amaçlamışlardır. Nitel araştırma modeline dayalı doküman incelemesi yöntemi kullanılmış ve 2017 yılında Türkiye’de kullanılan 5-7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları analiz edilmiştir. İçerik analiziyle yapılan incelemede, ders kitaplarında şahsiyetlere genellikle nötr veya kısmen pozitif bir yaklaşım sergilendiği, negatif yaklaşımın ise hiç bulunmadığı ortaya çıkmıştır. Türk-İslam kökenli şahsiyetlere diğerlerine göre daha çok yer verildiği, ancak bu şahsiyetlere yaklaşımda tarafsızlık anlamında farklılık olmadığı belirlenmiştir. Ders kitaplarındaki şahsiyetlerin %10’unun kadın olduğu ve en çok devlet adamlarına, düşünürlere, bilim insanlarına, sanatçılara ve tüccarlara yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Özbaş ve Çulha-Özbaş (2022) yaptıkları araştırmada 5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında somut olmayan kültürel miras (SOKÜM) unsurlarının nasıl ve ne kadar yer aldığını incelemişlerdir. Nitel araştırma yöntemi kullanılarak doküman incelemesi yapılmış ve öğretim programları ile ders kitapları, UNESCO’nun belirlediği beş SOKÜM alanı çerçevesinde analiz edilmiştir. Araştırmanın sonucunda, SOKÜM kavramının ders kitaplarında açıkça yer almadığı, bunun yerine kültürel miras kavramı altında toplandığı görülmüştür. Bununla birlikte öğretim programında kazanımlar dengeli dağılmış olsa da, SOKÜM alanlarının bu dengeden yoksun olduğu ve ders kitaplarında SOKÜM unsurlarının sadece konuları desteklemek için kullanıldığı tespit edilmiştir.

Tosun (2022) 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan Türk kültürüne ait değerlerin kültürümüze uygunluğunu incelemeyi amaçladığı araştırmasında ders kitabının görsel ve metinlerini belirlediği değerlere göre analiz etmiştir. Ayrıca Türk kültürüne yönelik öğretmen görüşlerine de çalışmada yer vermiştir. 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan “yardımseverlik, aile saygı ve dil” gibi Türk kültürüne ait değerler nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması desenine göre yapılmıştır. Değerler içerik analizi yöntemiyle incelenmiş ve 20 Sosyal Bilgiler öğretmeniyle görüşme yapılarak Türk kültür değerlerinin aktarımı sorgulanmıştır. Yapılan araştırmada Türk kültür değerlerinin aktarım eksiklikleri olduğu sonucuna varılmıştır. Öğretmenler ile yapılan görüşmelerde elde edilen verilere bakıldığında değerlerin öğrencilerin zihinlerinde soyut olarak yer aldığı ve bu kavramların somutlaştırılmasına sıkıntılar yaşandığı belirtilmektedir. Öğrencilere hedeflenen

değerlerle ilgili kazanımları aktarmada zorluklar yaşandığı, öğrencilerin değerler ile ilgili ön bilgilerinin yetersiz olduğu sonucuna varılmıştır.

Tokat (2022) tarafından yapılan yüksek lisans tezi çalışmasında 2018 SBÖP’de kültür ve miras öğrenme alanının yerini ve ders kitaplarına yansımaları ele almıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi tekniği kullanılmış ve betimsel analiz yöntemiyle veriler analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda, 2018 SBÖP’de kültür ve miras alanında her sınıf düzeyinde beş farklı kazanımın yer aldığı görülmüştür. Ders kitaplarının genel olarak öğretim programında yer alan kazanımlarla örtüştüğü ve kazanımlara ilişkin bilgi, değer ve beceri eğitimlerine dikkat edildiği tespit edilmiştir. Ayrıca, çalışmada kültür ve miras öğrenme alanının ders kitaplarında nasıl ele alındığı, hangi konulara yer verildiği ve bu konuların öğretim programındaki kazanımlarla ne kadar örtüştüğü detaylı olarak incelenmiştir. Çalışmada, ders kitaplarında yer alan etkinliklerin ve değerlendirme sorularının kültür ve miras öğrenme alanının hedeflerine ulaşmada ne kadar etkili olduğu da değerlendirilmiştir. Bulgular, ders kitaplarının genel olarak öğretim programında belirtilen kazanımları kapsadığını ve öğrencilere bu alanda gerekli bilgi, değer ve becerileri kazandırmayı amaçladığını göstermektedir.

Yalçın ve Güleç (2022) yaptıkları çalışmada Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan “Kültür ve Miras” öğrenme alanında yer alan değerler ve değerlerin konular ile uygunluğunu incelemişlerdir. Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi modeliyle gerçekleştirilmiştir. Yapılan içerik analizi sonucunda 4-7. sınıf kültür miras öğrenme alanında “aile birliğine önem verme, vatanseverlik, duyarlılık ve estetik” gibi değerlere yer verildiği görülmektedir. Ayrıca yapılan analizlerde 6. sınıflarda sözlü kültürel miras ve tarihi kalıntı örneklerine yer verildiği, 7. sınıflarda ise Osmanlı ve Avrupa kültürel unsurlarına duyarlılık değerlerine oldukça fazla yer verildiği ancak estetik değerlere daha az yer verildiği ortaya konmuştur. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında bu değerlerin öğrenme alanındaki konularla uyumlu olduğu görülmüştür. Değerlerin Sosyal Bilgiler öğretiminde yer almasının öğrencilerin ahlaki gelişimine, milli ve manevi değerlerin gelişimine, kültürel farkındalıkları artırmaya yardımcı olduğu araştırmanın önemli sonuçları arasında yer almıştır.

Çelik ve Güleç (2023) SBDÖP kazanımlarında ve ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarının kültür okuryazarlığı bakımından çalışma yapmışlardır. Nitel araştırma desenlerinden doküman incelemesi yönteminin kullanıldığı çalışmada araştırmacılar SBDÖP’de kültüre ilişkin kazanımlara ne kadar yer verildiği, kültür ile alakalı kavramların ne şekilde aktarıldığı ve kavramların kültür okuryazarlığı bakımından dağılımlarını incelemişlerdir. Çalışmalarında 2018 SBDÖP ve 2022-2023 eğitim öğretim yılında okutulan ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarını veri kaynağı olarak kullanmışlardır. Çalışma sonucunda en fazla kültür kazanımlarının 5 ve 6.sınıflarda görüldüğü, kültür kavramlarının da yine en fazla aynı sınıf düzeyinde ders kitaplarında yer aldığı tespit edilmiştir. Kültür kavramlarının “halk oyunları, çini, el sanatları, minyatür, hat vb.” sınıf düzeylerine ve

öğrenme alanlarına eşit dağıtılmadığı görülmüştür. Özellikle 5. sınıflarda kültürel farkındalık oluşturabilme, 6.sınıflarda kültürün unsurlarını ortaya koyma, 7. sınıflarda ise kültürel okuryazarlık kazandırabilme üzerine kültürel unsurların ders kitaplarına yerleştirildiği sonucuna varılmıştır. Bunun yanında halk oyunlarına, bilmecele ve türkülere sadece 5. sınıf ders kitaplarında yer verildiği ortaya konulmuştur. Ayrıca Sosyal Bilgiler ders kitaplarında özellikle Türk kültür değerlerine ve milli kültür unsurlarına yer verildiği anlaşılmaktadır. Araştırmacılar ders kitaplarında kültürel kavramlara yeterli düzeyde yer verildiği, bu kavramların daha çok "Kültür ve Miras ve Küresel Bağlantılar" öğrenme alanlarında yer aldığını tespit etmişlerdir.

Durmuş ve Karadağoglu (2024) araştırmasında, Sosyal Bilgiler öğretiminde "Küresel Bağlantılar" öğrenme alanıyla ilgili yapılan çalışmaları meta-sentez yöntemiyle analiz etmeyi amaçlamıştır. Çalışmada, YÖK Ulusal Tez Merkezi, Google Scholar, Dergipark ve Ulakbim veri tabanlarından ulaşılan 39 tam metin araştırma incelenmiştir. İçerik analizi yoluyla elde edilen veriler yorumlanarak, küresel bağlantılar konusunun Sosyal Bilgiler müfredatında önemli bir yer tuttuğu, ancak ders kitapları ve eğitim programlarının daha fazla geliştirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Çalışmada, öğrenci öğrenimi ve öğretmen etkinliğini artırmak için daha fazla etkinlik ve araştırma önerilmiştir.

Esenkuş (2024) tarafından gerçekleştirilen yüksek lisans tez çalışmasında, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında vatanseverlik değerinin ele alınma biçimi incelenmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kapsamında doküman inceleme yöntemi ve içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Çalışmanın bulgularına göre, vatanseverlik değeri 4. sınıf ders kitabında en fazla işlenen değerlerden biri olarak öne çıkarken, 5. sınıf ders kitabında bu değere daha sınırlı yer verildiği tespit edilmiştir. 6. sınıf ders kitabında vatanseverlik değerine güçlü bir vurgu yapılırken, 7. sınıf kitabında ise vatanseverlik kavramı bağımsızlık, iyi vatandaşlık ve kültürel mirasın korunması gibi değerlerle birlikte ele alınmıştır. Araştırmada ayrıca, vatanseverlik değerinin ders kitaplarında farklı boyutlarda işlendiği belirlenmiştir. Bu bağlamda, bazı kitaplarda milli birlik ve beraberlik vurgusu ön plana çıkarken, bazı kitaplarda ise milli mücadele ve kahramanlık öyküleri aracılığıyla vatanseverlik değerinin aktarıldığı görülmüştür. Çalışmada elde edilen bir diğer önemli bulgu ise ders kitaplarında kullanılan dil ve görsellerin, vatanseverlik duygusunu pekiştirecek şekilde tasarlandığıdır.

Akıncı (2024) ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarında "Kültür ve Miras" öğrenme alanının yer almasını incelemeyi amaçladığı çalışmasında 2023-2024 eğitim öğretim yılında Talim Terbiye Kurulu tarafından onaylanan 5., 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarını incelemiştir. Çalışmasında nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme yöntemini kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, ders kitaplarında yer alan konuların tarihi olarak kronolojik bir şekilde verildiği, kazanımlarla tutarlı olduğu ve kademeler arasında sarmallık ilkesi gözetilerek genişletildiği tespit edilmiştir. Ayrıca, çalışmada "Kültür ve Miras" öğrenme alanının ders kitaplarında nasıl ele alındığı, hangi konulara yer verildiği ve bu konuların öğretim programındaki kazanımlarla ne kadar örtüştüğü

detaylı olarak incelenmiştir. Çalışmada, ders kitaplarında yer alan etkinliklerin ve değerlendirme sorularının "Kültür ve Miras" öğrenme alanının hedeflerine ulaşmada ne kadar etkili olduğu da değerlendirilmiştir. Bulgular, ders kitaplarının genel olarak öğretim programında belirtilen kazanımları kapsadığını ve öğrencilere bu alanda gerekli bilgi, değer ve becerileri kazandırmayı amaçladığını göstermektedir.

Yılmaz vd. (2024) araştırmalarında 2023 basımı 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki somut olmayan kültürel miras unsurlarını incelemişlerdir. Doküman incelemesi yöntemiyle betimsel analiz yaparak elde ettikleri verilerde ders kitaplarındaki çeşitli unsurlar analiz edilmiş ve sözlü gelenekler ve anlatımlar, gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler, doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar, el sanatları geleneği gibi kategorilerde unsurlara ulaşılmıştır. Sonuç olarak somut olmayan kültürel miras öğelerinin en çok "Ülkem, Kültürüm ve Tarihim" ünitesinde yer aldığı ve bu durumun ünite kazanımları ile ilişkili olduğu sonucuna varmışlardır.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarının incelenmesine yönelik yapılan araştırmalar, bu kitapların içerik, dil ve görsel materyal açısından öğrencilere sunduğu öğrenme fırsatlarını değerlendirmektedir (Irmak, 2021; Karagözoğlu, 2020; May, 2009; Oğuz-Haçat & Demir, 2020; Ulu-Kalın, 2007). Özellikle kültür ve miras öğrenme alanına ilişkin çalışmalar, öğrencilerin tarihsel ve kültürel unsurları nasıl algıladığını ve bu unsurların öğretim süreçlerine nasıl entegre edildiğini ele almaktadır (Ateş, 2021; Bıyıklı, 2010; Çengelci, 2012; Gürel & Çetin, 2018; Daşdemir & Tekin, 2018; Deveci, 2009; Osmanoğlu & Cantemur, 2021; Özbaş & Çulha-Özbaş, 2022). Bu bağlamda, Daşdemir ve Tekin (2018) Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer verilen Türk kültürü öğelerini belirlemeye çalışmış ve en fazla törenler, el sanatları, askeri malzemeler ve gelenek-göreneklerin vurgulandığını tespit etmiştir. Benzer şekilde, Yalçın ve Güleç (2022) "Kültür ve Miras" öğrenme alanlarında kazandırılması hedeflenen değerleri inceleyerek, farklı sınıf düzeylerinde aile birliği, vatanseverlik, duyarlılık ve estetik değerlerinin öne çıktığını belirlemiştir.

Değerler eğitimi ve kültürel aktarım bağlamında gerçekleştirilen araştırmalar, Sosyal Bilgiler öğretiminin bireylerde milli ve evrensel değerleri kazandırmada oynadığı rolü ortaya koymaktadır (Bilgin-Ceviz, 2021; Demirci, 2020; Güçlü, 2019; Kuş, Merey, & Karatekin, 2013; Sakin-Taşdemir, 2021). Örneğin, Tosun (2022), 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki kültürel değerleri metin ve görseller açısından analiz etmiş ve öğrencilerin bu değerleri somutlaştırmada zorlandığını belirtmiştir. Aynı doğrultuda, Tokat (2022) kültür ve miras öğrenme alanının 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'ndaki yerini ve ders kitaplarına yansımalarını inceleyerek, kazanımlarla ders içeriğinin genel olarak örtüştüğünü ancak bazı eksikliklerin bulunduğunu ortaya koymuştur. Çelik ve Güleç (2023) ise kültür okuryazarlığı açısından Sosyal Bilgiler ders kitaplarını değerlendirerek, kültürel kavramların belirli sınıf seviyelerinde yoğunlaştığını ve bazı unsurların (halk oyunları, el sanatları, sözlü gelenekler) sınırlı düzeyde ele alındığını belirtmiştir.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan içeriklerin görsel, metinsel ve bilişsel boyutları da çeşitli araştırmaların konusu olmuştur (Deniz & Sönmez, 2022; Oran & Karalı, 2019; Özkan & Tutkun, 2014; Pehlivan & Kolaç, 2016). Bu bağlamda, Demir ve Atasoy (2018) öğretmen görüşleri doğrultusunda ulusal değerlerin ders kitaplarında nasıl yer aldığını incelemiş ve değer aktarımında görsellerin yetersiz olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde, Takmak, Gazel ve Utkugün (2022) 5. sınıf ders kitabının görsel tasarım, dil ve anlatım açısından yeterliliğini analiz etmiş, ancak görsellerin daha etkili bir şekilde kullanılması gerektiğini vurgulamıştır. Diğer taraftan, Akıncı (2024) "Kültür ve Miras" öğrenme alanının ele alınış biçimini inceleyerek, konuların kronolojik bir şekilde sunulduğunu ve kademeler arasında sarmallık ilkesinin gözetildiğini belirlemiştir.

Bununla birlikte, küresel bağlantılar ve kültürel farkındalık açısından yapılan çalışmalar da Sosyal Bilgiler ders kitaplarının uluslararası değerleri nasıl yansıttığını analiz etmektedir (Deniz & Sönmez, 2022; Kurt, 2023; Taş, 2022). Örneğin, Durmuş ve Karadağoglu (2024) küresel bağlantılar öğrenme alanıyla ilgili meta-sentez çalışması yaparak, ders kitaplarının bu konudaki etkinliğini değerlendirmiş ve geliştirilmesi gereken yönleri ortaya koymuştur. Ayrıca, Esenkuş (2024) vatanseverlik değerinin ders kitaplarında nasıl ele alındığını inceleyerek, bu değer sınıf düzeylerine göre farklı vurgularla işlendiğini tespit etmiştir.

Son olarak, somut olmayan kültürel miras öğelerine yönelik araştırmalar, ders kitaplarında bu unsurların ne ölçüde yer aldığını değerlendirmektedir. Yılmaz, Aktaş ve Kabalay (2024), 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında somut olmayan kültürel miras unsurlarını inceleyerek, sözlü gelenekler, gösteri sanatları, toplumsal ritüeller ve el sanatlarının en çok "Ülkem, Kültürüm ve Tarihim" ünitesinde yer aldığını belirlemiştir. Genel olarak, literatürde yapılan bu çalışmalar, Sosyal Bilgiler ders kitaplarının kültürel değerlerin aktarımı, görsellerin etkin kullanımı, kazanımlarla içerik uyumu ve küresel farkındalık gibi konularda önemli bir kaynak sunduğunu, ancak bazı eksikliklerin giderilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

3. YÖNTEM

Bu bölümde; araştırmanın modeline, veri kaynaklarına, veri toplama tekniklerine, verilerin toplanmasına ve verilerin analizine ilişkin açıklamalar yer almaktadır.

3. 1. Araştırma Modeli

Bu araştırma nitel araştırma yaklaşımı kapsamında doküman incelemesi yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırmalar, bireylerin tutumlarını, davranışlarını, düşüncelerini ve yaşantılarını ayrıntılı bir biçimde anlamayı, yorumlamayı ve tanımlamayı amaçlayan; derinlemesine veri analizi yapmaya olanak tanıyan araştırma yaklaşımı olarak tanımlanmaktadır (Kıral, 2020). Nitel araştırma, disiplinler arası bütüncül bir bakış açısını esas alarak, araştırma problemini yorumlayıcı bir yaklaşımla incelemeyi benimseyen bir yaklaşımdır. Bu nedenle pek çok kavram ve disiplinle ilişkisinden dolayı net bir tanım yapmak zordur. Yıldırım ve Şimşek (2008) tarafından yapılan tanıma göre, nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, bireylerin algılarını ve olayları doğal ortamlarında, gerçekçi ve bütünsel bir şekilde ortaya koymayı amaçlayan bir araştırma sürecidir (s. 39). Güler-Halıcıoğlu ve Taşkın (2015) ise nitel araştırmayı bir tür veri toplama yöntemi ya da yaklaşımı olarak tanımlamıştır (s. 55).

Nitel araştırmalarda genellikle görüşme, gözlem ve doküman inceleme gibi yöntemler kullanılmaktadır. Doküman incelemesi yazılı belgelerin araştırma kapsamında incelenerek analiz edilmesi sonucunda veri sağlanması yöntemidir (Karataş, 2015; Yıldırım & Şimşek, 2018). Bu yöntem ile yazılı belgelerin içeriği titizlikle incelenmekte ve sistematik olarak analiz edilmektedir. Doküman analizi, basılı ve elektronik materyaller olmak üzere tüm belgeleri incelemek ve değerlendirmek için kullanılan sistemli bir yöntemdir. Basılı ya da elektronik materyalleri inceleme ve değerlendirmek için sistematik bir işlem olan doküman inceleme yöntemi, birincil ve ikincil kaynaklardan konuyla ilgili belgeler, arşivler ve çeşitli materyallerden oluşturan dokümanların elde edilmesi, gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analiz edilmesidir (Sak vd., 2021).

Bu araştırmada 5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan kültürel unsurların alan yazında belirlenen sınıflamalar dikkate alınarak incelenmesi amacıyla doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır.

3. 2. Araştırmanın Örneklemi ve Veri Toplama Aracı

Araştırmanın veri kaynaklarını, 14.10.2021 tarihli ve 31628 sayılı MEB Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliğine göre hazırlanan ve TTKB tarafından onaylanarak 2024-2025 eğitim-öğretim yılından itibaren ortaokullarda 5 yıl okutulmasına karar verilen Sosyal Bilgiler ders kitapları

oluşturmaktadır. Bu araştırma kapsamında 5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları incelenmiştir. Araştırmanın veri kaynaklarını oluşturan kitaplara ilişkin bilgilere aşağıda yer verilmiştir

Tablo 4. Veri Kaynaklarını Oluşturan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına İlişkin Bilgiler

Sınıf Seviyesi	Ders Kitabı Adı	Yayınevi	Baskı Yılı	Sayfa Sayısı	Talim ve Terbiye Kurulu Tarih ve Sayısı
5. sınıf*	Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Korza Yayıncılık	2024	152	17.07.2024 tarih ve 110460159 sayılı
5. sınıf*	Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Korza Yayıncılık	2024	150	17.07.2024 tarih ve 110460159 sayılı
6. sınıf*	Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Evos Yayınları	2024	288	17.08.2023 tarih ve 35 sayılı
7. sınıf*	Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Yıldırım Yayınları	2024	288	02.06.2023 tarih ve 29 sayılı

*Yukarıdaki ders kitapları 2024-2025 eğitim-öğretim yılında Trabzon ilinde okutulmuşlardır.

3. 3. Veri Analiz Süreci

Araştırmada veri kaynağı olarak belirlenen ders kitaplarının analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi dokümanlardaki kavram, kelime ya da olayları saymayı ve bunları tablolaştırılmadan ibaret olarak tanımlanmaktadır (Anderson & Arsenault, 2002’den Aktaran Özkan, 2021 s. 40). Veri toplama araçları, çalışmanın amacına uygun olarak belirlenmiş ve bu doğrultuda veri toplama sürecinde literatür taraması yapılarak makale, tez ve çeşitli yazılı kaynaklar taranmıştır. Elde edilen kaynaklar ve bilgiler ile araştırmanın kavramsal çerçevesi oluşturulmuştur. Bu kavramsal çerçeve ışığında ulusal ve uluslararası alan yazın taranarak kültürel unsurların sınıflandırılmasında en çok kullanılan kültürel kategoriler incelenmiştir (Moran, 2001; Razi, 2012; Tomalin & Stempleski, 1993; Yuen, 2011). Yapılan bu inceleme sonucunda kültürel unsurların çeşitli kategorilerde ele alındığı belirlenmiştir. Bu çalışmalarda yer alan benzer kodlar birleştirilmiştir. Ders kitabı içeriklerinin analizi sırasında belirlenen bu kültürel kategorilere uymayan “*bilimser eser, bayrak, bitki, alfabe, para, kutlama, takı, geleneksel halk oyunu, araç-gereç*” ve “*ünlü bireyler*” alt kodları olan “*bilim insanı, tarihsel karakter, edebi karakter, siyasi karakter, seyyah, düşünür, sanatçı, sporcu, iş insanı, ve tasavvufi karakter*” gibi yeni kodlar da çerçeveye dâhil edilmiştir. “*Bilinmeyen karakter*” kodu temsilleri tespitinde geçmiş dönemde yaşamış varlığı destanlara dayanan kişiler ve varlığı fazla bilinmeyen kişiler belirlenerek bulgulara aktarılmıştır. “*Kurgusal bireyler*” kodunda ise temsilin ders kitabında bulunma şeklinden yararlanılmıştır. “*Araç-gereç*” kodunda temsiller belirlenirken kültürü etkileyen veya etkilenen araç ve gereçler bulgulara aktarılmıştır. Kod kitapçığine son şekli verildikten sonra analize başlanmıştır. Analiz birimi olarak kelime, sözcük grubu, paragraf ve metnin tamamı olarak belirlenmiştir. Özellikle kod tespitinde konu işleyişinde ifade ettiği anlama dikkat edilmiş ve kültürü farklı şekilde yansıtmaları nedeniyle yeni kodlar ortaya çıkartılmıştır. Analiz bağlamı olarak ise ders kitabında yer alan “metin”, “görseller”, “etkinlik” ve “ölçme-değerlendirme” bölümleri belirlenmiştir. Çalışmada kullanılan kategori ve kodlara Tablo 5’te yer verilmiştir.

Tablo 5. Kültürel Kategoriler

Kategoriler	Ürünler	Yaşam Tarzı	Bakış Açısı	Kişiler	Topluluklar
Kodlar	Yiyecek / İçecek	Gelenekler ve Görenekler	Düşünce	Ünlü Kişiler	İrk
	Resim	Kutlama (Şenlik-Tören)**	Mitler	1.Bilim İnsanı**	Din
	Mimari	Töre	Batıl İnançlar	2.Tarihsel Karakter**	Dil
	Edebiyat	Gündelik Yaşam	İlham Kaynakları	3. Edebi Karakter**	
	Bilimsel Eser	Takı**	İnançlar	4.Siyasi Karakter**	
	Folklor	Hobiler	Evrensel Değerler	5. Dini Karakter	
	Sanat	Giyim Alışkanlıkları	Tutumlar	6. Seyyah**	
	Müzik	Geleneksel Halk Oyunu (Dans)*	Etik Kurallar	7. Düşünür (Filozof)**	
	Bayrak**	Özel Becerileri	Geleneksel Değerler	8. Sanatçı**	
	El Sanatları	Sözlü ve Sözsüz Davranış Kalıpları		9.Sporcu**	
	Bitki**	İletişim Araçları Belli Durumlara Tepkileri		10.İş insanı**	
	Alfabe**	Ritüeller		11.Tasavvufi Karakter**	
	Somut Kültürel Miras	Günlük Rutinler		Kurgusal Bireyler	
	Somut Olmayan Kültürel Miras	Araç-Gereç**		Bilinmeyen Kişiler	
	Para**				

* Tomalin ve Stempleski, 1993; Moran, 2001; Yuen, 2011; Razi, 2012 **Eklenen kodlar

Kültürel kategoriler ve kodlar oluşturulduktan sonra öncelikle konuya aşina olmak için veri seti dikkatli bir şekilde ön okumaya tabi tutulmuş ve analiz aşamasına geçilmiştir. Analiz sürecinde her bir sınıf düzeyindeki öğrenme alanları sırasıyla analiz edilmiştir. Aşağıda yer alan tabloda her bir sınıf düzeyi için belirlenmiş “öğrenme alanları” na yer verilmiştir. 5. sınıf ders kitapları 2024 Türkiye Yüzyılı Maarif Modeline uygun olarak yazıldığı için öğrenme alanları farklılık göstermektedir.

Tablo 6. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Öğrenme Alanları/Üniteler

Öğrenme Alanları/Ünite	5.sınıf	6. sınıf	7. sınıf
1.Öğrenme Alanı	Birlikte Yaşamak	Birey ve Toplum Bir Arada Yaşamak	Birey ve Toplum Birey Toplum ve İletişim
2.Öğrenme Alanı	Evimiz Dünya	Kültür ve Miras Yaşadığımız Yer	Kültür ve Miras Ülkemizde Yerleşme, Nüfus ve Göç
3.Öğrenme Alanı	Ortak Mirasımız	İnsanlar, Yerler ve Çevreler Orta Asya'dan Anadolu'ya	İnsanlar, Yerler ve Çevreler Osmanlı Devleti ve Kültür
4.Öğrenme Alanı	Yaşayan Demokrasimiz	Bilim, Teknoloji ve Toplum Yaşayan Demokrasi	Bilim, Teknoloji ve Toplum Demokrasi Ve Vatandaşlık
5.Öğrenme Alanı	Hayatımızdaki Ekonomi	Üretim, Dağıtım ve Tüketim Ülkelerin Kaynakları	Üretim, Dağıtım ve Tüketim Üretim ve Sosyal Hayat
6. Öğrenme Alanı	Teknoloji ve Sosyal Bilimler	Etkin Vatandaşlık Bilim ve Toplum Hayatı	Etkin Vatandaşlık Geçmişten Günümüze Bilim
7.Öğrenme Alanı	-	Küresel Bağlantılar Ülkemiz ve Dünya	Küresel Bağlantılar Türkiye ve Dünya

Ders kitaplarının kodlama kitapçığına göre kodlama süreci 4 Ekim 2024 tarihinde başlamış olup, 27 Aralık 2024 tarihinde son bulmuştur. Toplamda 13 hafta süren bu aşamada araştırmacılar ders kitaplarını öğrenme alanları sırasına göre birinci öğrenme alanından başlayarak bağımsız olarak analiz etmişlerdir. Sonrasında her hafta Cuma günleri bir araya gelinerek (3 saat) yapılan kodlamalar karşılaştırılarak, belirsiz hususlar yeniden gözden geçirilmiş ve bu hususlarla ilgili yeniden kodlama yapılmıştır. İhtilafa düşülen konularda ise uzman görüşüne başvurulmuştur. Bununla birlikte mevcut kod kitapçığına uymayan bazı temsiller için yeni kodlar belirlenmiştir. Belirlenen bu kodlar Tablo 5’te belirtilmiştir. Tüm kitaplara yönelik gerçekleştirilen incelemelerden sonra veri seti tablolastırılmış ve bulgular kısmında sunulmuştur. Verilerin geçerlik ve güvenilirliğinin sağlanması için ders kitaplarının metin, görsel, etkinlik ve ölçme-değerlendirme bölümlerinden doğrudan alıntılara bulgular desteklenmiştir. Çalışmanın güvenilirliğinin artırılması adına Miles ve Huberman’ın (1994) geliştirdiği kodlayıcı güvenilirliği katsayısı da hesaplanmıştır (aktaran Baltacı, 2017, s. 1-10). Yapılan hesaplama sonucunda kodlayıcılar arasında %94 oranında uyum yüzdesi elde edilmiştir.

4. BULGULAR

Bu bölümde ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer verilen kültürel unsurlardan elde edilen bulgular yer almaktadır. Bulgular sunulurken öncelikle tüm sınıf seviyelerinde yer verilen kültürel temsillerin belirlenen kodlara ve kitap içeriğindeki farklı bölümlere (metinler, görseller, etkinlik, ölçme ve değerlendirme) göre dağılışına yer verilmiştir. Bu genel bulgunun ardından her bir kültürel unsurun öğrenme alanlarına göre nasıl dağılım gösterdiğine yönelik veriler sunulmuştur.

4. 1. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında (5, 6 ve 7.sınıf) Yer Verilen Kültürel Unsurlara Yönelik Bulgular

Aşağıda yer alan Tablo 7’de 5., 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının tüm öğrenme alanlarında yer alan kültürel unsurların temsiline yönelik bulgular ele alınmıştır.

Tablo 7. Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Kültürel Unsurların Dağılımı

Kategori	İçerikler	Metinler			Etkinlikler			Görseller			Ölçme Değerlendirme			Toplam
	Kod	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	
Ürünler	Yiyecek / İçecek	30	3	5			1	3		1	3	1		47
	Resim	2		1					13	24				40
	Mimari	33	28	9	8	1	1	16	32	12	12	12	3	167
	Edebiyat	13	23	15	6	11			1		16	4	1	90
	Bilimsel Eser			9			2			3			5	19
	Folklor	3	2		3			8						16
	Sanat	2	3	13	1			1	1	25			1	47
	Müzik	10	1											11
	Bayrak	7	1			1		10	24	1				44
	El Sanatları	11	14		3	3		5	11		3	10		60
	Bitki	2	2						3		1			8
	Alfabe	1	6	6				2	1	4	1	3	3	27
	Somut Kültürel Miras	28	1	12	4			13		5	11			74
	Somut Olmayan Kültürel Miras	1						2						3
	Para							10	1		1			12
	Ürünler Toplam	143	84	70	25	16	4	70	86	75	48	30	13	653
Yaşam Tarzı	Gelenekler ve Görenekler	12	18	3	6			1	3		1	4	2	50
	Kutlama (Şenlik-Tören)	6	6	2	2			5	2	1	3	5		32
	Töre		2			1						2		5
	Gündelik Yaşam	14	12	7	3	4	2	7	6	6	4	6		71
	Takı	1												1
	Hobiler													0
	Giyim Alışkanlıkları	4	9	1					2		2			18
	Geleneksel Halk Oyunu (Dans)	5	2					1			2			10
	Özel Becerileri													0
	Sözlü ve Sözsüz Davranış Kalıpları			14			5			9				28
	İletişim Araçları Belli Durumlara Tepkileri	1		8						1			3	13

Tablo 7'nin devamı

Kategori	İçerikler	Metinler			Etkinlikler			Görseller			Ölçme Değerlendirme			Toplam
	Kod	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	
Yaşam Tarzı	Ritüeller	1												1
	Günlük Rutinler													-
	Araç-Gereç	28	5	10			2	20	10	3	2			80
	Yaşam Tarzı Toplam	72	54	45	11	5	9	34	23	20	14	17	5	309
Bakış Açısı	Düşünce	8	31	28	3	5	1		2		4	4	10	96
	Mitler	1												1
	Batıl İnançlar	1									1			2
	İlham Kaynakları	1	1											2
	İnançlar	5	25	23	1	3	3				1	4	6	71
	Evrensel Değerler	17	30	20	9	11	8	3	7	5	61	12	10	193
	Tutumlar	1	3	2	1		1				1			9
	Etik Kurallar		1	1		2	2				11			17
	Geleneksel Değerler	12	18	4	10	2	1	4	7		20	1	1	80
	Bakış Açısı Toplam	46	109	78	24	23	16	7	16	5	99	21	27	471
Kişiler	Ünlü Kişiler													
	1.Bilim İnsanı	3	14	56			16		2	5	12		33	141
	2.Tarihsel Karakter	13	81	127	2		27	3	7	10	3	12	16	301
	3. Edebi Karakter	3	10	15				1	1				1	31
	4.Siyasi Karakter	2	2			1		1	2					8
	5. Dini Karakter		40	12	1	11	1		1	1		2	3	72
	6. Seyyah		4	16			7			1			8	36
	7. Düşünür (Filozof)			11			1			4			1	17
	8. Sanatçı		1	4			1							6
	9. Sporcu			1						1				2
	10.İş İnsanı		1											1
	11.Tasavvufi Karakter		3											3
	Kurgusal Bireyler			2										2
	Bilinmeyen Kişiler	3	14			3			1			1		22
	Kişiler Toplam	24	170	244	3	15	53	5	14	22	15	15	62	642
Topluluklar	İrk	33	128	35	3	14	4				1	40	12	270
	Din		35	31		6	6					14	10	102
	Dil	1	14	10		2						1		28
	Topluluklar Toplam	34	177	76	3	22	10	0	0	0	1	55	22	400
Genel Toplam		319	594	513	66	81	92	116	139	122	177	138	129	2475

Araştırmanın kuramsal çerçevesine dayalı olarak oluşturulan kültürel unsurların dağılımı incelendiğinde, ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarında toplam 2475 kültürel unsurun yer aldığı belirlenmiştir (Tablo 7). Kültürel unsurların sınıf seviyelerine göre dağılımı analiz edildiğinde, 6. sınıf ders kitaplarının 952 unsur ile en yüksek temsile sahip olduğu tespit edilmiştir. Bunu sırasıyla 7. sınıf (856) ve 5. sınıf (678) ders kitapları takip etmektedir. Ders kitaplarında kültürel unsurların hangi bölümlerde yoğunlaştığına ilişkin inceleme sonucunda, metinler bölümünün 1426 unsur ile en fazla temsile sahip olduğu belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, kültürel unsurların ölçme-değerlendirme bölümlerinde 444, görsellerde 377 ve etkinliklerde 239 kez yer aldığı saptanmıştır.

Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan 2.474 kültürel unsur, beş ana kategori çerçevesinde incelenmiştir (Tablo 7). En fazla kültürel unsur, “*ürünler*” kategorisinde (653) yer almakta olup, bu kategoride “*mimari*” (167), “*somut kültürel miras*” (74), “*edebiyat*” (90), “*el sanatları*” (60), “*sanat*” (47), “*yiyecek/içecek*” (47), “*bayrak*” (44) ve “*resim*” (40) gibi unsurlar öne çıkmaktadır. Buna karşılık “*para*” (12), “*müzik*” (11) ve “*somut olmayan kültürel miras*” (3) gibi unsurlar sınırlı düzeyde yer almaktadır. “*Mimari*” koduna uygun temsillerin ise en fazla 5.sınıf metinler (33) ve 6.sınıf görseller (32) bölümünde yer aldığı görülmüştür. Kültürel unsurların en fazla yer verildiği ikinci kategori ise “*kişiler*” (642) dir. Bu kategoride en fazla temsilin “*ünlü kişiler*” koduna ait olduğu, “*kurgusal kişiler*” ve “*bilinmeyen kişiler*” kodlarına ait temsillere sınırlı yer verildiği belirlenmiştir. “*Ünlü Kişiler*” kodunda en çok “*tarihsel karakterler*” (301), “*bilim insanları*” (141) ve “*dini karakterler*” (72) alt kodlarında temsillere rastlanırken; “*sporcular*” (2), “*iş insanları*” (1) ve “*tasavvufi karakterler*” (3) gibi figürler oldukça sınırlı şekilde temsil edilmektedir. Tarihsel karaktere ait temsillerin ise en fazla 7.sınıf ders kitabının metin bölümünde yer aldığı tespit edilmiştir. Üçüncü sırada gelen “*Bakış açısı*” kategorisinde ise 471 kültürel unsurun yer aldığı belirlenmiştir. Bu kategoride yer alan kodlardan “*evrensel değerler*” (193), “*düşünce*” (96) “*geleneksel değerler*” (80) ve “*inançlar*” (71) gibi bireylerin düşünce yapısını etkileyen unsurlar geniş yer bulurken, “*batıl inançlar*” (2) ve “*ilham kaynakları*” (2) ve “*mitler*” (1) oldukça az yer almaktadır. Ders kitaplarında “*Topluluklar*” kategorisinin ise 400 kültürel unsur ile temsil edildiği belirlenmiştir. Bu kategoride yer alan kodlardan “*ırk*” (270) kodu en fazla temsil edilmiş ve ders kitaplarında daha çok Türk ırkına (219) ait unsurlara yer verilmiştir. Bununla birlikte “*din*” (102) kodunda en fazla İslamiyet ile ilgili temsiller (63) temsil edilmişken, daha sınırlı temsil edilen “*dil*” (28) kodunda ise en fazla Türk diline ait temsillere (19) ulaşılmıştır. Son olarak, “*yaşam tarzı kategorisi*” (379) incelendiğinde en fazla “*gündelik yaşam*” (71), “*araç-gereçler*” (80) ve “*gelenekler ve görenekler*” (50) gibi bireylerin günlük pratiklerini ele alan kodlar öne çıkarken; “*ritüeller, töreler ve takı*” gibi unsurlar daha az temsil edilmiştir. Bu kategoride yer alan “*hobiler, özel beceriler ve günlük rutinler*” kodlarında ders kitaplarında herhangi bir temsile ulaşılamamıştır.

4. 2. Ders Kitaplarının Birinci Öğrenme Alanlarında Kültürel Unsurların Temsiline Yönelik Bulgular

Aşağıda yer alan Tablo 8’de 5, 6 ve 7.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının birinci öğrenme alanlarında (5. sınıf *Birlikte Yaşamak*, 6. sınıf *Bir Arada Yaşamak* ve 7. sınıf *Birey, Toplum ve İletişim*) yer alan kültürel unsurların temsiline yönelik bulgular ele alınmıştır.

Tablo 8. Birinci Öğrenme Alanlarındaki Kültürel Unsurların Dağılımı

Kategori	İçerikler	Metinler			Etkinlikler			Görseller			Ölçme Değerlendirme			Toplam
		5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	
Ürünler	Kod													
	Yiyecek / İçecek	27	1	5				2			3			38
	Resim								1					1
	Mimari	1									1			2
	Edebiyat	3	1	1	1								4	10
	Folklor	3			3			8						14
	Müzik	10												10
	Bayrak	3	1					1						5
	El Sanatları	7			2			3	5		1			18
	Bitki	1												1
Yaşam Tarzı	Somut Kültürel Miras							1						1
	Ürünler Toplam	55	3	6	6			15	6		5		4	100
	Gelenekler ve Görenekler	9	14		6			1	3			3	1	37
	Kutlama (Şenlik-Tören)	5						1			3			9
	Gündelik Yaşam	4	1	5			1			1	1			13
	Takı	1												1
	Giyim Alışkanlıkları	4									2			6
	Geleneksel Halk Oyunu (Dans)	5									1			6
	Sözlü ve Sözsüz Davranış Kalıpları			14			5			9				28
	İletişim Araçları Belli Durumlara Tepkileri			8						1			3	12
Bakış Açısı	Ritüeller	1												1
	Yaşam Tarzı Toplam	29	15	27	6	0	6	2	3	11	7	3	4	113
	Düşünce	3	5	5	1							2		16
	Mitler	1												1
	Batıl İnançlar	1												1
	İlham Kaynakları	1												1
	İnançlar	4	6											10
	Evrensel Değerler	8	15	15	7	5	7	3	5		17	10	2	94
	Tutumlar	1	2		1						1			5
	Etik Kurallar			1							3			4
Bakış Açısı	Geleneksel Değerler	12	15	1	8	2		4	6		8			56
	Bakış Açısı Toplam	31	43	22	17	7	7	7	11	0	29	12	2	188

Tablo 8'in devamı

	İçerikler	Metinler			Etkinlikler			Görseller			Ölçme Değerlendirme			Toplam
		5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	
Bakış Açısı	Kod													
	Düşünce	3	5	5	1							2		16
	Mitler	1												1
	Batıl İnançlar	1												1
	İlham Kaynakları	1												1
	İnançlar	4	6											10
	Evrensel Değerler	8	15	15	7	5	7	3	5		17	10	2	94
	Tutumlar	1	2		1						1			5
	Etik Kurallar			1							3			4
	Geleneksel Değerler	12	15	1	8	2		4	6		8			56
Kişiler	Bakış Açısı Toplam	31	43	22	17	7	7	7	11	0	29	12	2	188
	Ünlü Kişiler													
	1. Tarihsel Karakter	2												2
	2. Edebi Karakter	3												3
	3. Siyasi Karakter	2						1						3
	4. Dini Karakter		2											2
	5. Tasavvufi Karakter		3											3
	Kurgusal Bireyler			2										2
	Kişiler Toplam	7	5	2	0	0	0	1	0	0	0	0	0	15
	İrk	33	3		3									39
Topluluklar	Din		3											3
	Dil	1									2			3
	Topluluklar Toplam	34	6	0	3	0	0	0	0	0	2	0	0	45
	Genel Toplam	156	72	57	32	7	13	25	20	11	43	15	10	461

Tablo 8 incelendiğinde, ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarının birinci öğrenme alanında toplam 461 kültürel unsurun yer aldığı tespit edilmiştir. Sınıf düzeylerine göre dağılım incelendiğinde, en fazla kültürel unsurun 5. sınıf ders kitaplarında (256) temsil edildiği belirlenmiştir. Bunu sırasıyla 6. sınıflar (114) ve 7. sınıflar (91) takip etmektedir. Kültürel unsurların ders kitaplarındaki bölümlerine göre dağılımına bakıldığında, en fazla temsilin metinler bölümünde olduğu görülmektedir (285). Metinleri, ölçme ve değerlendirme (68), görseller (56) ve etkinlikler (52) bölümleri takip etmektedir. Araştırmanın kuramsal çerçevesine uygun olarak oluşturulan kültürel unsurların kategorik dağılımı incelendiğinde, en fazla temsil edilen kategori “*bakış açısı*” (188) olurken, bunu “*yaşam tarzı*” (113) ve “*ürünler*” (100) kategorileri takip etmektedir. Buna karşın, “*topluluklar* ve *kişiler*” kategorilerinde kültürel unsurların daha az temsil edildiği belirlenmiştir.

Birinci öğrenme alanında en fazla temsil edilen kültürel unsurlar “*bakış açısı*” kategorisinde yer almaktadır. Bu kategoriye ait kültürel unsurların sınıf seviyelerine göre dağılımı incelendiğinde, en fazla temsilin 5. sınıf ders kitaplarında (84) bulunduğu, bunu 6. ve 7. sınıfların takip ettiği tespit

edilmiştir. Ayrıca, bu temsillerin ders kitaplarının metinler bölümünde en fazla yer aldığı (96), ardından ölçme ve değerlendirme, etkinlikler ve görseller bölümlerinde temsil edildiği belirlenmiştir. “*Bakış açısı*” kategorisinde, “*evrensel değerler*” (94) ve “*geleneksel değerler*” (56) en fazla temsil edilen kodlar olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, “*düşünce, inançlar, tutumlar ve etik kurallar*” kodlarına ait kültürel unsurların temsillerin sınırlı sayıda yer aldığı belirlenmiştir. Bu kategori içinde “*mitler, batıl inançlar ve ilham kaynakları*” kodlarına ait kültürel unsurların ise oldukça sınırlı olduğu ve her birinin yalnızca bir kez temsil edildiği tespit edilmiştir. “*Bakış Açısı*” kategorisinde yer alan kodlara yönelik ders kitaplarından alınan örnek temsiller sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

“Evrensel değerler” kodu metin örnekleri;

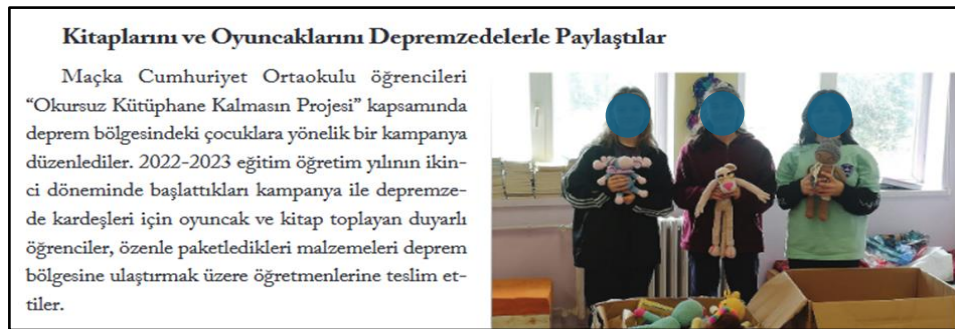
“Kurulduğu 1868 yılından bu yana toplumsal dayanışmayı sağlamak, sosyal refahın gelişmesine katkıda bulunmak; yoksul ve muhtaç insanlara barınma, beslenme ve sağlık yardımı ulaştırmak için önemli görevler üstlenen Türk Kızılay; kan, afet, uluslararası yardım, göç ve mülteci hizmetleri, sosyal hizmetler, sağlık, ilk yardım ve eğitim gibi alanlarda faaliyet sunar. Türk Kızılay, yurt içinde ve yurt dışında meydana gelen doğal afetler sonrasında afetzedelere beslenme ve barınma konusunda yardımcı olur.” (6. sınıf, s. 26)

“Türk toplumunun önemli özelliklerinden biri yardımlaşma ve dayanışmaya önem vermesidir. İyi ve kötü günlerde birlik ve beraberlik içinde hareket etmesidir.” (5. sınıf, 1. Kitap, s. 36)

“Kimsenin kendi evinden herhangi bir görüntüsü ya da ses kaydı izinsiz alınamaz. Kişilerin kendi istekleriyle paylaştığı fotoğraf, video vb. materyaller kişinin bilgisi dışında hiçbir yolla ve hiçbir şekilde paylaşılamaz, özel hayatın gizliliği ihlal edilemez.” (7. sınıf, s. 32)

“Evrensel değerler” kodu etkinlik bölümü örnekleri;

“Değerlendirme sonucunda sınıf olarak deprem bölgesindeki bir okula yönelik “El Ele, Gönül Gönül’e” adlı sosyal sorumluluk projesi yapmaya karar verdik.” (5. sınıf, 1.kitap, s. 37)

Şekil 2. Yardım kampanyası (6. sınıf, s. 27)

“Evrensel değerler” kodu görseller bölümü örnekleri;

Görsel 1. Yardım kampanyası (5. sınıf, 1. kitap s. 25)

Görsel 2. Kızılay (6. sınıf, s. 26)

Görsel 3. Yardım Kampanyası (7.sınıf, s. 29)

“Evrensel değerler” kodu ölçme ve değerlendirme bölümü örnekleri;

“Sağlıklı bir barınma imkânına sahip olmak, başkalarının haklarına saygılı olmak, kararlar alınırken duygu ve düşüncelerimizi özgürce ifade etmek ve sağlıklı bir çevrede eğitim almak,”
(5. sınıf, 1. kitap, s. 19)

02.10.2023'te ... mağazasından bir kazak aldım. İlk yıkamada kazağın rengi attı. Bunun üzerine kazağı aldığım mağazaya götürdüm ve iade etmek istediğimi söyledim. Ancak mağaza yetkilisi "Bu kazağı mağazamızdan aldığınızı ispatlamanız gerekiyor." dedi. Elim boş döndüm. Ne yapmalıyım?

Ayşe Hanım'ın anlattığı sorun aşağıdaki kavramlardan hangileri ile ilişkilidir?

A) Özgürlük - Saygı	B) Saygı - Sorumluluk
C) Sorumluluk - Hak	D) Sorumluluk - Özgürlük

Şekil 3. Evrensel değerler kodu ölçme ve değerlendirme örneği (6.sınıf, s. 35)

"Empati, iletişimi olumlu etkileyen bir davranıştır" (7. sınıf, s. 40)

"Geleneksel değerler" kodu metin örnekleri;

"Türk toplumunun önemli özelliklerinden biri yardımlaşma ve dayanışmaya önem vermesidir. İyi ve kötü günlerde birlik ve beraberlik içinde hareket etmesidir. Milletimiz sevinçleri paylaşarak çoğaltmış, hüznüleri omuz omuza vererek azaltmıştır." (5. sınıf, 1. kitap, s.36)

"Sosyal yardımlaşma ve dayanışma, kültürümüzde önemli bir yer tutar. Selçuklular ve Osmanlılar bu konuda çeşitli vakıflar kurarak toplumsal ihtiyaçlara yönelik faaliyetler yapmışlardır." (6. sınıf, s. 36)

"O dönemde komşular, tanıdıklar, akrabalar sık sık birbirlerine misafirlğe giderlerdi. İnsanlar uzun kış akşamlarında sohbet eder, dama oynar, radyo dinler, masal ve öykü anlatır, mısır patlatır, soba üstünde kestane pişirirdi. Çocuklar bütün yıl parklarda, yeşil alanlarda oyun oynardı." (7. sınıf, s. 26)

"Geleneksel değerler" kodu etkinlik örnekleri;

"İhtiyaç sahibi kişiler incinmemiş olur." sözünden ne anlıyorsunuz? Söyleyiniz.

Yardım yapılan kişilerin mahremiyeti neden önemlidir? Açıklayınız.

Şekil 4. Geleneksel değerler kodu etkinlik örneği (5.sınıf, 1. kitap, s. 34)

Batman Prof. Dr. Aziz Sancar Ortaokulunda okuyan yaklaşık bin öğrenci bir araya gelerek ihtiyaç sahibi arkadaşları için yardımlaşma kermesi düzenledi. Öğrenci ve öğretmenlerin düzenlediği kermeste çeşitli yemekler, el işleri, resim ve proje örnekleri sergilendi.

Şekil 5. Geleneksel değerler kodu etkinlik örneği (6. sınıf, s. 26)

"Geleneksel değerler" kodu görsel örnekleri;

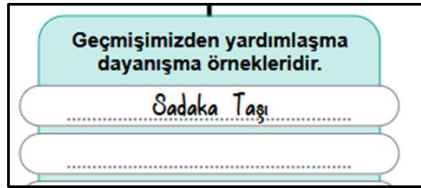

Görsel 4. Kurtuluş savaşı dönemi yardım kampanyası (5.sınıf, 1. kitap, s. 34)

Görsel 5. Kermes (6.sınıf, s. 26)

“Geleneksel değerler” kodu ölçme ve değerlendirme örneği;

Şekil 6. Geleneksel değerler kodu ölçme değerlendirme örneği (5.sınıf, 1.kitap, s.45)

“Düşünce” kodu metin örnekleri;

Kültür, bir milletin tarih boyunca meydana getirdiği maddi ve manevi değerlerinin bütünüdür. Toplum içinde dayanışma, birlik ve beraberliğin sağlanmasında önemli bir yer tutar. Kültür, bir toplumu millet yapan ve diğer milletlerden ayıran önemli özelliklerdir. Bu yönüyle Türk kültürü, Türk milletin hayat tarzını yansıtır.

Şekil 7. Düşünce kodu metin örneği (5.sınıf, 1.kitap, s. 20)

“Toplumsal varlıklar olan insanların bir arada huzur ve güven içinde yaşayabilmesi onların diğer insanlara saygı göstermelerine bağlıdır.” (6. sınıf, s.20)

“Farklılıkları ön plana çıkarmak, farklılıklara göre ön yargılar geliştirmek toplum olarak bir arada yaşamamız konusunda sorunlara yol açar. Hâlbuki toplum olarak, birlikte yaşamak, birlik ve beraberliğimizin devamını sağlamak için farklılıkları zenginlik olarak değerlendirmeye ihtiyacımız vardır.” (6. sınıf, s. 20)

“Demokratik, gelişmiş, özgür, adil bir toplum hayatı için düşünce ve ifade özgürlüğü olmazsa olmazdır. Bunun yanında görüşleri benimsenmeyen insanların, grupların, sivil toplum örgütlerinin fikirleri; eleştirilebilir, kınanabilir, reddedilebilir ve onlara alternatif görüşler ileri sürülebilir. Demokratik toplumlarda görüşler ve karşı görüşler herhangi bir kısıtlama olmaksızın kitle iletişim araçlarıyla halka sunulur. Demokraside farklı düşünen ve düşündüğünü açıklayan insanlar sosyal ve siyasal yaşam için bir zenginliktir.” (7. sınıf, s. 31)

“Düşünce” kodu etkinlikler bölümleri örnekleri;

ülkelerden sporcuların bir araya geldiğini, kaynaştığını söyledi. Bir Türk olarak İspanya’da top koşturan futbolcu hem İspanya hem de Türk kültürünün temsilcisi oldu. Futbolun saygı, nezaket, anlayış gibi olumlu duyguları geliştirdiğini ve ön yargıları da ortadan kaldırdığını söyleyen futbolcu, futbol sayesinde paylaşımcılığın

Şekil 8. Düşünce kodu etkinlik örneği (5.sınıf, 1.kitap, s. 31)

“Düşünce” koduna ait ölçme değerlendirme bölümlerinde örnekler;

“Bir toplumu millet yapan ortak değerlerden biri de dildir.” (6.sınıf, s. 34)

“Sadece yetişkinler değil çocuklar da düşüncelerini özgürce açıklama hakkına sahiptir.” (6.sınıf, s. 34)

“İnançlar” kodu metin örnekleri;

Dini bakımdan önemi olan ramazan ayında iki minare arasına mahya asma geleneğimiz vardır. (5. sınıf, 1. kitap, s. 22)

Almanya’da T.C. Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı camilerde muharrem ayı münasebetiyle birçok ürünün aynı kazanda pişirilmesi ile oluşan aşure dağıtıldı. (5. sınıf, 1. kitap, s.33)

“Sakaryalı Öğrencilerden Şehit Ailelerine Mektup” (6. sınıf, s. 27)

“Etik Kurallar” kodu metin örnekleri;

“Araç ve gereçleri dikkatli kullanmak, oyun oynarken kurallara uymak, derslere geç kalmamak.” (5. sınıf, 1. kitap, s. 19)

“Sadece mahkemelerden alınan izin ve onayla özel hayatıma ait bilgiler, resmî görevlilerce elde edilebilir. Sahip olduğum haklar aynı zamanda benim sorumluluklarımdır.” (7. sınıf, s. 34)

“Etik Kurallar” kodu ölçme ve değerlendirme bölümleri örnekleri;

“Araç ve gereçleri dikkatli kullanmak”, “Oyun oynarken kurallara uymak”, “Derslere geç kalmamak.” (5. sınıf, 1. kitap, s. 19)

“Tutumlar” kodu metin örnekleri;

“Kıbrıslı Türkler, uzun yıllar boyunca azim ve kararlılık içerisinde varlıklarını ve bağımsızlıklarını koruma mücadelesi vermişlerdir” (5. sınıf, s. 24)

“Toplumda özel gereksinimli bireylere karşı ön yargı, sık karşılaştığımız bir durumdur. Özel gereksinimli bireylere yönelik toplumsal algı, bu bireylerin ve ailelerinin birçoğunun toplumdan soyutlanmalarına ve sosyal haklardan yoksun kalmalarına neden olmaktadır. Bu ön yargıların kırılması için özel gereksinimli bireyler her alanda daha görünür hâle gelmelidir. Bu, onların da herkes gibi her alanda isteklerinin, ihtiyaçlarının olduğu bilincinin kabul görmesiyle mümkündür.” (6. sınıf, s. 22)

“Tutumlar” kodu etkinlik bölümü örneği;

“Öğrencilerim, hazırladıkları sosyal sorumluluk projesi ile topluma karşı sorumluluklarını yerine getirmenin gururu içindeydi. Düzenledikleri kermes büyük ilgi gördü. Katılım sağlayan insanlar, kermes alanında çevreyi temiz tutmaya özen gösterdiler.” (5. sınıf, 1. kitap, s. 40)

“Tutumlar” kodu ölçme ve değerlendirme bölümü örneği;

“Ülkemize yurt dışından eğitim veya turizm amaçlı birçok misafir gelmektedir. Bizler, Türk misafirperverliği gereği bu misafirlere dil, din, renk ayrımı yapmayız. Kültürel zenginliklere hep olumlu yaklaşırız.

Yukarıdaki metinde hangi değerlere vurgu yapılmıştır?” (5. sınıf, 1. kitap, s. 44)

“Mitler” kodu metin örneği;

“Marteniçkaların beyaz ipi huzuru, kırmızı ipi ise yaşam döngüsünü temsil eder.” (5. sınıf, 1. kitap, s. 22)

“Batıl İnançlar” kodu metin örneği;

“Kötülükleri kovduğuna inanılan kırmızı ve tonları kıyafetlerimizde bolca kullanılır.” (5. sınıf, 1. kitap, s. 23)

“İlham Kaynakları” kodu metin örneği;

“Osmanlı yamandı... Gittiler ama yine gelecekler... Ben göremeyeceğim ama sizler göreceksiniz.’ derdi. ‘Yine gelecekler...’ Hep buna inanarak yaşayacaktık çünkü Kıbrıs’ın bir Türk adası olduğunu biliyorduk.” (5. sınıf, 1. kitap, s. 24)

Birinci öğrenme alanında “*bakış açısı*” kategorisinden sonra en fazla kültürel unsur “*yaşam tarzı*” kategorisinde (113) yer almaktadır. “*Yaşam tarzı*”na ait kültürel unsurların sınıf seviyelerine göre dağılımı incelendiğinde, en fazla temsili 7. sınıf (48) ders kitaplarında bulunduğu, bunu 5. sınıf (44) ve 6. sınıf (21) seviyelerinin takip ettiği belirlenmiştir. Kültürel unsurların ders kitaplarındaki bölümlerine göre dağılımında ise, metinler bölümü (71) en fazla temsile sahipken, bunu sırasıyla görseller (16), ölçme-değerlendirme (14) ve etkinlikler (12) bölümleri takip etmektedir. Bu kategoriye ait temsiller incelendiğinde, en fazla temsil edilen kodların “*gelenek ve görenekler*” (37) ile “*sözlü ve sözsüz davranış kalıpları*” (28) olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, “*gündelik yaşam, iletişim araçları ve belli durumlara tepkileri, kutlama (şenlik-tören), giyim alışkanlıkları ve geleneksel halk oyunu*” kodlarının ders kitaplarında sınırlı sayıda yer aldığı görülmüştür. “*Takı ve ritüeller*” kodlarına ait kültürel unsurların ise yalnızca birer kez temsil edildiği belirlenirken, “*töre, hobiler, özel beceriler, günlük rutinler ve araç-gereç*” kodlarına bu öğrenme alanında yer verilmediği tespit edilmiştir. Bu kategoride yer alan kodlara yönelik ders kitaplarından alınan örnek temsiller sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

“Gelenek ve görenekler” kodu metin örnekleri;

“Bizler, kültürümüzün önemli bir değeri olan Türk misafirperverliği gereği ülkemize gelen misafirleri dil, din, renk ayrımı yapmadan saygı ve sevgiyle karşılarız.” (5. sınıf, 1. kitap, s. 29)

Türkiye ve dünya genelinde oynanan geleneksel oyunlar:
 Üçtaş: Türkmenistan, Hindistan.
 Beştaş: Endonezya, Kırgızistan, Kore Cumhuriyeti, Yunanistan.
 Dokuztaş/çanak/yedikule: Hindistan, Suriye.
 İstop: İtalya, Romanya, Kolombiya.
 Körebe: Nijerya, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Almanya, Fransa, İngiltere.
 Türk cumhuriyetlerinde aynı isimle oynanan mangala oyunu Afrika’da Gana, Kenya, Nijerya, Fildişi Sahili, Mali; Asya’da Endonezya, Hindistan, Kazakistan, Kırgızistan; Amerika’da ise Karayipler ülkelerinde yaygın olarak oynanmaktadır.

Şekil 9. Gelenek ve görenekler kodu metin örneği (5. sınıf, 1. kitap, s. 21)

Asırlık “Asker Uğurlama” Geleneği

Burdur'un Gökçebağ köyünde askere gidecek sekiz genç için uğurlama töreni düzenlendi. Köy camisinde kılınan öğle namazının ardından askere gidecek sekiz genç için meydanda dua edildi. Askere gidecek gençler, meydanda büyüklerinin elini öpüp onlarla vedalaştıktan sonra akşam asker eğlencesiyle keyifli vakit geçirdiler.

Şekil 10. Gelenek ve görenekler kodu metin örneği (6. sınıf, s. 16)

- Yeni doğan bebeğin kırkancı gününde yapılan kutlamalar
- Sünnet düğünü
- Evlenecek kişiler için yapılan kız isteme, nişan ve düğün törenleri
- Kına gecesi
- Hacdan dönen kişilerin hurma, zembere getirmesi ve “hoş geldiniz”e gelenlere bunları ikram etmesi
- Ölen kişinin evine akraba ve komşuların yemek götürmesi
- Dini bayramlarda büyüklerin ellerinin öpülmesi
- Kandillerde simit dağıtılması

Şekil 11. Gelenek ve görenekler kodu metin örneği (6. sınıf, s. 16)

“Gelenek ve görenek” kodu etkinlik örneği;

“Türk kültüründe bireylerin birbiriyle selamlaşması; el sıkışma, sarılma, başı hafifçe öne eğme, el öpme vb. şekillerde yapılmaktadır. Japonya’da insanlar başlarını hafifçe öne eğerek selamlaşmaktadır. Filipinliler, kendinden büyük kişilerin elini alnına koyarak selamlaşırlar. Fransa’da insanlar, selamlaşmak için birbirlerini yanaktan öperler. Yunanlar, sadece tanıdıklarının sırtına veya omzuna dokunarak selamlaşırlar. Yeni Zelanda’daki Maori halkı ise selamlaşmak için burun ve alınlarını birbirlerine bastırırlar.” (5. sınıf, 1. kitap, s. 33)

“Gelenek ve görenek” kodu görsel örnekleri;

Görsel 6. Türk geleneğinde el öpme (5.sınıf, 1.kitap, s. 33)

Görsel 7. Asker uğurlama töreni (6.sınıf, s. 16)

Görsel 8. Kına (6. sınıf, s. 16)

Gelenek ve görenek” kodu ölçme ve değerlendirme örnekleri;

“Kübra alışveriş listesini alarak bakkala gitmek üzere evden çıktı. Yolda giderken balkonda Ayşe teyzesini gördü. Ayşe teyzesine başıyla selam verdi. Ayşe teyzesi de Kübra’ya el salladı.” (7.sınıf, s.43)

Gelenek ve görenekler, bireyin içinde yaşadığı toplumla sosyal bağlarının gelişmesine ve güçlenmesine katkı sağlar.

Aşağıdakilerden hangisi bu cümleye örnek olarak verilemez?

A) Hasta ziyareti	B) Evde dinlenme
C) Kına gecesi	D) Asker uğurlama

Şekil 12. Gelenek ve görenekler kodu ölçme değerlendirme örneği (6. sınıf, s. 35)

“Sözlü ve sözsüz davranış kalıpları” kodu metin örneği;

“Bir tanıdığımız, arkadaşımız, aile bireylerimiz ve akrabalarımızla güler yüzle selamlaşmak iletişimi olumlu etkiler. Arkadaşların, aile bireylerinin, tanıdıkların sorunlarıyla ilgilenmek; sorunlarına çözüm yolları aramak, hâl ve hatırlarını sormak olumlu iletişim yollarından bir diğeridir. Karşımızdaki kişiye içtenlikle ilgilendiğimizi sezdirmek, onun anlaşıldığını düşünmesini ve kendisini değerli hissetmesini sağlar.” (7. sınıf, s. 21)

“Sözlü ve sözsüz davranış kalıpları” kodu etkinlik bölümü örneği;

“Metin, arkadaşı başından geçenleri anlatırken başka bir yere bakıyordu. Sabah arkadaşıyla karşılaşan Emrah, onu gülümseyerek selamladı.” (7. sınıf, s. 21)

“Sözlü ve sözsüz davranış kalıpları” kodu görseller bölümü örneği;

Görsel 9. İletişim (7. sınıf, s. 19)

Görsel 10. İletişim (7.sınıf, s. 21)

Görsel 11. İletişim (7.sınıf, s. 21)

“Gündelik yaşam” kodu metin örnekleri;

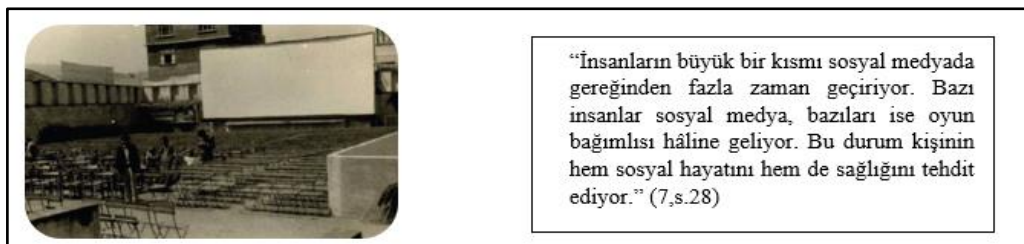
“Arkadaşlarımızla oyun oynar, ders çalışır, sanat ve spor etkinliklerine katılırız. Böylelikle nitelikli ve eğlenceli vakit geçiririz.” (5. sınıf, 1. kitap, s. 15)

“Günlük yaşamımızı düşünelim. Bir gün içerisinde pek çok rol üstleniyoruz. Birlikte güne başladığımız ailemizde çocuk ve kardeş, servis aracında yolcu, okulda öğrenci, tiyatro kulübünde oyuncu, markette müşteri rolünde olabiliriz. Bu roller gün içinde daha da fazla olabilir.” (6. sınıf, s. 12)

“Televizyon hayatımıza girmeden önce açık hava sinemaları vardı. Her hafta sonu aileler sinemaya giderdi. Açık hava sinemaları komşuların, tanıdıkların buluşma yeri gibiydi. İnsanlar salona film başlamadan önce gelir, sohbet ederdi. Sinemaya evde yaptıkları börek, pasta gibi yiyecekleri getirir, birbirlerine ikram ederlerdi. Film bittikten sonra eve dönerken yol boyu film hakkında konuşurlardı.” (7. sınıf, s. 26)

“Bu yüzden bizim ev, her akşam televizyon izlemeye gelen komşularla dolardı. Büyükler kanepe ve sandalyelerde otururdu, biz çocuklar yerde televizyon izlerdik. Hep birlikte haber ve eğlence programları, dizi filmler, sinema filmleri, spor karşılaşmaları izlerdik.” (7. sınıf, s. 27)

“Gündelik yaşam” kodu etkinlik ve görsel örnekleri;

Görsel 12. Sinema (7. sınıf, s. 25).

İletişim araçları ve belli durumlara tepkileri” kodu metin ve görsel örnekleri;

“Dinî bakımdan önemi olan ramazan ayında iki minare arasına mahya asma geleneğimiz vardır.” (5. sınıf, 1. kitap, s.22)

Birinci öğrenme alanında “ürünler” kategorisine ait kültürel unsurların temsili incelendiğinde, bu kategoriye ait bazı kodların ders kitaplarında daha fazla yer aldığı, bazı kodların ise sınırlı düzeyde temsil edildiği veya hiç yer almadığı belirlenmiştir. “Ürünler” kategorisine ait kültürel unsurların en fazla 5. sınıf (81) ders kitaplarında temsil edildiği, buna karşılık 6. ve 7. sınıf ders kitaplarında sınırlı düzeyde (10’ar) unsurun yer aldığı görülmüştür. Kültürel unsurların ders kitaplarındaki bölümlerine göre dağılımında, en fazla temsili metinler bölümünde (64) yer aldığı, bunu sırasıyla görseller (21), ölçme-değerlendirme (9) ve etkinlikler (6) bölümlerinin takip ettiği tespit edilmiştir. Ürünler kategorisinde “yiyecek/içecek” (38) ve “el sanatları” (18) kodlarının ders kitaplarında en fazla temsil edilen unsurlar olduğu belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, “folklor, müzik, edebiyat ve bayrak” kodlarının sınırlı sayılarda yer aldığı tespit edilmiştir. Buna karşılık, “mimari, resim, bitki ve somut kültürel miras” kodlarının ise oldukça sınırlı şekilde yalnızca 1 veya 2 kez temsil edildiği görülmüştür. Bu öğrenme alanında “bilimsel eser, sanat, alfabe, somut olmayan kültürel miras ve para” kodlarına ait herhangi bir temsile rastlanmamıştır. “Ürünler” kategorisinde yer alan kodlara yönelik ders kitaplarından alınan örnek temsiller sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

“Yiyecek/içecek” kodu metin örnekleri;

“Kare şeklinde kesilen ince hamurların içine kıyma koyularak yapılan Kayseri mantısı ünlü bir yemeğimizdir. Kebap, baklava ve etli ekmek de diğer geleneksel lezzetlerimizdendir.” (5. sınıf, 1. kitap, s. 22)

“Düğünlerde et, havuç ve baharatlarla harmanlanmış, pirinçten yapılan plov (pılov) yani Türkmen pilavı misafirlere ikram edilir.” (5. sınıf, 1. kitap, s. 23)

“Kızartılmış hellim peyniri, Kıbrıs mutfağının geleneksel peyniridir.” (5. sınıf, 1. kitap, s. 23)

“Askerin sabah çorbasından onlara ikram etmek istedim, kabul etmek istemediler. Benim ısrarım karşısında et suyu ile pişirilmiş sıcak bulgur çorbasına iştahla verdiler kaşığı.” (6. sınıf, s. 15)

“Hacivat: Günaydın Karagöz’üm. Bu sabah nasılsın, iyi misin?

Karagöz: İyiyim Hacı Cavcav. Sen nasılsın?

Hacivat: Ben de iyiyim. Evde aşure pişirdim. Çocukla bir tas gönder, sana aşure vereyim.

Karagöz: Sen ne diyorsun Hacivat? Hiç taşla aşure verilir mi?” (7. sınıf, s. 18)

“Yiyecek/içecek” kodu görsel örnekleri;

Görsel 14. Türk kahvesi (5. sınıf, 1. kitap, s. 25)

Görsel 15. Acuka (5. sınıf, 1. kitap, s. 27)

Görsel 16. Aşure (5. sınıf, 1. kitap, s. 33)

“Yiyecek/içecek” kodu ölçme ve değerlendirme örnekleri;

“Almanya’ya Türkler tarafından tanıtılan ve bir demire geçirilmiş etlerin döndürülerek pişirilmesiyle yapılan bir tür kebaptır.” (5. sınıf, 1. kitap, s. 32)

“Türk kültürünün izleri, günümüzde Kuzey Makedonya’da mutfak ve sosyal yaşam gibi birçok alanda görülmektedir.” “Örneğin ana malzemesi yoğurt ve un olan tarhana, Kuzey Makedonya’da çokça tüketilen çorba türlerindendir.” (5. sınıf, 1. kitap, s. 46)

“El sanatları” kodu metin örnekleri;

“Su üzerine yağlı boya ile desen verdiğimiz ve bu desenleri kâğıda geçirdiğimiz ebru sanatı, geleneksel el sanatlarımızdandır.” (5. sınıf, 1.kitap, s.22)

“Kalaycılık, ateşle doğrudan temas eden bakır kaplara özel bir kaplamanın uygulandığı el sanatımızdır.” (5. sınıf, 1. kitap, s. 22)

“El sanatlarımızın başında Türkmen halı dokumacılığı gelir.” (5. sınıf, 1. kitap, s. 23)

“Keten kumaştan yapılan lefkara nakışı geleneksel el sanatımızdır.” (5. sınıf, 1. kitap, s. 23)

“El sanatları” kodu etkinlik örnekleri;

“Senaryonuzdaki olayı el kuklanız ile canlandırınız.” (5. sınıf, 1. kitap, s. 30)

“Su üzerindeki desenlerin kâğıda aktarılmasına dayanan geleneksel el sanatımızdır.” (5. sınıf, 1. kitap, s. 32)

“El sanatları” kodu görsel örnekleri;

Görsel 17. Ebru Sanatı (5. sınıf, 1. kitap, s. 25)

Görsel 18. Oymacılık ve deri işlemeciliği (6. sınıf, s. 17)

Görsel 19. Kilim dokumacılığı (5.sınıf, 1. kitap, s. 25)

“El sanatları” kodu ölçme ve değerlendirme örneği;

“Su üzerindeki desenlerin kâğıda aktarılmasına dayanan geleneksel el sanatımızdır.” (5. sınıf, s. 32)

“Folklor” kodu metin örnekleri;

“Zeybek adlı halk oyunumuzda cepken dediğimiz, gömlek üstüne giyilen ve üzeri işlemeli bir kıyafet giyeriz.” (5. sınıf, s. 22)

“Bulgar erkekleri Surva Festivali’nde hayvan kürklerinden yapılmış, kukeri adı verilen çeşitli kostümler giyerler.” (5. sınıf, s. 22)

“Folklor” kodu etkinlik bölümü örneği;

Sosyal medya aracılığı ile yurt dışından bile kendisine ulaşanların olduğunu söyleyen Abdulai, Afrika’dan gelip böyle bir kültürü öğrenmesi, horon oynaması ve türkü söylemesinin insanları şaşırttığını dile getirdi. Yöre sakinleri de Abdulai’yi benimseyerek onu manevi evlatları olarak kabul ettiklerini belirttiler (5. sınıf, s. 27)

“Folklor” kodu görsel örnekleri;

Görsel 20. Folklor (5. sınıf, s. 20)

Görsel 21. Folklor (5.sınıf, s. 20)

Görsel 22. Folklor (5.sınıf, s. 22,23)

“Müzik” kodu metin örnekleri;

“Başlıca müzik aletlerimiz kaval, zurna ve yaylı bir çalgı olan gadulkadır.” (5. sınıf, s. 22)

“Türkmen sazı, müziğimizde önemli bir yer tutar.” (5. sınıf, s. 23)

“Balalaika ve gusli önemli müzik aletlerimizdendir.” (5. sınıf, s. 23)

“Edebiyat” kodu metin örnekleri;

“Tolstoy (Tolstoy), Dostoyevski (Dostoyevski), Çehov (Çehov) gibi edebiyat alanında yer edinmiş, dünyaca ünlü yazarlarımız vardır.” (5. sınıf, s. 23)

“Komşu komşunun külüne muhtaçtır.” atasözünde anlatılmak istenen nedir? Açıklayınız.”(6. sınıf, s.24)

“Tatlı dil, yılanı deliğinden çıkarır.” Atasözünde belirtildiği gibi tatlı dil kullanmak, iletişimi olumlu etkiler.” (7. sınıf, s. 21)

“Edebiyat” kodu etkinlikler, ölçme ve değerlendirme bölümü örnekleri;

Aşağıda komşuluk ile ilgili hadisîşerif ve atasözlerine yer verilmiştir. Hadisîşerif ile atasözlerini okuyunuz ve soruları cevaplayınız.

Kaynak

- Komşusu açken tok yatan bizden değildir.
- Komşu komşunun külüne muhtaçtır.
- Ev alma, komşu al.

diyanet.gov.tr, sozluk.tdk.gov.tr

Şekil 14. Edebiyat kodu örneği (5. sınıf, s. 16)

Nasreddin Hoca bir gün pazara gitmek üzere eşiğiyle yola çıkmış. Yolda giderken eşek birden hızlanmış. Bir süre sonra Nasreddin Hoca dengesini kaybetmiş ve eşiğinden düşmüş. Onu düşerken gören çocuklar,

— Nasreddin Hoca eşekten düştü, diye alaya almışlar. Nasreddin Hoca, hiçbir şey olmamış gibi:

— Önemli yok çocuklar, demiş. Düşmesem de zaten inecektim.

Şekil 15. Edebiyat kodu örneği (7. sınıf, s. 42)

“Bayrak” kodu görsel ve metin örnekleri;

“Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), Türk dünyasının önemli bir parçasını oluşturur. KKTC bayrağının ortasındaki ay yıldız Türklüğü, üstteki kırmızı şerit Türkiye’yi, alttaki kırmızı şerit de KKTC’yi simgelemektedir.” (5. sınıf, s. 24)

“Öğrenciler, şiir ve Türk bayraklı resimlerle süsledikleri mektupları, şehit ailelerine göndermek üzere öğretmenlerine teslim etti.” (6. sınıf, s. 27)

Görsel 23. KKTC bayrağı (5. sınıf, s. 24)

“Mimari” kodu metin örneği;

“Geleneksel Türk evlerinin üst katlarında cepheden dışarı çıkıntı yapan, cumba dediğimiz bir oda bölümü bulunur.” (5. sınıf, s. 22)

“Mimari” kodu ölçme ve değerlendirme bölümü örneği;

“Geleneksel Türk evlerinde pencere hizasından sokağa doğru çıkıntısı olan bölümdür.” (5.sınıf, s. 32)

“Resim” ve “Somut kültürel miras” kodu görsel örnekleri;

Görsel 24. Ordumuzun ihtiyacını karşılayan halk (6.sınıf, s. 15)

Görsel 25. Kapadokya (5.sınıf, s. 29)

“Bitki” kodu metin örneği;

“Ayrıca Kuşadası’nda güzel arkadaşlıklar kurduğumu, ülkesinin simgelerinden olan lalenin Osmanlı Devleti’nden Hollanda’ya götürüldüğünü duyunca çok şaşırdığımı ve gelecekte Kuşadası’na yerleşmeyi planladığımı dile getirdi.” (5. Sınıf, s. 27)

Birinci öğrenme alanında “*topluluklar*” kategorisine ait kültürel unsurların temsili incelendiğinde, bu kategorideki unsurların sınırlı düzeyde yer aldığı belirlenmiştir. Sınıf seviyelerine göre dağılım değerlendirildiğinde, en fazla temsilin 5. sınıf ders kitaplarında (39) olduğu, 6. sınıf ders kitaplarında ise yalnızca 6 unsurun temsil edildiği, 7. sınıf ders kitaplarında bu kategoride unsura rastlanmadığı tespit edilmiştir. Kültürel unsurların ders kitaplarının bölümlerine göre dağılımında, en fazla temsilin metinler bölümünde (41) yer aldığı, bunu sırasıyla etkinlikler ve ölçme-değerlendirme bölümlerinin takip ettiği belirlenmiştir. Topluluklar kategorisinde en fazla temsil edilen kodun *ırk* (39) olduğu, buna karşın “*din* ve *dil*” kodlarına ait temsillerin ders kitaplarında sınırlı sayıda (3’er) yer aldığı belirlenmiştir. “*Topluluklar*” kategorisinde yer alan kodlara yönelik ders kitaplarından alınan örnek temsiller sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

Topluluklar kategorisinin “*ırk*” koduna ait ders kitaplarındaki temsiller incelendiğinde, en fazla Türk ırkına (30) yer verildiği belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, Kıbrıs Türkleri (3) ile Bulgar, İngiliz, Hollandalı, Filipinli, Yunan ve Yabancı (1’er) ırklar ile ilgili temsillerin de bulunduğu tespit edilmiştir.

“İrk” kodu metin örnekleri;

“Bu yönüyle Türk kültürü, Türk milletinin hayat tarzını yansıtır.” (5. sınıf, s.20)

“Kıbrıs’ın Türk vatani oluşu,” (5. sınıf, s. 24)

“Türk ve Suriyeli aileler dostluk sofrası kuruyor” (5. sınıf, s.27)

“Bulgar erkekleri,” “Geleneksel Türk evlerinin” (5. sınıf, s.22)

“Türklerin İslamiyet’i kabulünden sonra bu değerler daha da kuvvetlenmiştir.” (5. sınıf, s. 24)

“Türklerin İslamiyet’i kabulünden sonra bu değerler daha da kuvvetlenmiştir.” (6. sınıf, s. 24)

“İrk” kodu etkinlik bölümleri örnekleri;

“Bir Türk olarak İspanya’da top koşturan futbolcu hem İspanya hem de Türk kültürünün temsilcisi oldu.” (5, s. 31)

“Kültür, bir toplumu millet yapan ve diğer milletlerden ayıran önemli özelliklerdir. Bu yönüyle Türk kültürü, Türk milletinin hayat tarzını yansıtır.” (5. sınıf, s.20)

“*Topluluklar*” kategorisinin “*din*” koduna ait ders kitaplarında geçen temsillerine bakıldığında sadece 6. Sınıf birinci öğrenme alanında İslam dinine (3) yer verildiği belirlenmiştir.

“Din” kodu metin örnekleri;

“Yardımlaşma ve dayanışma, toplumu birlik beraberlik içinde tutmaya katkı sağlar. Türklerin İslamiyet’i kabulünden sonra bu değerler daha da kuvvetlenmiştir. İslam’ın temel esaslarından olan zekât ve kurban ibadetleri dayanışma ve yardımlaşmanın somut örneklerindendir.” (6. sınıf, s. 24)

“İslam dininin temelinde barış, birlik, beraberlik, kardeşlik, yardımlaşma ve dayanışma vardır. İslam’ın beş şartından biri olan “zekat verme” yardımlaşma ve dayanışmanın ne kadar önemli olduğuna işaret eder. Hz. Peygamber “Komşusu açken tok yatan bizden değildir.” hadisiyle komşuların birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılamakla sorumlu olduklarını vurgulamaktadır. Türkler, İslamiyet’in kabulüyle birlikte İslam dininin gereklerini yerine getirmişlerdir.” (6. sınıf, s. 14)

“*Topluluklar*” kategorisinin “*dil*” koduna ait ders kitaplarında geçen temsillerine bakıldığında sadece 5. Sınıf birinci öğrenme alanında Türk Dili’ne (3) yer verildiği belirlenmiştir.

“Dil” kodu metin örnekleri;

“Ganalı Yahaya Abdulai (Yahaya Abdulayi), 2018’de tıp eğitimi almak için Rize’ye geldi. Türkçe öğrenen Abdulai, yöre kültürünü öğrenmek amacıyla çeşitli etkinliklere katıldı. Rize’yi ve Türk kültürünü benimseyip çok seven Abdulai buraya yerleşmeye karar verdi.” (5. sınıf, s. 27)

“Dil” kodu etkinlik bölümü örneği;

İnsanların birbirine saygı duyduğu bir ortam oluşturduğunu Stefan’a anlatmıştır. Bunun bilincinde olan Stefan, edindiği yeni arkadaşları ile etkileşim içinde bulunarak Türkçeyi ve Türk kültürünü öğrenmeye çalışmaktadır. Ayrıca Stefan, arkadaşlarıyla kültürümüzü yansıtan

Şekil 16. Dil kodu etkinlik örneği (5. sınıf, s. 30)

Birinci öğrenme alanında “*kişiler*” kategorisine ait kültürel unsurların temsili genel olarak sınırlı düzeyde (15) kalmıştır. Kültürel unsurların sınıf düzeylerine göre dağılım incelendiğinde, en fazla temsili 5. sınıf (8) ders kitaplarında bulunduğu, bunu 6. ve 7. sınıf ders kitaplarının takip ettiği belirlenmiştir. Kültürel unsurların ders kitaplarındaki bölümlerine göre dağılımında ise en fazla temsili metinler bölümünde (14) yer aldığı, bunu görseller bölümünün oldukça sınırlı bir temsille (1) takip ettiği tespit edilmiştir. Bu kategoride en fazla temsil edilen kodun “*ünlü kişiler*” (13) olduğu, bunun yanı sıra “*kurgusal kişiler*” koduna ait unsurların da sınırlı sayıda (2) ders kitaplarında yer aldığı görülmüştür. Ancak bilinmeyen “*kişiler*” koduna ait herhangi bir temsile rastlanmamıştır. “*Ünlü kişiler*” kodu “*tarihsel karakter, edebi karakter, siyasi karakter, dini karakter ve tasavvufi karakter*” alt kodlarıyla analiz edilmiştir. Bu kodlara ait ders kitaplarından alınan örnekler sırasıyla aşağıda yer almaktadır.

“Tarihsel karakter” kodu metin örnekleri;

“23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı” Mustafa Kemal Atatürk tarafından Türk çocuklarına hediye edilmiştir.” (5. sınıf, s. 22)

“Edebi karakter” kodu metin örnekleri;

“Tolstoy (Tolstoy), Dostoyevski (Dostoyevski), Çehov (Çehov) gibi edebiyat alanında yer edinmiş, dünyaca ünlü yazarlarımız vardır.” (5. sınıf, s. 23)

“Tasavvufi karakter” kodu metin örnekleri;

“Yunus Emre, Mevlana, Hacı Bektaş Veli gibi tüm insanlığı kucaklayan değerlerimiz örnek yaşantılarıyla ve günümüze kadar ulaşan eserleriyle bizi birbirimize bağlamaktadır.” (6. sınıf, s. 14)

“Dini karakter” kodu metin örnekleri;

“Hz. Peygamber “Komşusu açken tok yatan bizden değildir.” hadisiyle komşuların birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılamakla sorumlu olduklarını vurgulamaktadır.” (6. sınıf, sınıf, s.14)“1968 yılında Amerika’da siyahi din adamı Dr. Martin Luther King’in (Martin Luter Kink) öldürülmesinden sonra bu olay üzerinden öğrencilerine eğitim vermek isteyen öğretmen Jane Elliot (Ceyn Elyıt), sınıfını mavi gözlüler ve kahverengi gözlüler olarak iki gruba ayırdı.” (6. sınıf, s. 22)

“Siyasi karakter” kodu görsel ve metin örnekleri;

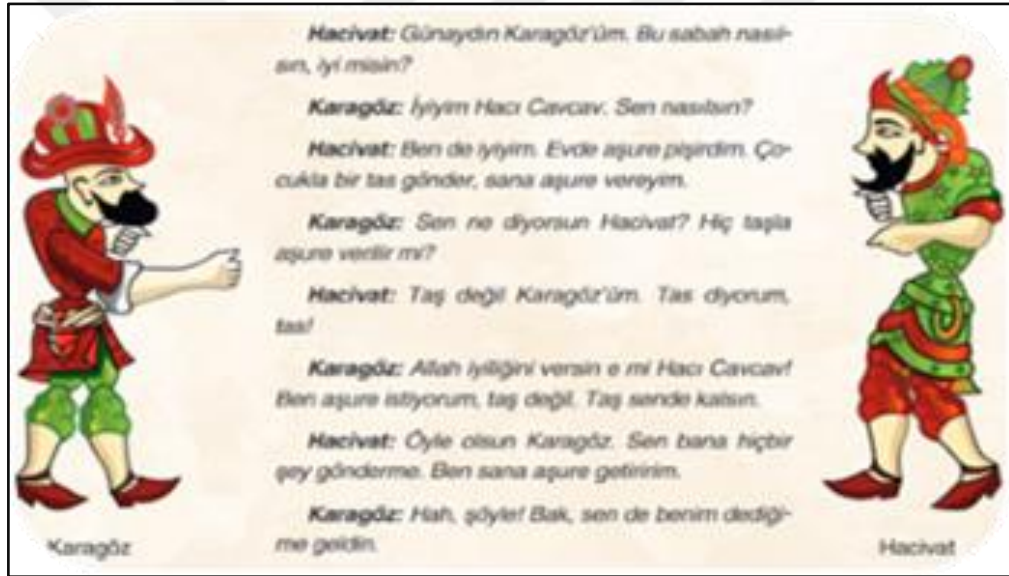
Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekâtı'nı gerçekleştirmesi sonrasında Rauf Denktaş ile Kıbrıslı vatanseverlerin çabaları ile 15 Kasım 1983 Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kurulmuştur.” (5. sınıf, s. 24)

Görsel 26. Rauf Denktaş (5. sınıf, s. 24)

Kişiler kategorisinin “*kurgusal bireyler*” koduna ait ders kitaplarında sınırlı sayıda temsillerine (2) rastlanmaktadır.

“Kurgusal kişiler” kodu metin ve görsel örnekleri;

Görsel 27. (7. sınıf, s. 18)

4. 2. Ders Kitaplarının İkinci Öğrenme Alanlarında Kültürel Unsurların Temsiline Yönelik Yönelik Bulgular

Aşağıda yer alan Tablo 9'da Sosyal Bilgiler ders kitaplarının ikinci öğrenme alanlarında (5. sınıf *Evimiz Dünya*, 6. sınıf *Yaşadığımız Yer* ve 7. sınıf *Ülkemizde Yerleşme Nüfus ve Göç*) yer alan kültürel unsurların temsiline yönelik bulgular ele alınmıştır.

Tablo 9. İkinci Öğrenme Alanındaki Kültürel Unsurların Dağılımı

Kategori	İçerikler	Metinler			Etkinlikler			Görseller			Ölçme Değerlendirme			Toplam
	Kod	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	
Ürünler	Yiyecek / İçecek						1			1				2
	Resim									1				1
	Mimari	7	3	1	6			2	3	3				25
	Edebiyat		1	1	3									5
	Folklor		2											2
	Sanat									1				1
	Müzik		1											1
	Bayrak	4						9						13
	El Sanatları			4										4
	Bitki		2						3		1			6
	Somut Kültürel Miras	3		10						2				15
	Para							9						9
	Ürünler Toplam	14	9	16	9		1	20	6	8	1			84
Yaşam Tarzı	Gündelik Yaşam	3	1	2					3	1				10
	Giyim Alışkanlıkları		7						2					9
	Geleneksel Halk Oyunu		2											2
	Yaşam Tarzı Toplam	3	10	2					5	1				21
	Düşünce	2	1											3
Bakış Açısı	İnançlar	1												1
	Evrensel Değerler										13			13
	Geleneksel Değerler		1		1									2
	Bakış Açısı Toplam	3	2		1						13			19

Tablo 9'un devamı

Kategori	İçerikler	Metinler			Etkinlikler			Görseller			Ölçme Değerlendirme			Toplam
	Kod	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	
Kişiler	Ünlü Bireyler													0
	1.Tarihsel Karakter	5	1	2	5			1						14
	2. Edebi Karakter		1					1						2
	3. Siyasi Karakter					1								1
	Kişiler Toplam	5	2	2	5	1		2						17
Topluluklar	İrk		3											3
	Topluluklar Toplam		3											3
	Genel Toplam	25	26	20	15	1	1	22	11	9	14	-	-	144

Tablo 9 incelendiğinde, ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarının ikinci öğrenme alanında toplam 144 kültürel unsurun yer aldığı tespit edilmiştir. Sınıf düzeylerine göre dağılım incelendiğinde, en fazla kültürel unsurun 5. sınıf ders kitaplarında (76) temsil edildiği belirlenmiştir. Bunu sırasıyla 6. sınıflar (38) ve 7. sınıflar (30) takip etmektedir. Kültürel unsurların ders kitaplarındaki bölümlerine göre dağılımına bakıldığında, en fazla temsili metinler bölümünde olduğu görülmektedir (71). Metinleri, görseller, etkinlikler ile ölçme ve değerlendirme bölümleri takip etmektedir. Araştırmanın kuramsal çerçevesine uygun olarak oluşturulan kültürel unsurların kategorik dağılımı incelendiğinde, en fazla temsil edilen kategori “ürünler” (84) olurken, bunu diğer kategoriler takip etmekte ve kültürel unsurların daha az temsil edildiği belirlenmiştir.

İkinci öğrenme alanında en fazla temsil edilen kültürel unsurlar “ürünler” kategorisinde yer almaktadır. Bu kategoriye ait kültürel unsurların sınıf düzeylerine göre dağılımı incelendiğinde, en fazla temsili 5. sınıf ders kitaplarında (44) bulunduğu, bunu 6. ve 7. sınıfların takip ettiği tespit edilmiştir. Ayrıca, bu temsillerin ders kitaplarının metinler bölümünde (39) ve görseller bölümlerinde (34) en fazla yer aldığı, ardından diğer bölümlerin geldiği ve oldukça seyrek temsil edildikleri belirlenmiştir. “Ürünler” kategorisinde, “mimari” (25), “somut kültürel miras” (15) ve “bayrak” (13) en fazla temsil edilen kodlar olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, “yiyecek/içecek, edebiyat, el sanatları, bitki ve para” kodlarına ait kültürel unsurların temsillerin sınırlı sayıda yer aldığı belirlenmiştir. Bu kategori içinde “resim, sanat ve müzik” kodlarına ait kültürel unsurların ise oldukça sınırlı olduğu ve her birinin yalnızca bir kez temsil edildiği tespit edilmiştir. “Yaşam tarzı” kategorisinde yer alan kodlara yönelik ders kitaplarından alınan örnek temsiller sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

“Mimari” kodu metin örnekleri;

“Çok güzel bir manzaramız vardı. Karşıda masmavi bir göl, gölün ardında başı dumanlı sıradağlar, tarihî köprü ve cami, yüksek katlı binalar, ilkbaharın gelmesi ile dağlardaki karların eriyip çaylardan göle karışması...” (5. sınıf, s. 58)

“Aynı zamanda bu amaçlarla yapılmış medrese, bedesten, şifahane, türbe gibi tarihî varlıklara da çevremizde rastlayabiliriz. Yaşadığımız yerlerde inşa edilen bu eski ve yeni yapıların tamamı beşerî çevremizi oluşturur.” (5. sınıf, s.62)

“Avlanmak için kısa süreli gittiğimiz yerlerde yaptığımız buzdan evlerde yaşarız. Burada eskiden evler yazları serin olsun diye taştan yapılmış.” (6. sınıf, s. 123)

“Mimari” kodu görsel örnekleri;

Görsel 28. Trabzon Atatürk köşkü (5. sınıf, s. 66)

Görsel 29. İstanbul Şehzade Camii (6.sınıf, s. 120)

Görsel 30. İstanbul Topkapı Sarayı (7.sınıf, s. 119)

“Mimari” kodu etkinlik bölümü örnekleri;

“Karşıda masmavi bir göl, gölün ardında başı dumanlı sıradağlar, tarihî köprü ve cami, yüksek katlı binalar, ilkbaharın gelmesi ile dağlardaki karların eriyip çaylardan göle karışması...” (5. sınıf, s. 58)

*Bir yanda tarihî köklerim,
Divriği Ulu Camii ile yükselirim.
Bir yanda kongrem var, cumhuriyete erişirim.*

Şekil 17. Mimari kodu etkinlik örneği (5.sınıf, s. 51)

– Hayır Alper. Orası tarihî bir cami. Yaklaşık sekiz asırdır dimdik ayakta. Şimdiki camilerden çok farklı bir mimarisi var. Dikkatlice bakarsan caminin etrafında tek katlı evler ve dar sokaklar göreceksin. İşte, orası şehrimizin eski yerleşim alanı. Ama etrafa şöyle bir bakarsan evlerin ne kadar yükseldiğini, caddelerin ne kadar genişlediğini hemen fark edebilirsin.

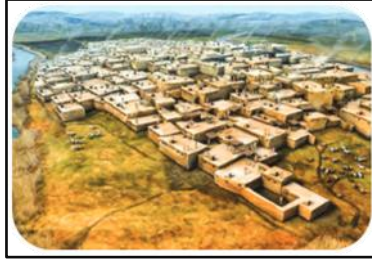
Şekil 18. Mimari kodu etkinlik örneği (5. sınıf, s. 59)

“Somut kültürel miras” kodu metin örnekleri;

“.....; ülkemizin peribacaları ile ünlü ilidir. Bu ilimizde Göreme Millî Parkı, Karain Güvercinlikleri, Derinkuyu ve Kaymaklı yer altı şehirleri, Karlık ve Yeşilöz kiliseleri yer alır.” (5. sınıf, s.54)

“Doğal ve beşerî faktörlerin uygun olması nedeniyle Anadolu’da geçmişten günümüze birçok yerleşim yeri kurulmuştur. Anadolu; Çatalhöyük, Canhasan, Kültepe, Hacılar, Çayönü gibi tarih öncesi yerleşimlerden Alacahöyük, Troya, Tuşba, Sard gibi İlk Çağ kentlerine kadar birçok yerleşim yerine ev sahipliği yapmıştır.” (7. sınıf, s. 116)

“Somut kültürel miras” kodu görseller bölümü örnekleri;

Görsel 31. Çatalhöyük (7. sınıf, s. 116)

Görsel 32. İskenderiye (7. sınıf, s. 117)

“Bayrak” kodu metin örnekleri;

“Ay yıldızlı bayrağımız vatan semalarında dalgalandıkça İstiklâl Marşı’mız da okunmaya devam edecektir.” (5. sınıf, s. 82)

– Bu nedir?
Orta yaşlı bir kadın cevap verdi:
– Yunan bayrağı Paşa’m! Bu eve yerleşen Yunan Kralı Konstantin; buraya ilk geldiğinde, bu taşığa serilen Türk bayrağını çiğneyerek geçmişti.

Şekil 19. Bayrak kodu metin örneği (5. sınıf, s. 83)

“Bayrak” kodu görsel örnekleri;

Görsel 33. Azerbaycan Bayrağı (5. sınıf, s. 89)

Görsel 34. Komşu ülke bayrakları (5. sınıf, s. 86)

Görsel 35. Komşu ülke bayrakları (5. sınıf, s. 86)

“Para” kodu görsel örnekleri;

Görsel 36. Komşu ülke paraları (5. sınıf, s. 87)

Görsel 37. Komşu ülke paraları (5. sınıf, s. 87)

Görsel 38. Komşu ülke paraları (5. sınıf, s. 89)

“Bitki” kodu ölçme ve değerlendirme bölümü örnekleri;

“Merhaba arkadaşlar, eskiden ilimiz bu kadar kalabalık ve büyük değildi. Bundan yıllar önce ilimizde çay üretilmeye başlandı. Daha önce ekip biçemediğimiz yamaçlar çay tarlalarına dönüştü ve çayın işlenmesi için büyük fabrikalar kuruldu. Fabrikaların enerji ihtiyacını karşılamak için akarsularımıza barajlar yapıldı. Çay tarımında ve fabrikalarında iş gücüne ihtiyaç duyuldu ve bu sebeple ilimize başka illerden göç edenler oldu. İlimizin nüfusu, ilimizdeki konut sayısı hızla arttı ve yerleşim alanı genişledi. Artan ihtiyaçları karşılamak için okullar, hastaneler ve alışveriş merkezleri yapıldı.” (5. sınıf, s. 95)

“Bitki” kodu metin örnekleri;

ANADOLU’DA BAHAR

“Silifke’de çiçek açtı nar şimdi.

Isparta’nın renk renk gül bahçesinde,”Abdurrahim Karakoç (6. sınıf, s. 106)

“Bitki” kodu görsel örnekleri;

Görsel 39. Gül hasadı (6. sınıf, s. 106)

Görsel 40. Zeytin hasadı (6. sınıf, s. 126)

“Edebiyat” kodu metinler bölümleri örnekleri;

miz de bu unsurlara sahip olan en eski yerleşim yerlerinden biridir. Ülkemizin fiziki özelliklerini, bu özelliklerin nelere etki ettiğini ve yerleşim yeri olarak tercih edilme nedenlerini aşağıdaki şiiri okuyarak belirleyelim.

ANADOLU’DA BAHAR
İlkbaharı geldi Anadolu’nun,
Silifke’de çiçek açtı nar şimdi.
Her tarafı yeşillendi Bolu’nun,
Sultan Dağı benek benek kar şimdi.

Eğri yollar yayıaların kuşağı,
Çayır, çimen sevgililer döşeği,
Hora teper Sürmene’nin uşağı,
Dadağların oynadığı bar şimdi.

Şekil 20. Edebiyat kodu metin örneği (6.sınıf, s.1 06)

“Ülkemizde göç önemli bir olgudur. İnsanlar birçok nedenle göç etmiş, göç ettikleri yerlerde sıra özlemi çekmişlerdir. Türkülerde, ağıtlarda, şiirlerde, öykülerde, romanlarda bu konuya değinilmiştir.” (7. sınıf, s. 132)

“Edebiyat” kodu etkinlikler bölümleri örnekleri;

“Genel Kurmay Başkanı İsmet Paşa, cephedeki askerlerin moralini yükseltip millî duygularını güçlendirecek bir ulusal marşın hazırlanmasını istiyordu.” (5. sınıf, s. 82)

“Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.”

Marş o kadar beğenildi ki milletvekilleri tarafından ayakta alkışlandı. TBMM’nin 12 Mart 1921 tarihli oturumunda millî şair Mehmet Akif’in bu şiiri İstiklâl Marşı olarak resmen kabul edildi. (5. sınıf, s.82)

“El sanatları” kodu metinler bölümleri örneği;

“Çatalhöyük’te hububat tarımı yapılmış, bunun yanında tuz madenleri açılmıştır. İhtiyaç fazlası tarım ürünlerinin, tuzun, süs eşyaları ile deniz kabuklarının ticareti yapılmıştır. Çömlekçilik, ahşap ve kemikten eşya üretimi, sepet yapımı, kerpiçten ev inşası gibi ekonomik faaliyetler gelişmiştir.” (7. sınıf, s. 116)

“Folklor” kodu metin örnekleri;

ANADOLU’DA BAHAR

Durgun çayı köpüklendi Daday’ın,
Palmiyeler zümrüt tacı Hatay’ın,
Çukurova cennetidir bu ayın,
Aydın ili efelere dar şimdi.

Âşıklar diyarı Elbistan ili,
Olur bu mevsimin bağı iremi,
Her çeşmenin üç beş tane güzeli,
Her çiçeğin bir arısı var şimdi.
Abdurrahim Karakoç,

Şekil 21. Edebiyat kodu metin örneği (6. sınıf, s. 106)

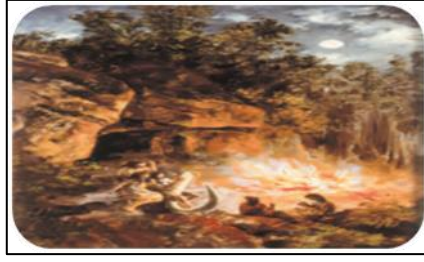
“Yiyecek/içecek” kodu görsel ve metin örnekleri;

“İzmir’in Selçuk ilçesinin Çamlık Mahallesi’nde yaşıyorum. Yaz mevsiminde Şirince’ye birçok turist geliyor. Ben de temmuz ve ağustos aylarında Şirince’de kalıyorum ve orada çalışıyorum. Burada dondurma yapıp bunları gelen turistlere satıyorum. Kazandıklarım bana sonraki yıla kadar yetiyor. Eylül ayında tekrar Çamlık’a dönüyorum.” (7. sınıf, s.142)

Görsel 41. Dondurma (7.sınıf, s. 142)

“Resim” ve “Sanat” kodları görseller bölümleri örnekleri;

Görsel 42. Mağarada yaşayan insanlar tablosu (7.sınıf, s. 115)

Görsel 43. Gravür (7.sınıf, s. 117)

“Müzik” kodu metin örneği;

“ANADOLU’DA BAHAR

Gönül dile gelir kaval sesinde,
Boz martılar düğün yapar Mersin’de,
Isparta’nın renk renk gül bahçesinde,
Bülbüllerin neşesini gör şimdi.”

Abdurrahim Karakoç, (6. sınıf, s. 106)

İkinci öğrenme alanında “yaşam tarzı” kategorisinde kültürel unsurların temsili daha seyrek (21) olduğu görülmüştür. Bu kategoride kültürel unsurların sınıf seviyelerine göre dağılımı incelendiğinde, en fazla temsilin 6. sınıf (15) ders kitaplarında bulunduğu, bunu 5 ve 7. sınıf (3’er) seviyelerinin takip ettiği belirlenmiştir. Kültürel unsurların ders kitaplarındaki bölümlerine göre dağılımında ise, metinler bölümü en fazla temsile (15) sahipken, bunu görseller (6) takip etmektedir. Ancak bu kategoride etkinlikler ile ölçme ve değerlendirme bölümlerinde kültürel unsura rastlanılmamıştır. Bu kategoriye ait temsiller incelendiğinde, en fazla temsil edilen kodların “gündelik yaşam” (10) ile “giyim alışkanlıkları” (9) olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra geleneksel “halk oyunu (dans)” kodunda sınırlı sayıda temsilin (2) yer aldığı görülmüştür. Bu kategoride yer alan “gelenek/görenekler, kutlama, töre, takı, hobiler, özel beceriler, sözlü ve sözsüz davranış kalıpları, iletişim araçları ve belli durumlara tepkileri, ritüeller, günlük rutinler ve araç gereç” kültürel kodlarına ait bu öğrenme alanlarında herhangi bir temsile rastlanılmamıştır. Bu kategoride yer alan kodlara yönelik ders kitaplarından alınan örnek temsiller sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

“Gündelik yaşam” kodu metinler bölümü örnekleri;

“Ben çok mutlu bir çocukluk geçirdim. Mahallemizde tek katlı, bahçeli, küçük evler vardı. Evimizin etrafındaki boş alanlar oyun alanlarımızdı. Bizim tablet, telefon gibi eşyalarımız yoktu. Saklambaç, futbol gibi oyunlarla çok eğlenirdik. Görüyorsun ki şimdi yüksek katlı, site şeklinde evler var. Sitelerin bahçelerinde çocuk oyun parkları olsa da çocuklar birlikte pek vakit geçirmiyor. Günümüzde çocuklar ve büyükler için spor salonları yapıldı. Çocuklar, bizim gibi boş alanlarda veya sokakta oynamıyor. Spor salonlarında spor yapabiliyor mahallelerdeki parklarda çeşitli oyuncaklarla keyifli vakit geçirebiliyorlar.” (5. sınıf, s.58)

“Deden hafta sonu beni göl kenarına götürürdü. Kıyıda balık tutardık. Gölde yaklaşık yirmi çeşit balık vardı. Şimdi ise üç çeşit balık kaldı. İnsanlar kayıklarla karşı tarafa geçerci. Tarihi taş köprüden geçmek çok hoşuma giderdi.” (5. sınıf, s.59)

“Buz tutmuş sulardaki buzı kırıp balık avlayarak besleniriz. Vücudumuz soğuğa dayanıklıdır. Karada köpeklerin çektiği kızaklarla yolculuk ederiz.” (6. sınıf, s.124)

“1980’lerin başında eşim ve akrabalarım her yaz Adana’da pamuk işinde çalışmaya başladık. Mayıs ayı gibi Adana’ya gelir, pamuk hasadından sonra Çermik’e dönerdik. Adana’da kaldığımız zaman çadırdaki yaşırdık. Küçük yaştakiler hariç herkes tarlada çalışırdı. O zamanlar yol masrafı çok olmasın diye birçok kişi kamyonun kasasında yolculuk yapardı.” (7. sınıf, s.132)

“Gündelik yaşam” kodu görseller bölümlerinde örnekleri;

Görsel 44. Eskimo Yaşamı (6.sınıf, s. 124)

Görsel 45. Pirinç Tarlası (6.sınıf, s. 124)

Görsel 46. İlk yerleşim alanlarında yaşam (7.sınıf, s. 115)

“Giyim alışkanlıkları” kodu metin örnekleri;

“Denizde ise hayvan derisinden yapılmış, kanoya benzeyen kayıklar kullanırız. Bizler soğuktan korunmak için kar gözlükleri, kar ayakkabıları, maklak ve kaspek giyeriz. Maklak, fok balığı veya ren geyiği derisinden yapılmış botlardır. Kaspek ise hem erkek hem de kadınların giydiği üst giysisidir.” (6. sınıf, s. 124)

Bizler burada kar, buzlanma ve soğuk nedir bilmeyiz. Giysilerimiz genelde ince ve serin tutan kıyafetlerdir. (6.sınıf, s.124)

Havalar oldukça sıcaktır. Bu yüzden kar, buz ve soğuk nedir bilmiyoruz. Bizler hafif, ince kıyafetler giyeriz. Ben çoğu zaman şortla dolaşıyorum ve bu şekilde üşümüyorum. (6. sınıf, s. 125)

“Giyim alışkanlıkları” kodu metin örnekleri;

Görsel 47. Eskimo Giyimi (6. sınıf, s. 124)

Görsel 48. Uzakdoğu Giyimi (6. sınıf, s. 124)

“Geleneksel halk oyunu” kodu metinler bölümlerinde örneği;

ANADOLU’DA BAHAR

Hora teper Sürmene’nin uşağı,

Dadaşların oynadığı bar şimdi. (6. sınıf, s. 106)

İkinci öğrenme alanında “*bakış açısı*” kategorisinde yer alan kültürel unsurların temsillerinin (19) sınıf düzeylerine göre dağılımı incelendiğinde (tablo 3), en fazla temsilin 5. sınıf ders kitaplarında (17) bulunduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte 6. sınıf ders kitabında bir temsile ulaşılmış, 7. sınıf ders kitabında ise herhangi bir unsura ulaşılamamıştır. Bu temsillerin ders kitaplarının ölçme ve değerlendirme bölümlerinde en fazla yer aldığı (13), ardından sınırlı olmak üzere bu temsiller metinler ve etkinlikler bölümlerinde görülmüştür. “*Bakış açısı*” kategorisinde, “*evrensel değerler*” (13) en fazla temsil edilen kodlar olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, “*düşünce, inançlar ve geleneksel değerler*” kodlarına ait kültürel unsurların temsillerine sınırlı

sayıda yer verildiği belirlenmiştir. Bu kategoride yer alan kodlara yönelik ders kitaplarından alınan örnek temsiller sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

“Evrensel değerler” kodu ölçme ve değerlendirme örnekleri;

"Doğal ve beşerî çevre unsurlarımız, gelecek nesillere bırakacağımız önemli miraslardır. Bu sebeple ülkemizde doğal ve beşerî çevrenin korunması ve sürdürülebilir çevre bilincinin oluşturulması için projeler geliştirilmektedir. Bu projeler yetkili birimler ve sivil toplum kuruluşları tarafından hazırlanıp uygulanmaktadır."

Yukarıdaki metinde hangi değerlere vurgu yapılmıştır?

Şekil 22. Evrensel değerler kodu ölçme değerlendirme örneği (5. sınıf, s. 92)

"Doğal ve beşerî çevre unsurlarımız, gelecek nesillere bırakacağımız önemli miraslardır. Bu sebeple ülkemizde doğal ve beşerî çevrenin korunması ve sürdürülebilir çevre bilincinin oluşturulması için projeler geliştirilmektedir. Bu projeler yetkili birimler ve sivil toplum kuruluşları tarafından hazırlanıp uygulanmaktadır."

Yukarıdaki metinde hangi değerlere vurgu yapılmıştır?

Şekil 23. Evrensel değerler kodu ölçme değerlendirme örneği (5. sınıf, s. 92)

"Ahmet, mahallesinde yer alan tarihî çeşmeyi çok sevmektedir. Bu çeşmeden ne zaman su içse çeşmenin yapımına katkısı olan insanlar aklına gelmektedir. Ahmet, eşsiz güzelliğe sahip bu çeşmenin kültürel bir miras olduğunu düşünmektedir. Bu yüzden tarihî çeşmeyi korumaya yönelik düzenlenen bütün faaliyetlere katılmaya çalışmaktadır."

Yukarıdaki metinde hangi değerlere vurgu yapılmıştır?

Şekil 24. Evrensel değerler kodu ölçme değerlendirme örneği (5. sınıf, s. 92)

“Düşünce” kodu metinler bölümleri örnekleri;

“Mehmet Akif, İstiklâl Marşı’nın yazıldığı günleri şöyle anlatmaktadır: “O günler, ne samimi ne heyecanlı günlerdi. O şiir, milletin o günkü heyecanının ifadesidir. Binbir facia karşısında bunalan milletimizin ıstırapları içinde kurtuluş dakikalarını beklediği bir zamanda yazılan o marş, o günlerin kıymetli bir hatırasıdır. O şiir bir daha yazılamaz. Bunu yazabilmek için o günleri görmek, yaşamak lazım. O şiir benim değil milletimindir. Benim millete karşı en büyük hediyem budur.” Ayrıca yeni bir İstiklâl Marşı yazılmasından söz edenlere Akif “Allah, bir daha bu millete İstiklâl Marşı yazdırmasın!” cevabını vermiştir.” (5. sınıf, s. 82)

“Akdeniz’deki komşumuz sadece Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile aramızda tarihten gelen sıkı bir dostluk ve kardeşlik bağı bulunmaktadır. Lübnan, Filistin, Mısır, Libya da denizden komşularımızdır. Geçmişte Osmanlı Devleti toprakları arasında yer alan bu ülkelerle de tarihi ve manevi bağlarımız ile kültürel, ekonomik, siyasi ve askerî alanlarda ilişkilerimiz devam etmektedir.” (6. sınıf, s. 98)

“Geleneksel değerler” kodu metinler bölümü örneği;

“Ülkemiz, Karadeniz’de komşu olduğu Rusya ve Ukrayna ile birçok alanda iş birliğine gitmektedir. İki ülke arasında yaşanan askerî ve siyasi sorunların çözümünde de komşuluk görevini en iyi şekilde yapmaya çalışmaktadır. Örneğin ülkemiz ortaya çıkan buğday nakli krizini çözmüş, Ukrayna’daki buğdayın dünya ülkelerine nakline öncülük etmiştir.” (6. s. 98)

“Geleneksel değerler” kodu etkinlikler bölümü örneği;

- Uzak bir şehirden misafirinizin geldiğini hayal ediniz.
- Misafirinizi gezdirebileceğiniz doğal ve beşerî varlıklara birer örnek bulup aşağıdaki ilgili yerlere yazınız.

Şekil 25. Geleneksel değerler kodu etkinlik örneği (5. sınıf, s. 60)

“İnançlar” kodu metinler bölümleri örneği;

- Baba, gölün sağ tarafında kocaman bir cami görünüyor. Orası yeni mi yapıldı?
- Hayır Alper. Orası tarihî bir cami. Yaklaşık sekiz asırdır dimdik ayakta. Şimdiki camilerden çok farklı bir mimarisi var. Dikkatlice bakarsan caminin etrafında tek katlı evler ve dar sokaklar göreceksin. İşte, orası şehrimizin eski yerleşim alanı. Ama etrafa şöyle bir bakarsan evlerin ne kadar yükseldiğini, caddelerin ne kadar genişlediğini hemen fark edebilirsin.

Şekil 26. İnançlar kodu ölçme metin örneği (5. sınıf, s. 59)

İkinci öğrenme alanlarında “*kişiler*” kategorisine ait kültürel unsurların temsili genel olarak sınırlı düzeyde(17) kalmıştır. Kültürel unsurların sınıf seviyelerine göre dağılım incelendiğinde, en fazla temsilin 5. sınıf (12) ders kitaplarında bulunduğu, bunu 6. ve 7. sınıf ders kitaplarının takip ettiği belirlenmiştir. Kültürel unsurların ders kitaplarındaki bölümlerine göre dağılımında ise en fazla temsilin metinler bölümünde (9) yer aldığı, bunu etkinlikler ve görseller bölümlerinin takip ettiği tespit edilmiştir. Bu kategoride sadece “*ünlü kişiler*” koduna ait temsillere (13) ulaşılmış ancak “*kurgusal kişiler ve bilinmeyen kişiler*” kodlarına ait herhangi bir temsile rastlanmamıştır. “*Ünlü kişiler*” kodu “*tarihsel karakter, edebi karakter, siyasi karakter*” alt kodlarıyla analiz edilmiştir. Bu alt kodlara ait ders kitaplarından alınan örnekler sırasıyla aşağıda yer almaktadır.

“Tarihsel Karakter” kodu metin örnekleri;

- “1 Mart 1921’de TBMM toplantısının ikinci oturumunda Balıkesir Milletvekili Hasan Basri Bey marşın Hamdullah Suphi tarafından okunması için teklif verdi. Teklifin kabul edilmesi üzerine Hamdullah Suphi kürsüye gelerek marşı okumaya başladı.” (5. sınıf, s. 82)
- “Ülkemiz, bulunduğu ayrıcalıklı konum itibarıyla bir dış politika geliştirmiştir. Bu politikanın temelinde Atatürk’ün “Yurtta barış, dünyada barış!” sözü belirleyici olmuştur. Türkiye jeopolitik açıdan önemli bir bölgede bulunmaktadır.” (6. sınıf, s. 102)
- “Örneğin Büyük İskender tarafından kurulan İskenderun (Hatay) ve İskenderiye (Mısır) deniz ticaret yolları üzerinde olduğu için büyük kentlere dönüşmüştür.” (7.sınıf, s. 117)

“Tarihsel Karakter” alt kodu etkinlik ve görseller bölümleri örnekleri;

- “Mustafa Kemal Atatürk, bayrak konusunda çok duyarlı bir komutan ve devlet adamı idi.” (5. sınıf, s. 83)
- “Yunan bayrağı yerden kaldırıldı ve Gazi Paşa Köşk’e girdi. Mustafa Kemal’in bu davranışı dünyanın birçok yerinde baş haber oldu.” (5. sınıf, s. 83)

Görsel 49. Mustafa Kemal Atatürk (5. sınıf, s. 83).

“Siyasi karakter” alt kodu etkinlik bölümü örneği;

? ABD'nin dışişleri eski bakanı Henry Kissinger (Henri Kısıncır) “Dünyanın merkezi Türkiye’dedir.” demiştir. Kissinger’in bu sözüne katılıyor musunuz? Neden?

Şekil 27. Siyasi Karakter kodu etkinlik örneği (6.sınıf, s. 102)

“Edebi karakter” alt kodu metin ve görseller bölümleri örnekleri;

Çıkıp bakısan Çamlıca'nın başına,
İki kuta bir Boğaz'da aşına.
Karakoç'um gel, yorulma boşuna,
İstanbul'u tarif etmek zor şimdi.

Abdurrahim Karakoç, *Bütün
Eserleri Dosta Doğru*, z. 50, 51.

Şekil 28. Edebi Karakter kodu metin örneği (6. sınıf, s. 106)

Görsel 50. Mehmet Akif Ersoy (5, s. 82)

İkinci öğrenme alanlarından elde edilen bulgular (tablo 3) incelendiğinde “topluluklar” kategorisinde sınırlı sayıda temsillerin görüldüğü ve bu temsillerin “ırk” koduna ait temsiller olduğu görülmektedir. Bununla birlikte bu kategoride “din” ve “dil” kodlarına ait unsurların ise herhangi bir unsura ulaşılmamıştır. “Topluluklar” kategorisinde kültürel unsurlara ait temsillerin sadece 6.

sınıf ders kitabının metin bölümlerinde rastlanmıştır. Bu kategoriye ait örnek temsiller aşağıda sunulmuştur.

“İrk” kodu metin bölümü örnekleri;

“1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin (SSCB) dağılmasıyla birlikte ülkemiz, bağımsızlığına kavuşan Türk cumhuriyetleri ile iyi ilişkiler kurmuştur. Ülkemiz, zamanla hem Türk cumhuriyetleri hem de Orta Doğu’daki İslam ülkeleri üzerinde etkin bir güç durumuna gelmiştir.” (6. sınıf, s. 102)

“Benim adım Monika. Biz Eskimolar, Kanada’nın kuzeyinde kutup noktasına yakın yerlerde yaşıyoruz.” (6. sınıf s. 124)

4. 3. Ders Kitaplarının Üçüncü Öğrenme Alanlarında Kültürel Unsurların Temsiline Yönelik Bulgular

Aşağıda yer alan Tablo 10’da 5., 6 ve 7.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının üçüncü öğrenme alanlarında (5. sınıf "Ortak Mirasımız", 6. sınıf "Orta Asya'dan Anadolu'ya", 7. sınıf "Osmanlı Devleti ve Kültür") yer alan kültürel unsurların nasıl temsil edildiğine yönelik bulgular ele alınmıştır.

Tablo 10. Üçüncü Öğrenme Alanındaki Kültürel Unsurların Dağılımı

Kategori	İçerikler Kod	Metinler			Etkinlikler			Görseller			Ölçme Değerlendirme			Toplam
		5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	
Ürünler	Yiyecek / İçecek	3	2					1						6
	Resim	2		1					6	12				21
	Mimari	25	19	7	2	1	1	14	26	6	11	12	2	126
	Edebiyat	1	19	8		9			1			4		42
	Sanat	3	3	13				1	1	17			1	39
	Bayrak								6					6
	El Sanatları	4	14		1	3		4	6		2	10		44
	Bitki		1											1
	Alfabe	1	6					2	1		1	3		14
	Somut Kültürel Miras	25			4			13			11			53
Yaşam Tarzı	Somut Olmayan Kültürel Miras	1						1						2
	Para							1	1		1			3
	Ürünler Toplam	65	64	29	7	13	1	37	47	35	26	29	3	354
	Gelenekler ve Görenekler	2	4	1							1			8
	Kutlama (Şenlik-Tören)	1	4	1				1	2			4		13
	Töre		2			1						2		5
	Gündelik Yaşam	6	10			4	1		2	2	3	6		34
	Giyim		2	1										3
	Alışkanlıkları													
	Geleneksel Halk Oyunu							1			1			2
Yaşam Tarzı	Araç-Gereç	28	5					18	10		2			63
	Toplam	37	27	3		5	1	20	14	2	7	12		128

Tablo 10'un devamı

Kategori	İçerikler Kod	Metinler			Etkinlikler			Görseller			Ölçme Değerlendirme			Toplam
		5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	
Bakış Açısı	Düşünce	2	11	3		5								21
	Batıl İnançlar										1			1
	İlham Kaynakları		1											1
	İnançlar		19	17		3	3				1	4	2	49
	Evrensel Değerler										8			8
	Tutumlar			1			1							2
	Geleneksel Değerler										1			1
	Bakış Açısı Toplam	2	31	21	-	8	4	-	-	-	11	4	2	83
Kişiler	Ünlü Kişiler													
	1. Bilim İnsanı	3	7	10			4			5	4		1	34
	2. Tarihsel Karakter	2	65	90			25			6		11	13	212
	3. Edebi Karakter		9	15									1	25
	4. Dini Karakter		38	7	1	11	1			1		2	1	62
	5. Seyyah		3	12			7						6	28
	6. Düşünür			5			1			4				10
	7. Sanatçı			4			1							5
	Bilinmeyen Kişiler	3	10			3								16
	Kişiler Toplam	8	129	143	1	14	39	-	-	16	4	13	22	392
Topluluklar	İrk		89	12		12					1	34	2	150
	Din		30	30		6	1					12	6	85
	Dil		8	2		1								11
	Topluluklar Toplam	-	127	44	-	19	1	-	-	-	1	46	8	246
Genel Toplam		112	380	232	9	59	46	57	61	53	49	104	35	1203

Tablo 10 incelendiğinde, ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarının üçüncü öğrenme alanında toplam 1203 kültürel unsurun yer aldığı tespit edilmiştir. Kültürel unsurların sınıf düzeylerine göre dağılım incelendiğinde, en fazla kültürel unsurun 6. sınıf ders kitaplarında (608) temsil edildiği belirlenmiştir. Bunu sırasıyla 7. sınıflar (371) ve 5. sınıflar (224) takip etmektedir. Bununla birlikte bu temsillerin ders kitaplarının metin bölümlerinde daha fazla yer aldığı (725), bunu ölçme ve değerlendirme (190), görseller (162) ve etkinlikler bölümlerinin (119) takip ettiği belirlenmiştir. Araştırmanın kuramsal çerçevesine uygun olarak oluşturulan kültürel unsurların kategorik dağılımı incelendiğinde, en fazla temsil edilen kategori “*kişiler*” (392) olurken, bunu “*ürünler*” (354) ve “*topluluklar*” (246) kategorileri takip etmektedir. Buna karşın, “*yaşam tarzı*” (128) ve “*bakış açısı*” (83) kategorilerinde kültürel unsurların daha az temsil edildiği belirlenmiştir.

Üçüncü öğrenme alanında en fazla temsil edilen kültürel unsurun, “*kişiler*” kategorisi altında yer aldığı görülmüştür. Bu kategoride, “*ünlü kişiler*” kodunun ders kitaplarında daha fazla yer aldığı (376), buna karşılık “*bilinmeyen kişiler*” koduna ait temsillerin sınırlı sayıda yer aldığı belirlenmiştir.

(16). Ayrıca kurgusal kişiler kodunun ders kitaplarında temsil edilmediği görülmüştür. “*Kişiler*” kategorisinde yer alan unsurların sınıf seviyelerine göre dağılımı incelendiğinde, 7. sınıfların en yüksek temsil sayısına (220) sahip olduğu belirlenmiştir. Bunu 6. sınıflar (159) takip ederken, 5. sınıf ders kitaplarında ise oldukça sınırlı bir temsil (13) görülmüştür. Bununla birlikte bu temsillerin ders kitaplarının metin bölümlerinde daha fazla yer aldığı (283), bunu etkinlikler ölçme ve değerlendirme ve görseller bölümlerinin takip ettiği belirlenmiştir. Bu kategoride yer alan kodlara ve alt kodlara yönelik ders kitaplarından alınan örnek temsiller sırasıyla aşağıda sunulmuştur. “*Ünlü kişiler*” kodu alt kodlara ayrılarak analiz edilmiştir. Bu öğrenme alanında “*tarihsel karakter*” alt koduna ait unsurların ders kitaplarında daha fazla yer aldığı belirlenmiştir (212). Bununla beraber “*dini karakter, bilim insanı, seyyah, edebi karakter, düşünür ve sanatçı*” gibi alt kodla ait temsillerin de bu kategoride yer aldığı görülmüştür. Bu kodlara ait ders kitaplarında alınan örnekler sırasıyla aşağıda yer almaktadır.

“Tarihsel Karakter” alt kodu metinler bölümü örnekleri;

Eski kaynaklara göre metal ve taş işlemeciliği, dokuma kumaşları ile ünlü olan kent, Büyük Konstantin (Konstantin) Dönemi’nde Frigya (Firigya) bölgesinin başkentliğini yapmıştır. (5. sınıf, s.105)

“Asya (Büyük) Hun Devleti tarihte bilinen ilk Türk devletidir. Devletin bilinen ilk hükümdarı Teoman’dır (MÖ 220-209). Teoman’dan sonra Hunların başına Teoman’ın oğlu Mete Han geçti (MÖ 209).” (6. sınıf, s. 42)

“Bu bölgeye yerleşmelerinden rahatsız olan Gazellileri Danadanken Savaşı’nda mağlup ederek Büyük Selçuklu Devleti’ni kurdular (Görsel 2.44). Devlet; adını, kurucusu Tuğrul Bey’in dedesi Selçuk Bey’den aldı. Devletin kuruluşunda Tuğrul Bey’in kardeşi Çağrı Bey de önemli rol oynamıştır.” (6. sınıf, s. 67)

“Fatih Sultan Mehmet’in torunu Yavuz Sultan Selim, kısa sayılabilecek saltanatı sırasında devletin doğu ve güney sınırında önemli fetihler yaptı.” (7. sınıf, s.66)

“Vezir-i Azam Köprülü Fazıl Ahmet Paşa komutasındaki donanma 1669’da Girit’i fethetti.” (7. sınıf, s. 70)

“Tarihsel karakter” alt kodu etkinlikler bölümü örnekleri;

“Aşağıdaki tarih şeridinde Osman Bey’den II. Murad’a kadar hüküm süren padişahları örnekteki gibi yerleştiriniz. Bu padişahların hüküm sürdüğü yıllarda yaşanan birer gelişmeyi ilgili yerlere yazınız.” (7. sınıf, s. 56)

“Osmanlı Devleti özellikle Fatih Sultan Mehmed, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman zamanında çok önemli fetihler yapmıştır.” (7. sınıf, s. 75)

“Tarihsel karakter” alt kodu görsel örnekleri;

Görsel 51. 1. Murat (7. sınıf, s. 53)

Görsel 52. 2. Murat (7.sınıf, s. 55)

Görsel 53. Yavuz Sultan Selim (7.sınıf, s. 66)

“Tarihsel karakter” alt kodu ölçme ve değerlendirme bölümleri örnekleri;

Malazgirt Savaşı'nın kazanılmasından sonra Alparslan, antlaşma yaptığı Romanos Diogenes'in tutuklanması ve yeni imparatorun antlaşmayı tanımaması üzerine komutanlarını Anadolu'nun fethiyle görevlendirdi. Ebul-kâsım Saltuk Bey, Artuk Bey, Danişment Ahmet Gazi, Mengücek Gazi ve Süleyman Şah gibi komutanlar fethettikleri yerlerde Büyük Selçuklu Devleti'ne bağlı beylik ve devletler kurdular. Bu beylik ve devletler, hâkimiyetleri altına aldıkları yerlere mimari eserler inşa etti.

Buna göre Anadolu'da kurulan Türk beylikleri ve devletleriyle inşa ettikleri eserlerin kullanım amacı aşağıdaki seçeneklerin hangisinde yanlış eşleştirilmiştir?

Şekil 29. Tarihsel Karakter kodu ölçme değerlendirme örneği (6, s. 93)

C. Aşağıdaki ifadeler doğru ise ifadelerin başındaki kutucuklara “D”, yanlış ise “Y” yazınız.

☐ 1. Orhan Bey Dönemi'nde Osmanlı Devleti'nin başkenti Bursa olmuştur.

☐ 2. İstanbul'un fethiyle Baharat Yolu, Osmanlı'nın hâkimiyetine girmiştir.

☐ 3. II. Abdülhamid Dönemi'nde İstanbul ile Avrupa arasında düzenli tren seferleri başlamıştır.

Şekil 30. Tarihsel Karakter kodu ölçme değerlendirme örneği (7, s. 106)

“Dini karakter” alt kodu metin örnekleri;

“Hz. Muhammed (s.a.v.), 632 yılında yaptığı hacda Veda Hutbesi ile İslamiyet'in getirdiği değişimi anlatarak Müslümanlara şu öğütleri verdi.” (6. sınıf, s. 60)

“Hz. Ebubekir ile başlayan Dört Halife Dönemi'nde ondan sonra Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali halife seçildiler. Dört Halife Dönemi'nin başlıca gelişmeleri şunlardır.” (6. sınıf, s. 61)

“Hz. Muhammed’in İstanbul’un fethedileceğini müjdelediği, İstanbul’u fetheden komutan ve askerleri övdüğü hadis-i şerifi de İstanbul’un fethinin en önemli dinî gerekçesi olmuştu” (7. sınıf, s. 60)

“Dini karakter” alt kodu etkinlikler bölümleri örnekleri;

“Günümüzde kullandığımız miladi takvim, başlangıç olarak Hz. İsa’nın doğumunu almıştır. Hz. İsa’nın doğduğu güne milat denir. Hz. İsa’nın doğumundan önceki tarihler milattan önce, doğumundan sonraki tarihler ise milattan sonra olarak tanımlanmıştır.” (5. sınıf, s. 112)

“Hz. Muhammed (s.a.v.), Dört Halife, Emevi ve Abbasi devletleri dönemlerinde fethedilen yerleri,” (6. sınıf, s. 63)

“Hz. Muhammed’in İstanbul’un fethi ile ilgili hadisinin olması” (7. sınıf, s. 64)

“Dini karakter” alt kodu ölçme değerlendirme bölümleri örnekleri;

“Hz. Muhammed (s.a.v.) hicret sonrası yaptıklarıyla neleri amaçlamıştır?” (6. sınıf, s. 59)

“John Covell’in yazdıklarından hareketle İstanbul’un sosyal ve kültürel hayatı hakkında hangi bilgilere ulaşılabilir?” (7. sınıf, s. 98)

“Bilim insanı” alt kodu metin örnekleri;

“İyonyada birçok bilim insanı yetişmiştir. Bu bilim insanlarından Hipokrat (tıp), Herodot (tarih), Pisagor (matematik) ilk akla gelenlerdir.” (5. sınıf, s. 135)

“Türk-İslam devletleri döneminde bilim insanları, sanatçılar, şairler ve yazarlar desteklendi. Biruni, İbni Sina, Farabi, El-Cezeri, Ömer Hayyam gibi bilim insanları.” (6. sınıf, s. 69)

“Bacon (Beykın), bilimin deneye ve gözleme dayanması gerektiğini ifade etti. John Locke, ise bilginin ancak özgür bir ortamda yapılan deney ve gözlemle elde edilebileceğini açıkladı.” (7. sınıf, s. 82)

“James Watt’ın (Ceyms Vat) icat ettiği buhar makinesi; önce pamuk endüstrisinde sonra dokuma, maden, kimya, ulaşım ve demir-çelik sektörü başta olmak üzere birçok alanda kullanılmaya başlandı.” (7. sınıf, s. 82)

“Bilim insanı” alt kodu etkinlikler bölümleri örnekleri;

Aydınlanma Çağı	Rönesans’ın etkisi	İnsan aklına güven duyulmaya başlandı.	John Locke
	•	•	•
	•	•	•
	•	•	•

Şekil 31. Bilim insanı kodu etkinlik örneği (7. sınıf, s. 86)

“Bilim insanı” alt kodu görseller örnekleri;

Görsel 54. Fuad Köprülü (7. sınıf, s. 48)

Görsel 55. Paul Wittek (7. sınıf, s. 48)

Görsel 56. John Locke (7. sınıf, s. 82)

“Bilim insanı” alt kodu ölçme değerlendirme bölümleri örnekleri;

“Bu sayede tıp alanında Hipokrat, matematikte Pisagor ve Thales (Tales), tarihte Herodot gibi bilim insanları yetişmiştir.” (5. sınıf, s.144)

“James Watt’ın buhar makinesini icat etmesiyle ve endüstride buhar gücünün kullanılmasıyla başlayan dönem.” (7. sınıf, s.105)

“Seyyah” alt kodu metin örnekleri;

“İbn-i Battuta’nın 1330’lu yıllarda Osmanlı Devleti sınırları içinde yer alan Göynük’le ilgili gözlemleri Osmanlı’nın istimâlet politikası hakkında önemli ipuçları vermektedir.” (7. sınıf, s. 72)

“Salomon Schweigger (Salomon Şiveyga); XV. yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Balkanlar, İstanbul ve çevresi ile Orta Doğu’ya seyahat etmiş Alman seyyah ve din adamıdır.” (7. sınıf, s. 99)

“Seyyah” alt kodu etkinlikler bölümleri örnekleri;

“Türkiye Selçuklu Devleti Dönemi’nde Anadolu’yu ziyaret eden Marco Polo’nun (Marko Polo) seyahatnamesinden alınmış metni okuyunuz ve soruları cevaplayınız.” (6. sınıf, s. 79)

“Salomon Schweigger’nın yazdıklarından hareketle dönemin düğünleri hakkında yorumlarınızı ve düşüncelerinizi aşağıya yazınız.” (7. sınıf, s. 99)

“Seyyah” alt kodu ölçme ve değerlendirme bölümleri örnekleri;

“Gerard de Nerval’ın yazdıklarından ve gravürden hareketle Kapalıçarşı’yla ilgili hangi bilgilere ulaşılabilir?” (7. sınıf, s. 101)

“Evliya Çelebi’nin yazdıklarından ve gravürden hareketle o dönem Çorum ve Ankara kültürel özellikleri hakkında hangi çıkarımlarda bulunulabilir?” (7. sınıf, s. 103)

“Edebi karakter” alt kodu metin örnekleri;

“Yusuf Has Hacip, “mutluluk veren bilgi” anlamına gelen Kutadgu Bilig’i kaleme aldı.” (6. sınıf, s. 70)

“Karahanlı soyundan gelen Kaşgarlı Mahmut Divan-ı Lügati’t-Türk’ü Türkçenin Arapçadan üstün olduğunu göstermek ve Araplara Türkçe öğretmek amacıyla kaleme aldı.” (6. sınıf, s.70)
 “İngiltere’den Shakespeare’in (Şekspir) ve Marlow’un (Marlov) yazdığı tiyatro oyunları, İspanya’dan Cervantes’in “Don Kişot” adlı romanı, Fransa’dan Montaigne’in (Monteyn) “Denemeler” adlı eseri edebiyat alanında yazılmış önemli yapıtlararasındadır.” (7. sınıf, s. 79)

“Edebi Karakter” alt kodu ölçme ve değerlendirme bölümleri örnekleri;

“Edmondo de Amicis’in yazdıklarından hareketle dönemin İstanbul’unun sosyal hayatı hakkında hangi bilgilere ulaşılabilir?” (7. sınıf, s. 96)

“Düşünür” alt kodu metin örnekleri;

“Alman felsefeci Immanuel Kant (İmmanuel Kant) Aydınlanma Çağı’nın önemli temsilcileri arasındadır.” (7. sınıf, s. 81)

“Fransız aydınlanmacı felsefecilerden Rousseau (Russo), her insanın eşit olduğu ve yönetimde halkın iradesinin geçerli olması gerektiği görüşündeydi. Diderot (Didero), eşitlik ve özgürlük kavramlarının önemli olduğunu savunuyordu. Montesquieu (Monteskiyö) ise güçler ayrılığını savunuyor ve halkın yasama çalışmalarına katılması gerektiğini düşünüyordu. Voltaire’e (Volter) göre Fransa, İngiltere’nin yönetimine benzer, halkın da yönetimde söz sahibi olduğu parlamenter rejime geçmeliydi.” (7. sınıf, s. 83)

“Düşünür” alt kodu etkinlikler bölümleri örneği;

Fransız İhtilali	• Kralın otoritesini paylaşmak istememesi	• Milliyetçilik anlayışı siyasi bir olgu hâline geldi.	• Rousseau
	•	•	•
	•	•	•
	•	•	•

Şekil 32. Düşünür kodu etkinlik örneği (7, s. 86)

“Düşünür” alt kodu görseller bölümleri örnekleri;

Görsel 57. Diderot (7. sınıf, s. 83)

Görsel 58. Montesquieu (7.sınıf, s. 83)

Görsel 59. Voltaire (7.sınıf, s. 83)

“Sanatçı” alt kodu metin örnekleri;

“Rönesans, İtalya’da başladı. İtalya’da Leonardo da Vinci, Sandro Botticelli (Sandro Botiçelli) gibi büyük sanatçılar yetişti.” (7. sınıf, s. 79)

Resim alanında İtalya’dan Raphael, Almanya’dan Dürer, Hollanda’dan Bruegel (Burugel); heykel alanında ise İtalya’dan Michelangelo başyapıtlar ortaya koydular.” (7. sınıf, s. 79)

“Bilinmeyen kişiler” kodu metin örnekleri;

“Babil hükümdarlarından biri olan Hammurabi, toplumsal hayatı düzenlemek için “Hammurabi Kanunları” olarak bilinen yazılı kanunlar hazırlatmıştır.” (5. sınıf, s. 131)

“Dünyanın en eski kütüphanelerinden biri, MÖ 7. yüzyılda Asurların başkenti Ninova’da kurulan Asurbanipal Kütüphanesi olmuştur. Bilim ve kültüre önem veren Asurbanipal, binlerce eseri kurduğu bu kütüphanede toplamıştır.” (5. sınıf, s.132)

“Urum denen bir kağan vardı. Bu kağan Oğuz Kağan’ın buyruğunu dinlemedi. Oğuz Kağan ordusuyla onu yendi. Urum Kağan kaçtı.” (6. sınıf, s. 43)

“Hatunların devlet meclislerine katıldıklarını ve oy sahibi olduklarını görüyoruz. 725’te Çin’den gelen elçiyi karşılayan heyet arasında Bilge Kağan’ın karısı Po-Fu Hatun da yer alıyordu.” (6. sınıf, s. 50)

“Moyen-Çur’un kağanlığı döneminde dağınık hâldeki Türk boylarını Uygur Devleti çatısı altında birleştirdiler. Moyen-Çur ve Böğü Kağan, Çin’e başarılı seferler düzenleyerek sınırları genişlettiler ve devlet zenginleşti.” (6. sınıf, s. 53)

“Bilinmeyen kişiler” kodu etkinlikler bölümleri örneği;

“Bumin Kağan ve kardeşi İstemi Kağan tahta çıktıktan sonra Türk halkının ülkesini, yasalarını ele alıp düzenlemişler. Düşmanları mağlup edip Türkleri bir araya toplamışlar. Bumin ve komutanları bilge, yiğitmiş. Beyleri ve halkı birlik içindeymiş. Bu sayede ülkeyi iyi yönetmiş.” (6. sınıf, s. 48)

Bu öğrenme alanında en fazla temsil edilen kültürel unsurlar arasında ikinci sırada “ürünler” kategorisi gelmektedir. “Ürünler” kategorisi incelendiğinde; *mimari* kodunun ders kitaplarında daha fazla yer aldığı (126), bunu sırasıyla “*somut kültürel miras, edebiyat, el sanatları, sanat ve resim*”

kodlarının takip ettiği belirlenmiştir. Ancak “*yiyecek/içecek, bitki, alfabe, somut olmayan kültürel miras ve para*” gibi kodlarda sınırlı sayıda kültürel temsillere rastlanmıştır. Bu kategoride “*bilimsel eser, folklor, müzik, bayrak*” gibi kodlarda ders kitaplarında hiçbir unsur ile temsil edilmediği görülmüştür. “*Ürünler*” kategorisinde yer alan unsurların sınıf seviyelerine göre dağılımı incelendiğinde, 6. sınıf ders kitabının en yüksek temsil sayısına (146) sahip olduğu, bunu 5. sınıfların (133) ve 7. Sınıfın takip ettiği belirlenmiştir. Kültürel unsurların ders kitaplarının bölümlerine göre dağılımı değerlendirildiğinde, en fazla temsilin metinler bölümünde (157) olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında, sırasıyla görseller (110), ölçme ve değerlendirme (58) bölümleri yer almaktadır. Ancak, etkinlikler bölümlerinde bu temsilin oldukça sınırlı (22) olduğu belirlenmiştir. Bu kategoride yer alan kodlara yönelik örnek temsiller sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

“Mimari” kodu metin örnekleri;

“Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürü 'UNESCO tarihinde ilk defa bir seri adaylık olarak Osmanlı ve Selçuklu eseri, ahşap direkli camilerimiz listeye girdi.” (5. sınıf, s.106)

“Türkiye Selçuklu Devleti zamanında gözlemevi olarak kurulan, günümüzde cami olarak hizmet veren sekiz yüz yıllık Kırşehir Cacabey Medresesi’nde kapsamlı bir restorasyon çalışması başlatıldı.” (5. sınıf, s. 106)

“Türk-İslam devletleri döneminde Türklerin yerleşik yaşama geçişleri hızlandı. Bunun sonucunda şehirler giderek büyüdü. Şehirlere cami, medrese, han, hastane, imaret, çeşme, köprü, kervansaray gibi yapılar inşa edildi. Şehirlerin gelişmesiyle birlikte ticaret de gelişti. Özellikle İpek Yolu üzerine tüccarların konaklayabilmeleri için kervansaraylar yapıldı.” (6. sınıf, s. 69)

“İpek Yolu güzergâhında yer aldığı için ticarete önem veren Saltuklular tüccarların konaklaması için kervansaraylar inşa ettiler. Erzincan Tercan’da Saltukluların kadın hükümdarı Mama Hatun adına yapılan külliye kervansaray, hamam, mescit ve türbe yer almaktadır.” (6. sınıf, s. 74)

“Bunun yanı sıra İstanbul, onun zamanında âdeta yeniden kuruldu. Onun yaptırdığı saray, cami, mescit, külliye, imarethane, hamam, kervansaray, köprü ve çeşmelerle kent, kısa sürede büyük gelişme gösterdi. Fatih Sultan Mehmed’in yaptırdığı önemli mimari eserlerden biri, devletin yaklaşık 400 yıl idare merkezi olan Topkapı Sarayı oldu.” (7. sınıf, s. 63)

“Mimari” kodu görsel örnekleri;

Görsel 60. Kırk Direkli Cami, Kastamonu (5. sınıf, s. 106)

Görsel 61. Notre Dame Katedrali, Paris (5. sınıf, s. 107)

Görsel 62. Ayşe Bibi Türbesi, Talas (6. sınıf, s. 65)

Görsel 63. İsfahan Cuma Mescidi, İran (6. sınıf, s. 69)

Görsel 64. Ani Kalesi, Kars (6. sınıf, s. 72)

Görsel 65. Rumeli Hisarı, İstanbul (7. sınıf, s. 61)

Görsel 66. Topkapı Sarayı, İstanbul (7. sınıf, s. 63)

Görsel 67. Şam İstasyonu, Suriye (7. sınıf, s. 92)

“Mimari” kodu etkinlikler bölümleri örnekleri;

“Geçmiş zamanlarda askerlik, eğitim, konaklama, ulaşım gibi amaçlar ve ekonomik nedenlerle inşa edilen yapılar ise tarihî eser olarak kabul edilir. Örneğin Topkapı Sarayı, Tarihî Yarımada’da bulunan önemli tarihî eserlerden biridir.” (5. sınıf, s. 101)

“Bu beldede (Antalya) bir cami ve medrese ile birçok hamam, gayet tertipli ve geniş çarşılar vardır. Şehrin etrafı mahalleleri de içine alacak şekilde surlarla kuşatılmıştır.” (6. sınıf, s. 82)

“Selimiye Camii

İki gün sonra bir seyyahın dikkatini çekecek derecede güzel Selimiye Camii’ni görmeye gittim. Kapıcı bize her tarafı gezdirdi. Şehrin ortasında ve yüksek bir yere yapılmış olan bu camii çok azametli. Şimdiye kadar gördüğüm yapılar içinden heybetli görüneni buydu. Duvarlardaki çiçeklerin renkleri o kadar koyu ki ilk bakışta ne ile yapılmış oldukları anlaşılmıyor. Biraz yaklaşıncı çiniden yapılmış olduklarını gördüm. Bu iyi bir tesir bırakıyor. İngiliz Lady Montagu, Türkiye Mektupları 1717-1718, s. 87, 88.” (7. sınıf, s. 100)

“Mimari” kodu ölçme ve değerlendirme bölümleri örnekleri;

“Kerpiçten yaptıkları evlerine kapıdan değil, çatılardaki deliklerden girmişlerdir. Evlerin arasında sokaklar yoktur ve insanlar çatıdan çatıya dolaşmışlardır. Çatalhöyük’te yaşayan insanlar; evlerini dikdörtgen biçimde, genelde bir ana oda ve iki yan odadan oluşacak şekilde yapmışlardır. Ana oda yemek pişirme, yeme, uyuma ve çeşitli etkinlikler için kullanılırken yan odalar ise depo olarak kullanılmıştır. Yan odalara ancak sürünerek geçilebilen açıklıklardan girmişlerdir. Ana odadaki duvarların önüne, "seki" adı verilen sedir benzeri oturma alanları yapmışlardır. Sekilerin üzerinde oturmuş ve uyumuşlardır.

Çatalhöyük’te yaşayan toplumun barındığı yerlerin mimarisi ile günümüzde barındığımız yerlerin mimarisinin farklı özelliklerine örnekler veriniz.” (5. sınıf, s. 145)

Malazgirt Savaşı'nın kazanılmasından sonra Alparslan, antlaşma yaptığı Romanos Diogenes'in tutuklanması ve yeni imparatorun antlaşmayı tanımaması üzerine komutanlarını Anadolu'nun fethiyle görevlendirdi. Ebul-kâsım Saltuk Bey, Artuk Bey, Danişment Ahmet Gazi, Mengücek Gazi ve Süleyman Şah gibi komutanlar fethettikleri yerlerde Büyük Selçuklu Devleti'ne bağlı beylik ve devletler kurdular. Bu beylik ve devletler, hâkimiyetleri altına aldıkları yerlere mimari eserler inşa etti.

Buna göre Anadolu'da kurulan Türk beylikleri ve devletleriyle inşa ettikleri eserlerin kullanım amacı aşağıdaki seçeneklerin hangisinde yanlış eşleştirilmiştir?

- A) Yağbasan Medresesi – Eğitim B) Sultanhanı Kervansarayı – Ticaret
C) Gevher Nesibe Darüşşifası – Sağlık D) Aydınoğlu İsa Bey Camii – Askerî

Şekil 33. Mimari kodu Ölçme değerlendirme örneği (6. sınıf, s. 93)

“Lady Mantagu’nun yazdıklarından ve fotoğraftan yararlanarak Selimiye Camii hakkında hangi bilgilere ulaşılabilir?” (7. sınıf, s. 100)

“Somut kültürel miras” kodu metin örnekleri;

“Göbeklitepe; Şanlıurfa’nın 20 km kuzeydoğusundaki Örencik köyü yakınlarında, yaklaşık 300 m çapında, 15 m yüksekliğinde ve geniş görüş alanına hâkim bir konumda yer almaktadır. Günümüzden yaklaşık 12 bin yıl önce avcı ve toplayıcı yaşam tarzı süren insanlar tarafından inşa edilen Göbeklitepe, tarihte bilinen ilk inanç merkezidir. kulturportali.gov.tr.” (5. sınıf, s. 115)

“Anadolu’daki en önemli ticaret merkezi Kültepe (Kayseri) olmuştur. Asurlu tüccarlar, burada evleri ve dükkânları içine alan büyük bir karum (pazar yeri) kurmuşlardır. Kültepe’de yapılan kazılarda Asurlu tüccarların ticari yazışmalarını belgeleyen 20 binin üzerinde çivi yazılı tablet bulunmuştur. Bu tabletler, Anadolu’da bilinen ilk yazılı tablet örnekleridir. Yıldırım, R. (2011). s. 78-79” (5. sınıf, s. 132)

“Somut kültürel miras” kodu etkinlikler bölümleri örnekleri;

“Tarih şeritlerinde yaşanan olayın tarihi, milattan sonra ise tarihi ifade eden sayı günümüze doğru büyür ancak milattan önce ise sayı günümüzden uzaklaştıkça büyümektedir. Örneğin Göbeklitepe MÖ 10000 yıllarında inşa edilmiştir. 2000’li yıllarda olduğumuz düşünüldüğünde Göbeklitepe’nin günümüzden 12.000 yıl önce kullanıldığı söylenebilir. Anadolu’daki ilk yerleşimler Çayönü (MÖ 8200), Çatalhöyük (MÖ 7500) ve Hacılar’dır (MÖ 7000).” (5. sınıf, s. 112)

“Somut kültürel miras” kodu görseller bölümleri örnekleri;

Görsel 68. Karain Mağarası, Antalya (5. sınıf, s. 113)

Görsel 69. Göbeklitepe, Şanlıurfa (5. sınıf, s. 114)

Görsel 70. Hacılar Antik Kenti, Burdur (5. sınıf, s. 116)

“Somut kültürel miras” kodu ölçme ve değerlendirme bölümleri örnekleri;

Şekil 34. Somut kültürel miras kodu ölçme değerlendirme örneği (5. sınıf, s. 143)

“Safranbolu evleri yüzlerce yıllık bir süreçte oluşan, Türk kent kültürünün günümüzde yaşanmasına katkıda bulunan önemli değerlerimizdendir. İlçe merkezinde yaklaşık iki bin geleneksel Türk evi bulunmaktadır. Safranbolu evleri, Türk gelenekleri ve yaşam tarzı hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca üstün sanat zevki ve incelikli ahşap işçilikleriyle de yüzyıllara meydan okumaktadır.

Yukarıda verilen somut ve somut olmayan kültürel miras öğelerinden hareketle ortak kültürel mirasın önemini açıklayınız.” (5. Sınıf, s. 147)

“El sanatları” kodu kapsamında kültürel unsurların temsiline 5 ve 6. sınıf ders kitaplarının bütün bölümlerinde yer verilirken 7. sınıfta bu temsilin yer almadığı tespit edilmiştir.

“El sanatları” kodu metin örnekleri;

“Geçmişten günümüze kalan eşya, silah, takı, heykel ve resimler tarihî nesneleri oluşturur. Tarihî nesneler, genellikle küçük boyutlu olup bir yerden başka bir yere taşınabilir. Tarihî nesneler çoğunlukla müzelerde sergilenir. Örneğin Topkapı Sarayı’nda sergilenen Kaşıkçı Elması tarihî nesnelerdendir.” (5. sınıf, s. 101)

“Bir boynuz orağının sapında bitkisel liflerden örülmüş bir sargının izlerine rastlanılmıştır. Ayrıca yanmış taban parçalarının bazılarının üzerinde hasır izleri görülmüştür. Bu kalıntılar, Çayönü’nde yaşayan insanların bitkilerden yiyecek olarak yararlanmalarının yanı sıra lifli

olanlarından da örgü örmeye faydalandıklarını göstermektedir. Özdoğan, A. (1994). s. 20-23” (5. sınıf, s. 118)

“İslamiyet’i kabul etmelerinden sonra Türkler arasında hat, tezhip, ebru, çinicilik gibi el sanatları yaygınlaştı.” (6. sınıf, s. 70)

“Türkiye Selçuklu Devleti Dönemi’nde çinicilik ve halıcılık en yaygın el sanatlarıydı. Anadolu’da dokunan halı ve kumaşlar yalnızca Müslümanların yaşadıkları ülkelerde değil, aynı zamanda Avrupa’da da talep edilen ürünler arasındaydı. Çiniciliğin ve halıcılığın yanında maden işlemeciliği, ahşap oymacılığı, ciltçilik, tezhip gibi el sanatları yaygındı. Bu el sanatlarının ürünlerinde bitki ve geometrik motiflerin yanında insan ve hayvan figürleri de yer alıyordu.” (6. sınıf, s. 79)

“El sanatları” kodu etkinlikler bölümleri örnekleri;

“Geçmişten günümüze kalan eşya, silah, takı, heykel ve resimler tarihî nesneleri oluşturur. Tarihî nesneler, genellikle küçük boyutlu olup bir yerden başka bir yere taşınabilir. Tarihî nesneler çoğunlukla müzelerde sergilenir.

Örneğin Topkapı Sarayı’nda sergilenen Kaşıkçı Elması tarihî nesnelerdendir.” (5. sınıf, s. 101)

“Hunlar tüm bozkır insanları gibi birer sanatçıydılar. Ordos’ta bulunmuş muhteşem baston sapları ya da levha gibi malzemeler dehalarını kanıtlamaktadır. Hayvan üslubu olarak adlandırılan, yaşamlarında önemli yere sahip hayvan öğeleri el sanatlarında yer almıştır. Bu üslupta en çok rastlanan hayvanlar kurt, kaplan, geyik, ejderha, horoz ve kuştur. Silahlarda, av araçlarında, at takımlarında, çadırlarda bu figürler işlenmiştir.” (6. sınıf, s. 56)

“El sanatları” kodu görsel örnekleri;

Görsel 71. Kaşıkçı elması (5.sınıf, 1. Kitap, s. 101)

Görsel 72. Tezhip sanatı (6.sınıf, s. 70)

Görsel 73. Ebru sanatı (6. sınıf, s. 70)

“El sanatları” kodu ölçme ve değerlendirme bölümleri örnekleri;

“Bundan 9.000 yıl önce Çatalhöyük sakinleri; tahıl öğütmek, ekmek pişirmek, kumaş ve sepet dokumak, obsidiyenden alet ve silah yapmak gibi işlerle uğraşmışlardır.” (5. sınıf, s. 145)

“Safranbolu evleri, Türk gelenekleri ve yaşam tarzı hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca üstün sanat zevki ve incelikli ahşap işçilikleriyle de yüzyıllara meydan okumaktadır. Yukarıda verilen somut ve somut olmayan kültürel miras öğelerinden hareketle ortak kültürel mirasın önemini açıklayınız.” (5. sınıf, s. 147)

“Çinicilik, maden işlemeciliği, ahşap oymacılığı, ciltçilik, tezhip gibi el sanatları yaygındı. Yukarıdaki ifadelerden hangisi aşağıdaki seçeneklerde yanlış alanla eşleştirilmiştir?” (6. sınıf, s. 91)

Türklerin İslamiyet’i kabulüyle birlikte siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda birçok değişim yaşanmıştır. Türk devletleri eskiden olduğu gibi hükümdarlıkla yönetilmiş ancak hükümdarlar “sultan, padişah, şah vb.” unvanlar da kullanmıştır. Ebru, minyatür, çini, hat, tezhip gibi el sanatları yaygınlaşmıştır. Göktürk ve Uygur alfabesinin yerini Arap alfabesi almaya başlamıştır. Daha çok konargöçer bir hayat süren Türk boyları zamanla yerleşik yaşama geçmiştir. Buna göre metinde Türklerin İslamiyet’i kabulü ile aşağıdaki alanların hangisinde yaşanan değişime yer verilmemiştir?
A) Ekonomik B) Kültürel C) Siyasi D) Sosyal

Şekil 35. Somut kültürel miras kodu ölçme değerlendirme örneği (6. sınıf, s. 92)

“Edebiyat” kodu incelendiğinde kültürel unsurların temsiline ders kitaplarının bütün bölümlerinde yer verildiği görülmüştür. Ancak en fazla temsile 6. sınıf ders kitabının metinler bölümünde ulaşılmıştır (19).

“Edebiyat” koduna metin örnekleri;

“Çivi yazılı bu tabletler, ilerleyen zamanlarda birçok dinî ve edebî metni üzerinde taşıyan kitaplar hâline gelmiştir. Örneğin Gılgamış Destanı, kil tabletlere yazılmış edebî eserlerden biridir.” (5. sınıf, s. 129)

“Dönemin önemli edebî eserlerinden olan Danişmentname, Danişment Ahmet Gazi’nin Bizans İmparatorluğu’na karşı mücadelesini anlatan bir destandır.” (6.sınıf, s.75)

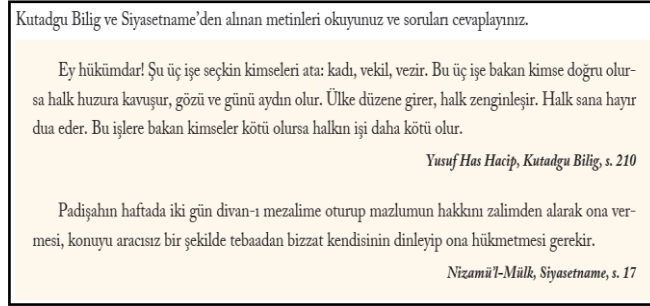
“Bu şahsiyetler eserleriyle, yetiştirdikleri öğrencilerle, halkla yaptıkları sohbetlerle dinî, edebî ve kültürel yaşamı zenginleştirmişlerdir. Aşağıda şairlerinden bir örnek verilen Yunus Emre, sade bir dille yazdığı şiirlerle Anadolu Türkçesinin oluşmasına katkıda bulunan önemli bir ozandır.

Yalan söyler görmeyen, haberi gören bilir
Gerçek erin hâlini, yolda can veren bilir
Tutma gönülde kini, hoş tut gönülde miskini
Dünya ahiret ekini, ekip götüren bilir
Yunus Emre Divanı, s. 162” (6. sınıf, s. 79)

“Edebiyat” kodu ölçme ve değerlendirme bölümleri örnekleri

“Oğuz Kağan Destanı Göktürlere ait destanlardan biridir. Orhun Kitabeleri Uygur Devleti ile ilgili önemli siyasi, sosyal ve kültürel bilgiler vermektedir.” (6, s. 89)

“Edebiyat” kodu etkinlikler ve görseller bölümü örnekleri;

Şekil 36. Edebiyat kodu ölçme değerlendirme örneği (6.sınıf, s. 54)

Şekil 37. Uyğurlara ait kitap sayfası (6. sınıf, s. 54)

“Sanat” koduna ait kültürel temsillere ders kitaplarının bütün bölümlerinde yer verildiği belirlenmiştir. Ancak etkinlikler ve ölçme değerlendirme bölümlerinde oldukça sınırlı temsil olduğu görülmüştür.

“Sanat” kodu metinler bölümleri örnekleri;

“Peri bacaları Nevşehir (Görsel 3.10), Ürgüp ve Avanos şehirleri; Karain, Karlık, Yeşilöz ve Soğanlı yer altı şehirleri ile Kaymaklı ve Derinkuyu arasındaki bölgeyi kapsamaktadır. Tamamen erozyonla yontulmuş muhteşem bir manzaraya sahip olan Göreme Vadisi ve çevresinde Bizans sanatının örneklerini taşıyan, kayaya oyulmuş kutsal alanlar bulunmaktadır.” (5. sınıf, s. 104)

“Göbeklitepe”den çıkarılan aslan, boğa, tilki, turna, yılan, insan tasvirli ve özel figürlerin olduğu dikili taşlar 4-6 m yüksekliğinde ve 10-14 ton ağırlığındadır. Bu dikilitaşlar, Göbeklitepe’nin yaklaşık 500 m kuzeyinde bulunan taş ocağından “T” şekli verilerek tek parça hâlinde tapınak alanına getirilmiştir.” (5. sınıf, s.114)

Uygurlar minyatür sanatında çok ilerlemişti. Uygur minyatürlerinde canlandırılan uzun saçlı, dolgun yanaklı, ufak ağızlı, çekik gözlü ve kaslı yüz Uygur tipi olarak tarihe geçmiş ve daha sonra İslam sanatı içinde çini, seramik ve minyatürlerde yinelenmiştir.” (6. sınıf, s. 54)

“Tezhip, Osmanlı sanatının zarafet, zevk ve incelik anlayışının güzel örneklerinden biridir. Sözcük anlamı “altınla süslemek” olan tezhip, Osmanlı Devleti’nde başta padişah ve aile üyelerine olmak üzere vezirlere, devlet büyüklerine, tanınmış kişilere sunulan eserlerde kullanılırdı. Altın başta olmak üzere doğal boyalarla kitap ve levhaların süslenmesi esasına dayanır. Tezhip sanatı, Kuran-ı Kerim’in surelerinin ilk sayfalarında, yazma eserlerde ve hat levhalarında yaygın olarak kullanılmıştır.” (7. sınıf, s. 94)

“Çini, duvarları kaplayıp süslemek için ya da ev eşyalarında kullanılan, bir yüzü sırlı ve genellikle çiçek resimleriyle bezeli, pişmiş, balçık levhadır. Çini sanatı başta İznik, Kütahya, İstanbul olmak üzere devletin birçok yerinde gelişmiş bir sanattır. Çini aynı zamanda cami, türbe ve diğer mekânların iç ve dış süslemelerinde kullanılmıştır.” (7. sınıf, s. 95)

“Sanat” kodu görseller bölümleri örnekleri;

Görsel 74. Çatalhöyük duvar resmi (5. sınıf, s. 110)

Görsel 75. Minyatür Sanatı (6. sınıf, s. 56)

Görsel 76. Tezhip sanatı (7. sınıf, s. 94)

“Sanat” kodu ölçme ve değerlendirme bölümleri örnekleri;

“Gerard de Nerval’ın yazdıklarından ve gravürden hareketle Kapalıçarşı’yla ilgili hangi bilgilere ulaşılabilir?” (7.sınıf, s. 101)

“Resim” koduna yönelik kültürel temsillere ders kitaplarının metinler ve görseller bölümlerinde yer verildiği görülmüştür. Ancak etkinlikler ve ölçme değerlendirme bölümlerinde herhangi bir unsur tespit edilmemiştir.

“Resim” kodu metinler bölümleri örnekleri;

“Çatalhöyük’te yaşayan insanlar evlerini kerpiçten yapmışlardır. Duvarlar sıvalıdır ve sıva üzeri beyaza boyandıktan sonra sarı, kırmızı ve siyah tonlarda resimler yapılmıştır. Bunların yanında rölyef (kabartma) hâlinde insan ve hayvan figürleri de görülmektedir.” (5. sınıf, s. 116)

“Rönesans, İtalya’da başladı. İtalya’da Leonardo da Vinci (Leonardo da Vinsi, Görsel 2.30), Sandro Botticelli (Sandro Botiçelli) gibi büyük sanatçılar yetişti. Resim, mimari, mühendislik, heykeltıraşlık, coğrafya gibi çok farklı dallarda önemli eserler veren Leonardo da Vinci, Rönesans’ın önemli bir temsilcisi oldu. Leonardo da Vinci’ye ait Mona Lisa tablosu, yapıldığı

dönemin yanı sıra günümüzde de birçok insanın ilgisini çekmektedir. Bu eser dünya sanatının en önemli başyapıtlarından biri olarak kabul edilmektedir.” (7. sınıf, s. 79)

“Resim” kodu görseller bölümleri örnekleri;

Görsel 77. Çin Seddine hücum tablosu (6. sınıf, s. 47)

Görsel 78. İstanbul'un Fethi tablosu (7. sınıf, s. 62)

Görsel 79. Trabzon'un Fethi tablosu (7. sınıf, s. 65)

“Alfabe” kodu incelendiğinde kültürel unsurların temsiline ders kitaplarının metinler, görseller ve ölçme değerlendirme bölümlerinde rastlanılmıştır. Ancak etkinlikler bölümlerinde herhangi bir unsur tespit edilmemiştir.

“Alfabe” kodu metinler bölümleri örnekleri;

“Bu ürünleri kayıt altına almak için kullanılan semboller sayesinde çivi yazısını icat etmişlerdir (MÖ 3200). Sümerler tarafından kullanılan çivi yazısı, dünya tarihindeki ilk yazı olarak bilinmektedir. Yazının icadı ile tarihî çağlar başlamıştır. Çivi yazılı kil tabletler de kitabın ilk örneklerini oluşturmuştu.” (5. sınıf, s. 129)

“Uygurlar, Çin ile kurdukları ticari ve kültürel ilişkiler sonucunda kâğıt, matbaa gibi gelişmeleri öğrendiler. Soğd alfabesini geliştirerek 18 harften oluşan Uygur alfabesini meydana getirdiler. Uygurlardan günümüze ulaşmış yazılı eserler bulunmaktadır.” (6.sınıf, s. 54)

“Türkler ilk eserlerini Uygur alfabesiyle ve Türk dilinde yazarken zamanla Arap harflerini kullanmaya başladılar. Zaman içinde devlet işlerinde, bilimsel çalışmalarda ve edebî eserlerde Türkçenin yerini Arapça ile Farsça aldı.” (6.sınıf, s. 69)

“Alfabe” kodu görseller bölümleri örnekleri;

Görsel 80. Sümer çivi yazısı (5. sınıf, s. 129)

Görsel 81. Çivi yazısı (5. sınıf, s. 127)

Görsel 82. Göktürk Alfabesi (6. sınıf, s. 49)

“Alfabe” kodu ölçme ve değerlendirme bölümleri örnekleri;

“Kaynaklarda Sümerlerin çivi yazısı ve kil tabletleri hangi amaçla kullandıkları ve ortak mirasa katkıları ile ilgili hangi bilgi yer almaktadır? Söyleyiniz.” (5. sınıf, s. 129)

“Göktürk ve Uygur alfabesinin yerini Arap alfabesi almaya başlamıştır. Daha çok konargöçer bir hayat süren Türk boyları zamanla yerleşik yaşama geçmiştir.” (6. sınıf, s. 92)

“Yiyecek/içecek” koduna yönelik analizlerde kültürel unsurların temsiline 5 ve 6.sınıf ders kitaplarının metinler bölümleri ile 5.sınıf görseller bölümlerinde rastlanılmıştır. Etkinlikler ve ölçme değerlendirme bölümlerinde ise herhangi bir unsur tespit edilmemiştir.

“Yiyecek/içecek” kodu metinler bölümleri örnekleri;

“Ceviche (sevice), limonla marine edilmiş bir Peru yemeğidir. Acı biber ve tuzla tatlandırılmış, yerel olarak yetiştirilen ürünlerle harmanlanmış, çiğ balıkla hazırlanan geleneksel bir yemektir (Görsel 3.8). Günlük olarak tüketilen bu yemek, şölenlerde de tercih edilmektedir. Bu yemeğin hazırlanması ve tüketimi, balık avından malzemelerin yetiştirilmesine ve yemeğin hazırlanmasına kadar her aşamada belli uygulamalar ve bilgiler gerektirir. Tarifler, bölgeler arasında farklılık gösterdiği için aynı zamanda bölgesel kültürel kimliği de güçlendirir.” (5. sınıf, s. 103)

Çatalhöyük'te 8 bin 600 yıllık ekmek bulundu

"... Dünyada yerleşmenin olduğu ilk yerlerden Çatalhöyük'teki kazıda 8 bin 600 yıllık ekmek bulundu. Çatalhöyük'te fırın yapısı keşfedildi. Büyük ölçüde tahrip olan fırının çevresinde buğday, arpa, bezelye tohumları ve yiyecek olabileceği değerlendirilen avuç içi büyüklüğünde bir buluntuya rastlandı. Kazı Heyeti Başkanı 'Fırının köşesindeki küçük, yuvarlak ve süngerimsi buluntunun dikkatli bir belgelemeyle ekmek olduğu anlaşıldı. Yapının üzerinin ince bir kille kaplı olması, fırın ve ekmek kalıntılarının tümünün günümüze kadar saklanmasına olanak sağladı. Bu organik kalıntının gözlem, analizler ve tarihlendirmesini de göz önüne alarak yaklaşık 8 bin 600 yıllık bir ekmek olduğunu söyleyebiliyoruz. Somun ekmeğin küçültülmüş hâli. Ortasına parmak basılmış, fırına girmemiş ama mayalanmış. İçindeki nişastalarla günümüze kadar gelmiş. Bugüne kadar böyle bir örnek yok.' açıklamasında bulundu..."

Şekil 38. Yiyecek içecek metin örneği örneği (5. sınıf, s. 119)

"Hindistan'dan gelen mallar ve özellikle baharat Avrupa'da büyük talep görüyordu. Avrupa'da baharatın yemeklerde kullanılmasıyla yemek kültüründe değişiklikler oldu. Baharatların ilaç yapımında kullanılmasıyla tıp alanında önemli gelişmeler yaşandı. Yemen'den ve Afrika'dan getirilen kahve; önce Osmanlı Devleti'nde, daha sonra Avrupa'da büyük bir beğeniyle tüketilmeye başlandı." (6. sınıf, s. 87)

"Yiyecek/içecek" kodu görseller bölümleri örneği;

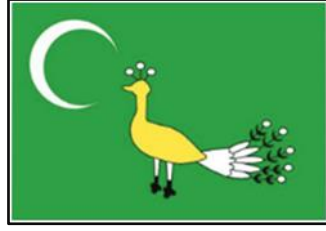
Görsel 83. Ceviche Yemeği (5. sınıf, s. 119)

"Bayrak" koduna yönelik analizlerde kültürel unsurların temsiline 6.sınıf ders kitaplarının görseller bölümlerinde rastlanılmıştır. Metinler, etkinlikler ve ölçme değerlendirme bölümlerinde herhangi bir unsur tespit edilmemiştir.

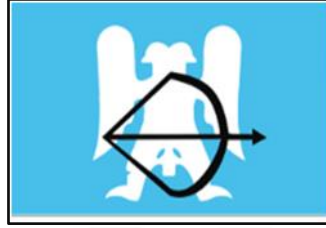
"Bayrak" kodu görseller bölümleri örnekleri;

Görsel 84. Karahanlı Devleti Bayrağı (6. sınıf, s. 66)

Görsel 85. Gazneli Devleti Bayrağı (6. sınıf, s. 67)

Görsel 86. B. Selçuklu Devleti Bayrağı (6. sınıf, s. 67)

“*Para, somut olmayan kültürel miras ve bitki*” kodları analiz edildiğinde ders kitaplarında bu kültürel unsurların sınırlı olarak yer aldığı belirlenmiştir. “*Para*” koduna ait temsillere görseller ve ölçme değerlendirme bölümlerinde, “*somut olmayan kültürel miras*” koduna ait temsillere 5. sınıf metinler ve görseller bölümlerinde, “*bitki*” koduna ait temsile ise 5. Sınıf metinler bölümlerinde yer verildiği görülmüştür.

“Para” kodu görseller bölümleri örnekleri;

Görsel 87. İlkçağ parası (5. sınıf, s. 127)

Görsel 88. Uygurlara ait bakır para (6. sınıf, s. 56)

“Para” kodu ölçme ve değerlendirme bölümleri örnekleri;

Aşağıdaki örnekleri uygun kavramla ilişkilendiriniz ve boşluğa "✓" işareti koyunuz.

	Tarihî Mekân	Tarihî Eser	Tarihî Nesne
Selçuklu Parası	☐	☐	☐

Şekil 39. Para kodu ölçme değerlendirme örneği (5. sınıf, s. 109)

“Somut olmayan kültürel miras” kodu görsel ve metin bölümleri örnekleri;

“Kuş dili olarak da bilinen ve UNESCO Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi’ne alınan ıslık dilinin korunması, yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması için sürdürülen çalışmalar ile ölü diller arasına girmesi önlendi. Halk Eğitimi Merkezi tarafından açılan kurslarla yediden yetmişe bu dili öğrenenlerin sayısı arttı. Çeşitli etkinliklerle dilin tanıtımı yapıldı ve bu sayede Türkiye’nin dünya genelinde tanınırlığına katkıda bulundu.” (5. sınıf, s. 106)

Görsel 89. Kuş dili temsili (5.sınıf, s. 106).

“Bitki” kodu metinler bölümü örneği;

“Hindistan, baharatlarının çeşitliliği ile ünlüdür. Bu nedenle baharat ticaretinin yaygın olduğu bu yola Baharat Yolu adı verilmiştir. Köylülerden topladığım karanfil, tarçın, zencefil gibi daha pek çok baharatı anlaştığım bir kaptanın gemisine yükledim.” (6. sınıf, s. 87)

Bu öğrenme alanında en fazla temsil edilen kültürel unsurlar arasında üçüncü sırada “topluluklar” kategorisi yer almaktadır. Bu kategori analiz edildiğinde “ırk” kodunun ders kitaplarında daha fazla yer aldığı (150), bunu din kodunun (85) takip ettiği belirlenmiştir. Bu kategoride dil kodu ise daha sınırlı (11) temsil edilmektedir. “Topluluklar” kategorisinde yer alan unsurların sınıf seviyelerine göre dağılımı incelendiğinde, 6. Sınıf ders kitabının en yüksek temsil sayısına (195) sahip olduğu belirlenmiştir. Bunu 7. sınıflar (50) takip ederken, 5. sınıf ders kitaplarında ise çok sınırlı sayıda temsil (1) görülmüştür. Kültürel unsurların ders kitaplarının bölümlerine göre dağılımı değerlendirildiğinde, en fazla temsilin metinler bölümünde (164) olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında sırasıyla ölçme değerlendirme (57), etkinlikler (25) bölümleri yer almaktadır. Görseller bölümlerinde ise bu kategoride temsile rastlanmamıştır. Bu kategoride yer alan kodlara yönelik ders kitaplarından alınan örnek temsiller sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

“*İrk*” kodu incelendiğinde kültürel unsurların temsiline en fazla metinler bölümlerinde olmak üzere ölçme değerlendirme ve etkinlikler bölümlerinde rastlanılmıştır. Bu temsillere bakıldığında en fazla Türk ırkına (132) ait unsurlara yer verildiği belirlenmiştir. Bununla beraber Arap (12), Çin (3) ve Gürcü (2) gibi ırklara ait temsillere de ulaşılmıştır.

“*İrk*” kodu metinler bölümleri örnekleri;

“Türklerde aileler soyları, soylar da boyları meydana getirirdi.” (6. sınıf, s. 45)
 “Türklerde hayvancılık başlıca geçim kaynağı olmakla birlikte Türklerin ziraatla uğraştıkları da bilinmektedir. (6. sınıf, s. 45)
 “Türk adının ilk defa geçtiği Orhun Kitabeleri bize Göktürklerin siyasal, ekonomik ve kültürel özellikleri hakkında önemli bilgiler vermektedir.” (6. sınıf, s. 47)
 “Şimdi de 6. yüzyılda Asya’nın güneybatısında yer alan Arap Yarımadası’na uzanalım ve Arapların nasıl yaşadığına bakalım.” (6. sınıf, s. 58)
 “Öte yandan, Abbasi Devleti’nin kurulduğu dönemde Orta Asya’daki gelişmeler de Türklerin yeni Arap yönetimine daha sıcak bakmalarına yol açtı. Türkeş Kağanı Su-Lu’nun ölümünden sonra Çinliler batıya yönelip Batı Türkistan’ı ele geçirmeye çalıştılar. Bu da Araplarla Çinlileri karşı karşıya getirdi.” (6. sınıf, s. 65)

“*İrk*” kodu etkinlikler bölümleri örnekleri;

“Bumin Kağan ve kardeşi İstemi Kağan tahta çıktıktan sonra Türk halkının ülkesini, yasalarını ele alıp düzenlemişler.” (6. sınıf, s. 48)
 “Türkler büyük gruplar hâlinde İslamiyet’i kabul etmeye başladılar.” (6. sınıf, s. 64)

“*İrk*” kodu ölçme ve değerlendirme bölümleri örnekleri;

“Türk kent kültürünün günümüzde yaşanmasına katkıda bulunan önemli değerlerimizdendir. İlçe merkezinde yaklaşık iki bin geleneksel Türk evi bulunmaktadır. Safranbolu evleri, Türk gelenekleri ve yaşam tarzı hakkında bilgi vermektedir.” (5. sınıf, s.147)
 “İslamiyet’ten önce Araplar çoğunlukla putlara tapıyorlardı.” (6.sınıf, s.89)
 “Türklerin başlıca bayramlarından _____ baharın başlangıcı kabul edilen 21 Mart’ta kutlanır.
 Arap kabileleri arasındaki _____ İslamiyet ile birlikte sona ermiştir
 Türkler Anadolu şehir ve kasabalarına cami, _____, han, köprü gibi eserler inşa ettiler.” (6. sınıf, s. 89,90)
 “İstanbul’un fethedilmesinin Türk tarihinin yanı sıra dünya tarihinde de çok önemli bir yeri vardır.” (7. sınıf, s. 108)

“*Din*” kodu incelendiğinde kültürel unsurların temsiline en fazla metinler bölümlerinde (60) olmak üzere ölçme değerlendirme ve etkinlikler bölümlerinde rastlanılmıştır. Bu koda ait 5. sınıf ders kitabında herhangi bir temsile ulaşılamamıştır. “*Din*” koduna ait temsillere bakıldığında en fazla İslam dinine (51) ait unsurlara ulaşılmıştır. Bununla beraber Hristiyanlık (20), Musevilik, Maniheizm ve Budizm gibi dinlere ait temsillere de ulaşılmıştır.

“*Din*” kodu metinler bölümleri örnekleri;

“Uygurlar, Maniheizm’i kabul ederek yerleşik yaşama geçtiklerinden Asya Hun ve Göktürk devletlerinden farklı ekonomik ve kültürel özellikler göstermiştir.” (6. sınıf, s. 53)

“İslam dininin peygamberi Hz. Muhammed [Sallallahu Aleyhi ve Sellem (s.a.v.)], Cahiliye Dönemi’nin tüm kötülüklerinin en yoğun yaşandığı bir ortamda 571’de Mekke’de dünyaya geldi.” (6. sınıf, s. 58)

“Hz. Muhammed’in (s.a.v.) bu tavrından etkilenen Mekkelilerin büyük bir kısmı İslamiyet’i kabul etti. Mekke’nin fethinden kısa süre sonra Arabistan Yarımadası, büyük oranda İslamiyet’i kabul etti ve Müslümanların hâkimiyeti altında siyasi birliğe kavuştu.” (6. sınıf, s. 59)

“Devşirme sistemiyle fethedilen yerlerdeki yetenekli Hristiyan çocuklar toplandı ve Türk-İslam geleneklerine göre iyi bir eğitimden geçirildi.” (7. sınıf, s. 57)

“Hristiyanlara karşı uzlaşmacı bir politika izleyerek ülkelerini büyütüp gelir kaynağını artırmanın daha kolay olacağını biliyorlardı.” (7. sınıf, s. 57)

“Din” kodu etkinlikler bölümleri örnekleri;

“Hz. Muhammed’in (s.a.v.) 632’de vefatından sonra Müslümanların ileri gelenleri bir aray gelerek devletin yönetimi için Hz. Ebubekir’i halife seçtiler. Halife Hz. Muhammed’in (s.a.v.) vekili olarak Müslümanların imamlığını ve İslamiyet’in koruyuculuğunu üstlenen kimse anlamına gelmektedir.” (6. sınıf, s. 61)

“Osmanlı Devleti’nin gayrimüslimlerin can ve mal güvenliklerini tehdit altına almasının, onları İslamiyet’i kabul etmeleri için zorlamasının fetih siyaseti için önemini anlatan bir paragraf yazınız.” (7. sınıf, s. 71)

“Din” kodu ölçme ve değerlendirme bölümleri örnekleri;

Türklerin büyük gruplar hâlinde İslamiyet’i kabul etmelerinde aşağıdakilerden hangisinin olumlu etkisi <u>olmamıştır</u>? A) Emevilerin Arap milliyetçiliği politikası izlemesinin B) Müslüman tüccarların Türklerle ticari ilişki kurmasının C) Gök Tanrı inancı ile İslamiyet arasında benzerlikler olmasının D) Abbasilerin Türkleri devlet hizmetlerinde görevlendirmesinin

Şekil 40. Din kodu ölçme değerlendirme örneği (6. sınıf, s. 91)

I. Osmanlı Devleti’nde dinî inanışlara göre farklı milletler bulunuyordu. II. Osmanlı Devleti’nde bütün Museviler tek bir millettten oluşuyordu. III. Osmanlı Devleti’nde İslamiyet’i benimsemiş Türkler, Müslüman milletindendi. Yukarıdakilerden hangileri Osmanlı Devleti’nde uygulanan millet sistemi ile ilgili doğru bir bilgidir? A) I ve II B) I ve III C) II ve III D) I, II ve III

Şekil 41. Din kodu ölçme değerlendirme örneği (7. sınıf, s. 107)

“Dil” kodu incelendiğinde kültürel unsurların temsiline sınırlı sayıda (11) olmak üzere metinler bölümlerinde rastlanılmıştır. Bununla birlikte ders kitaplarının etkinlikler, görseller ve ölçme değerlendirme bölümlerinde herhangi bir temsile ulaşılamamıştır. “Dil” koduna ait temsillere bakıldığında Türkçe, Farsça, Arapça ve Latinceye dillerine ait unsurlara ulaşılmıştır.

“Dil” kodu metinler bölümleri örnekleri;

“Türkçe yazılmış en eski yazılı belgeler olan Orhun Kitabeleri günümüzde Moğolistan sınırları içinde yer almaktadır.” (6. sınıf, s. 49)

“İslamiyet’in kabulü sonrasında Türkler ilk eserlerini Uygur alfabesiyle ve Türk dilinde yazarken zamanla Arap harflerini kullanmaya başladılar. Zaman içinde devlet işlerinde, bilimsel çalışmalarda ve edebî eserlerde Türkçenin yerini Arapça ile Farsça aldı.” (6. sınıf, s. 69)

“Rönesans; Antik Yunan, Roma ve Anadolu’da yaşayan felsefecilere karşı bir ilgi oluşmasına yol açtı. Daha önce Arapçaya çevrilmiş Platon, Aristo gibi felsefecilerin eserleri Latinceye çevrildi.” (7. sınıf, s. 79)

Bu öğrenme alanında kültürel unsurların temsiline göre dördüncü sırada “*yaşam tarzı*” kategorisi yer almaktadır. Bu kategori analiz edildiğinde “*araç-gereç*” kodunun ders kitaplarında daha fazla yer aldığı (63) tespit edilmiştir. Bunun yanında “*gündelik yaşam*” (34) ve “*düşünce*” (21) kodları en fazla temsil edilenler arasındadır. Bu kategoride “*gelenek ve görenekler, töre, giyim alışkanlıkları ve geleneksel halk oyunu*” kodları ise daha sınırlı (2 - 8) sayılarda temsil edilmektedir. “*Yaşam tarzı*” kategorisinde yer alan unsurların sınıf seviyelerine göre dağılımı incelendiğinde, 5. sınıf ders kitabında kültürel unsurların en yüksek temsil sayısına (64) sahip olduğu belirlenmiştir. Bunu 6. sınıflar (58) takip ederken, 7. sınıf ders kitaplarında ise daha sınırlı sayıda temsile (6) ulaşılmıştır. Kültürel unsurların ders kitaplarının bölümlerine göre dağılımı değerlendirildiğinde, en fazla temsilin metinler bölümünde (67) olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında sırasıyla görseller, ölçme değerlendirme ve etkinlikler bölümleri yer almaktadır. Bu kategoride yer alan kodlara yönelik ders kitaplarından alınan örnek temsiller sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

“*Araç-gereç*” kodu incelendiğinde kültürel unsurların temsiline en fazla metinler bölümlerinde olmak üzere görseller ve sınırlı sayıda ölçme değerlendirme bölümlerinde rastlanılmıştır. Bu koda ait etkinlikler bölümlerinde herhangi bir temsile rastlanmamıştır.

“*Araç-gereç*” kodu metinler bölümleri örnekleri;

İnsanlar, bu dönemde çeşitli amaçlarla kullanmak üzere çoğunlukla basit taş aletler, çakmak taşının yontulmasıyla biçimlendirilmiş baltalar, kesiciler, deliciler ve kazıyıcılar yapmışlardır.” (5. sınıf, s.113)

Yetiştirdikleri tarım ürünlerini hasat edebilmek için geyik gibi hayvanların boynuzlarından orak sapları yapmışlardır.” (5. sınıf, 1. kitap, s. 118)

“Çayönü’nde obsidiyen (doğal cam), deniz kabuğu kalıntıları, işlenmiş ve işlenmemiş bakır külçeleri bulunmuştur.

Bakır önce ısıtılıp, dövülerek levha hâline getirilmiş; sonra bakırdan bız, iğne, boncuk gibi aletler elde edilmiştir.” (5. sınıf, s. 120)

“Uygurların kendi kâğıt imalathaneleri bulunmaktadır. Uygurlar, Çinlilerin blok baskı ile çoğaltma tekniğinden farklı bir baskı sanatı bulmuşlar; sert ağaçtan tek tek hareketli Uygur harfleri ile kitap basmışlardır.” (6. sınıf, s. 54)

“Arpa, buğday, fasulye yetiştiren Uygur Türkleri ağaçtan, demirden ve kemikten ziraat aletleri kullanıyorlardı.” (6. sınıf, s. 54)

“Araç-gereç” kodu görseller bölümleri örnekleri;

Görsel 90. Kesici aletler (5. sınıf, s. 113)

Görsel 91. Çeşitli aletler (5. sınıf, s. 120)

Görsel 92. Pazırıkta bulunan araba (6. sınıf, s. 56)

“Araç-gereç” kodu ölçme değerlendirme bölümleri örneği;

“Sekilerin üzerinde oturmuş ve uyumuşlardır. Sekileri de tıpkı duvarlar gibi kireçle sıvamış ve üstlerine hasır veya kilim örtmüşlerdir.” (5. sınıf, s.145)

“*Gündelik yaşam*” kodu incelendiğinde kültürel unsurların temsiline en fazla metinler bölümlerinde yer verildiği görülmüştür. Bunun yanında ders kitaplarının diğer bölümlerde de temsillere ulaşılmıştır.

“Gündelik yaşam” kodu metinler bölümleri örnekleri;

“Hacılar’da savunma duvarları içinde kalan yerleşim yerlerinde çok sayıda çanak çömlek kalıntısına ulaşılmıştır. Küplerin içinde ve odaların tabanları üzerine dağılmış çok miktarda yanmış buğday ve arpa tohumu bulunmuştur. Buradaki insanlar köpeği evcilleştirmiş; sığır, koyun, keçi gibi hayvanlardan faydalanmışlardır.” (5. sınıf, s. 118)

“Türklerde aileler soyları, soylar da boyları meydana getirirdi. Boylar, yaz ve kış mevsimlerinde hayvanlarıyla birlikte yaylak ve kışlak denilen yerlere göçerlerdi. Yazın hayvanlara taze ot ve su bulmak için yükseklerdeki yaylalara çıkarlardı. Kışın ise soğuktan korunabilecekleri alçak düzlükler olan kışlaklara inerlerdi. Konargöçer yaşam denilen bu yaşam biçiminde at, Türklerin en büyük yardımcısıydı.” (6. sınıf, s. 45)

“Gündelik yaşam” kodu etkinlikler bölümleri örnekleri;

“Hunlar kendi sürülerinin etlerini yerler, derilerinden de elbise yaparlar. Sürüler otluk ve sulak arazilerde yaşar. Bunun için mevsimlere göre hareket edip gezerler. Hunlar bir tehlike karşısında veya savaş anında topluca atlarına binip ok ve yaylarını kullanırlar.” (6. sınıf, s. 56)

“Kırsal kesimde halkın önemli bir kısmı konargöçer hayat tarzını benimsemişti. Hayvancılıkla uğraşan konargöçerler, yazın yaylalarına çıkar; kışın kışlaklarına inerdi. Hayvansal üretimden elde ettikleri süt, yoğurt, yağ, peynir, deri ve et gibi ürünleri şehirlerde satıp geçimlerini sağlardı. Konargöçer yaşam tarzı Anadolu’da sık, Balkanlarda nadir görülürdü.” (7. sınıf, s. 58)

“Gündelik yaşam” kodu görseller bölümleri örnekleri;

Görsel 93. Kazakistanlı bir aile (6. sınıf, s. 44)

Görsel 94. Galata 1900’lü yıllar (7. sınıf, s.74)

Görsel 95. Pamuk tarlasında köleler (7. sınıf, s. 78)

“Gündelik yaşam” kodu ölçme değerlendirme bölümleri örnekleri;

“Çatalhöyük sakinleri; tahıl öğütmek, ekmek pişirmek, kumaş ve sepet dokumak, obsidiyenden alet ve silah yapmak gibi işlerle uğraşmışlardır.” (5. sınıf, s. 145)

“Çatalhöyük çevresinde bolca bulunan obsidiyenden birçok araç, gereç ve eşya yapmışlardır. Çatalhöyük halkı obsidiyeni ticaret aracı olarak da kullanmıştır.” (5. sınıf, s. 145)

“Orta Asya’da Türkler yayla ve kışlaklar arasında _____ yaşam sürdürmüşlerdir. (6. sınıf, s. 90)

“Konargöçer yaşamın yanında şehirlerde de önemli bir nüfus yoğunluğu vardı.” (6. s. 91)

“Kutlama” kodu incelendiğinde kültürel unsurların temsiline en fazla metinler olmak üzere görseller ve ölçme değerlendirme bölümlerinde rastlanılmıştır.

“Kutlama” kodu metinler bölümleri örnekleri;

“Azerbaycan’daki pehlevanlık kültürü, güreş gibi oyun ve sporlar ile bireysel performansları içerir. Pehlevanlar, özel aletler kullanır. Hakemler tarafından denetlenen müsabakalar, müzik veya hızlı çalan davullar eşliğinde yapılır. Popüler kültür, halk etkinlikleri ve açık hava kutlamalarının ayrılmaz bir parçası olan pehlevanlık, Azerbaycan’daki topluluklara güçlü bir kimlik duygusu sağlar. Pehlevanlar, uzun yıllar boyunca kararlılığın sembolü olmuş, sosyal uyumu teşvik etmiş ve yerel topluluklara ortak kimlik duygusu sağlamıştır.” (5. sınıf, s. 103)

Nevruz Bayramı Göktürklerde kutlanan başlıca bayramdı. Bu bayramda Göktürkler atalarına kurban keser, çeşitli eğlenceler ve yarışmalar düzenlerdi. Günümüzde de Türk dünyasında baharın başladığı gün olarak 21 Mart günü Nevruz kutlanmaktadır.” (6. sınıf, s. 51)

“Ateşbazlar ve Fışek Gösterileri

Gece yarısı gibi raks ve diğer eğlenceler bittikten sonra çok hoşuma giden fışek gösterileri başladı. Her gece havai fışek gösterileri bittikten sonra bir saat ya da daha uzun süre pek çok şey daha oluyordu. Pistin her tarafından itfaiyeciler binlerce fışek atıyorlardı. Bilhassa son ama en güzel gece olan 28 Mayıs’ta (1675) dünyada görebileceğiniz en güzel havai fışekler atıldı.” (7. sınıf, s. 97)

“Kutlama” kodu görseller bölümleri örnekleri;

Görsel 96. Pehlevanlık kültürü (5. sınıf, s. 103)

Görsel 97. Nevruz (6. sınıf, s. 51)

Görsel 98. Ahilikte kalfalığa geçiş (6.sınıf, s. 80)

“Kutlama” kodu ölçme ve değerlendirme bölümleri örnekleri;

“Türklerin başlıca bayramlarından ———Nevruz————— baharın başlangıcı kabul edilen 21 Mart’ta kutlanır.” (6. sınıf, s. 90)

“*Gelenek ve görenek*” kodu incelendiğinde kültürel unsurların temsiline en fazla metinler bölümlerinde rastlanılmıştır. Bununla beraber 5.sınıf ölçme değerlendirme bölümünde de “*gelenek ve görenek*” kodu temsiline ulaşılmıştır.

“Gelenek ve görenek” kodu metinler bölümleri örnekleri;

“Kimliğin, misafirperverliğin ve sosyal etkileşimin sembolü olan çay kültürü, Azerbaycan ve Türkiye’de önemli bir kültürel faaliyettir. Birkaç çeşit çay demleme tekniği bulunmaktadır. İki ülkede de siyah çay hasat edilir ve tüketilir. Cam, porselen, gümüş gibi malzemelerden yapılmış; armut biçimli fincanlarda, taze demlenmiş ve sıcak olarak servis edilir. Çayın yanında genellikle tatlı, şeker, limon dilimi, reçel ve kuru meyve ikram edilir. Çay kültürü, toplumun her kesimi için günlük yaşamın önemli bir parçasıdır ve güçlü bir kültürel kimlik duygusu sağlar.” (5. sınıf, s. 104)

“Aile ve akrabalığa büyük önem verilirdi. Ailede iş bölümü vardı ve kadınlar toplumsal hayatta önemli bir yere sahipti.” (6, s. 44)

“Türk toplumunda kadına büyük bir önem verilmiştir, yeni gelin aileye katılırken törenlerle karşılanmıştır.” (6. sınıf, s. 44)

“Düğün günü her iki tarafın yakınları en güzel kıyafetlerini giyip en değerli mücevherlerini takınarak düğün evine yollanırlar. Kadınların çoğu arabalarla, bazıları da atla giderler. Bu toplantıda her taraf altın ve gümüş pırıltıları ile ışıltı ışıltıdır. Damadın evinde dostları ve komşuları toplanınca ev eşyası, elbise ve süs eşyası gelinin evine gönderilir.” (7. sınıf, s. 99)

“Gelenek ve görenek” kodu ölçme ve değerlendirme bölümleri örneği;

“Çatalhöyüklüler, ölülerini bu sekilerin altına gömmüşlerdir.” (5. sınıf, s. 145)

“*Töre*” kodu incelendiğinde kültürel unsurların temsiline 6.sınıf metinler, etkinlikler ve ölçme değerlendirme bölümlerinde rastlanılmıştır. Bu kod ile ilgili örneklere 5 ve 7. sınıf ders kitaplarında herhangi bir temsillerine ulaşılammıştır.

“Töre” kodu metinler bölümleri örneği;

“Orta Asya’da Türkler bu mezarlara ölülerini eşyalarıyla birlikte defnederlerdi. Mezarın yanına da savaşçının öldürdüğü düşmanları ve bu kişilerin öbür dünyada onun hizmetçileri olacağını simgeleyen balbal denilen heykeller dikerlerdi.” (6. sınıf, s. 45)

“Töre” kodu etkinlikler bölümleri örnekleri;

“Askerlik ayrı bir meslek olarak görülmez, ordu-millet anlayışı doğrultusunda kadın-erkek herkes vatan savunmasına katılırdı.” (6. sınıf, s. 449)

“Kabileler arasında kan davaları nedeniyle çatışmalar olurdu.” (6. sınıf, s. 61)

“Töre” kodu ölçme değerlendirme bölümleri örneği;

“Ülkenin, hanedanın ortak malı sayılması” (6. sınıf, s. 92)

“*Giyim alışkanlıkları*” kodu incelendiğinde kültürel unsurların temsiline 6 ve 7.sınıf metinler, bölümlerinde rastlanılmıştır. Ders kitaplarının diğer bölümlerinde herhangi bir temsile ulaşılamamıştır.

“Giyim alışkanlıkları” kodu metinler bölümleri örnekleri

“Türklerin kullandığı pantolon, ceket, kemer gibi giysi ve aksesuarlar bu yol üzerindeki toplumlar tarafından da kullanılmaya başlanmıştır.” (6. sınıf, s. 86)

“Türkler giydikleri gömleklerle ve ayakkabılarla, uzattıkları saçlarıyla Bizans’ta bir Hun modasına yol açmışlardır.” (6. sınıf, s. 86)

“Kadınları beyaz, bol elbiseye bürünür” (7. sınıf, s.103)

“*Geleneksel halk oyunu*” kodu incelendiğinde kültürel unsurların temsiline 5.sınıf görseller ve ölçme değerlendirme bölümlerinde rastlanılmıştır. Ders kitaplarının diğer bölümlerinde herhangi bir temsile ulaşılamamıştır.

“Geleneksel halk oyunu” kodu görsel ve ölçme değerlendirme örnekleri;

“Dabkeh (dabki), Filistin’de geleneksel nefesli çalgılar ve popüler şarkıların eşlik ettiği ünlü bir grup dansıdır. Bir aktivite olan dabkeh; festivaller, kutlamalar, düğün, mezuniyet gibi etkinliklerde gerçekleştirilir. Filistinlilerin çoğu dabkeh dansını bilir ve sevinçlerini aileleri, arkadaşları ve komşularıyla bu dans yaparak paylaşırlar. Eşlik eden şarkıların sözleri yerel lehçelerdedir ve cesaret, güç, sevgi gibi duyguları ifade eder. Dabkeh, kültürel kimliği ifade etmenin, çeşitli kutlamaların ve sosyal bağları kuvvetlendirmenin bir yoludur.” (5. sınıf, s. 147)

Görsel 99. Dabkeh halkoyunu (5. sınıf, s. 147).

Kültürel unsurların temsiline göre son sırada “*bakış açısı*” kategorisi yer almaktadır. Bu kategori analiz edildiğinde “*inançlar*” kodunun ders kitaplarında daha fazla yer aldığı (49) tespit edilmiştir. Bunun yanında “*düşünce ve evrensel değerler*” kodu ise fazla temsil edilenler arasındadır. Bu kategoride “*batıl inançlar, ilham kaynakları, tutumlar, geleneksel değerler*” kodları ise sınırlı (1-2) sayılarda temsil edilmektedir. “*Bakış açısı*” kategorisinde yer alan unsurların sınıf seviyelerine

göre dağılımı incelendiğinde, 6. sınıf ders kitaplarının en yüksek temsil sayısına (43) sahip olduğu belirlenmiştir. Bunu 7. sınıflar (27) takip ederken, 5. sınıf ders kitaplarında ise daha sınırlı sayıda temsil (13) görülmüştür. Kültürel unsurların ders kitaplarının bölümlerine göre dağılımı değerlendirildiğinde, en fazla temsilin metinler bölümünde (54) olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında sırasıyla ölçme değerlendirme (17) ve etkinlikler (12) bölümleri yer almaktadır. Görseller bölümlerinde ise herhangi bir unsura rastlanmamıştır. Bu kategoride yer alan kodlara yönelik ders kitaplarından alınan örnek temsiller sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

“İnançlar” kodu incelendiğinde kültürel unsurların temsiline en fazla metinler bölümlerinde olmak üzere etkinlikler ve ölçme değerlendirme bölümlerinde rastlanılmıştır. Bu koda ait görseller bölümlerinde herhangi bir temsile rastlanmamıştır.

“İnançlar” kodu metinler bölümleri örnekleri;

“Hükümdarların devleti yönetme yetkisini Gök Tanrı’dan aldıklarına inanılırdı. Bu anlayışa kut adı verilirdi.” (6. sınıf, s. 44)

“Mezarın yanına da savaşçının öldürdüğü düşmanları ve bu kişilerin öbür dünyada onun hizmetçileri olacağını simgeleyen balbal denilen heykeller dikerlerdi.” (6. sınıf, s. 45)

“Gök Tanrı” dini tek tanrılı bir inançtı. Türkler Tanrı’yı yerin ve göklerin yaratıcısı kabul etmişlerdi. Türkler ruhun ebediliğine ve bunun neticesi olarak da ahiret hayatına inanıyorlardı. İyi ve kötülükler için hesabın ahirette görüleceğini kabul ediyorlardı. Eski Türkçede “uçmak” cennet anlamına da geliyordu. Kötü ruhların yer altına gideceğini düşünüyor buna da “tamuğ” diyorlardı ki bu ifadeyi İslamiyet’teki cehennemin karşılığı olarak kullanıyorlardı. Kıyamet gününe de “uluğ gün” adını vermişlerdi. Türkler Tanrı’ya dua ediyor ve kurbanlar kesiyordu.” (6. sınıf, s. 65)

“Gazi ve alp olarak adlandırılan Müslüman savaşçılar ve savaşabilecek durumda olan herkes, sefer zamanı orduya katılırdı.” (7. sınıf, s. 57)

“Gaza, her türlü girişim ve özveri için esin kaynağı olan dinî bir ödevdi.” (7. sınıf, s. 72)

“İnançlar” kodu etkinlikler bölümleri örnekleri;

“Arapların büyük bölümü putlara tapıyordu.” (6. sınıf, s. 61)

“Birçok resmî belgede reayanın hükümdara Allah’ın bir emaneti olduğu vurgulanmış, bürokrat ve emirlerden onlara karşı adil davranmaları, kendilerinden haksız taleplerde bulunmamaları istenmiştir.” (6. sınıf, s. 71)

“Hz. Muhammed’in İstanbul’un fethi ile ilgili hadisinin olması” (7. sınıf, s. 64)

“İstanbul’un Ortodoksların merkezi olması” (7. sınıf, s. 64)

“İnançlar” kodu ölçme ve değerlendirme bölümleri örnekleri;

“Zigguratların orta katları tapınak ve okul olarak değerlendirilmiştir.” (5.sınıf, s. 146)

“Gök Tanrı inancı ile İslamiyet arasında benzerlikler olmasının” (6. sınıf, s. 91)

“Gaza anlayışı” (7. sınıf, s. 107)

“Osmanlı Devleti’nde farklı din ve inanca sahip insanlar ibadetlerini serbestçe yerine getirmişlerdir.” (7. sınıf, s. 107)

Düşünce kodu incelendiğinde kültürel unsurların temsiline en fazla metinler bölümlerinde rastlanmaktadır. Ayrıca 6. sınıf etkinlikler bölümlerinde de düşünce koduna ait temsile ulaşılmıştır. Bu koda ait görseller ve ölçme değerlendirme bölümlerinde herhangi bir temsil bulunmamaktadır.

“Düşünce” kodu metinler bölümleri örnekleri;

“Bir vatanın sahibi olmanın yolu; o topraklarda yaşanmış tarihî olayları bilmek, doğmuş uygarlıkları tanıma ve sahip olmaktan geçer.” Mustafa Kemal Atatürk (5. sınıf, s. 134)

Kabileler arasında kan davaları nedeniyle sık sık savaşlar oluyordu. Kişilerin işlediği suçlardan aileleri de sorumlu tutuluyordu. Kölelere kötü davranılıyor, kadınlar ve kız çocukları değer görmüyordu. (6, s. 58)

“Beytülhikme adıyla açılan bilim akademisinde bilim insanları, sanatçılar, tercümanlar, yazar ve şairler çalışmalar yaptı; eserler verdi.” (7, s. 62)

“Düşünce” kodu etkinlikler bölümleri örnekleri;

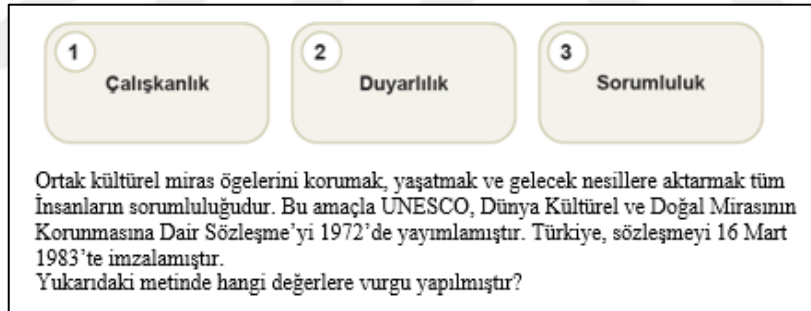
“Kadınlar ve kız çocukları değer görmüyordu.” (6. sınıf, s. 61)

“Kişilerin işlediği suçlardan aileleri de sorumlu tutuluyordu.” (6. sınıf, s. 61)

“Okuma yazma öğrenmeye önem verilmezdi.” (6. sınıf, s. 61)

“Evrensel değerler” kodu incelendiğinde kültürel unsurların temsiline sadece 5.sınıf ölçme değerlendirme bölümlerinde rastlanmaktadır. Bu koda ait diğer bölümler de herhangi bir temsil bulunmamaktadır.

“Evrensel değerler” kodu ölçme ve değerlendirme bölümleri örnekleri;

Şekil 42. Evrensel değerler kodu ölçme değerlendirme örneği (5. sınıf, s. 142)

“Tutumlar” kodu incelendiğinde kültürel unsurların temsiline metinler ve etkinlikler bölümlerinde rastlanmaktadır. Bu koda ait diğer bölümler de herhangi bir temsil bulunmamaktadır.

“Tutumlar” kodu metinler bölümleri örnekleri;

“Türkiye’de ne dilenci ne de para isteyen kimse vardır çünkü onların gereksinimleri karşılanır. Varlıklı kimseler hapishanelere giderek borç nedeniyle hapse düşenleri kurtarır. Çekingen yoksullara titizlikle yardım edilir. Yangınlar yüzünden perişan olan birçok ailenin yardımlarla ev sahibi olduğu görülür. Bunun için felakete uğrayanların camilerin kapısına gelmeleri yeter de artar. Acılı insanları teselli etmek için evlerine gidilir. Vebalı hastalar komşularının kesesinden ve tekkelerin kaynaklarından yardım alır. Türkler merhametlerine sınır koymazlar. Büyük yolların onarılması, geçenlerin serinletilmesi amacıyla çeşmelerin yaptırılması için çaba harcarlar; hastaneler, hanlar, hamamlar, köprüler, camiler yaptırırlar.” (7. sınıf, s. 98)

“Tutumlar” kodu etkinlikler bölümleri örneği;

“Kişilerin işlediği suçlardan aileleri de sorumlu tutuluyordu. Yağma ve hırsızlık yaygındı.” (6, s. 61)

“*Batıl inançlar*” kodu incelendiğinde kültürel unsurların temsiline 5. Sınıf ölçme değerlendirme bölümlerinde ulaşılmıştır. Bu koda ait diğer bölümler de herhangi bir temsil bulunmamaktadır.

“Batıl inançlar” kodu ölçme değerlendirme bölümleri örneği;

“Evlerde dinî içerikli resim, heykel, hayvan başı ve boynuzunun yoğun olarak kullanıldığı kutsal odalar bulunmaktadır.” (5. sınıf, s.145)

“*İlham kaynakları*” kodu incelendiğinde kültürel unsurların temsiline 6. sınıf metinler bölümlerinde ulaşılmıştır. Bu koda ait diğer bölümler de herhangi bir temsil bulunmamaktadır.

“İlham kaynakları” kodu metinler bölümleri örnekleri;

“Türklerin dünyaya hâkim olma ideali, gaza ve cihat anlayışı ile birleşerek devam etti.” (6, s. 68)

“*Geleneksel değerler*” kodu incelendiğinde kültürel unsurların temsiline 5. sınıf ölçme değerlendirme bölümlerinde ulaşılmıştır. Bu koda ait diğer bölümler de herhangi bir temsil bulunmamaktadır.

“Geleneksel değerler” kodu ölçme değerlendirme örneği;

“Mahremiyet” (5. sınıf s. 142)

4. 5. Ders Kitaplarının Dördüncü Öğrenme Alanlarında Kültürel Unsurların Temsiline Yönelik Bulgular

Aşağıda yer alan Tablo 11’de 5, 6 ve 7.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının dördüncü öğrenme alanlarında (5.sınıf *Yaşayan Demokrasimiz*, 6.sınıf *Yaşayan Demokrasi* ve 7.sınıf *Demokrasi ve Vatandaşlık*) yer alan kültürel unsurların temsiline yönelik bulgular ele alınmıştır.

Tablo 11. Dördüncü Öğrenme Alanındaki Kültürel Unsurların Dağılımı

Kategori	İçerikler	Metinler			Etkinlikler			Görseller			Ölçme Değerlendirme			Toplam
		5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	
Ürünler	Resim								1	2				3
	Mimari		2						2					4
	Edebiyat	1	2											3
	Bayrak					1			1					2
	Somut Kültürel Miras									1				1
Yaşam Tarzı	Kutlama (Şenlik-Tören)		2	1	2			3		1		1		10
	Gündelik Yaşam				1									1
	Yaşam Tarzı Toplam		2	1	3			3		1		1		11
Bakış Açısı	Düşünce	1	11	7					2		3		3	27
	İnançlar												2	2
	Evrensel Değerler	8	9	3		6					9	2		37
	Tutumlar		1	1										2
	Etik Kurallar		1			2	2				8			13
	Geleneksel Değerler		1		1						5			7
	Bakış Açısı Toplam	9	23	11	1	8	2	0	2	0	25	2	5	88

Tablo 11'in devamı

Kategori	İçerikler	Metinler			Etkinlikler			Görseller			Ölçme Değerlendirme			Toplam
	Kod	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	
Kişiler	Ünlü Kişiler													
	1.Bilim İnsanı		5						1					6
	2.Tarihsel Karakter	4	12	22	2		2	2	7	3	3	1	3	61
	3. Edebi Karakter								1					1
	4. Siyasi Karakter		2						2					4
	5. Dini Karakter			2					1					3
	6. Seyyah		1											1
	Bilinmeyen Kişiler		4						1					5
	Kişiler Toplam	4	24	24	2		2	2	13	3	3	1	3	81
Topluluklar	İrk		10	9								1	1	21
	Din			2									2	4
	Topluluklar Toplam		10	11								1	3	25
Genel Toplam		14	63	47	6	9	4	5	19	7	28	5	11	218

Tablo 11 analiz edildiğinde ders kitaplarının dördüncü öğrenme alanlarında toplamda 218 kültürel unsurun yer aldığı belirlenmiştir. Bu öğrenme alanında kültürel unsurların sınıf düzeylerine göre dağılımı incelendiğinde en fazla temsili 6. Sınıf ders kitaplarında (96) olduğu görülmüştür. Bunu sırasıyla 7. Sınıf (69) ve 5. sınıflar (53) takip etmektedir. Kültürel unsurların ders kitaplarındaki bölümlerine göre dağılımına bakıldığında, en fazla temsili metinler bölümünde olduğu görülmektedir (124). Metinleri, ölçme ve değerlendirme (44), görseller (31) ve etkinlikler (19) bölümleri takip etmektedir. Araştırmanın kuramsal çerçevesine uygun olarak oluşturulan kültürel unsurların kategorik dağılımı incelendiğinde, en fazla temsil edilen kategorilerin “*bakış açısı*” (88) ve “*kişiler*” (81) olmuştur. Ardından daha sınırlı temsil edilen diğer kategoriler gelmektedir. Aşağıda temsil sırasına uygun olarak her bir kategori ve kodun açıklamalarına yer verilmiştir.

Dördüncü öğrenme alanında en fazla temsil edilen kültürel unsur, “*bakış açısı*” kategorisi olmuştur. Bu kategoride yer alan unsurların sınıf seviyelerine göre dağılımı incelendiğinde, 5 ve 6. sınıf ders kitaplarında daha fazla temsil (35’er) edildiği belirlenmiştir. Bununla birlikte 7. sınıf ders kitaplarında ise sınırlı bir temsil (18) görülmüştür. Kültürel unsurların ders kitaplarının bölümlerine göre dağılımı analiz edildiğinde, en fazla temsili metinler (43) ve ölçme değerlendirme (32) bölümlerinde olduğu saptanmıştır. Bunun yanında, sırasıyla etkinlikler (11) ve görseller (2) bölümleri yer almaktadır. Bu kategoride yer alan kültürel unsur içinde “*evrensel değerler*” kodunun bu öğrenme alanında daha fazla yer aldığı (37) tespit edilmiştir. Bununla birlikte “*düşünce ve etik kuralları*” kodları da fazla temsil edilen kodlar arasında yer almaktadır. Ayrıca daha sınırlı sayılarda olmak üzere “*inançlar, tutumlar ve geleneksel değerler*” kodlarına ilişkin unsurlar yer almaktadır. Bununla birlikte kuramsal çerçevede yer alan “*mitler ve ilham kaynakları*” gibi kodların bu öğrenme alanında temsil edilmediği görülmüştür. Bu kategoriye yönelik ders kitaplarından alınan örnek temsiller sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

“*Evrensel değerler*” kodu yaşam tarzı kategorisinde en fazla temsile sahiptir. Bu koda ait temsillere özellikle metinler olmak üzere etkinlikler ve ölçme değerlendirme bölümlerinde ulaşılmıştır. Ders kitaplarının bu öğrenme alanındaki görseller bölümlerinde herhangi bir temsil tespit edilmemiştir.

“*Evrensel değerler*” kodu metin örnekleri;

“Hollanda’nın başkenti Amsterdam’da, Uygur Türklerine yönelik insan hakları ihlalleri protesto edildi (Görsel 4.34). Gösteride yapılan konuşmalarda Doğu Türkistan’daki Uygur Türklerine uygulanan baskıcı politikalar ve dünya devletlerinin bu konuya duyarsız kalmaları eleştirildi...”(5. sınıf, 2. kitap, s. 40)

“Ailemiz hayata gözlerimizi açtığımız, içinde yaşayacağımız toplumun değerleri ile tanıştığımız ilk toplumsal çevremizdir. Aile bireyleri arasında saygı, güven, iş birliği, sorumluluk, paylaşım ve uzlaşım gibi demokratik değerler bizlerin gelişimi için son derece önemlidir. Bu değerler sayesinde öz güven sahibi, girişimci, hak ve sorumluluklarının bilincinde bireyler olarak yetişir; toplumsal yaşamda yerimizi alırız. Aile ortamında bizleri de ilgilendiren kararlarda görüşlerimizi belirterek katılım hakkımızı kullanırız. Aile bireylerinin farklı görüşlerini saygı ile karşılamayı

öğreniriz. Aile içinde sorumluluklarımızı yerine getirerek iş birliği ve uyum içinde yaşamının önemini fark ederiz” (6. sınıf, s. 222)

“Evrensel değerler” kodu etkinlikler bölümü örnekleri;

“Gönüllülük esasına göre çalışırlar.” (6. sınıf, s. 219)

“Geçen gün sokakta yerdeki çöpü alıp çöp kutusuna attım.” (6. sınıf, s. 230)

“Evrensel değerler” kodu ölçme değerlendirme bölümleri örnekleri;

"Demokratik ülkelerdeki bilinçli vatandaşlar temel hak ve özgürlüklerini bilir ve bunlara sahip çıkarlar."

Yukarıdaki metinde hangi değerlere vurgu yapılmıştır? (5. sınıf, 2. kitap, s. 60)

"Demokrasi anlayışını benimsemiş bu vatandaşlar, özgürlüklerinin sınırsız olmadığının farkında olup başkalarının hak ve özgürlüklerine değer verir."

Yukarıdaki metinde hangi değerlere vurgu yapılmıştır? (5. sınıf, 2. kitap, s. 60)

“Demokrasinin ilkelerinden biri özgürlüktür.” (6. sınıf, s. 238)

“Demokratik değerler; öz güven sahibi, hak ve sorumluluklarının bilincinde bireyler yetiştirmeyi sağlar.” (6. sınıf, s. 238)

“Düşünce” kodu metin örnekleri;

“Seçimlerin sonucu ne olursa olsun farklı fikirlere saygı gösterilmelidir.” (5. sınıf, 2.kitap, s.16)

“Türk devletlerinde hatunlar söz sahibi idiler. Aralarında devlet siyasetine yön verenler, devlet reisliği yapanlar ve naip olarak devleti idare edenler vardı. Çin elçilerinin kabulünde Göktürk hatunları hazır bulunurlardı. Aynı sarayları bulunan hatunlar devlet meclislerine katılırlar, bazen elçileri ayrıca kabul ederlerdi.” (6. sınıf, s. 231)

“Bunun yanında Atina Kent Devleti’nde toplumun büyük bir kısmını oluşturan köleler ve kadınlar vatandaş sayılmıyordu. Sadece yirmi yaşından büyük Atinalı erkekler vatandaş kabul ediliyordu. Dolayısıyla yönetimde sadece Atinalı erkekler söz sahibiydi.” (7. sınıf, s. 218)

“Düşünce” kodu ölçme değerlendirme bölümleri örnekleri;

“Cumhuriyet düşünce serbestliği taraftarıdır. Samimi ve yasal olmak şartıyla her fikre hürmet ederiz. Her kanaat bizce saygıdeğerdir.” (5. sınıf, 2.kitap, s. 63)

“Sebepler ne olursa olsun vatandaşın derdine çare bulmak, yardım etmek ve vatandaşa destek olmak cumhuriyet hükümetinin koşacağı bir vazifedir.” (5. sınıf, 2. kitap, s. 63)

“Egemenlik kayıtsız, şartsız milletindir.” (5. sınıf, 2. kitap, s. 63)

“Etik Kurallar” kodu metin örnekleri;

“Alo 175 Tüketici Danışma Hattı ile tüketiciler, satın aldıkları mal ve hizmetlere ilişkin yaşadıkları sorunların yanı sıra insan sağlığı, can ve mal güvenliği açısından risk taşıyan ürünlere ilişkin de bilgi alarak, yaşadıkları sorunları iletebiliyor.” (6. sınıf, s. 227)

“Etik kurallar” kodu etkinlikler bölümleri örneği;

“Marmaris’te Halk Oylamasından “Hayır” Kararı Çıktı

Marmaris Belediyesi, İçmeler Mahallesi Cumhuriyet Meydanı’na çok amaçlı salon, yer altı otoparkı ve pazar yerinden oluşan proje için referandum kararı aldı. Mahallede yaşayanların oy kullanması için belediye ek hizmet binası önüne 14 sandık kuruldu. İki gün süren ve 4 bin 823 mahalle sakininin oy kullandığı halk oylaması sona erdi. Sayım işlemlerinin ardından “hayır” oyunun daha fazla çıktığı bildirildi. Böylece proje halk oylaması sonucuna göre iptal edildi.” (6. sınıf, s. 223)

“Etik kurallar” kodu ölçme değerlendirme bölümleri örnekleri;

“Etkin bir vatandaşın sahip olması gereken özelliklerden bazıları şunlardır:
Yaşadığı toplumun daha yaşanabilir olması adına sorumlulukları olduğunun bilincindedir.
Haklarını bilir, başkalarının haklarına saygı duyar.
Haklarını korumak için başvuracağı kişi ve kurumları bilir.
Yaşadığı sorunları hak ve sorumlulukları çerçevesinde çözmeye çalışır.
Yaptığı işi elinden gelen en iyi şekilde yapmaya gayret eder.
Toplumsal sorunların çözümünde yetkili kişi ve kurumlarla iş birliği yapmaya özen gösterir.
Çevre ve ülkesine karşı kendini sorumlu kabul eder.
Bireysel ve toplumsal farklılıklara saygı duyar.” (5. sınıf, 2. kitap, s. 64)

“Geleneksel değerler” kodu metin örneği;

“Biz o gece birdik, beraberdik, tek bir millettik.” (6. sınıf, s. 225)

“Geleneksel değerler” kodu etkinlikler bölümleri örneği;

“Aile ve akraba ziyaretleri gibi sosyal ilişkiler uzaktan yürütülmüştür. Bu durum, sosyal yaşamın kısıtlanmasına neden olmuştur.” (5. sınıf, 2. kitap, s.3 5)

“Geleneksel değerler” kodu ölçme değerlendirme bölümleri örnekleri;

“Vatansever ve millî bilince sahip bir birey, cumhuriyeti korumak ve yaşatmak için nasıl davranışlar sergilemelidir? Yazınız.” (5. sınıf, 2. kitap, s. 19)

““Ey Türk gençliği! Birinci vazifen; Türk istiklalini, Türk cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.”

Yukarıdaki metinde hangi değerlere vurgu yapılmıştır?” (5. sınıf, 2. kitap, s. 60)

“İnançlar” kodu ölçme değerlendirme bölümleri örnekleri;

“Gayrimüslimlere devlet memuru olma, askerlik yapma, askerî okullara girme konularında Müslümanlarla aynı haklar tanınacaktır.” (7. sınıf, s. 242)

“Gayrimüslimlerin ibadethane, okul, mezarlık gibi yapıları tamir etmelerine, yenilerini inşa etmelerine izin verilecektir.” (7. sınıf, s. 242)

“Tutumlar” kodu metinler bölümleri örnekleri;

“Kimse inancı, dini, cinsiyeti, ekonomik durumu gibi nedenlerle ayırım görmez. Hiçbir zaman eşitlik, insan hakları ve hukukun üstünlüğü ilkelerinden taviz verilmez.” (6. sınıf, s. 222)

“Müslümanlara ve İslam dinine karşı ön yargı ve ayrımcılıktan kaynaklanmaktadır. İslam karşıtı davranışlar, demokrasi anlayışının gelişmesinin önünde bir engeldir.” (7. sınıf, s. 234)

“*Kişiler*” kategorisi bu öğrenme alanında en fazla temsil edilen kültürel unsurlar arasında ikinci sırada (81) yer almaktadır. Bu kategoride yer alan unsurların sınıf seviyelerine göre dağılımı incelendiğinde, 6. sınıfların en yüksek temsil sayısına (38) sahip olduğu görülmüştür. Bunu 7. sınıf (35) ve 5. Sınıf (18) ders kitaplarındaki temsiller takip etmektedir. Kültürel unsurların ders kitaplarındaki bölümler arası dağılımı incelendiğinde bu temsillerin metin bölümlerinde daha fazla yer aldığı (52), bunu sırasıyla görseller, ölçme ve değerlendirme ile etkinlikler bölümlerinin takip ettiği belirlenmiştir. Bu kategoride “*ünlü kişiler*” kodunun ders kitaplarında daha fazla yer aldığı (76), buna karşılık “*bilenmeyen kişiler*” koduna ait temsillerin sınırlı sayıda yer aldığı belirlenmiştir (5). “*Ünlü kişiler*” kodu alt kodlara ayrılarak analiz edilmiştir. Buna göre “*tarihsel karakter*” alt

koduna ait unsurların ders kitaplarında daha fazla yer aldığı belirlenmiştir (61). Bununla beraber “*dini karakter, bilim insanı, seyyah, edebi karakter ve siyasi karakter*” gibi alt kodlarda temsillerin sınırlı yer aldığı görülmüştür. Bu kodlara ait ders kitaplarında alınan örnekler sırasıyla aşağıda yer

“Tarihsel karakter” alt kodu metinler örnekleri;

“Mustafa Kemal Atatürk, Türk milletinin modern ve demokratik bir yönetim şekline sahip olmasını istemiştir.” (5. sınıf, 2. kitap, s. 18)

“Saltukluların beyi İzzettin Saltuk'un kızı olan Mama Hatun 1191’de beyliği bir süre yönetmiş ve kendi adıyla anılan bir külliye inşa ettirmiştir.” (6. sınıf, s. 231)

“Partinin kadrosu içinde Milli Mücadele’de çok önemli görevlerde bulunmuş Kâzım Karabekir, Rauf (Orbay) Bey, Ali Fuat (Cebesoy) Paşa, Refet (Bele) Paşa ve Adnan (Adıvar) Bey yer almaktaydı.” (7. sınıf, s. 229)

“Tarihsel karakter” alt kodu etkinlikler bölümleri örnekleri;

“Millî Mücadele’nin ardından ülkemizde Mustafa Kemal Atatürk’ün öncülüğünde köklü yenilikler yapılmıştır.” (5. sınıf, 2. kitap, s. 14)

“Atatürk Dönemi’ndeki tarihsel gelişmelerle ilgili kronolojiyi örnekteki gibi doldurunuz.” (7. sınıf, s. 230)

“Tarihsel karakter” alt kodu görseller bölümleri örnekleri;

Görsel 100. M. Kemal Atatürk (5. sınıf, s. 14)

Görsel 101. M. Kemal Atatürk (6. sınıf, s. 233)

Görsel 102. M. Kemal Atatürk Sivas Kongresi Delegeleriyle (7. sınıf, s. 227)

“Tarihsel karakter” alt kodu ölçme değerlendirme bölümleri örnekleri;

“Aşağıdaki tabloda Mustafa Kemal Atatürk’ün cumhuriyetin nitelikleriyle ilgili sözleri verilmiştir.” (5. sınıf, 2. kitap, s. 63)

“İlk cumhurbaşkanımız Atatürk’ün bir vatandaş ile görüşmesi demokrasinin hangi ilkesi ile ilişkilendirilebilir? Neden?” (6. sınıf, s. 208)

“Atatürk neden çok partili hayata geçilmesini istemiştir?
Serbest Cumhuriyet Fırkasının genel başkanı Kâzım Karabekir’dir.” (7. sınıf, s. 240)

“Bilim insanı” alt kodu metinler ve görseller bölümleri örnekleri;

“Günümüzde ülkemiz kadınları bilimden ekonomiye, sanattan spora kadar pek çok alanda ön plana çıkarak üstün başarılar sergilemektedir. Feryal Özel, Gözde Durmuş, Burcu Özsoy Çiçek, Engin Arık gibi bilim insanları ilk akla gelenlerdir.” (6. sınıf, s. 233).

Görsel 103. Safiye Ali (6.sınıf, s. 233).

“Siyasi Karakter” alt kodu metinler ve görseller bölümleri örnekleri;

“Yapılan değişiklik sonucu 5 Ekim 1930’da gerçekleşen belediye seçimlerinde Artvin Yusufeli Kılıçkaya Belediye Başkanı Sadiye Hanım, Türkiye’nin ilk kadın belediye başkanı oldu.” (6. sınıf, s. 234)

“Köyde seçme ve seçilme hakkına sahip bütün kadın ve erkeklerin katılımıyla sekiz kişi içinde tek kadın aday olan Gül Esin Hanım seçimi kazandı.” (6. sınıf, s. 234)

Şekil 43. Türkan AKYOL ve Tansu ÇİLLER (6. sınıf, s. 233).

“Dini Karakter” alt kodu metinler ve görseller bölümleri örnekleri;

“Doğu illerimizde çıkan Şeyh Said isyanından sonra hükümet güvenlikle ilgili bazı kararlar aldı.” (7. sınıf, s. 230)

“Bunun üzerine Kral John ve papa soylularla 63 maddeden oluşan Magna Carta’yı imzaladı.” (7. sınıf, s. 219)

Görsel 104. Papa Benedik (6, s. 208).

“Seyyah” alt kodu metinler bölümü örneği;

“14. yüzyılda Türklerin yaşadığı birçok yeri gezen İbni Battuta, toplumsal hayatta kadına verilen değerle ilgili şu gözlemlerde bulunmuştur.” (6. sınıf, s. 232)

“Bilinmeyen kişiler” kodu görsel ve metin örnekleri;

“Gördesli Makbule Hanım, Tayyar Rahmiye Hanım gibi pek çok vatansever kadın elinde silahıyla cephede düşmanla savaşımıştır.” (6. sınıf, s. 232)

“Yapılan değişiklik sonucu 5 Ekim 1930’da gerçekleşen belediye seçimlerinde Artvin Yusufeli Kılıçkaya Belediye Başkanı Sadiye Hanım, Türkiye’nin ilk kadın belediye başkanı oldu.” (6. sınıf, s. 234)

Köyde seçme ve seçilme hakkına sahip bütün kadın ve erkeklerin katılımıyla sekiz kişi içinde tek kadın aday olan Gül Esin Hanım seçimi kazandı.” (6. sınıf, s.234)

Görsel 105. Türkiye’nin ilk kadın muhtarı Gül Esin (6, s. 234).

Dördüncü öğrenme alanında temsil edilen kültürel unsurların dağılımı incelendiğinde; “topluluklar” kategorisinde yer alan unsurların sınıf seviyelerine göre dağılımında en fazla temsilen 7.sınıflarda olduğu (14) ve bunu 6.sınıfların (11) takip ettiği görülmektedir. 5. sınıf ders kitaplarında ise herhangi bir temsile ulaşamamıştır. Kültürel unsurların ders kitaplarının bölümlerine göre dağılımı değerlendirildiğinde ise en fazla temsilen metinler bölümünde (21) olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında ölçme değerlendirme bölümlerinde ise oldukça sınırlı temsile (4) rastlanmıştır.

Ancak, görseller ve etkinlik bölümlerinde herhangi bir temsile ulaşamamıştır. Bu kategori incelendiğinde; “ırk” kodunun ders kitaplarında daha fazla yer aldığı (21) tespit edilmiştir. Buna yanında “din” kodunda ise daha sınırlı (4) temsil edildiği tespit edilmiştir. Bu kategoride dil kodunda ise temsile rastlanmamıştır. Topluluklar kategorisinde yer alan kodlara yönelik ders kitaplarından alınan örnek temsiller sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

“İrk” kodu topluluklar kategorisinde kültürel unsurların temsiline en fazla metinler bölümlerinde olmak üzere sınırlı sayıda da ölçme değerlendirme bölümlerinde rastlanılmıştır. Bu temsillerin tamamında Türk ırkına ait unsurlara (21) ulaşılmıştır.

“İrk” kodu metin örnekleri;

“Büyük Türk kadınına çalışmamızda ortak yapmak, hayatımızı onunla birlikte yürütmek; Türk kadınına ilmî, ahlaki, sosyal, ekonomik hayatta erkeğin ortağı, arkadaşı, yardımcısı ve koruyucusu yapmak yoludur.” (6. sınıf, s. 231)

Türkler arasında kadınların değeri ve derecesi erkeklerin çok üstündedir. (6. sınıf, s. 232)

“Türk tarihinde ilk demokratik uygulamalara Asya Hun Devleti’nde rastlanmaktadır. Türk devletlerinde devleti yönetme yetkisi han, hakan, kağan unvanları verilen hükümdardaydı.” (7. sınıf, s.232)

“1876’da ilan edilen I. Meşrutiyet, Türk demokrasi tarihinin dönüm noktalarından biriydi.” (7. sınıf, s. 224)

“İrk” kodu ölçme ve değerlendirme bölümleri örnekleri;

“Türk milletin tek vatan, tek bayrak, tek devlet, tek millet idealini anlatır.” (6. sınıf, s. 240)

“Yukarıdakilerden hangileri Türk demokrasisine katkıda bulunan olaylardır?” (7. sınıf, s. 241)

“Din” kodu topluluklar kategorisinde kültürel unsurların temsiline sınırlı sayılarda olmak üzere metinler ve ölçme değerlendirme bölümlerinde rastlanılmıştır. Bu temsillerde Müslüman, Hristiyan ve Musevilik dinlerine ait temsillere ulaşılmıştır.

“Din” kodu metinler bölümleri örnekleri;

“Buna karşın göçmen sorunu, ırkçılık, İslam karşıtlığı, farklılıklara karşı tolerans göstermeme gibi durumlarla karşılaşmayabilmektedir. İslam karşıtlığı, “İslam korkusu” demektir. Müslümanlara ve İslam dinine karşı ön yargı ve ayrımcılıktan kaynaklanmaktadır. İslam karşıtı davranışlar, demokrasi anlayışının gelişmesinin önünde bir engeldir.” (7. sınıf, s. 234)

“Din” kodu ölçme değerlendirme bölümleri örnekleri;

“Gayrimüslimlere devlet memuru olma, askerlik yapma, askerî okullara girme konularında Müslümanlarla aynı haklar tanınacaktır.” (7. sınıf, s. 242)

“Hristiyan ve Musevi cemaatler dinlerinin gerektirdiği faaliyetleri serbestçe yapabileceklerdir.” (7. sınıf, s. 242)

Dördüncü öğrenme alanında en fazla temsil edilen kültürel unsurlar arasında dördüncü sırada “ürünler” kategorisi yer almaktadır. Bu kategoride yer alan unsurların sınıf seviyelerine göre dağılımı incelendiğinde, 6. sınıf ders kitaplarında daha fazla temsil sayısına (9) sahip olduğu belirlenmiştir. Bunu 7. sınıf ve 5. sınıf ders kitapları takip etmektedir. Kültürel unsurların ders kitaplarının bölümlerine göre dağılımı değerlendirildiğinde, en fazla temsilin görseller bölümünde

(7) olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında, sırasıyla metinler ve etkinlikler bölümleri yer almaktadır. Ancak, ölçme değerlendirme bölümlerinde herhangi bir kültürel unsura ulaşamamıştır. “Ürünler” kategori incelendiğinde sınırlı sayıda temsillerin olduğu somut “*kültürel miras, mimari, edebiyat, bayrak ve resim*” gibi kodlar sınırlı sayılarda temsil edilmektedir. Kültürel unsurlar arasında yer alan “*yiyecek/içecek, bitki, alfabe, bilimsel eser, folklor, müzik, somut olmayan kültürel miras ve para*” gibi kodlarda ders kitaplarında hiçbir unsur ile temsil edilmediği görülmüştür. Bu kategoride yer alan kodlara yönelik ders kitaplarından alınan örnek temsiller sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

“Mimari” kodu metinler örneği;

“Saltukluların beyi İzzettin Saltuk'un kızı olan Mama Hatun 1191’de beyliği bir süre yönetmiş ve kendi adıyla anılan bir külliye inşa ettirmiştir. Osmanlı Devleti Dönemi’nde de sultan ünvanı taşıyan padişah eşleri ve kızları birçok eser yaptırmışlardır. Bu sultanlardan biri olan Hatice Turhan Sultan, Yeni Cami ve külliyesinin tamamlanmasını sağlamış; cami 1665’te halkın kullanımına sunulmuştur.” (6. sınıf, s. 231)

“Mimari” kodu görseller bölümleri örnekleri

Görsel 106. Cumhurbaşkanlığı külliyesi (6. sınıf, s. 212)

Görsel 107. Yeni Cami, İstanbul (6. sınıf, s. 231)

“Resim” kodu görsel örnekleri;

Görsel 108. Cepheye cephane taşıyan kadınlar (6.sınıf, s. 232)

Görsel 109. ABD Anayasasının imzalanması tablosu (7.sınıf, s. 220)

Görsel 110. Divanda Fransız elçisinin kabulü tablosu (7.sınıf, s. 223)

“Edebiyat” kodu metinler bölümleri örnekleri;

“Atatürk, TBMM’de okuduğu Nutuk adlı eserinin son sayfasındaki Gençliğe Hitabe’de bu konuya şu şekilde değinmiştir “Ey Türk gençliği! Birinci vazifen; Türk istiklalini, Türk cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir. Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir...” (5. sınıf, 2. kitap, s. 19)

“Kadınlar için okullar açılırken kadın yazar ve şairler eserleriyle kadınları aydınlatmaya çalıştılar. Bu kadınlardan biri olan Fatma Aliye Hanım ilk kadın romancımızdır.” (6. sınıf, s. 232)

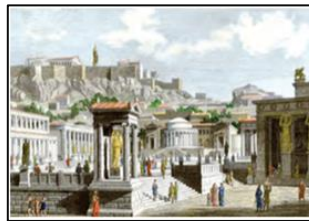
“Bayrak” kodu etkinlikler ve görseller bölümleri örnekleri;

“Okulun giriş kapısından İstiklal Marşı’nın okunduğunu duyunca hemen Türk bayrağına dönüp İstiklal Marşı’nı söyledim.” (6. sınıf, s. 230)

Görsel 111. Türk Bayrağı (6. sınıf, s. 225)

“Somut Kültürel Miras” kodu görseller bölümleri örneği;

Görsel 112. Antik Atina (7. sınıf, s. 218)

“Yaşam tarzı” kategorisi dördüncü öğrenme alanında kültürel unsurların temsilinde son sırada yer almaktadır. Bu kategori incelendiğinde sınırlı sayıda unsurun temsiline rastlanmıştır. Burada yer alan “kutlama” kodu en fazla temsil sayısına sahiptir. Bununla birlikte “gündelik yaşam” kodunda tek kültürel unsura ulaşılmıştır. Yaşam tarzı kategorisinde yer alan diğer kodlara bu öğrenme alanında rastlanılmamıştır. Bu kategoride yer alan unsurların sınıf seviyelerine ve ders kitaplarının bölümleri arasındaki dağılımı analiz edildiğinde sınırlı sayılarda temsillerin olduğu görülmektedir. Unsurların hangi bölümlerde yer aldığına bakıldığında ise temsillerin bütün bölümlerde sınırlı sayılarda yer aldıkları tespit edilmiştir. Ders kitaplarından alınan örnek temsiller sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

“Kutlama” kodu metin örnekleri;

“15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü” (6. sınıf, s. 224)

“Milletimizin destanlaşan mücadelesinin unutulmaması amacıyla 15 Temmuz, Demokrasi ve Millî Birlik Günü ilan edildi.” (6. sınıf, s. 225)

“Kutlama” kodu etkinlikler bölümleri örneği;

“Cumhuriyetin ilanı, demokrasi açısından tarihimizdeki önemli kararlardan biridir. Bu nedenle Cumhuriyet Bayramı, resmî bayramlarımız arasında yerini almıştır. Her yıl 29 Ekim’de Cumhuriyet Bayramı’nı büyük bir coşku ve sevinçle kutlarız.” (5. sınıf, 2. kitap, s. 14)

“Kutlama” kodu görsel örnekleri;

Görsel 113. 15 Temmuz Millî Birlik Günü Kutlaması (5.sınıf, 2. kitap, s.14)

Görsel 114. Bayram kutlaması (5. sınıf, 2. kitap, s. 14)

Görsel 115. Büyük Millet Meclisi Açılışı (7. sınıf, s. 228)

“Kutlama” kodu ölçme ve değerlendirme bölümleri örnekleri;

“15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğru değildir?

- A) 15 Temmuz gecesi başlayan darbe girişiminden sonra ilan edilmiştir.
- B) 15 Temmuz darbe girişimini devlet ve millet el ele vererek engellediği için ilan edilmiştir.
- C) Cumhuriyet tarihinde yapılan darbeleri kınamak için ilan edilmiştir.
- D) Türk milletinin tek vatan, tek bayrak, tek devlet, tek millet idealini anlatır.”(6. sınıf, s.240)

“Gündelik Yaşam” kodu etkinlik bölümleri örneği;

“Örneğin misafirlğe gitme, arkadaşlarla buluşma gibi etkinlikler azalmış, toplantı ve konferanslar genel ağ üzerinden yapılmıştır.” (5. sınıf, 2. kitap, s. 35)

4. 6. Ders Kitaplarının Beşinci Öğrenme Alanlarında Kültürel Unsurların Temsiline Yönelik Bulgular

Aşağıda yer alan Tablo 12’de 5, 6 ve 7.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının beşinci öğrenme alanlarında (5. sınıf *Hayatımızdaki Ekonomi*, 6. sınıf *Bir Ülkemizin Kaynakları* ve 7. Sınıf *Üretim ve Sosyal Hayat*) yer alan kültürel unsurların temsiline yönelik bulgular ele alınmıştır.

Tablo 12. Beşinci Öğrenme Alanındaki Kültürel Unsurların Dağılımı

Kategori	İçerikler	Metinler			Etkinlikler			Görseller			Ölçme Değerlendirme			Toplam
		5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	
Ürünler	Kod													
	Resim									2				2
	Mimari									1				1
	Edebiyat	4		1	1	1					8		1	16
	Sanat									2				2
	El Sanatları							1						1
Yaşam Tarzı	Ürünler Toplam	4	0	1	1	1	0	1	0	5	8	0	1	22
	Gelenekler ve Görenekler	1		2									1	4
	Gündelik Yaşam				2			7	1	2				12
	Araç -Gereç									2				2
Bakış Açısı	Yaşam Tarzı Toplam	1	0	2	2	0	0	7	1	4	0	0	1	18
	Düşünce			5	2						1			8
	İnançlar			1	1									2
	Evrensel Değerler	1	2				1			4	6		3	17
Kişiler	Geleneksel Değerler			3			1				3			7
	Bakış Açısı Toplam	1	2	9	3	0	2	0	0	4	10	0	3	34
	Ünlü Kişiler													0
	1. Bilim İnsanı		1	1					1					3
Topluluklar	2.Tarihsel Karakter			6						1				7
	3. Sporcu			1						1				2
	4. Seyyah			2										2
	5. İş İnsanı		1											1
Genel Toplam	Kişiler Toplam	0	2	10	0	0	0	0	1	2	0	0	0	15
	İrk		1	2										3
	Din			1										1
	Topluluklar Toplam	0	1	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4
Genel Toplam		6	5	25	6	1	2	8	2	15	18	0	5	93

Tablo 12 analiz edildiğinde, ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarının beşinci öğrenme alanlarında toplamda sınırlı (93) kültürel unsur bulunduğu belirlenmiştir. Bu kültürel unsurların sınıf düzeylerine göre dağılımına incelendiğinde, en fazla kültürel unsurun 7. sınıf *Üretim ve Sosyal Hayat* öğrenme alanında (47) temsil edildiği ve bunu 5. sınıfların (38) takip ettiği görülmüştür. 6. Sınıf ders kitaplarında ise daha sınırlı temsile (8) ulaşılmıştır. Kültürel unsurların ders kitaplarındaki bölümlerine göre dağılımına bakıldığında, en fazla temsilin metinler bölümünde olduğu görülmektedir (36). Metinleri, ölçme ve değerlendirme, görseller ve etkinlikler bölümleri takip etmektedir. Araştırmanın kuramsal çerçevesine uygun olarak oluşturulan kültürel unsurların kategorik dağılımı incelendiğinde en fazla temsil edilen kategori “*bakış açısı*” (34) olurken bunu “*ürünler*” (22) ve “*yaşam tarzı*” (18) kategorileri takip etmektedir. Buna karşın, *topluluklar ve kişiler* kategorilerinde kültürel unsurların daha az temsil edildiği belirlenmiştir.

Altıncı öğrenme alanında en fazla temsil edilen kültürel unsurlar “*bakış açısı*” kategorisinde yer almaktadır. Bu kategoriye ait kültürel unsurların sınıf düzeylerine göre dağılımı incelendiğinde, en fazla temsilin 7. sınıf ders kitaplarında (18) bulunduğu, bunu 5. ve 6. sınıfların takip ettiği tespit edilmiştir. Ayrıca, bu temsillerin ders kitaplarının ölçme değerlendirme ve metinler bölümlerinde en fazla yer aldığı (13-12), ardından etkinlikler ve görseller bölümlerinde temsil edildiği belirlenmiştir. Bu kategoride, “*evrensel değerler*” kodunun en fazla temsil edilen kod olduğu bunu “*düşünce*” (8) ve “*geleneksel değerler*” (7) kodlarının izlediği görülmektedir. İnançlar kodunda ise oldukça sınırlı (2) bir temsil görülürken diğer kodlarda herhangi bir unsur saptanmamıştır. Bu kategoride yer alan kodlara yönelik ders kitaplarından alınan örnek temsiller sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

“*Evrensel değerler*” koduna ait temsillerin, ders kitaplarının metinler, etkinlikler ve ölçme-değerlendirme bölümlerinde yer aldığı ancak bu kodla ilgili olarak görseller bölümünde herhangi bir unsura rastlanmadığı belirlenmiştir.

“*Evrensel değerler*” kodu görseller ve etkinlikler bölümü örnekleri;

Görsel 116. Kızılay yardım çalışmaları (7. sınıf, s. 194)

Kamu yararına çalışan, sosyal yardımlaşma ve dayanışmaya katkıda bulunan iki sivil toplum kuruluşuyla ilgili aşağıda istenen bilgileri yazınız.

Sivil toplum kuruluşunun ismi:

Faaliyetleri:

Şekil 44. Evrensel değerler etkinlik örneği (7. sınıf, s. 197)

“Evrensel değerler” kodu ölçme değerlendirme bölümleri örnekleri;

1 Tasarruf 2 Duyarlılık 3 Sorumluluk

Dünya nüfusunun artması ve ihtiyaçların çoğalıp çeşitlenmesi ile doğal kaynaklara duyulan gereksinim de artmaktadır. Doğal kaynakların hızlı ve bilinçsiz tüketimi ile doğal dengenin bozulması, iklim değişikliği, kuraklık, bitki ve hayvan türlerinin yok olması gibi sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bu durum kaynakların israf edilmeden, dik-katli ve verimli kullanımının önemini gündeme getirmektedir. Yukarıdaki metinde hangi değerlere vurgu yapılmıştır?”

Şekil 45. Evrensel değerler ölçme değerlendirme örneği (5. sınıf, 2. Kitap, s. 112)

Aşağıda Türk Kızılayın genel ağ sayfasından bir ekran görüntüsü verilmiştir.

Bağış Kategorileri

Bağış Anıtları

Bağış Yöntemleri

Bu ekran görüntüsünden hareketle Türk Kızılay ile ilgili

I. Yurt içi ve yurt dışından bağış toplar.
 II. Uluslararası alanda faaliyet gösterir.
 III. Bağışlarının tamamını nakdi toplar.
 IV. Doğal kaynaklı afetlerde yardımlarda bulunur.

yargılarından hangilerine ulaşılabilir?

A) I ve II B) I, II ve IV C) II, III ve IV D) I, II, III ve IV

Şekil 46. Evrensel değerler ölçme değerlendirme örneği (7. sınıf, s. 213)

“Evrensel değerler” kodu metin örnekleri;

“Sıfır Atık ile daha temiz ve yaşanabilir bir dünya

... Gelecek nesillere temiz ve yaşanabilir dünya bırakma amacıyla yedi yıl önce hayata geçirilen Sıfır Atık projesiyle bugüne kadar toplanan 45,5 milyon ton geri kazanılabilir atık ile 96 milyar

Türk lirası ekonomik kazanç elde edilmiştir. Sıfır Atık projesi T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığınca 2017'de başlatılmıştır. Aşamalı olarak mahallî idareler, kamu kurumları, limanlar, havaalanları, otogarlar, tren garları, eğitim kurumları, alışveriş merkezleri, hastaneler, turizm tesisleri ve büyük iş yerleri gibi atık çeşitliliğinin fazla olduğu noktalarda uygulanan projenin Türkiye genelinde yaygınlaştırılması hedeflenmektedir..." (5. sınıf, 2. kitap, s. 80)

"Günümüzde resmî kurum ve kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ile vatandaşlarımız çevre bilinci konusunda duyarlı davranmaktadır." (6, s. 177)

"Bütün bunların yanı sıra çok daha büyük bir tehdit olan küresel ısınmaya karşı duyarlı olmalıyız." (6, s. 181)

"Düşünce" koduna ait temsillerin, ders kitaplarının metinler, etkinlikler ve ölçme-değerlendirme bölümlerinde yer aldığı tespit edilmiştir. Ancak, bu kodla ilgili olarak ders kitaplarının görseller bölümünde herhangi bir unsura rastlanmamıştır.

"Düşünce" kodu metin örnekleri;

"Ahilik teşkilatı Türk tarihinde çok uzun süre usta-çırak ilişkisi içinde meslek edindirme ve meslek etiği kazandırmada önemli rol oynamıştır." (7. sınıf, s. 198)

"Ahilik teşkilatı, bir meslek örgütlenmesinin ötesinde şehirlerin güvenliğini sağlama, tacir ve gezginleri misafir edip onların ihtiyaçlarını karşılama, güvenli bir şekilde yolculuk yapılmasını sağlama gibi kamusal hizmetleri de yerine getirdi." (7. sınıf, s. 198)

"Enderun, Osmanlı Devleti'nde XV. yüzyılda açılan ve 1908'e kadar hizmet veren saray okuludur. Enderun'da özellikle gayrimüslim ailelerin çocuklarından devşirilen zeki ve becerikli çocuklar eğitim görmüştür. Bu okullarda din eğitimi; edebiyat, matematik, coğrafya, yönetim gibi dersler verilmiştir. Enderun'da üst düzey Osmanlı komutan ve yöneticilerinin yanı sıra sanatkar ve âlimler de yetişmiştir." (7. sınıf, s.200)

"Düşünce" kodu etkinlikler bölümü örneği;

"...Irmaklar bizim kardeşimizdir. Onlar bizim susuzluğumuzu giderir, bizim kayıklarımızı taşır ve çocuklarımızı besler. Bir Kızılderili, gölün üstünden gelen rüzgârın gürültüsünü sever. Öğleyin yağın yağmurun temizlediği, taze çam yapraklarının ağırlaştırdığı rüzgâr kokusundan hoşlanır. Toprağın başına gelenler onun çocuklarının da başına gelir. İnsanlar toprağa zarar verirse bindiği dalı kesmiş olur. Çünkü biz biliyoruz ki toprak insana değil, insan toprağa aittir. Her şey, bir aileyi birleştiren kan gibi birbirine bağlıdır. Siz doğaya ne yaparsanız bunu kendinize yapıyorsunuz demektir. Biz dünyayı atalarımızdan miras almadık, çocuklarımızdan ödünç aldık..." (5. sınıf, 2. Kitap, s. 68)

"Düşünce" kodu ölçme değerlendirme bölümü örneği;

"Suyu korumak, vatani korumak gibidir." (5. sınıf, 2. kitap, s.112)

"Geleneksel değerler" kodu metin örnekleri;

"Ahilikte çok önemli olan yardımlaşma, dayanışma, dürüstlük, doğruluk, disiplin, cömertlik gibi değerler Lonca teşkilatında da devam etti." (7, s. 199)

"Sabırlı, öğrenmeye ve öğretmeye hevesli, anlayışlı, yardımsever kişiler öğretmenlik; adaletli, dürüst, araştırmacı, eleştirel düşünen kişiler hâkimlik için uygun kişisel özelliklere sahiptir." (7, s. 204)

"Geleneksel Değerler" kodu etkinlikler ve ölçme değerlendirme bölümü örnekleri;

Şekil 47. Geleneksel değerler etkinlik örneği (5. sınıf, 2. Kitap, s. 112)

“Sizce Ahi ve Lonca teşkilatı mensupları neden yardımlaşma, dayanışma, dürüstlük, doğruluk, disiplin ve cömertlik gibi değerlerin üzerinde durmuştur? Açıklayınız.” (7. sınıf, s.199)

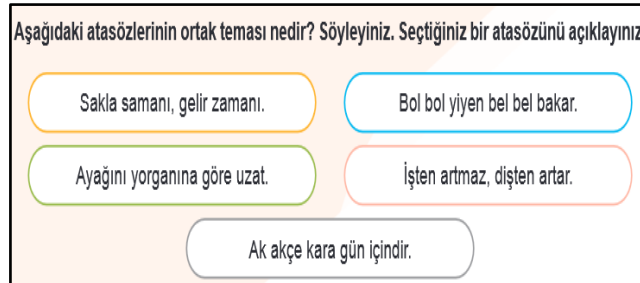
“İnançlar” kodu metin örneği;

“Bu medreselerde dinî eğitimin yanında tıp, eczacılık gibi alanlarda eğitim verilmiştir. Osmanlı Devleti’ndeki medreseler, XIX. yüzyılın ikinci yarısında modern meslek okullarının açılmasıyla dinî eğitim veren kurumlara dönüştü.” (7. sınıf, s. 200)

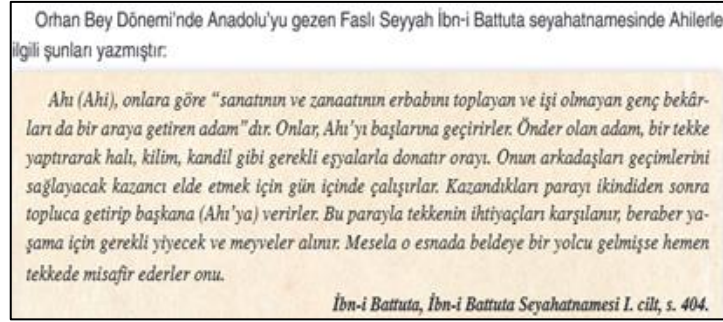
Beşinci öğrenme alanında “ürünler” kategorisine ait kültürel unsurların en fazla 5. sınıf (15) ders kitaplarında temsil edildiği, buna karşılık 6. ve 7. sınıf ders kitaplarında sınırlı düzeyde unsurun yer aldığı görülmüştür. Kültürel unsurların ders kitaplarındaki bölümlerine göre dağılımında, en fazla temsilin ölçme ve değerlendirme bölümünde (9) yer aldığı, bunu sırasıyla görseller (6), metinler (5) ve etkinlikler (2) bölümlerinin takip ettiği tespit edilmiştir. Ürünler kategorisinde “*edebiyat*” (16) kodunun ders kitaplarında en fazla temsil edilen unsurlar olduğu belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, “*resim, mimari, sanat ve el sanatları*” kodlarının sınırlı sayılarda yer aldığı tespit edilmiştir. Ürünler kategorisinde yer alan kodlara yönelik ders kitaplarından alınan örnek temsiller sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

“*Edebiyat*” koduna ait temsillerin, ders kitaplarının metinler, etkinlikler ve ölçme-değerlendirme bölümlerinde yer aldığı tespit edilmiştir. Ancak, bu kodla ilgili olarak ders kitaplarının görseller bölümünde herhangi bir unsura rastlanmamıştır.

“Edebiyat” kodu metin örnekleri;

Şekil 48. Edebiyat kodu metin örneği (5. sınıf, 2. Kitap, s. 92)

Şekil 49. Edebiyat kodu metin örneği (7. sınıf, s. 198)

“Edebiyat” kodu etkinlikler bölümü örnekleri;

- Toprağı işleyen, ekmeği dişler.
- Bir avuç altının olacağına bir avuç toprağın olsun.
- Bakarsan bağ olur, bakmazsan dağ olur.

Şekil 50. Edebiyat kodu etkinlik örneği (5, 2. Kitap, s. 68)

Aşağıdaki şiiri okuyup soruları cevaplayınız.

BEN VERGİYİM

Akarsu gibiyim,	Yarınların umudu, ülkemin geleceğim.
Uzanır kollarım yurdumun her köşesine,	Vergisini ödemezse büyüklerim,
Çiçekler açar benimle, kuşlar özgürce uçar göklerde.	Mavi önlüğüm, düşlerim yok olur,
Yol olurum sıradağların arasından uzak köylere,	Sevgi çiçeklerim solar, umutlarım kaybolur.
Köprü olurum, kanatlanır uçarım nehirlerin üstünden,	

Şekil 51. Edebiyat kodu etkinlik örneği (6.sınıf, s.189)

“Edebiyat” kodu ölçme değerlendirme bölümleri örnekleri;

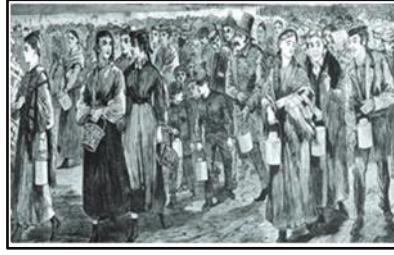
“Aşağıdaki atasözlerinin ne anlama geldiğini açıklayınız. Atasözlerinden bütçe planlamada hangi noktaların önemli olduğuna dair yaptığınız çıkarımları ilgili alana yazınız

Atasözleri	Anlamı	Bütçe Planlarken Neye Dikkat Edilmeli?
Damlaya damlaya göl olur.		
Güvenme varlığa, düşersin darlığa.		
Gündüzün mum yakan geceleyin bulamaz.		
Her çok azdan olur		

Şekil 52. Edebiyat kodu ölçme değerlendirme örneği (5. sınıf, 2. Kitap, s. 99)

“İbn-i Battuta 1330’lu yıllarda Anadolu’da gördüğü Ahileri şu şekilde anlatmaktadır: Onlar (Ahiler), Anadolu’ya yerleşmiş Türkmenlerin yaşadıkları her yerde, köy, kasaba ve şehirlerde bulunmaktadır. Şehirlerine gelen yabancıları misafir etme, onlarla ilgilenme, onların yiyeceklerini ve konaklayacakları yeri sağlama, onları eşkıyanın ve vurguncunun ellerinden kurtarma gibi konularda bunların eşine dünyada rastlanmaz. İbn-i Battuta, İbn-i Battuta Seyahatnamesi, I. Cilt, s. 404.” (7. sınıf, s. 213)

“Resim” ve “mimari” kodu görsel örnekleri;

Görsel 117. Winslow Homer'in çalışması (7. sınıf, s. 191)

Görsel 118. Süleymaniye Camii ve Külliyesi, İstanbul (7. sınıf, s. 200)

“Sanat” ve “el sanatları” kodu görseller bölümleri örnekleri;

Görsel 119. Minyatür, Nakkaş Osman (7. sınıf, s. 199)

Görsel 120. Ahi Evran Heykeli (7. sınıf, s. 198)

Görsel 121. Seramik sanatı (5. sınıf, 2. Kitap, s. 100)

Beşinci öğrenme alanında tablo 6 incelendiğinde üçüncü sırada “*yaşam tarzı*” kategorisi yer almaktadır. Sınırlı temsilin yer aldığı bu kategoride kültürel unsurların sınıf seviyelerine göre dağılımı incelendiğinde, en fazla temsilin 5. sınıf (10) ders kitaplarında bulunduğu, bunu 7. ve 6. sınıf seviyelerinin takip ettiği belirlenmiştir. Kültürel unsurların ders kitaplarındaki bölümlerine göre dağılımında ise, görseller bölümü (12) en fazla temsile sahipken, bunu sırasıyla metinler, etkinlikler ve ölçme değerlendirme bölümleri takip etmektedir. Bu kategoriye ait temsiller incelendiğinde, en fazla temsil edilen kodun *gündelik yaşam* (12) olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, “*gelenek ve görenek ile araç gereç*” kodlarının ders kitaplarında sınırlı sayıda yer aldığı görülmüştür. Bu kategoride yer alan kodlara yönelik ders kitaplarından alınan örnek temsiller sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

“*Gündelik yaşam*” koduna ait temsillerin, ders kitaplarının etkinlikler ve görseller bölümlerinde yer aldığı tespit edilmiştir. Ancak, bu kodla ilgili olarak ders kitaplarının metinler ve ölçme değerlendirme bölümünde herhangi bir unsura rastlanmamıştır.

“*Gündelik yaşam*” kodu etkinlik bölümü örnekleri;

“Ülkemizde atık yönetiminin en eski ve bilinen uygulaması çiftçilerin hayvan dışkılarını gübre olarak kullanması ve tezek olarak yakmasıdır. Geri dönüşüm ve yeniden kullanım kapsamında tenekelerin saksı olarak kullanımı, plastik kapların saklama kabı olarak değerlendirilmesi de buna örnek olarak gösterilebilir.” (5. sınıf, 2. Kitap, s. 70)

“Sokak sokak ve köy köy gezen eskicilerin “eskiciiii” diye seslenmeleri hepimizin kulağındadır.” (5. sınıf, 2. Kitap, s. 70)

“*Gündelik Yaşam*” kodu görsel örnekleri;

Görsel 122. Kahvaltı sofrası (5.sınıf, 2. Kitap, s. 102)

Görsel 123. Fındık toplayanlar (6. sınıf, s. 102)

Görsel 124. Köylüler (7. sınıf, s. 185)

“*Gelenek ve görenekler*” koduna ait temsillerin, ders kitaplarının metinler ve ölçme değerlendirme bölümlerinde yer aldığı etkinlikler ve görseller bölümlerinde herhangi bir unsura ulaşamadığı görülmüştür.

“Gelenek ve görenekler” kodu metin örnekleri;

“Atalarımız hatıra ağacı dikerdi. Doğan, ölen, askere giden kişilerin anısına genelde uzun ömürlü ağaç fidanları dikilir, askerlik gibi uzun ayrılık zamanlarında bu ağaçlarla teselli bulunurdu. Ağaç dikimi, evlenen çiftler için de önemli âdetler arasında yer alırdı. Dut gibi ağaçlar ise özellikle yol kenarlarına hayır için dikilmekteydi.” (5. sınıf, 2. Kitap, s. 76)

“Ahilik teşkilatı Türk tarihinde çok uzun süre usta-çırak ilişkisi içinde meslek edindirme ve meslek etiği kazandırmada önemli rol oynamıştır.” (7. sınıf, s. 198)

“Ahi Evran, Ahiliğin yanında derici esnafının (deb-bağ) da piriydi. Ahilerin piri olarak Anadolu’da “Ahi” seçilen esnaf ya da sanatkâra icazetname göndermeye başladı. Bu gelenek uzun süre kendisinin yerine geçenlerce sürdürüldü.” (7. sınıf, s. 198)

“Gelenek ve görenekler” kodu ölçme değerlendirme bölümü örneği;

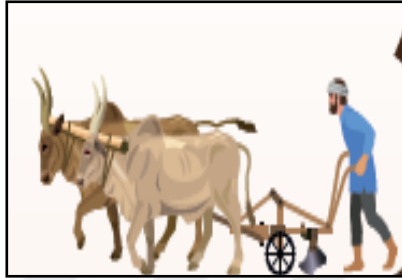
“İbn-i Battuta 1330’lu yıllarda Anadolu’da gördüğü Ahileri şu şekilde anlatmaktadır: Onlar (Ahiler), Anadolu’ya yerleşmiş Türkmenlerin yaşadıkları her yerde, köy, kasaba ve şehirlerde bulunmaktadırlar. Şehirlerine gelen yabancıları misafir etme, onlarla ilgilenme, onların yiyeceklerini ve konaklayacakları yeri sağlama, onları eşkıyanın ve vurguncunun ellerinden kurtarma gibi konularda bunların eşine dünyada rastlanmaz.” (7. sınıf, s. 213)

“*Araç-gereç*” koduna ait temsillere 7.sınıf ders kitaplarının görseller bölümlerinde yer aldığı tespit edilmiştir. Ancak, bu kodla ilgili olarak ders kitaplarının metinler, etkinlikler ve ölçme değerlendirme bölümlerinde herhangi bir unsura rastlanmamıştır.

“Araç-gereç” kodu görsel örnekleri;

Görsel 125. James Watt'ın buhar makinesi (7. sınıf, s. 190)

Görsel 126. Tarım aracı (7. sınıf, s. 193)

Beşinci öğrenme alanında “*kişiler*” kategorisine ait kültürel unsurların temsili genel olarak sınırlı düzeyde (15) kalmıştır. Kültürel unsurların sınıf seviyelerine göre dağılım incelendiğinde, en fazla temsilin 7. sınıf ders kitabında bulunduğu (12) görülmüştür. Bunu sınırlı temsil ile 6. sınıf ders kitaplarının takip ettiği (3), 5. Sınıf ders kitabında herhangi bir unsura ulaşamadığı belirlenmiştir. Kültürel unsurların ders kitaplarındaki bölümlerine göre dağılımında ise en fazla temsilin metinler bölümünde (12) yer aldığı, bunu görseller bölümünün sınırlı temsille (3) takip ettiği tespit edilmiştir. Bu kategoride temsil edilen kodlar arasında sadece “*ünlü kişiler*” (13) koduna yönelik temsillerin yer aldığı belirlenmiştir. Ancak “*bilinmeyen kişiler ve kurgusal karakter*” kodlarına ait herhangi bir temsile rastlanmamıştır. “*Ünlü kişiler*” kodu “*bilim insanı, tarihsel karakter, sporcu, seyyah ve iş insanı*” alt kodlarıyla analiz edilmiştir. Ders kitaplarında en fazla temsil edilen alt kod “*tarihsel karakter*” (7) olmuştur. Diğer alt kodlarda (*bilim insanı, sporcu, seyyah ve iş insanı*) temsiller sınırlı sayılarda (1-2) yer almaktadır. Bu alt kodlara ait ders kitaplarından alınan örnekler sırasıyla aşağıda yer almaktadır.

“*Tarihsel karakter*” alt koduna ait temsillerin 7.sınıf ders kitaplarının metinler ve görseller bölümlerinde yer aldığı tespit edilmiştir. Ancak, bu kodla ilgili olarak ders kitaplarının etkinlikler ve ölçme değerlendirme bölümünde herhangi bir unsura rastlanmamıştır.

“Tarihsel karakter” alt kodu görsel ve metin örnekleri;

Görsel 127. Mustafa Kemal ATATÜRK (7. sınıf, s. 186).

“Mustafa Kemal Atatürk, bizzat Türk tarımına öncülük etmiştir. Ankara, Silifke, Yalova, Tarsus ve Dört Yol’da kurulmasını sağladığı modern çiftliklerde Türk çiftçisine örnek olmuştur. Atatürk bu çiftliklerin hepsini Türk milletine bağışlamıştır.” (7. sınıf, s. 186)

“Ahilik teşkilatı, asıl ismi Nasireddin Mahmut olan Ahi Evran tarafından kuruldu.” (7. sınıf, s. 198)

“Osmanlı Devleti’nde ilk medreseler Orhan Bey Dönemi’nde açılmıştır. Kanuni Sultan Süleyman Dönemi’nde 1550-1557 yılları arasında açılan medreselere Süleymaniye Medreseleri denilmektedir” (7. sınıf, s.200)

“Bilim insanı” alt kodu metin, etkinlik ve görsel örnekleri;

“James Watt’ın üretim teknolojisinde önemli bir gelişme olan buhar makinesini geliştirmesiyle yeni bir dönem başladı.” (7. sınıf, s.190)

“Cumhuriyetin ilk dönemlerin-de girişimci özelliği ile ekonomiye önemli katkı yapan Nuri Demirağ hakkında araştırma yapınız. Edindiğiniz bilgiler-den yararlanarak aşağıdaki soruların cevaplarını boşluklara yazınız.” (6. sınıf, s. 192)

Görsel 128. Nuri Demirağ (6. sınıf, s. 192).

“Seyyah” alt kodu metin örnekleri;

“Orhan Bey Dönemi’nde Anadolu’yu gezen Faslı Seyyah İbn-i Battuta seyahatnamesinde Ahilerle ilgili şunları yazmıştır.” (7, s.198)

“Seyyah” alt kodu ölçme değerlendirme bölümleri örneği;

“İbn-i Battuta 1330’lu yıllarda Anadolu’da gördüğü Ahileri şu şekilde anlatmaktadır:

Onlar (Ahiler), Anadolu’ya yerleşmiş Türkmenlerin yaşadıkları her yerde, köy, kasaba ve şehirlerde bulunmaktadır. Şehirlerine gelen yabancıları misafir etme, onlarla ilgilenme, onların yiyeceklerini ve konaklayacakları yeri sağlama, onları eşkıyanın ve vurguncunun ellerinden kurtarma gibi konularda bunların eşine dünyada rastlanmaz.

İbn-i Battuta, İbn-i Battuta Seyahatnamesi, I. Cilt, s. 404.” (7.sınıf, s.213)

“İş insanı” alt kodu metin örneği;

“Bir Başarı Hikâyesi Vehbi Koç (1901-25 Şubat 1996)

Türkiye Cumhuriyeti’nin doğuşuna tanık olan, ülkenin ekonomik gelişimine kurduğu şirketlerle ve oluşturduğu istihdamla katkı sağlayan Vehbi Koç’un hayatı herkesin örnek alması gereken bir başarı hikâyesidir.” (6.sınıf, s.191)

“Sporcu” alt kodu metin ve görsel örneği örnekleri;

“Yeşilay, 2014 yılından itibaren söylem ve eylemleriyle bağımlılıkla mücadelede destek veren kişilere spor, sanat, siyaset, medya, akademi, sosyal sorumluluk olmak üzere 6 kategoride “Zümrüdüanka Ödülü”nü vermektedir. 2016 yılında spor kategorisindeki Zümrüdüanka Ödülü, millî basketbolcu Semih Erden’e verilmiştir.” (7.sınıf, s.195)

Görsel 129. Sporcu Semih Erden (7.sınıf, s. 195).

Beşinci öğrenme alanında “topluluklar” kategorisine ait kültürel unsurların temsili analiz edildiğinde, bu kategorideki unsurların sınırlı düzeyde yer aldığı (4) görülmüştür. Kültürel unsurların ders kitaplarının bölümlerine ve sınıf düzeylerine göre dağılımı incelendiğinde, temsillerin 6 ve 7. sınıf metinler bölümünde yer aldığı, diğer bölümlerde herhangi bir unsura rastlanmadığı belirlenmiştir. “Topluluklar” kategorisinde “ırk” (3) ve “din” (1) kodlarında sınırlı temsillere ulaşılmıştır. Burada yer alan unsurlarda Türk ırkı ve İslamiyet ile ilgili örneklerle ulaşılmıştır. Bu kategoride yer alan kodlara yönelik ders kitaplarından alınan örnek temsiller sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

“İrk” kodu metin örnekleri;

“Devletin temel amaç ve görevleri, Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır.” (6.sınıf, s.187)

“Tarih boyunca Türklerde meslek edindirme ve meslek etiği kazandırmada birçok önemli kurum rol oynamıştır.” (7.sınıf, s.198)

“Ahilik, kökleri eski Türk törelerine dayanan bir ocaktır. Ahilik teşkilatı Türk tarihinde çok uzun süre usta-çırak ilişkisi içinde meslek edindirme ve meslek etiği kazandırmada önemli rol oynamıştır.” (7.sınıf, s.198)

“Din” kodu metin örneği;

“Medrese, İslam ülkelerinde ortaöğretim ve yükseköğretim düzeyinde eğitim veren kurumlardır.” (7.sınıf, s.200)

4. 7. Ders Kitaplarının Altıncı Öğrenme Alanlarında Kültürel Unsurların Temsiline Yönelik Bulgular

Aşağıda yer alan Tablo 13'te Sosyal Bilgiler ders kitaplarının altıncı öğrenme alanlarında (5. sınıf *Teknoloji ve Sosyal Bilimler*, 6. sınıf *Bilim ve Toplum Hayatı* ve 7. Sınıf *Geçmişten Günümüze Bilim*) yer alan kültürel unsurların temsiline yönelik bulgular ele alınmıştır.

Tablo 13. Altıncı Öğrenme Alanındaki Kültürel Unsurların Dağılımı

Kategori	İçerikler Kod	Metinler			Etkinlikler			Görseller			Ölçme Değerlendirme			Toplam
		5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	
Ürünler	Resim							5	5					10
	Mimari		1	1						1			1	4
	Edebiyat			3										3
	Bilimser Eser			9			2			3			5	19
	Sanat									3				3
	Alfabe			6						4			3	13
	Somut Kültürel Miras		1	2						2				5
	Ürünler Toplam		2	21			2		5	18			9	57
Yaşam Terzi	Gündelik Yaşam	1												1
	İletişim Araçları Belli Durumlara Tepkileri	1												1
	Araç-Gereç			10			2	2		1				15
	Yaşam Tarzı Toplam	2		10			2	2		1				17
Bakış Açısı	Düşünce		2	4			1						7	14
	İnançlar			4									1	5
	Evrensel Değerler	1	1		2						8			12
	Geleneksel Değerler		1								3			4
	Bakış Açısı Toplam	1	4	8	2		1				11		8	17
Kişiler	Ünlü Bireyler													0
	1.Bilim İnsanı		1	45			12			8			32	98
	2.Tarihsel Karakter		2	6										8
	3. Dini Karakter			3									2	5
	4.Düşünür			6									1	7
	5. Sanatçı		1											1
	6.Seyyah			2						1			2	5
	Kişiler Toplam		4	62			12			9			37	124
Topluluklar	İrk			11			4						4	19
	Din			6										6
	Dil			7										7
	Topluluklar Toplam			24			4						4	32
Genel Toplam		3	10	125	2	0	21	2	5	28	11	0	58	265

Tablo 13 analiz edildiğinde ders kitaplarının altıncı öğrenme alanlarında toplamda 265 kültürel unsurun yer aldığı belirlenmiştir. Bu öğrenme alanında kültürel unsurların sınıf düzeylerine göre dağılımı incelendiğinde en fazla temsili 7. sınıf ders kitaplarında (232) olduğu görülmüştür. Bunu sınırlı sayılarda temsil ile 6. sınıf (18) ve 5. sınıflar (15) takip etmektedir. Kültürel unsurların ders kitaplarındaki bölümlerine göre dağılımına bakıldığında, en fazla temsili metinler bölümünde olduğu görülmektedir (138). Metinleri, ölçme ve değerlendirme (69), görseller (35) ve etkinlikler (23) bölümleri takip etmektedir. Araştırmanın kuramsal çerçevesine uygun olarak oluşturulan kültürel unsurların kategorik dağılımı incelendiğinde, en fazla temsil edilen kategorilerin “*kişiler*” (124) ve “*ürünler*” (57) olduğu görülmüştür. Bununla birlikte daha sınırlı temsil edilen “*bakış açısı, topluluklar ve yaşam tarzı*” kategoriler gelmektedir. Aşağıda temsil sırasına uygun olarak her bir kategori ve kodun açıklamalarına yer verilmiştir.

“*Kişiler*” kategorisi bu öğrenme alanında en fazla temsil edilen kültürel unsur (124) olmuştur. Bu kategoride yer alan unsurların sınıf seviyelerine göre dağılımı incelendiğinde, 7. sınıfların en yüksek temsil sayısına (120) sahip olduğu görülmüştür. Bunu sınırlı temsil ile 6. sınıf (4) takip ederken 5. sınıf ders kitaplarında herhangi bir unsura ulaşamamıştır. Kültürel unsurların ders kitaplarındaki bölümler arası dağılımı incelendiğinde bu temsillerin metin bölümlerinde daha fazla yer aldığı (66), bunu sırasıyla ölçme ve değerlendirme, etkinlikler ve görseller bölümlerinin takip ettiği belirlenmiştir. Bu kategoride sadece “*ünlü kişiler*” kodunun ders kitaplarında yer aldığı buna karşılık “*bilenmeyen ve kurgusal kişiler*” kodlarının temsillerine bu öğrenme alanında ulaşamamıştır. “*Ünlü kişiler*” kodu alt kodlara ayrılarak analiz edilmiştir. Buna göre “*bilim insanı*” alt koduna ait unsurların ders kitaplarında daha fazla yer aldığı belirlenmiştir (98). Bununla beraber “*tarihsel karakter, dini karakter, düşünür, sanatçı ve seyyah*” gibi alt kodlarda temsillerin sınırlı yer aldığı görülmüştür. Bu kodlara ait ders kitaplarında alınan örnekler sırasıyla aşağıda yer

“Bilim insanı” alt kodu metin örnekleri

“1959’da Nobel ödüllü Fizikçi Richard Feynman (Rıçırt Fıynmın), ilk kez küçük nesnelerden bahsederek “24 ciltlik ansiklopedinin tümünü bir toplu iğne başı kadar alana nasıl sığdırabiliriz?” sorusunu ortaya atmıştır.” (6.sınıf, s.146)

“el-Harezmi, aritmetik alanına önemli katkılarda bulundu. “0” rakamını aritmetiğe kazandırarak Avrupalıların Hint sayı sistemine geçmelerini sağladı.” (7.sınıf, s.159)

“Galen ve Hipokrat’la birlikte tıbbın üç üstadından biri olarak kabul edildi. Fizik, felsefe, astronomi, mantık, matematik ve daha birçok alanda önemli çalışmalar yaptı. Çoğu felsefe ve tıp alanında olmak üzere yaklaşık 200 kitap ve 450 makale yazdı. Avrupa bilim çevrelerinde Avicenna (Avisenna) olarak da tanınan İbn-i Sînâ’nın birçok eseri başta Latince olmak üzere çeşitli dillere çevrildi.” (7.sınıf, s.159)

“Bilim insanı” alt kodu etkinlik bölümleri örnekleri;

A. Aşağıdaki ifadeler doğru ise “D”, yanlış ise “Y” kutucuğunu işaretleyiniz.

	D	Y
1. el-Harezmi'nin bilime en büyük katkısı tarih alanında yaptığı çalışmalardır.		
2. Fârâbî'ye eserlerinin öneminden dolayı "Muallim-i Sâni" denilmiştir.		
3. "Kitabü's-Şifa", Ali Kuşçu'nun eserlerinden biridir.		
4. el-Cezerî, yaptığı robotlarla bilim dünyasına katkıda bulunmuştur.		
5. Kâtip Çelebi'nin "Keşfü'z-Zünûn" adlı eseri coğrafya alanında başvuru kitabı olarak kabul edilir.		

Şekil 53. Bilim insanı kodu etkinlik örneği (7.sınıf, s.164)

a	Kütle çekim kanununun bulunması	1. Copernicus
b	Dünya'nın çevresinin dolanılması	2. Newton
c	Metal karakterli matbaanın bulunması	3. Magellan
ç	Buhar makinesinin icat edilmesi	4. Gutenberg
d	Güneş merkezli evren modelinin ortaya konulması	

Şekil 54. Bilim insanı kodu etkinlik örneği (7.sınıf, s.169)

“Bilim insanı” alt kodu görsel örnekleri;

Görsel 130. (7.sınıf, s. 161)

Görsel 131. (7.sınıf, s. 168)

Görsel 132. (7.sınıf, s. 160)

“Bilim insanı” alt kodu ölçme değerlendirme bölümleri örnekleri

B. Aşağıdaki ifadeleri, verilen kavramlardan uygun olanlarla tamamlayınız (Gerekli yerlerde kavramlara uygun ekler getirebilirsiniz.).

Piri Reis	İbn-i Sînâ	Sümer uygarlığı	İskenderiye Kütüphanesi
Newton	Fârâbî	Mısır uygarlığı	
Kâtip Çelebi	Galilei	Beytül-Hikme	

Şekil 55. Bilim insanı kodu ölçme değerlendirme örneği (7. sınıf, s. 176)

Sosyoloji biliminin kurucusu kabul edilen Türk-İslam bilim insanı aşağıdakilerden hangisidir?

A) Ali Kuşçu B) Fârâbî C) İbn-i Haldûn D) Piri Reis

Şekil 56. Bilim insanı kodu ölçme değerlendirme örneği (7. sınıf, s. 177)

İBN-İ HALDÛN

XIV. yüzyıl düşünürü İbn-i Haldûn; sosyoloji, tarih ve ekonominin öncülerinden kabul edilmektedir. Eserleri, vefatının üzerinden 689 yıl geçmesine rağmen hâlâ ders olarak okutulmaktadır.

1332
Tunus'ta dünyaya geldi. Asıl adı Ebu Zeyd Abdurrahman bin Muhammed bin Haldun el Hadramî'dir.

Şekil 57. Bilim insanı kodu ölçme değerlendirme örneği (7. sınıf, s. 179)

“Tarihsel Karakter” alt kodu metin örnekleri;

“Ülkemizde cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar bilim ve teknolojinin gelişimine yönelik çalışmalar hız kesmeden devam etmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Mustafa Kemal Atatürk’ün rehberliğinde Türk Tarih ve Dil kurumlarının kurulması, İstanbul Üniversitesi’nin açılması, Avrupa’ya öğrenci gönderilmesi bilim ve teknolojiye verilen önemi göstermektedir.” (6. sınıf, s. 139)

“Sarayda hazinedar olarak görev yaptı. Görevini yaparken Selçuklu Sultanı Sencer’in desteğini aldı. Eserlerinde yıldız ve gezegenlerin gökyüzündeki konumlarını büyük bir doğrulukla kaydetti.” (7. sınıf, s.160)

“Akkoyunlu Devleti Hükümdarı Uzun Hasan, Ali Kuşçu’yu Fatih Sultan Mehmed’le görüşmesi için İstanbul’a elçi olarak gönderdi. Fatih Sultan Mehmed, çalışmalarını burada yürütmesi için Ali Kuşçu’yu İstanbul’a davet etti. Fatih’in davetini kabul eden Ali Kuşçu, İstanbul’daki Ayasofya Medresesine müderris oldu.” (7. sınıf, s.161)

“Düşünür” alt kodu metinler ve ölçme değerlendirme bölümleri örnekleri;

“Yöneticilerinin baskıdan uzak, hak ve özgürlükleri esas alan anlayışları İyonya’da bilimsel gelişmeleri destekledi. “İyonya Okulu” olarak bilinen felsefe okulunda Thales (Tales), Anaksimandros (Anaksimandros), Anaksimenes (Anaksimenes), Herakleitos (Heraklitos) felsefede ve bilimde önemli çalışmalarda bulundular. Bunlar arasında dünya tarihinde ilk felsefeci kabul edilen Thales, Güneş tutulmasını önceden hesaplayarak haber verdi. İyonya’da ortaya çıkan bilim ve felsefe zamanla diğer Ege adalarına ve Yunanistan’a geçti.” (7.sınıf, s.170)

“Muallim-i Sâni olarak adlandırılan Aristo’nun kitaplarına şerhler yazmıştır.” (7. sınıf, s. 176)

“Dini karakter” alt kodu metinler ve ölçme değerlendirme bölümleri örnekleri;

“Abbasi Halifesi el-Memun, Beytül-Hikmedeki coğrafyacıları dünya haritası hazırlattı. Bilginleri Bağdat’a davet ederek onların çalışmalarına Beytül-Hikmede devam etmelerini sağladı. Hristiyan bilim insanları olan Huneyn İbn-i İshak ve Sabit bin Kurra, Beytül-Hikmeye geldikten sonra İslamiyet’i benimsediler. Bu dönemde Harun Reşid ve el-Memun başta olmak üzere devlet yöneticileri, bilim insanlarının koruyucusu oldular ve onlara her türlü desteği sağladılar.” (7. sınıf, s. 171)

I. Abbasiler bilimsel çalışmalara katkı sunmuştur.   II. Halife el-Memun bilime önem veren bir devlet adamıdır.   III. Abbasiler farklı kültürlerle karşı anlayışlı davranmıştır.

Şekil 58. Dini karakter kodu ölçme değerlendirme örneği (7.sınıf, s.178)

“Seyyah” alt kodu görsel ve metin örnekleri;

“Magellan komutasındaki beş gemi, Dünya’nın çevresini dolaşmak için 1519 yılında İspanya’dan Atlas Okyanusu’na açıldı. Atlas Okyanusu’ndaki Kanarya Adaları’na uğradıktan sonra Güney Amerika kıyılarına ulaştı. Buradan Güney Amerika kıtasının güneyinde kendi adıyla anılan boğazdan geçti ve Büyük Okyanus’a geldi.” (7. sınıf, s. 166)

Görsel 133. Magellan (7. sınıf, s. 166).

“Seyyah” alt kodu ölçme değerlendirme bölümleri örneği;

“Magellan’ın başlattığı, yardımcısı Elcano’nun tamamladığı yolculukla aşağıdakilerden hangisi bilimsel olarak kanıtlanmıştır?” (7. sınıf, s. 178)

“Sanatçı” alt kodu metinler bölümü örneği;

“Aşağıdaki resimler Fransız ressam Jean-Marc Côté (Can Mark Kote) tarafından 1899’da yüz yıl sonra yani 2000 yılında yaşamın nasıl olabileceği hayal edilerek çizilmiştir.” (6.sınıf, s.142)

Altıncı öğrenme alanında en fazla temsil edilen kültürel unsurlar arasında “ürünler” kategorisi yer almaktadır. Bu kategoride yer alan unsurların sınıf seviyelerine göre dağılımı incelendiğinde, 7. sınıf ders kitaplarında daha fazla temsil sayısına (50) sahip olduğu belirlenmiştir. Bunu 6. sınıf sınırlı temsil ile (7) takip ederken 5. sınıf ders kitaplarında herhangi bir unsura rastlanmamıştır. Kültürel unsurların ders kitaplarının bölümlerine göre dağılımı değerlendirildiğinde, en fazla temsilin metinler ve görseller bölümlerinde (23’er) olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında, sırasıyla ölçme değerlendirme ve etkinlikler bölümleri yer almaktadır. “Ürünler” kategori incelendiğinde “bilimser eser”(19), “alfabe”(13) ve “resim” (10) kodlarının en fazla temsil sayısına sahip olduğu görülmektedir. Bunun yanında “mimari, edebiyat, sanat ve somut kültürel miras” kodlarında sınırlı temsillere ulaşılmıştır. Bu kategoride yer alan kodlara yönelik ders kitaplarından alınan örnek temsiller sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

“Bilimsel eser” kodu metin örnekleri;

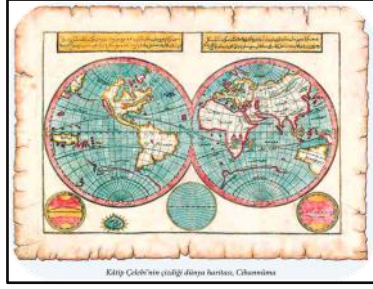
“Piri Reis ilk dünya haritasını 1513’te, ikincisini 1528’de çizdi. İkinci harita ilkinde göre daha ayrıntılı ve daha güvenilir. “Kitab-ı Bahriye”de yaklaşık 290 harita bulunmaktadır. Kitapta yön bulma, pusula, okyanuslar, coğrafi keşifler (sömürgecilik faaliyetleri) hakkında bilgilere; Akdeniz ve Adalar (Ege) Denizi’ndeki, Anadolu’nun ve deniz kıyılarının ayrıntılı haritalarına yer verilmiştir. Ayrıca Piri Reis, “Kitab-ı Bahriye”de kendi hayatıyla ilgili bilgiler de vermiştir.” (m7, s.161)

“Galilei’in “İki Büyük Dünya Sistemi Üzerine Diyalog” adlı kitabı 1632’de yayımlandı.” (7. sınıf, s. 172)

“Bilimsel eser” kodu etkinlik ve görsel örnekleri;

3. “Kitabü’ş-Şifa”, Ali Kuşçu’nun eserlerinden biridir.
4. el-Cezerî, yaptığı robotlarla bilim dünyasına katkıda bulunmuştur.
5. Kâtip Çelebi’nin “Keşfü’z-Zünûn” adlı eseri coğrafya alanında başvuru kitabı olarak kabul edilir.

Şekil 59. Bilimser eser kodu etkinlik örneği (7. sınıf, s. 164)

Görsel 134. Kâtip Çelebinin dünya haritası, Cihannüma (7. sınıf, s. 163)

“Bilimsel eser” kodu ölçme ve değerlendirme örnekleri;

1375-1383
Yedi cilt olarak yayımlanan “Kitabü'l-İber” adlı eserini bu dönemde yazdı.
1377
En ünlü eseri “Mukaddime”yi kaleme aldı.

Şekil 60. Bilimsel eser kodu ölçme değerlendirme örneği (7, s. 179)

“Resim” kodu görsel örnekleri;

Görsel 135. Jean-Marc Côté resimleri (6. sınıf, s. 142)

Görsel 136. el-Cezerî'ye ait fil saati (7. sınıf, s. 160)

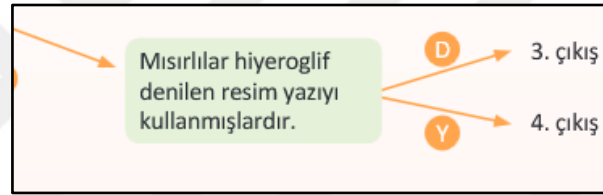
Görsel 137. Galilei'in engizisyonunda yargılanması (7. sınıf, s. 172)

“Alfabe” kodu metin örnekleri;

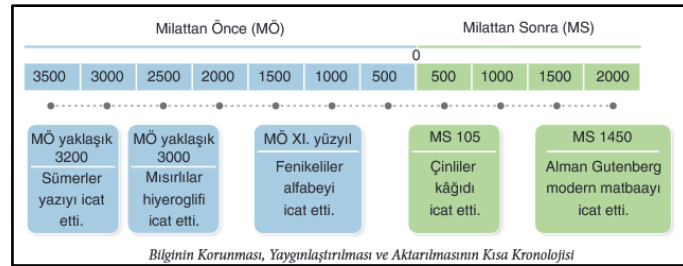
“Dünya tarihinin bilinen ilk edebî ürünü olan “Gılgamış Destanı”nda Uruk Kralı Gılgamış’ın ölümsüzlüğü araması anlatılmaktadır. Destan, Akad çivi yazısıyla MÖ 2200 yıllarında kil tabletlere yazılmıştır.” (7. sınıf, s. 153)

“Çivi yazısı, ilk Anadolu uygarlığı olan Hititler tarafından da kullanıldı. Hititler, Hititçeyi çivi yazısıyla yazıp okudular.” (7. sınıf, s. 153)

“Alfabe” kodu etkinlikler ve ölçme değerlendirme bölümleri örnekleri;

Şekil 61. Alfabe kodu etkinlik örneği (7. sınıf, s. 156)

Şekil 62. Alfabe kodu ölçme değerlendirme örneği (7.sınıf, s.178)

“Alfabe” kodu görsel örnekleri;

Görsel 138. (7. sınıf, s.154)

“Somut kültürel miras” kodu metin örnekleri;

“Roma, Bizans, Arap ve Osmanlı gibi medeniyetlere ev sahipliği yapmış Anavarza Antik Kenti’nde tiyatro, stadyum gibi pek çok yapı kalıntısının da bu kapsamda _____ bilimi esaslarına göre ele alınması planlanmaktadır.” (6. sınıf, s. 134)

“Asurların başkenti Ninova’daki Asurbanipal Kütüphanesinde yaklaşık 25 bin çivi yazısı tableti bulunmaktadır. Kütüphane o dönemle ilgili bilgilerin temelini oluşturmaktadır.” (7. sınıf, s. 153)

“Somut kültürel miras” kodu görsel örnekleri;

Görsel 139. Gılgamış Destanı (7. sınıf, s. 153)

Görsel 140. Aslan avı, Asur kabartma resmi (7. sınıf, s. 153)

“Mimarî” kodu görsel ve metin örnekleri;

Görsel 141. Beytül Kikme, Bağdat şehri (7. sınıf, s. 158).

“İskenderiye’de MÖ III. yüzyılda bilimsel çalışmalar yapmak, bilimsel çalışmaları desteklemek, bilimin farklı dallarında öğrencilere eğitim vermek amacıyla bir araştırma merkezi kurulmuştu. Bilimin özgürce yapılabilirdiği ve desteklendiği yerlerden biri olan İskenderiye Kütüphanesi, Antik Çağ’ın en önemli kütüphanesiydi. Mısır’da yazılan ve Mısır’a getirilen bütün eserlerin kütüphanede birer kopyası alınıyordu. Bu nedenle kütüphanede yaklaşık yüz elli bin cilt kitap ve bir milyona yakın papirüs, parşömen ve kâğıt yazma eser bulunuyordu.” (7. sınıf, s. 170)

“Edebiyat” kodu metin örnekleri;

“Dünya tarihinin bilinen ilk edebî ürünü olan “Gılgamış Destanı”nda Uruk Kralı Gılgamış’ın ölümsüzlüğü araması anlatılmaktadır. Destan, Akad çivi yazısıyla MÖ 2200 yıllarında kil tabletlere yazılmıştır. Günümüzde bazı bölümleri yıpransa da birçok bölümü okunmuş ve çeşitli dillere tercüme edilmiştir. Destanın aşağıdaki bölümünde “Tufan” hikâyesi anlatılmaktadır.” (7. sınıf, s. 153)

“Tufan altı gün altı gece sürdü. Gelince yedinci gün Tufan fırtınası durdurdu çatışmayı. Bir ordu gibi birbiriyle savaşıyan deniz duruldu şimdi. Baktığımda havaya bir sessizlik vardı ortalıkta. Hava deliğini açtığımda burnumun kanatlarına güneşin sıcaklığı düştü. Diz çöktüm oturdum, ağladım. Burnumun kanatlarından akıyordu yaşlar. Baktım çevreme deniz kıyısını aradım. On iki kez baktım her yana. Bir dağ yükseldi denizden. Sonunda gemi oturdu dağa. Dağ sabit tuttu gemiyi, sallanmaya bırakmadı. Gılgamış Destanı, s. 72, 73.” (7. sınıf, s. 153)

“Sanat” kodu görsel Örnekleri;

Görsel 142. Copernicus heykeli (7. sınıf, s. 167)

Görsel 143. Rasathanede Takiyüddin, Minyatür (7. sınıf, s. 171)

Altıncı öğrenme alanları incelendiğinde “bakış açısı” kategorisinde 35 kültürel unsura yer verildiği görülmüştür. Bu kategoride yer alan unsurların sınıf seviyelerine göre dağılımı incelendiğinde en fazla 7. sınıf ders kitaplarında temsil edildiği belirlenmiştir (17). Bununla birlikte 5. sınıf ders kitaplarında 14 temsil görülürken 6.sınıf ders kitaplarında ise sınırlı temsil (4) tespit edilmiştir. Kültürel unsurların ders kitaplarının bölümlerine göre dağılımı analiz edildiğinde, en fazla temsilin ölçme değerlendirme (19) bölümlerinde olduğu saptanmıştır. Bunun yanında, sırasıyla metinler (11) ve etkinlikler (3) bölümleri yer almaktadır. Bu kategoride görseller bölümlerinde kültürel temsillere ulaşılamamıştır. Kültürel unsurların kategorisel dağılımı incelendiğinde ise “düşünce” (14) ve “evrensel değerler” (14) kodlarının bu öğrenme alanında daha fazla yer aldığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte “inançlar ve geleneksel değerler” kodları daha sınırlı sayılarda temsil edildiği görülmüştür. Bu kategoriye yönelik ders kitaplarından alınan örnek temsiller sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

“Düşünce” kodu metinler örnekleri;

“Mustafa Kemal Atatürk cumhuriyetin ilk yıllarında bilim ve teknolojiyle ilgili şunu söylemiştir: Dünyada her şey için, maddiyat için, maneviyat için, yaşam için, başarı için en gerçek yol gösterici bilimdir, tekniktir.” (6. sınıf, s. 139)

“Beytül-Hikme (Bilgelik Evi), Abbasilerin başkenti Bağdat’ta çeviri merkezi, kütüphane ve bilim akademisi olarak hizmet vermiş bir merkezdi. Beytül-Hikme, 400 yıldan uzun süre bilim merkezi oldu ve burada birçok kitap Arapçaya çevrildi. Beytül-Hikmede el-Harezmi, Kindi, Benü Musa ve Cähiz gibi birçok bilim insanı yetişti. Aynı zamanda bir okul olarak da eğitim veren bu kurumda felsefe, matematik, coğrafya, astronomi, kimya, biyoloji alanlarında bilimsel araştırma ve incelemeler yapıldı.” (7. sınıf, s. 171)

“Düşünce” kodu etkinlik bölümü örneği;

“Abbasiler Dönemi’nde Bağdat’ta Beytül-Hikmede birçok bilim insanı çalışmalar yaptı.” (7. sınıf, s. 173)

“Düşünce” kodu ölçme ve değerlendirme bölümü örneği;

Abbasiler Dönemi’nde

- Halife el-Memun Bağdat’ta Beytül-Hikmeyi kurdu.
- Beytül-Hikmede birçok dilden kitabın Arapçaya tercümesi yapıldı.
- Beytül-Hikmede çok büyük bir kütüphane oluşturuldu.
- Beytül-Hikmede farklı din ve kültürlerle mensup birçok bilgin çalışmalarda bulundu.
- Halife el-Memun bir dünya haritası hazırlattı.

Şekil 63. Düşünce kodu ölçme değerlendirme örneği (7. sınıf, s. 178)

“Evrensel değerler” kodu metin örnekleri;

“... Yirmi yıl dayanan led ampul, Dünya Çevre Günü’nde piyasaya sürüldü. Led ampuller, düşük maliyetle yüksek verimlilik sağlıyor. Üretilen led ampul, elektrik gücünün yüzde 25’ini ışığa dönüştürerek yüzde 80’e varan tasarruf sağlayabiliyor...” (5. sınıf, 2. Kitap s. 136)

“Konuyla ilgili varsayımlarda (hipotezler, tahminler) bulunularak sorunun çözümüne yönelik öneriler belirlenir. Örnek: Aydınlatmada enerjiyi verimli kullanan tasarruflu ampuller tercih edilmeli. Ormanlar tahrip edilmemeli.” (6. sınıf, s. 148)

“Evrensel değerler” kodu etkinlik bölümü örneği;

“... Muğla’nın Fethiye ilçesindeki bir okulda öğrenci ve öğretmenler tarafından 'Aydınlık Bir Gelecek Tasarrufla Gelecek' projesi hazırlandı. Proje kapsamında okuldaki floresan lambalar okul idaresi tarafından enerji tasarruflu led lambalarla değiştirildi. Daha fazla ışık verip daha az enerji tüketen lambalar ile öğrencilere gereksiz harcanan enerjinin kaybolan emek olduğu mesajı verildi. Okula gelen elektrik faturalarındaki düşüş, ne kadar doğru ve önemli bir projeye imza atıldığını göstermiş oldu...” (5. sınıf, 2. Kitap s.131)

“Evrensel değerler” kodu etkinlik bölümü örneği;

“Aşağıdaki metni okuyunuz ve soruları cevaplayınız.

“Okulum ve Çevrem” projesi kapsamında yapılan çalışmaların ne gibi faydaları olmuştur? Yazınız. Öğrencilere çevre bilincini ve sürdürülebilirlik kavramını benimsetmek, buna ilişkin uygulamaları göstermek ve uygulatmak amacıyla İstanbul’da “Okulum ve Çevrem” projesi hayata geçirildi. Projenin uygulandığı bir okulun iç aydınlatma ihtiyacını karşılamak için çatıya 10 kilovat kapasiteli, güneş enerjisine dayalı elektrik üretim sistemi kuruldu. Bu sayede güneş panelleri, binanın toplam enerji ihtiyacının yüzde 40’ını karşıladı. Okuldaki tüm aydınlatmalar

tasarruflu ve sensörlü lambalarla değiştirildi. Ayrıca okulun lavabolarındaki tüm bataryalar için fotoselli olanlar tercih edildi. Böylece bu proje ile enerji verimliliği sağlanarak doğal kaynakların ve çevrenin korunmasına katkıda bulunuldu.” (5. sınıf, 2. Kitap, s. 145)

“İnançlar” kodu metin örnekleri;

“Rahipler, dünyanın ilk edebî ürünleri olan destanları kayıt altına aldılar.” (7, s.153)
 “el-Hâzinî (?-1155) Fizik, astronomi, matematik, mekanik alanlarında özgün çalışmalar yapmış bir bilim insanıdır. Aslen Bizanslıydı. Türkmenistan’ın Merv şehrine yerleşti ve burada Müslüman oldu.” (7, s. 160)

“İnançlar” kodu ölçme ve değerlendirme örnekleri;

Galilei, XVII. yüzyılda Dünya’nın Güneş’in etrafında döndüğünü savunduğu için iki kez yargılandı. Çünkü bu düşüncesi kilisenin resmî görüşüne aykırıydı. İlk yargılamada Galilei görüşlerini reddettiği için ceza almadı. Ancak ikincisinde ömür boyu hapis cezası aldı. Ardından bu ceza ömür boyu ev hapsine çevrildi ve kitapları yasaklandı. Galilei ev hapsi sırasında çalışmalarını yayımlamadı. Kilise ölümünden çok sonra Galilei’den af dileyerek Dünya’nın Güneş etrafında döndüğünü kabul etti.

Buna göre

- Galilei’in ölümünden sonra fikirleri kilise tarafından kabul edilmiştir.
- Kilise, kendi görüşleri dışında başka bir doğru kabul etmek istememiştir.
- Galilei’in bilimsel çalışmaları engellenmiştir.

Çıkarımlarından hangilerine ulaşılabilir?

A) I ve II B) I ve III C) II ve III D) I, II ve III

Şekil 64. İnançlar kodu ölçme değerlendirme örneği (7. sınıf, s. 179)

“Geleneksel değerler” kodu metin örnekleri;

“I. Dünya Savaşı’nda, Millî Mücadele’de birlik ve beraberlik içinde hareket eden milletimizin bu dönemde yaşadıklarını araştıran tarihçiler çok sayıda çalışma yapmışlardır.” (6. sınıf, s.135)

“Geleneksel değerler” kodu ölçme ve değerlendirme örnekleri;

Aşağıdaki tabloda değerler numaralandırılarak verilmiştir. Verilen soruları tablodaki değer numaralarını kullanarak ilgili alana cevaplayınız (Bir numarayı birden fazla kullanabilirsiniz.).

4 Mahremiyet	5 Yardımseverlik	6 Saygı
-----------------	---------------------	------------

“Defne, seyir hâlinde telefona bakan otobüs şoförünü “Seyir hâlinde cep telefonu ile uğraşmak kazalara ve can kayıplarına yol açabilir. Telefona birkaç saniyelik bir bakış bile büyük risk taşır. Lütfen trafik kurallarına uyunuz. Benim yaşama hakkımı tehlikeye atıyorsunuz.” diyerek uyarmıştır.”
 Yukarıdaki metinde hangi değerlere vurgu yapılmıştır?” (5, 2.kitap, s.142)

Şekil 65. Düşünce kodu ölçme değerlendirme örneği (5, 2. kitap, s. 142)

Altıncı öğrenme alanında temsil edilen kültürel unsurların dağılımı incelendiğinde; “topluluklar” kategorisinde yer alan unsurların (32) sınıf seviyelerine göre dağılımı incelendiğinde sadece 7.sınıflara ait temsillere ulaşıldığı diğer sınıf düzeylerinde herhangi bir temsilin olmadığı görülmüştür. Kültürel unsurların ders kitaplarının bölümlerine göre dağılımı değerlendirildiğinde ise en fazla temsilin metinler bölümünde (224) olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında etkinlikler ölçme

değerlendirme bölümlerinde ise oldukça sınırlı temsile (4'er) ulaşılmıştır. Bu kategori incelendiğinde; “ırk” kodunun ders kitaplarında daha fazla yer aldığı (19) tespit edilmiştir. Buna yanında “din ve dil” kodlarında temsillere ulaşılmıştır. “*Topluluklar*” kategorisinde yer alan kodlara yönelik ders kitaplarından alınan örnek temsiller sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

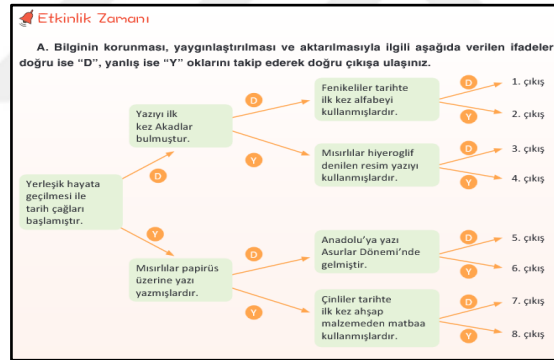
“*İrk*” koduna ait temsillere 7.sınıf metinler, etkinlikler ve ölçme değerlendirme bölümlerinde rastlanılmıştır. Ders kitabında bu öğrenme alanında Sümer (3), Mısır (3), Fenike (3), Türk (3), Hint (2), Çin (2) Arap (1), ve Japon (1) ırklarına ait temsillere ulaşılmıştır.

“*İrk*” kodu metin örnekleri;

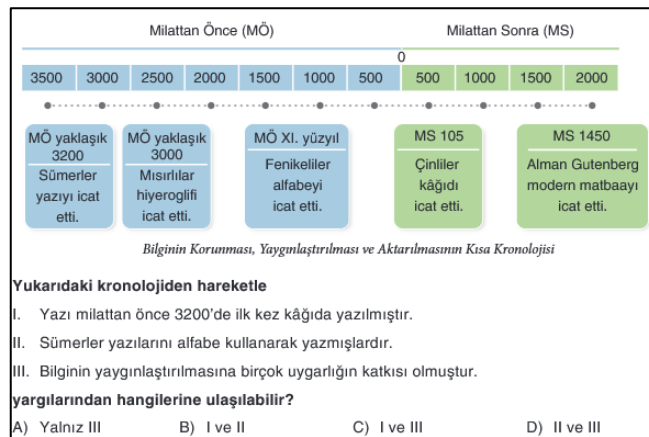
“Matbaa sayesinde metinlerin birçok kopyası basılmaya başlandı. Böylece bilginin korunması, yayılması ve aktarılması kolaylaştı. Matbaa sırayla Türklere, Hintlere, Araplara ve Avrupalılara geçti. Avrupalıların XV. yüzyılın ortalarında geliştirdiği matbaa ile daha dayanıklı ve hızlı baskı yapıldı.” (7. sınıf, s.155)

“Çin’de icat edilen ahşap harfli matbaa, uzun yıllar Doğu’da kullanıldı ve zamanla komşu uygarlıklara yayıldı. Türk, Hint, Japon uygarlıklarında kullanılmaya başlanan matbaa, VIII. yüzyılda Araplara geçti. Hızlı ve sürekli baskı yapmaya elverişli olmayan bu matbaanın kullanımı sınırlıydı.” (7. sınıf, s.165)

“*İrk*” kodu etkinlik ve ölçme değerlendirme bölümleri örnekleri;

Şekil 66. İrk kodu ölçme değerlendirme örneği (7, s. 156)

Şekil 67. İrk kodu ölçme değerlendirme örneği (7, s. 178)

“*Dil*” koduna ait temsillere sadece 7.sınıf metinler bölümlerinde rastlanılmıştır. Ders kitabında bu öğrenme alanında Arapça (4), Latince (2) ve Yunanca (1) dillerine ait temsillere rastlanmıştır. Bu koda ait örnek temsillere alıntılanmıştır;

“Dil” kodu metin örnekleri;

“Beytü’l-Hikmede Yunanca başta olmak üzere farklı dillerden binlerce kitabın Arapçaya tercümesi yapıldı.” (7. sınıf, s. 158)

“Fârâbî’nin eserleri, XI. yüzyıldan itibaren Latinceye çevrilmeye başlandı.” (7, s. 160)

“Avrupa bilim çevrelerinde Avicenna (Avisenna) olarak da tanınan İbn-i Sînâ’nın birçok eseri başta Latince olmak üzere çeşitli dillere çevrildi.” (7. sınıf, s.160)

“*Din*” koduna ait temsillere sadece 7.sınıf metinler bölümlerinde rastlanılmıştır. Ders kitabında bu öğrenme alanında İslamiyet (3), Hristiyanlık (2) ve Musevilik (1) dinlerine ait temsillere rastlanmıştır.

“Din” kodu metin örnekleri;

İslamiyet’in VII. yüzyılda ortaya çıkması ve kısa zamanda Arap Yarımadası’ndan Kuzey Afrika, Irak, Suriye, İran ve İspanya’ya yayılması bilimin Türk-İslam coğrafyasında filizlenmesini sağladı. Özellikle Endülüs Emevileri, Abbasiler ve Türk devletleri zamanında Türk-İslam medeniyetinde bilim altın yıllarını yaşadı. Bu coğrafyadaki bilim insanları devletin de genel siyaseti çerçevesinde Antik Yunan ve Roma bilim mirasını geliştirdi.” (7, s. 158)

“Hristiyan bilim insanları olan Huneyn İbn-i İshak ve Sabit bin Kurra, Beytü’l-Hikmeye geldikten sonra İslamiyet’i benimsediler. Bu dönemde Harun Reşid ve el-Memun başta olmak üzere devlet yöneticileri, bilim insanların koruyucusu oldular ve onlara her türlü desteği sağladılar.” (7. sınıf, s. 171)

“İbn-i Haldûn, “Kitâbu’l-İber”de Türk, Arap, Müslüman, Musevi ve Hristiyanların tarihine yer verdi.” (7. sınıf, s. 161)

“*Yaşam tarzı*” kategorisi altıncı öğrenme alanında kültürel unsurların temsilinde son sırada yer almaktadır. Bu kategori incelendiğinde sınırlı sayıda (17) unsurun temsiline rastlanmıştır. Burada yer alan “*araç-gereç*” kodu en fazla temsil sayısına (15) sahiptir. Bununla birlikte “*gündelik yaşam ile iletişim araçları ve belli durumlara tepkileri*” kodlarında sınırlı sayıda (1’er) kültürel unsura ulaşılmıştır. Yaşam tarzı kategorisinde yer alan diğer kodlara bu öğrenme alanında rastlanılmamıştır. Bu kategoride yer alan unsurların sınıf seviyelerine ve ders kitaplarının bölümleri arasındaki dağılımı analiz edildiğinde en fazla unsurun 7. Sınıf ders kitaplarında ((13) ve metinler bölümlerinde (12) olduğu görülmektedir. Bununla birlikte 5. Sınıf ders kitaplarında sınırlı temsile ulaşılrken(4) 6. Sınıf ders kitaplarında herhangi bir temsile rastlanmamıştır. Ders kitaplarından alınan örnek temsiller sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

“Araç/gereç” kodu metin örnekleri;

“Kimin hangi ürünü ne kadar ve ne zaman getirdiği ile ilgili bilgiler kil tabletler üzerine çivi yazısıyla yazıldı”. (7. sınıf, s. 152)

“Mezopotamya uygarlıkları yazıyı kil tabletlere ve taşlara yazarken onlar papirüs kullandı. Yazı yazmanın yanında resimleri de papirüse mürekkeple aktardı.” (7. sınıf, s. 154)

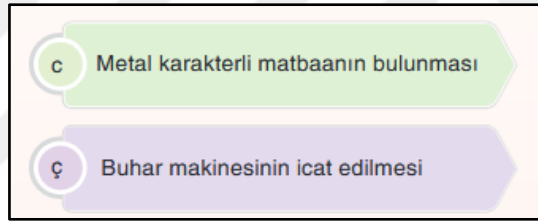
“Anadolu’da papirüsün azalması sonucu yazılar parşömenlere yazılmaya başlandı. Parşömen, dayanıklı olması ve iki yüzüne de yazı yazılabilmesi nedeniyle kısa sürede yaygınlaştı.” (7. sınıf, s. 154)

“Ali Kuşçu, İstanbul’un enlem ve boylam derecesini belirledi. İstanbul Külliyesine kum saati yaptı.” (7. sınıf, s. 161)

“Araç/gereç” kodu görsel ve etkinlik örnekleri;

Görsel 144. Parşömen (7.sınıf, s. 154)

Şekil 68. Araç-gereç kodu etkinlik örneği (7.sınıf, s.169)

“Gündelik yaşam” kodu metin örneği;

“Sadece bir telefon deyip de geçmemek gerek. Akıllı telefonlar hayatımızın merkezine yerleşmiş durumda. Bu küçük aletler sayesinde hayatımız o kadar kolaylaştı ki... Tüm bilgiler elimizin altında artık. İstedığımız yeri sanal ortamda gezebiliyor, mağaza mağaza dolaşmadan alışveriş yapabiliyoruz... Daha neler neler... Son derece kaliteli fotoğraflar çekebiliyor, banka işlemlerini bir tuşla halledebiliyor, çeşitli uygulamalarla hiç bilmediğimiz yerleri kolayca bulabiliyoruz. Akıllı telefonlar çoktan bizden biri olmuş durumda. Onlar olmadan dışarıya adım bile atamıyoruz. Bize bir nefes kadar yakın bu küçük aletlere sıkı sıkıya sarılıp hayatın hızına ayak uydurmamız.” (7. sınıf, s. 132)

“İletişim araçları belli durumlara tepkileri” kodu metin örneği;

“Örneğin geçmişte el yazısı ile özenle hazırlanıp gönderilen mektubun ve kartpostalların yerini cep telefonlarından atılan kısa mesajlar (ileti) almıştır .” (5. sınıf, s.126)

4. 8. Ders Kitaplarının Yedinci Öğrenme Alanlarında Kültürel Unsurların Temsiline Yönelik Bulgular

Aşağıda yer alan Tablo 14'te 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının yedinci öğrenme alanlarında (6. sınıf *Ülkemiz ve Dünya* ve 7. sınıf *Türkiye ve Dünya*) yer alan kültürel unsurların temsiline yönelik bulgular ele alınmıştır. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli ile birlikte yeni öğretim programında Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında öğrenme alanları sayısı altıya düşürüldüğü için 5. Sınıflar bu tabloya dahil edilmemiştir.

Tablo 14. Yedinci Öğrenme Alanlarındaki Kültürel Unsurların Dağılımı

Kategori	İçerikler Kod	Metinler		Etkinlikler		Görseller		Ölçme Değerlendirme		
		6. Sınıf	7. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	Toplam
Ürünler	Yiyecek / İçecek							1		1
	Mimari	3				1				4
	Bayrak					23	1			24
	Ürünler Toplam	3	-	-	-	24	1	1	-	29
Yaşam Tarzı	Gelenekler ve Görenekler							1		1
	Yaşam Tarzı Toplam	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Bakış Açısı	Düşünce	1	4					2		7
	İnançlar		1						1	2
	Evrensel Değerler	3	2			2	1		5	11
	Geleneksel Değerler					1		1	1	3
	Bakış Açısı Toplam	4	7	-	-	3	1	3	7	25
	Ünlü Kişiler									0
Kişiler	Tarihsel Karakter	1	1							2
	Kişiler Toplam	1	1	-	-	-	-	-	-	2
Topluluklar	İrk	22	1	2				5	5	35
	Din	1							2	3
	Dil	6	1	1				1		9
	Topluluklar Toplam	29	2	3	-	-	-	6	7	47
	Genel Toplam	37	10	3	-	25	2	11	14	104

Tablo 14 incelendiğinde ders kitaplarının yedinci öğrenme alanlarında toplamda 104 kültürel unsurun yer aldığı belirlenmiştir. Bu unsurların sınıf düzeylerine göre dağılım incelendiğinde, en fazla kültürel unsurun 6. sınıf ders kitaplarında (76) temsil edildiği belirlenmiştir. Bunu sırasıyla 7. sınıflar (26) takip etmektedir. Kültürel unsurların ders kitaplarındaki bölümlerine göre dağılımına bakıldığında, en fazla temsilin metinler bölümünde olduğu görülmektedir (50). Metinleri, görseller (27), ölçme değerlendirme (25) ve etkinlikler (3) bölümleri takip etmektedir. Araştırmanın kuramsal çerçevesine uygun olarak oluşturulan kültürel unsurların kategorik dağılımı incelendiğinde, en fazla temsil edilen kategori “topluluklar” (47) olurken, bunu “ürünler” (29) ve “ürünler” (25) kategorileri

takip etmektedir. Buna karşın, “yaşam tarzı” ve “kişiler” kategorilerinde kültürel unsurların sınırlı temsil edildiği belirlenmiştir.

Bu öğrenme alanında en fazla temsil edilen kültürel unsur olan *topluluklar* kategorisi analiz edildiğinde *ırk* kodu temsillerinin ders kitaplarında daha fazla yer aldığı (35), bunu *dil* kodu temsillerinin (9) takip ettiği belirlenmiştir. Bu kategoride *din* kodu ise daha sınırlı (3) temsil edilmektedir. *Topluluklar* kategorisinde yer alan unsurların sınıf seviyelerine göre dağılımı incelendiğinde, 6. Sınıf ders kitabının en yüksek temsil sayısına (38) sahip olduğu belirlenmiştir. Bunu 7. sınıflar daha sınırlı temsil ile (9) takip etmektedir. Kültürel unsurların ders kitaplarının bölümlerine göre dağılımı değerlendirildiğinde, en fazla temsilin metinler bölümünde (31) olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında sırasıyla ölçme değerlendirme (13) , etkinlikler (3) bölümleri yer almaktadır. Görseller bölümlerinde ise bu kategoride temsile rastlanmamıştır. Bu kategoride yer alan kodlara yönelik ders kitaplarından alınan örnek temsiller sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

“*İrk*” koduna ait temsillere daha çok metinler bölümlerinde rastlanmıştır. Bunun yanında ölçme değerlendirme ve etkinlikler bölümlerinde de bu koda ait temsiller vardır. Burada Türk ırkı temsillerine (28) daha fazla ulaşılmıştır. Bununla birlikte ders kitaplarında İngiliz, İtalyan, Rus, Fas, Mısır, İspanyol gibi ırklara ait temsiller de görülmüştür.

“*İrk*” kodu metin örnekleri;

“Türkiye-Gürcistan ilişkilerindeki en önemli konulardan birini Ahıska Türklerinin ana vatanlarına geri dönüşü oluşturmaktadır.” (6. sınıf, s. 251)

“Türkiye’ye yatırım yapan ve Türkiye’den mal tedarik eden önemli İngiliz firmaları bulunduğu gibi Birleşik Krallık’ta kendi dağıtım ve satış kanallarını, şubelerini açmış Türk firmaları da bulunmaktadır.” (6. sınıf, s. 257)

“İspanyol firmaları ülkemizde, Türk firmalar da İspanya’da yatırım yapmaktadırlar. İspanyolların ülkemiz turizmine olan katkıları giderek artmaktadır.” (6. sınıf, s. 259)

“Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı; 1993’te Türk halklarının gönül birlikteliğini güçlendirmek, ortak Türk kültürünü gelecek nesillere aktarmak ve dünyaya tanıtmak amacıyla kuruldu.”(7. sınıf, s. 252)

“*İrk* “kodu etkinlikler bölümleri örneği;

“TÜRKSOY (Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı), 1993 yılında Türk dil ailesine ait dilleri konuşan ve Türk nüfusuna sahip ülkeler tarafından kurulmuştur. Türk halklarının gönül birlikteliğini ve kardeşliğini güçlendirmek, ortak Türk kültürünü gelecek nesillere aktarmak ve dünyaya tanıtmak için çalışmalar yapmaktadır.” (6. sınıf, s. 245)

“*İrk*” kodu ölçme değerlendirme bölümleri örneği;

“Türkmenler, ilişkileri “kemik kardeşliği” olarak tarif etmektedir. Binlerce Türkmen öğrenci ülkemizde eğitim görmektedir.” (6. sınıf, s. 275)

“Mısır asıllı Rami Shehata (Rami Şehata) ile Fas asıllı Adam El Hamami, 2018 yılında aileleriyle İtalya’ya gelmişlerdi. Aile üyeleri uzun süre iş bulamadılar. Kimse onlara iş vermek istemedi. Bu süre içinde devletin yaptığı gıda yardımıyla hayatlarını devam ettirdiler. Bir gün okul için kullandıkları servis kaçırıldı. Otobüsteki bütün çocuklar korku içindeyken Sheta ve Hamami kaçırıldıklarını gizlice cep telefonlarını kullanarak polise haber verdiler. Ardından güvenlik

güçleri otobüsteki bütün çocukları bir operasyonla kurtardı. Bunun üzerine Shehata ile El Hamami'ye Bakanlar Kurulu kararıyla İtalyan vatandaşlığı verildi.” (7. sınıf, s. 275)

“*Dil*” kodu incelendiğinde metinler, etkinlikler ve ölçme değerlendirme bölümlerinde temsillerine rastlanmaktadır. Ders kitaplarında Türk Diline ait temsillere ulaşılmıştır. Bu temsillerden örnekler aşağıda sunulmuştur;

“*Dil*” kodu metin örnekleri;

“BTK'den “Sosyal Medyaya Selam Olsun! Kampanyası; Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumunca (BTK), Türkçenin doğru kullanımı için sosyal medyada kampanya başlatıldı. “Sosyal Medyaya Selam Olsun!” etiketiyle başlatılan kampanya için hazırlanan görsellerde “npysn, tm, nbr, aeo, kib” gibi kısaltılan kelime ve cümlelerin üstü çizilerek bunların asıl kullanımları yazıldı.” (6. sınıf, s. 271)

“TÜRKSOY; üye ülkeler arasında bilim, eğitim, kültür ve sanat alanlarında iş birliğinin geliştirilmesi; Türkçe konuşan ülkeler arasında kültürel bağların artırılması; Türk dünyasının değerlerinin uluslararası seviyede tanıtılması için faaliyetlerde bulunmaktadır.” (7. sınıf, s. 252)

“*Dil*” kodu etkinlikler bölümleri örneği;

“TÜRKSOY (Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı), 1993 yılında Türk dil ailesine ait dilleri konuşan ve Türk nüfusuna sahip ülkeler tarafından kurulmuştur.” (6. sınıf, s. 245)

“*Din*” kodunda örnek temsillere 6. Sınıf metinler bölümünde ve 7. sınıf ölçme değerlendirme bölümlerinde rastlanmıştır. Bu temsillerde İslam dini ifadelerine ulaşılmıştır. Ders kitaplarındaki örnek temsiller sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

“*Din*” kodu metin örneği;

“Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Türklerin ve Müslümanların yaşadığı her yere hizmet götürmektedir.” (6. sınıf, s. 266)

“*Din*” kodu ölçme değerlendirme örneği;

“Aşağıdaki ifadeler doğru ise ifadelerin başındaki kutucuklara “D”, yanlış ise “Y” yazınız.

1. İslam İşbirliği Teşkilatı, Müslüman devletlerarasında iş birliği ve dayanışmayı arttırmak amacıyla kurulmuştur.
2. İslamiyet'e ve Müslümanlara karşı nefret dili kullanma, ayrımcı davranma ve düşmanca hislere sahip olmaya İslam karşıtlığı denir.” (7. sınıf, s. 272)

Yedinci öğrenme alanında “*ürünler*” kategorisine ait kültürel unsurların temsili incelendiğinde “*bayrak*” kodu en fazla temsil edildiği (24) tespit edilmiştir. Bununla birlikte bu kategoride yer alan “*mimari*” (4) ve “*yiyecek/içecek*” (1) kodları daha sınırlı temsillere sahiptir. “*Ürünler*” kategorisine ait kültürel unsurların en fazla 6. sınıf ders kitaplarında temsil edildiği (28), 7.sınıf ders kitaplarında ise sadece bir temsille rastlandığı görülmüştür. Kültürel unsurların ders kitaplarındaki bölümlerine göre dağılımında, en fazla temsilin görseller bölümlerinde (25) yer aldığı, bunu sırasıyla metinler (3) ve ölçme değerlendirme (1) bölümlerinin takip ettiği, etkinlikler

bölümlerinde ise herhangi bir unsura ulaşamadığı tespit edilmiştir. Bu kategoride yer alan kodlara yönelik ders kitaplarından alınan örnek temsiller sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

“Bayrak” kodu görsel örnekleri;

Görsel 145. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Bayrağı (6. sınıf, s. 245)

Görsel 146. Özbekistan Bayrağı (6. sınıf, s. 247)

Görsel 147. Avrupa Birliği Bayrağı (7. sınıf, s. 251)

“Mimari” kodu metin ve görsel örnekleri;

“İki ülke arasında yapılan bir proje kapsamında Bulgaristan Burgas ve Süleyman Hamamının ve Türkiye sınırları içinde kalan Aya Nikola Manastırının bakımı yapılarak turizme kazandırıldı.” (6. sınıf, s. 249)

Görsel 148. Sofya Aleksander Nevski Katedrali (6. sınıf, s. 249).

“Yiyecek/içecek” kodu metin örneği;

“Popüler kültürün hayatın her alanını etkilediğinden şikâyet eden bir kişinin aşağıdaki cümlelerden hangisini söylemesi beklenemez?

1.Torunlarım tarhana çorbasının lezzetinden mahrum büyüyorlar.” (6. sınıf, s. 275)

Yedinci öğrenme alanında üçüncü sırada temsil edilen “*bakış açısı*” kategorisinde (25) en fazla temsilen 7. sınıf ders kitaplarında (15) bulunduğu, bunu 6. Sınıfların (10) takip ettiği tespit edilmiştir. Bu temsillerin ders kitaplarının metinler bölümünde en fazla yer aldığı (11), ardından ölçme ve değerlendirme (10), ve görseller (4) bölümlerinin geldiği belirlenmiştir. *Bakış açısı* kategorisinde, “*evrensel değerler*” (13), “*düşünce*” (7), “*geleneksel değerler*” (3) ve “*inanç*” (2) gibi kodlara ait temsillere ulaşılmıştır. Bu öğrenme alanında “*mitler, batıl inançlar, ilham kaynakları, tutumlar, etik kurallar*” kodlarına ait herhangi bir temsile ulaşılamamıştır. Bu kategoride yer alan kodlara yönelik ders kitaplarından alınan örnek temsiller sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

“Evrensel değerler” kodu metin örnekleri;

“Günümüzde özgürlük, eşitlik, adalet, demokrasi, insan hakları, dürüstlük ve yardımseverlik tüm insanlığa mal edilebilecek ortak değerlerdir.” (6. sınıf, s. 267)

“Dışişleri Bakanlığı’ndan yapılan açıklamada, Türkiye’nin, İsrail’in saldırıları altındaki Gazze Şeridi’ne en çok yardım ulaştıran ikinci ülke olduğu ifade edildi.” (6. sınıf, s. 267)

“OECD ülkeleri; ekonomik kalkınma, uluslararası ticaret, bilimsel ve teknolojik gelişmeler, girişimcilik konularında iş birliği içinde bulunur ve ülkelerin refahı için çalışmalar yapar. Amaçları arasında yoksullukla mücadele, ekonomik gelişme, doğal çevrenin korunması, sosyal eşitsizliklerin giderilmesi ve işsizliğin azaltılması bulunmaktadır.” (7. sınıf, s. 254)

“Evrensel değerler” kodu ölçme değerlendirme bölümleri;

“Demokratikleşme, hukukun üstünlüğü, insan hak ve özgürlüklerine saygı alanlarındaki gelişmeleri desteklemek,

Çocuk haklarını savunmak, bu konuda farkındalık oluşturmak, çocukların temel ihtiyaçlarını karşılamak,” (7. sınıf, s. 270)

“Çeşitli kültürlerle yönelik kalıp yargıların önlenmesinde

I. ortak değerlerin ön plana çıkarılması,

II. farklılıklara saygı gösterilmesi,

III. demokratik değerlerin benimsenmesi uygulamalarından hangileri etkilidir?” (7. sınıf, s. 273)

“Evrensel değerler” kodu görsel örnekleri;

Görsel 149. Türk Askeri Somali’de yardım kampanyasında (6. sınıf, s. 266)

Görsel 150. Gazzeye yardım kampanyası (6. sınıf, s. 267)

Görsel 151. Gıda bankası gönüllüleri yardım kampanyası (7. sınıf, s. 266)

“Düşünce” kodu metin örnekleri;

“KKTC’nin Doğu Akdeniz’de her anlamda güçlenmesi Türk dünyasının da güvenliği, güçlenmesi ve barışın, huzurun teminatı olması anlamına gelmektedir. Ülkemizin Mavi Vatan anlayışı ve deniz yetki alanlarımızın güvenliği konusunda KKTC önemli bir role sahiptir.” (6. sınıf, s. 245)

“Farklı özelliklere sahip insanlar, dünyamız için bir zenginliktir.” (7. sınıf, s. 260)

“Kültür, dil, din, mezhep, cinsiyet, etnik kökene bakılarak sınıflandırma ve gruplandırma yapılması kalıp yargıların ve ön yargıların oluşumuna neden olur.” (7. sınıf, s. 260)

“Kalıp yargılara karşı bütün insanların eşit ve aynı haklara sahip olduğu gerçeği göz önünde bulundurulmalı ve insanlığın ortak değerleri ön plana çıkarılmalıdır. Bunun için farklılıklara saygı gösterilmesi, birlikte barış içinde bir arada yaşama kültürünün edinilmesi, demokratik değerlerin benimsenmesi gerekir.” (7. sınıf, s. 260)

“Farklı kültürlerdeki bireylerin bir arada yaşaması, birbirini tanıması, ayrımcılık yapmaması kalıp yargıları önlemede etkilidir. Farklılıkların doğal olduğunun ve bunun topluma zenginlik kattığının bilincinde olmak kalıp yargıların oluşmasını engeller.” (7. sınıf, s. 260)

“Düşünce” kodu ölçme değerlendirme bölümleri örnekleri;

“Ortak tarihi, dili, dinî ve kültürü paylaşan iki ülke ve halk arasında, “bir millet, iki devlet” temelinde dengeli karşılıklı saygı ve iş birliğine dayalı ilişkiler bulunmaktadır. Türkmenler, ilişkileri “kemik kardeşliği” olarak tarif etmektedir.” (6. sınıf, s. 275)

“Geleneksel değerler” kodu görsel ve metin örnekleri;

Görsel 152. Sokak oyunları (6. sınıf, s. 271)

“Komşu komşunun külüne muhtaçtır.” (6. sınıf, s. 275)

“Kültürler arasındaki farklılıklara saygı gösterilmesi gerekir.” (7. sınıf, s. 272)

“İnançlar” kodu metinler ve ölçme değerlendirme bölümleri örnekleri;

“İslam İşbirliği Teşkilatı; İslam dünyasında ekonomik, sosyal, bilimsel, kültürel iş birliğini sağlamak, ayrımcılığa ve ırkçılığa karşı durmak, Filistin halkının mücadelesini desteklemek gibi önemli siyasi faaliyetlerde bulunmaktadır.” (7. sınıf, s. 249)

“İslam dünyasının hak ve çıkarlarını korumak, İslam devletleri arasında iş birliğini ve dayanışmayı artırmak” (7. sınıf, s. 270)

Kültürel unsurların dağılımı (tablo 14) incelendiğinde “*kişiler*” kategorisinde sınırlı sayıda (3) temsilin olduğu görülmektedir. Bu kategoride “*ünlü kişiler*” kodu altında yer alan “*tarihsel karakter*” alt kodunda (2) ve “*bilinmeyen kişiler*” alt kodunda (1) temsillere ulaşılmıştır. Bu kategoride “*kurgusal bireyler*” kodunda herhangi bir temsile rastlanmamıştır.

“Tarihsel karakter” alt kodu metinler bölümleri örnekleri;

“Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan itibaren Mustafa Kemal Atatürk’ün “Yurtta barış, dünyada barış!” ilkesi doğrultusunda, millî dış politika ilkelerine bağlı bir şekilde komşuluk ilişkilerini yürütmektedir.” (6. sınıf, s. 244)

“Türkiye’nin dış politika anlayışının temelini oluşturan prensiplerden bazıları Mustafa Kemal Atatürk’ün aşağıdaki sözlerinde görülebilir.” (7. sınıf, s. 248)

“Bilinmeyen bireyler” kodu ölçme değerlendirme bölümleri örneği;

“Nasrettin Hoca fıkraları halkımız tarafından çok sevilmektedir.” (7. sınıf, s. 275)

Kültürel unsurların dağılımında (tablo 14) “*yaşam tarzı*” kategorisinde sınırlı sayıda (1) temsilin olduğu tespit edilmiştir. Bu kategoride yer alan “*gelenek ve görenekler*” kodu bir temsile sahiptir.

“Gelenekler ve görenekler” kodu ölçme değerlendirme örneği;

“Kına gecesi düzenleme” (6. sınıf, s. 275)

5. TARTIŞMA

Bu bölümde ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kültürel unsurların öğrenme alanlarına göre temsilinden elde edilen bulgular ile ilgili literatür dikkate alınarak yorumlanmış ve sonuçlar ortaya konulmuştur.

5. 1. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Verilen Kültürel Unsurların Temsiline Yönelik Tartışma

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kültürel unsurların temsiline yönelik gerçekleştirilen içerik analizinden elde edilen sonuçlara göre, bu unsurlara en fazla 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer verildiği bunu 7. ve 5. sınıfın takip ettiği belirlenmiştir. Çelik ve Güleç (2023) tarafından gerçekleştirilen benzer araştırmada da kültürel temsillerin en fazla 6.sınıf ders kitaplarında yer aldığı tespit edilmiştir. Bu durumun, öğretim programında yer alan öğrenme alanlarının konu içerikleriyle ilgili olduğu düşünülmektedir. Öğretim programı incelendiğinde Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli çerçevesinde ders kitapları içeriklerinde sadeleşmeye gidildiği içerik sadeleştirme politikası doğrultusunda bazı konuların kapsamının daraltıldığı görülmektedir. Kategorik olarak değerlendirildiğinde “ürünler”, “yaşam tarzı” ve “bakış açısı” kategorilerine ait temsillerin 5. sınıf, “kişiler” kategorisine ait temsillerin 7. sınıf, “topluluklar” kategorisine ait temsillerin ise 6. sınıf ders kitaplarında daha fazla yer aldığı belirlenmiştir Kültürel kodlar açısından yapılan değerlendirmede “ürünler” kategorisi kapsamında yer alan “mimari” koduna ait temsillerin ders kitaplarında diğer kodlara göre daha fazla yer aldığı, bunu “edebiyat, somut kültürel miras, sanat, el sanatları, resim ve yiyecek-içecek” kodlarının takip ettiği tespit edilmiştir. Benzer bulgular Daşdemir ve Tekin tarafından yapılan araştırmada ortaya konularak mimari ve el sanatlarına ait kültürel öğelere ders kitaplarında daha fazla yer verildiği belirtilmiştir (Daşdemir ve Tekin, 2018). 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, mimariyi geçmişten bugüne taşınan bir kültürel miras ögesi olarak ele alırken (MEB, 2018), 2024 programı mimariyi dinamik bir unsur olarak değerlendirmiş ve sanat, sürdürülebilirlik ve şehirleşme ile ilişkilendirmiştir (MEB, 2024). Ders kitaplarında “mimari” kodunun belirgin bir şekilde yer alması, özellikle 5. ve 6. sınıf ders kitaplarının metinler bölümünde yoğun olarak işlenmesi, mimarinin eğitsel bağlamda önemsendiğini göstermektedir. 2024 programı, mimariyi yalnızca tarihi bir miras olarak değil, aynı zamanda sanatsal ve kültürel bir üretim biçimi olarak ele alarak öğrencilerin disiplinler arası düşünme becerilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır (MEB, 2024). “Ürünler” kategorisinde yer alan “somut olamayan kültürel miras”, “müzik”, “yiyecek içecek” ve “somut kültürel miras” kodlarına ait temsillere ağırlıklı olarak 5. sınıf ders kitabında yer verildiği görülmüştür. 2024 SBÖP kapsamında hazırlanan ders kitapları, kültürel miras unsurlarını yalnızca bilgi aktarımı açısından ele almakla kalmayıp, öğrencilerin bu unsurları günlük

yaşamlarında deneyimleyerek anlamalarına olanak tanıyan bir öğrenme modeli sunmaktadır. Bu yaklaşım, öğrencilerin kültürel mirası farklı boyutlarıyla keşfetmelerini sağlamak amacıyla görsel, işitsel ve uygulamalı etkinlikleri içeren bütüncül bir eğitim anlayışına dayanmaktadır. Böylece, kültürel miras unsurları yalnızca geçmişe ait statik değerler olarak değil, günümüz toplumunda yaşayan, dönüşen ve bireylerin kimlik inşasında rol oynayan dinamik unsurlar olarak ele alınmaktadır (MEB, 2024). Bu anlayışın ders kitaplarına yansıdığı düşünülmektedir.

“Yaşam tarzı” kategorisinde elde edilen bulgular incelendiğinde ders kitaplarında “araç-gereç”, “gündelik yaşam” ve “gelenek-görenek” kodlarında kültürel temsillerin daha fazla yer aldıkları görülmüştür. Bunun aksine ders kitaplarında “töre”, “takı”, “ritüeller” kodlarında sınırlı temsile rastlanılırken, “hobiler”, “özel beceriler”, “günlük rutinler” gibi kodlara yönelik herhangi bir temsile ulaşılamamıştır. “Araç-gereç” ile ilgili temsillere özellikle 5. sınıf ders kitaplarında daha fazla yer verildiği görülmüştür. Bu durumun 2024 Maarif Modeli SBÖP’de kültürel mirasın korunmasının yanı sıra, teknolojik gelişmeler ve geleneksel üretim araçlarının dönüşümü, endüstriyel tasarım, el sanatları ve sürdürülebilir üretim tekniklerine yer verilmesiyle ilişkili olduğu düşünülmektedir (MEB, 2024). “Gündelik yaşam” koduna ait temsiller 2024 SBÖP’ye göre bireylerin günlük yaşam pratikleriyle bağlantılı olarak ele alınmış, geçmiş ve günümüz yaşam tarzları arasındaki değişim, modernleşme ve küreselleşmenin etkileri ortaya konulmuştur. “Gelenek-görenek” kodunda geleneklerin korunması kadar evrimleşmesi ve değişen sosyal yapıya uyarlanması üzerinde durulmuştur. Ayrıca, farklı kültürlerin etkileşimi bağlamında uluslararası örneklerle de yer verilmiştir (MEB, 2024).

“Bakış açısı” kategorisi değerlendirildiğinde “evrensel” ve “geleneksel değerler”in öne çıktığı ve bütün sınıf düzeylerinde yaygın olarak temsillerine rastlandığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte “düşünce ve inançlar” kodlarına ait temsillere de sıklıkla yer verildiği görülmüştür. “Mitler”, “batıl inançlar” ve “ilham kaynakları” kodlarında ise sınırlı sayıda temsile 5. Sınıf ders kitaplarında ulaşılmıştır. “Evrensel ve geleneksel değerlerin” 2018 SBÖP’de milli kimlik ve kültürel süreklilik bağlamında ele alındığı, 2024 SBÖP’de ise aktif vatandaşlık ve toplumsal bilinç vurgusu yapılarak ele alındığı görülmüştür. Bu durum ders kitaplarına da yansımış ve tüm kademelerde bu öğelere yer verilmiştir. Ayrıca “mitler”, “batıl inançlar” ve “ilham kaynakları” kültürel olgu olarak ele alınmış ve eleştirel düşünme becerisi kazandırma amaçlanmıştır (MEB, 2018; MEB, 2024). Bu çalışmada “evrensel ve geleneksel” değer öğelerine ders kitaplarının metinler ve ölçme değerlendirme bölümlerinde daha fazla yer verildiği belirlenmiştir. Bu durum Bilgin Ceviz (2021) ‘in yaptığı araştırmada değerlerin daha çok metinler aracılığı ile aktarıldığını ortaya koyması ile paralellik gösterir. Bunun aksine Irmak (2021) yaptığı araştırmada değerlerin kitap görsellerinde daha fazla yansıtıldığını ifade etmektedir. Bir başka kod olan “Düşünce” ye ait temsillerin 6 ve 7. sınıf ders kitaplarında daha fazla yer aldığı görülmektedir. Bu tespit, 2018 SBÖP’de “demokratik vatandaşlık”, “Bilim Teknoloji ve Toplum” ünitelerinde ortaya konulan düşünce özgürlüğü, ifade

hakkı, toplumsal değişimde düşüncenin rolü, bilimsel düşüncenin tarihsel gelişimi, bilim ve eleştirel düşünme becerileri gibi içeriklere yer verilmesiyle ilişkilendirilebilir (MEB, 2018). “İnançlar” koduna ait temsiller incelendiğinde, bu öğelerin 6 ve 7. sınıf ders kitaplarında daha çok görüldüğü belirlenmiştir. Bu durum Sakin-Taşdemir’in (2021) araştırmasıyla benzerlik göstermektedir.

“Kişiler” kategorisinde elde edilen bulgular incelendiğinde en fazla kültürel temsile 7. sınıf ve ardından 6. sınıf ders kitabında yer verildiği belirlenmiştir. 5.sınıf ders kitabında ise sınırlı sayıda temsile ulaşılmıştır. Bu durumun 2018 SBÖP’de kültürel temsillerin daha çok tarihî olaylar ve toplumsal kimlik bağlamında ele alınmasından ve 7. sınıfta Osmanlı ve Türk-İslam kültürünün gelişimi, millî ve evrensel kültürel miras gibi temaların geniş bir çerçevede ele alınmasından kaynaklandığı düşünülmektedir (MEB, 2018). “Ünlü kişiler” alt kodunda en fazla “tarihsel karakter” başta olmak üzere “bilim insanı” ve “dini karakter” kodlarına ait kültürel temsillerin fazla olduğu görülmüştür. “Tarihsel karakter” alt koduna uygun öğelerin en fazla sırasıyla 7 ve 6. sınıf ders kitaplarında yer aldığı belirlenmiştir. Osmanoglu ve Cantemur (2020) da yaptıkları çalışmalarında benzer bir sonuca ulaşmışlardır. Bu sonucun 7.sınıf ders kitaplarında yer alan konuların ağırlıklı olarak tarih disiplinine ait olmasıyla ilişkili olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte 5. sınıf ders kitaplarında tarih disiplinine ait içeriklerin sınırlı olması, bu kademede daha az temsilin yer almasını da açıklamaktadır. Tarihsel karakter kodunda öğrenme alanları bakımından incelendiğinde ders kitaplarında özellikle 5. sınıflarda “Ortak Mirasımız” diğer sınıflarda “Kültür ve Miras” öğrenme alanlarında daha fazla kültürel temsile ulaşılmıştır. “Bilim insanı” alt kodunda ise 7.sınıf ders kitabında daha fazla temsile rastlanmaktadır. Bunun en temel nedeni bu ders kitabında “Geçmişten Günümüze Bilim” öğrenme alanına ait içeriğe yer verilmesidir. “Dini karakter” e ait öğelere ise en çok 6. sınıf ders kitabında yer verildiği belirlenmiştir. Bu durum ise ders kitabındaki İslamiyet’in doğuşu ve yayılışı ile Türklerin Müslümanlığı kabul edişi konu içeriklerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. “Kişiler” kategorisinde yer alan “dini karakter, seyyah, düşünür, sanatçı, sporcu, iş insanı ve tasavvufi karakter” alt kodlarında 5. Sınıf ders kitabında temsile ulaşılmamıştır. Bu durum 2024 SBÖP’de öğrenme çıktılarının birey odaklı olması yerine daha çok toplumsal süreçlere odaklanmasıyla açıklanabilir (MEB, 2024).

“Topluluklar” kategorisindeki “ırk” kodunda ait öğelerin ders kitaplarının metin bölümlerinde daha çok temsil edildiği görülmüştür. “İrk” a yönelik temsillerin çoğunlukla 6.sınıf kitaplarında yer almakla birlikte, bu temsillerin ağırlıklı olarak “Türk ırkı” na ait olduğu belirlenmiştir. Bu durum, 6. Sınıf "Ortak Mirasımız" ünitesi altında Orta Asya Türk kültürüne geniş yer verilmesiyle açıklanabilir. Göktürkler, Uygurlar, Hunlar gibi eski Türk devletleri vurgulanarak, Türk kimliğinin tarihî gelişimi aktarılmıştır. Bu temsiller, daha çok kültürel ve tarihî miras bağlamında sunulmuş olup, doğrudan “ırk” kavramı üzerinden ele alınmamıştır (MEB, 2018; MEB, 2024). Ders kitapları, içerisinde akademik açıdan bilgi, kavram ve kuramları barındırdığı gibi hitap ettiği toplumun değer ve tutumlarına da yer vermektedir (Koçak ve Kırkeser, 2022, s. 330). 5. sınıfta

ise “ırk” kodunda kültürel temsillerin daha sınırlı olması, öğrencilerin temel kültürel ve toplumsal yapı kavramlarını edinmesine yönelik bir yaklaşımı yansıttığından kaynaklanmaktadır (MEB,2024). “Din” koduna yönelik bulgular incelendiğinde 6 ve 7.sınıf ders kitaplarında ve İslamiyet ile ilgili temsillere ulaşılmıştır. Bu durumun temel nedeni 6. Sınıf "Orta Asya'dan Anadolu'ya" ve 7.sınıf "Osmanlı Devleti ve Kültür" öğrenme alanındaki konu içerikleriyle ilgili olduğu düşünülmektedir. “Dil” koduna yönelik bulgular incelendiğinde özellikle Türk diline ait temsillere ulaşılmıştır. Temsiller daha çok 6 ve 7. Sınıf ders kitaplarında görülmüştür. Bu durum 2018 ve 2024 SBÖP’de kültürel farklılıkları tanımaya yönelik kazanımlar içerirken, aynı zamanda Türk kimliğinin ve dilinin tarihsel gelişimini vurgulamaktadır. Ders kitaplarında Türk diline ait temsillerin yoğunlaşması bu kazanımlarla örtüşmektedir (MEB, 2018; MEB, 2024).

5. 2. Birinci Öğrenme Alanlarındaki Bulgulara Yönelik Tartışma

Sosyal Bilgiler dersi, Türk eğitim sisteminde milli ve manevi değerlerin öğrencilere aktarımında önemli bir araçtır (MEB, 2018). Bu öğrenme alanı SBÖP’de; bireylerin sosyal rollerini, kültürel farkındalıklarını ve değerler sistemini öğrenmelerini hedeflerken, toplumsal birlik ve bireysel farklılıkların önemine vurgu yapmaktadır (MEB, 2018; MEB, 2024). Elde edilen bulgular programın genel amaçlarıyla uyumludur. Özellikle programın evrensel ve milli değerleri kazandırmayı hedefleyen yaklaşımı ile ders kitaplarındaki evrensel ve geleneksel değerlerin baskın temsili paralellik göstermektedir (MEB, 2018; MEB, 2024).

Birinci öğrenme alanına yönelik bulgular incelendiğinde, 5. sınıf birinci öğrenme alanındaki kültürel unsurların fazlalığı, 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nın, milli değerleri ve kültürel mirası erken yaşta öğrencilere kazandırma hedefiyle uyumludur (MEB, 2024). Ancak bu kültürel unsurların üst sınıflarda azalması, kültürel unsurların sürdürülebilir bir şekilde aktarılmadığını ortaya koymaktadır. Birinci öğrenme alanı içerikleri; metinler, etkinlikler, görseller ve ölçme-değerlendirme açısından değerlendirildiğinde metinler bölümü, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kültürel unsurların baskın temsil edildiği (285) ana bölüm olarak dikkat çekmiştir. Bu durum, bilgilerin büyük ölçüde yazılı içerikler yoluyla aktarılmaya odaklanıldığını ortaya koymaktadır (Daşdemir & Tekin, 2018; Bilgin Ceviz, 2021; Tosun, 2022). Metinlerden sonra en fazla temsil ölçme değerlendirme bölümlerinde görülmüş, kültürel unsurlar öğrencilerin değerler ve davranışlar hakkında düşünmesini teşvik edecek şekilde yer almıştır. Özellikle evrensel değerler ve geleneksel değerler bu bölümde sıkça vurgulanmaktadır. Görseller bölümü incelendiğinde bulgulara; folklor, el sanatları, davranışlar, evrensel ve geleneksel değerler gibi kültürel kodlarda daha fazla unsura rastlanmaktadır. Burada yer alan temsiller genellikle metinlerde ele alınan kültürel unsurları destekleyici niteliktedir. Etkinlikler bölümlerinde ise gelenek ve görenekler ile evrensel ve geleneksel değerlere daha fazla yer verilmiştir. Literatür, metinlerin baskınlığını eleştirerek, etkinlik ve görsellerin ders kitaplarına

daha fazla entegre edilmesinin öğrenmeyi daha anlamlı hale getireceğini önermektedir (Altay, 2020; Gülersoy, 2013).

“*Bakış Açısı*” kategorisi bulguları değerlendirildiğinde evrensel ve geleneksel değerler gibi unsurlar metinler içerisinde geniş yer tutmaktadır. Evrensel değerlerin yoğun temsili, 2024 SBÖP’de toplumsal dayanışma ve birey-toplum ilişkilerine vurgu yapan yapısıyla uyumludur (MEB, 2024). Bu öğrenme alanlarında değerlerin fazla çıkmasının nedenleri arasında ders kitaplarının birinci öğrenme alanlarında kültürel çeşitlilik, hoşgörü, toplumsal birliktelik ve adalet kavramları, birey-toplum ilişkisi ve demokratik değerlerin vurgulanması sayılabilir. Ancak batıl inançlar ve mitlerin sınırlı şekilde ele alınması, kültürel zenginliği daraltmakta ve öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirme fırsatını kısıtlamaktadır (Daşdemir & Tekin, 2018). “*Yaşam Tarzı*” kategorisinde, “*gelenek ve görenekler ile davranış kalıpları*” en fazla temsil edilen kültürel unsurlardır. Özellikle misafirperverlik, büyüklerin ellerini öpme ve bayram ziyaretleri gibi gelenekler, toplumsal aidiyet ve kültürel bağların aktarımında etkili unsurlar olarak işlenmiştir (Daşdemir & Tekin, 2018). Bunun yanında, “*takı ve ritüeller*” kodlarına yönelik temsiller yalnızca 5. sınıf kitaplarında yer almış ve bu durum, kültürel mirasın sürdürülebilirliği açısından bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir (Altay, 2020). “*Yaşam tarzı*” kategorisindeki temsillerin metinlerde yoğun olarak işlenmesine rağmen, etkinlik ve görsellerle yeterince desteklenmemesi, öğrenmeyi somutlaştırma fırsatını sınırlandırmaktadır (Gülersoy, 2013). “*Ürünler*” kategorisinde temsiller 5. Sınıf ders kitabında daha fazla yer almıştır. Bu durum, yeni programın somut ve somut olmayan mirasın korunması, aktarılması ve toplum kimliğinin inşası gibi ana temalara geniş yer vermesi ile ilişkilendirilebilir. Aynı zamanda öğrencilere kültürel mirasa yönelik farkındalık ve kültürel bilinç kazandırılması, tarihsel sürekliliğin sağlanması hedefleriyle uyumludur (MEB, 2024). Bu kategoride “*yiyecek ve içecek*” en fazla temsil edilen kod olmuştur. Özellikle 5. sınıflarda aşure, Kayseri mantısı, baklava ve etli ekmek, Türk kahvesi gibi geleneksel yemeklerin sıkça işlenmesi, öğrencilerin kültürel mirası tanımlarına katkı sağlamaktadır. Benzer şekilde Bilgin-Ceviz (2021) yiyecek ve içeceklerin kültürel mirasın önemli bir parçası olduğunu ve ders kitaplarındaki bu unsurların yer almasındaki önemini vurgulamıştır. Bu öğrenme alanında “el sanatları, resim, bitki, folklor, somut kültürel miras ve müzik” gibi unsurların sınırlı temsili, kültürel zenginliğin aktarımı açısından önemli bir eksiklik oluşturmaktadır. Bununla birlikte, bu durum çok kültürlülük bilincinin gelişimi için bir fırsat sunmaktadır (Yalçın & Güleç, 2022). Ayrıca Daşdemir ve Tekin’in (2018) ortaya koyduğu folklorun genellikle metinlerde yer aldığı görüşünün aksine görseller ile desteklenmesi öğrencilerin bu unsurları görsel veya uygulamalı etkinlikler yoluyla deneyimleme fırsatını artırmaktadır. “*Topluluklar*” kategorisi bulguları değerlendirildiğinde “*ırk*” kodu temsillerinin 5. sınıflarda daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durum 5. Sınıf “Birlikte Yaşamak” öğrenme alanında Türk toplumunun dayanışma ve birlikte yaşama kültürünün yansıtılmasından kaynaklandığı düşünülmektedir (Sosyal Bilgiler, 5; MEB, 2024). Bu kategoride “*din*” ve “*dil*” kodunda sınırlı

temsillerde yerel özellikler dikkate alınmış, daha çok İslamiyet ve Türk dili vurgusu yapılmıştır. Genel olarak bakıldığında bu öğrenme alanında, Türk kültürüne ait değerlerin öğrencilere aktarılmasında ders kitaplarının önemli bir rol üstlendiği görülmektedir. “*Gelenek ve görenekler, yiyecek-içecek, müzik, folklor, edebiyat ve ünlü bireyler, evrensel ve geleneksel değerler*” gibi unsurların aktarımında yoğun şekilde metinler bölümleri kullanılmaktadır. Özellikle 5. sınıf kitaplarında bu unsurların sıkça işlenmesi, milli kimlik ve toplumsal aidiyet gelişimini desteklemektedir. Ancak üst sınıflarda bu yoğunluğun azalması, kültürel aktarımın sürdürülebilirliğini sınırlandırmaktadır.

5. 3. İkinci Öğrenme Alanlarındaki Bulgulara Yönelik Tartışma

Bu bölümde 5. sınıf *Evimiz Dünya*, 6. sınıf *Yaşadığımız Yer* ve 7. sınıf *Ülkemizde Yerleşme, Nüfus ve Göç* öğrenme alanlarından elde edilen kültürel öğelere yönelik yorumlar yer almaktadır. Bu öğrenme alanlarında; insan-çevre etkileşimi, mekânsal bilgi, beceri ve değerlerin kazandırılması hedeflenerek temel harita kullanımı, insanın yaşadığı yerin coğrafi koşullarından etkilenmesi ve bu koşulları etkilemesi ele alınmıştır. Yaşanılan ilin göreceli konumu, doğal ve beşerî çevredeki değişimler, afet yönetimi süreçleri ve bu süreçlerde yapılması gerekenler vurgulanmıştır. Ayrıca, ülkemizin komşu devletlerle ilişkileri, kıtalar ve okyanuslarla olan konum özellikleri, doğal ve beşerî çevre arasındaki bağlantılar, Türk dünyasıyla kültürel iş birlikleri, küreselleşmenin toplum üzerindeki etkileri ve bölgesel ile küresel sorunların çözümünde ülkemizin rolü üzerinde durulmuştur (MEB, 2018; MEB, 2024). Coğrafya odaklı olan bu öğrenme alanlarında sınırlı sayıda (144) kültürel unsura ulaşılmıştır. Benzer şekilde Çelik ve Güleç (2023) yaptıkları çalışmada bu öğrenme alanında sınırlı temsillere ulaşılmıştır.

Bulgular incelendiğinde 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı “*Evimiz Dünya*” öğrenme alanında daha fazla kültürel unsura (68) ulaşılmıştır. Benzer çalışmada Çelik ve Güleç’in (2023) araştırmasında 5. sınıflarda ikinci öğrenme alanında daha fazla unsura ulaşılmışlardır. Bu öğrenme alanında ürünler kategorisinde “*mimari, bayrak ve somut kültürel miras*” kodlarında temsillerin daha fazla olduğu, bu temsillerin metinler ve görseller bölümlerinde bulunduğu görülmüştür. “*Mimari*” ve “*bayrak*” kodlarının 5. sınıflarda daha fazla görülmesi ders kitabındaki “*doğal ve beşerî değişim*” ve “*ülkemize komşu devletleler*” konu alanlarının içeriği temel nedendir. “*Somit kültürel miras*” kodu temsillerinin fazlalığı ise 7. sınıf ders kitabı antik kentlere ait içeriklerden kaynaklanmaktadır. Bu öğrenme alanında ayrıca “*gündelik yaşam, giyim alışkanlıkları ve geleneksel halk oyunu*” kodlarına ait temsiller olduğu görülmüştür. Bu temsillerin daha çok metinlerde ve onları anlatan görsellerde yer aldığı belirlenmiştir. Bu durumun oluşmasının en önemli nedeni öğrenme alanının coğrafya konularını içermesinden kaynaklanmaktadır.

5. 4. Üçüncü Öğrenme Alanlarındaki Bulgulara Yönelik Tartışma

Üçüncü öğrenme alanları ders kitaplarında 2018 SBÖP’de “Kültür ve Miras”, 2024 SBÖP’de “Ortak Mirasımız” konu alanlarını içermektedir. Programda bu öğrenme alanında kültür ve kültürel miras konuları ele alınmakta, öğrencilerin millî kimlik bilinci kazanmalarına ve farklı medeniyetler arasındaki etkileşimi kavramalarına katkı sağlanmaktadır. Anadolu ve Mezopotamya medeniyetleri, Osmanlı Devleti’nin küresel politikaları ve Türk kültürünün tarihsel gelişimi gibi konular, tarihsel süreç içerisinde kültürel değişim ve süreklilik perspektifinde yer almaktadır (MEB, 2018; MEB, 2024). Bu öğrenme alanlarında ders kitaplarında en fazla kültürel temsillere ulaşılmıştır. Bu durumun temel nedeni bu öğrenme alanlarında kültür ve değer eğitiminin yoğunlaşması (Tokat, 2022) ve kültür kavramına ait konuların fazlalığıdır. Bulgular incelendiğinde en fazla kültürel temsillerin 6. Sınıf ders kitabında yer aldığı görülmüştür. Literatürde benzer sonuçlara Çelik ve Güleç (2023) “5. 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Kazanımlarının Ve Ders Kitaplarının Kültür Okuryazarlığı Açısından İncelenmesi” adlı çalışmalarında ulaşmışlardır. Bu öğrenme alanında en fazla kültürel unsura “*kişiler*” kategorisinde 6 ve 7. sınıf ders kitaplarında ulaşılmıştır. Ders kitaplarında yer alan 6. Sınıf Orta Asya’da kurulan ilk Türk devletleri, Türklerin İslamiyet’i kabul etmesi ve Anadolu’ya yerleşmesi, 7. Sınıf Osmanlı devletinin kuruluş, imparatorluk ve yıkılış süreçleri konu alanlarında özellikle tarihsel ve dini karakterlere oldukça fazla yer verilmiştir. 5. Sınıf ders kitabında kişiler kategorisinde temsillere çok az rastlanması kültürel miras ve ilkçağ medeniyetleri ile ilgili konu içeriklerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

“*Ürünler*” kategorisi bulguları incelendiğinde “*mimari, somut kültürel miras, sanat, el sanatları ve edebiyat*” kodlarında temsillerin daha fazla olduğu görülmüştür. Bunlar arasında en fazla temsil “*mimari*” kodunda 5 ve 6. sınıf ders kitaplarının metin ve görseller bölümlerinde olmuştur. Bu fazlalığın temel nedeni ders kitaplarında yer alan kültürel mirasımız ve Türk tarihini anlatan konu içeriklerinde mimari eserlere yer verilmesidir. “*Somit kültürel miras*” kodunda ise en fazla temsil 5. sınıf ders kitabında görülmüştür. Ders kitabının “Ortak Mirasımız” öğrenme alanında Anadolu’nun ilk yerleşim yerlerini içeren konularda antik kentlere ve görsellerine ulaşılmıştır. “*El sanatları ve edebiyat*” kodlarında 6. Sınıf ders kitabında kültürel temsillerin fazla olduğu görülmüştür. Ders kitabında ilk Türk devletlerini anlatan konu içeriklerinde Türklerin el sanatları ve edebi eserlerinden bahsedilmiştir. “*Sanat*” koduna ait temsillerin 7. Sınıf ders kitabında yoğunlaşmasının ise “Seyahatnamelerde Osmanlı” konu alanında Osmanlı dönemi sanat faaliyetlerine yer verilmesiyle ilişkili olabileceği düşünülmektedir.

Üçüncü öğrenme alanında elde edilen bulgularda “*topluluklar*” kategorisinde 6 ve 7. sınıf ders kitaplarında “*ırk*” ve “*din*” kodlarında temsillerin fazlalığı görülmektedir. “*Irak*” kodu temsillerinde Türk ırkına ait özelliklere oldukça fazla rastlanması ders kitaplarının konu içeriklerinde Türk tarihine ait dönemlerin işlenmesinden kaynaklanmaktadır (Bektaş, 2023; Dallı & Çakmak, 2020). Bununla birlikte Türklerin yaşadığı bölgelerde temas ettikleri milletlere (Arap, Çin vb.) ait

özelliklere de ulaşılmıştır. “*Din*” kodunda ise en fazla İslam dinine ait temsiller görülürken Hristiyanlık dinine ait temsillere de rastlanılmıştır. Benzer sonuçlara Osmanoğlu (2013) ve Bektaş (2023) da ulaşmışlardır. Ders kitabında özellikle Hz. Muhammed dönemi ve sonrası ile Türklerin İslamiyet’i kabulü ile ilgili konu içeriklerinin bulunması bu öğelerin yoğun olarak bulunmasına yol açmıştır. “*Dil*” kodunda temsillere 6 ve 7. sınıf ders kitaplarında ulaşılmıştır. Bu temsiller genellikle Türk dili unsurlarından (Bektaş, 2023) oluşmaktadır.

“*Yaşam tarzı*” kategorisinde bu öğrenme alanındaki bulgularda “*araç-gereç*” ve “*gündelik yaşam*” kodunun daha fazla temsil edildiği görülür. 5 ve 6. sınıf ders kitaplarında ilk çağ ve Türk uygarlıklarına yer verilmiş, konu içeriklerinde günlük yaşam ve kullandıkları araç gereçlerden bahsedilmiştir. Bu içerikler metinler bölümlerinde anlatılırken görseller ile desteklenmişlerdir. “*Bakış açısı*” kategorisinde ise inançlar kodu temsilleri daha fazla yer almıştır. Benzer çalışmada Sakin-Taşdemir (2021) üçüncü öğrenme alanında inançlar kodunda en fazla temsile ulaşıldığını ortaya koymuştur. “*İnanç*” kodu temsillerinde 6 ve 7. sınıf ders kitapları konu içeriklerinde yer alan çeşitli kültürlere ait inanç türlerine (Gök tanrı inancı vb.) rastlanmıştır.

5. 5. Dördüncü Öğrenme Alanlarındaki Bulgulara Yönelik Tartışma

Bu öğrenme alanı, sosyoloji, siyaset bilimi ve hukuk perspektifinden etkin vatandaşlık kavramına odaklanmaktadır. Öğrencilerin, grup, kurum ve sosyal örgütlerin oluşumu, bunları etkileyen ve kontrol eden mekanizmaları, ayrıca bu yapıların bireyler ve kültür üzerindeki etkilerini anlamaları hedeflenmektedir (MEB, 2018; MEB, 2024). Bu bilgiler ışığında, öğrenciler toplumsal sorunların çözümünde örgütlü devlet gücünün önemini kavrayarak, demokratik yollarla yönetimi etkileme yöntemlerini öğrenirler. 2018 SBÖP’de adı “Etkin Vatandaşlık” olan öğrenme alanı, 2024 SBÖP’de “Yaşayan Demokrasimiz” olmuştur. Dördüncü öğrenme alanı bulguları incelendiğinde kültürel öğelerin sınırlı olarak temsil edildiği (218) ve bunların da metin içeriklerinde daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu temsillerin 6. sınıf ders kitabında daha fazla olduğu bunu 7. sınıfların takip ettiği, 5.sınıf ders kitabında ise temsillerin daha az olduğu görülmüştür. Benzer sonuçlara Çelik ve Güleç (2023) çalışmalarında ulaşmış ancak sayıca daha az değerlere ulaşmıştır. Bu çalışmada “*yaşam tarzı*” ve “*kişiler*” kategorilerinde temsillerin diğer kategorilere göre öne çıktığı belirlenmiştir. Bu kategorilerde “*evrensel değerler, etik kurallar, düşünce, ırk ve tarihsel karakter*” kodlarında temsillerin daha fazla olduğu tespit edilmiştir. “*Evrensel değerler*” kodunda temsillerin fazla olmasında ders kitaplarında demokrasi ve insan haklarının gelişimi, toplumsal hayatı etkileyen demokratik etkenler, demokratik uygulama süreçlerinde karşılaşılan sorunlar ve çözüm yolları gibi öğrenme içerikleri etkili olabilir (MEB, 2018; MEB, 2024). “*Etik kurallar*” kodunda temsillere öğrenme alanlarında yer alan etkin vatandaş ve özellikleri içeriklerinde rastlanıldığı, “*düşünce*” kodunda ise ders kitaplarında demokrasinin gelişim süreçleri, cumhuriyetin özellikleri gibi içeriklerin etkili olduğu görülmüştür. “*İrk*” kodunda temsillerde Türk ırkına ait özelliklere

değindiği görülmüş bu durumun ders kitaplarına yer alan demokrasinin Türklerdeki gelişim süreçleri ve ülkemizin yönetim süreçleri ile ilgili konu içeriklerinden kaynaklandığı ortaya konulmuştur. Bu öğrenme alanında sayıca en fazla temsile (61) kişiler kategorisinde “*tarihsel karakter*” alt kodunda rastlanıldığı tespit edilmiş bu durumun temel nedenleri arasında öğrenme alanlarında yer alan Türklerde demokrasinin gelişimi ve Atatürk’ün demokrasinin gelişimine katkısı gibi konu alanlarının etkili olduğu görülmüştür. Diğer kategori ve kodlarda temsillerin ders kitaplarında daha az sayılarda temsillerine rastlanması öğrenme alanında demokrasi, demokrasinin gelişim süreçleri, etkin vatandaşlık gibi konu içeriklerinin yer almasından kaynaklanmaktadır. Yaptıkları çalışmalarda Özbaş ve Çulha-Özbaş (2022) ile Çelik ve Güleç (2023) benzer sonuçlara ulaşmışlardır.

5. 6. Beşinci Öğrenme Alanlarındaki Bulgulara Yönelik Tartışma

Bu öğrenme alanında öğrencilerin girişimci ve bilinçli tüketici becerilerini geliştirmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda, kaynakların sınırlılığını kavrayarak mevcut kaynakları korumanın önemini kavramaları beklenir. Ayrıca öğrencilerin kendi ekonomik yaşamlarını başkalarıyla karşılaştırarak benzerlik ve farklılıkları belirlemeleri teşvik edilir. “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” süreçlerine dair temel kavramların öğrenilmesi hedeflenir. Son olarak, öğrencilerin ilgi duydukları mesleklerin gerektirdiği özellikleri tanımaları amaçlanır (MEB, 2024). Genel olarak ekonomi içerikli konuların yer aldığı bu öğrenme alanında kültürel unsurların temsillerine sınırlı sayılarda (93) ulaşılmıştır. Ders kitaplarında öğrenme alanları içinde en az kültürel temsile “*Hayatımız Ekonomi*” öğrenme alanında ulaşılmıştır. Bu sonuç Çelik ve Güleç (2023)’in elde ettiği bulgularla uyumludur. Bu öğrenme alanında “*ürünler*” kategorisinde “*edebiyat*”, “*yaşam tarzı*” kategorisinde “*gündelik yaşam*” ve “*bakış açısı*” kategorisinde “*evrensel değerler*” kodlarında temsillere daha fazla ulaşılmıştır. “*Edebiyat*” koduna ait temsillere 5. sınıf ders kitabında daha fazla yer verilmiştir. Bu ders kitabında yer alan “bütçemi planlıyorum” konu alanı içeriklerinde aile bütçesinin oluşturulması ve tasarruf konularında atasözlerinden yararlanılması temsillerde sayının fazlalığına neden olmuştur. “*Gündelik yaşam*” kodunda temsillere 5. sınıf ders kitabında daha fazla görsellerde ulaşılmıştır. Bunun nedeni öğrenme alanı içeriklerinde ele alınan konuları destekleyici görsellerden kaynaklanmaktadır. “*Evrensel değerler*” kodunda temsillerin fazlalığının nedeni öğrenme alanı konularını destekleyici tasarruf bilinci içeriklerinin yer almasıdır. Literatürde benzer sonuçlara Güçlü (2019) ve Irmak (2021) yaptıkları çalışmalarda ulaşmışlardır.

5. 7. Altıncı Öğrenme Alanlarındaki Bulgulara Yönelik Tartışma

Bu öğrenme alanı, öğrencilerin yenilikçi, eleştirel ve bilimsel düşünme becerilerini geliştirerek, bilim ve teknolojinin toplumsal yaşamdaki etkilerini anlamalarını sağlar. Öğrenciler,

teknolojiyi bilgiye erişim aracı olarak kullanmayı öğrenirken, teknolojik ürünlerin doğa üzerindeki olumsuz etkilerini de tartışırlar. Ayrıca, dijital ortamlarda güvenlik ve gizlilik konularına dikkat eder, telif, patent ve fikrî mülkiyet haklarının önemini kavrarlar. Bu sayede, teknolojinin kültürel değişime etkisini anlayarak, bilinçli ve sorumlu bireyler olarak toplumsal sorunlara çözüm üretme yetkinliği kazanırlar (MEB, 2018; MEB, 2024). Altıncı öğrenme alanında elde edilen bulgular incelendiğinde en fazla kültürel temsile (232) 7. sınıf ders kitabında ulaşıldığı görülmüştür. Bu sonuç Çelik ve Güleç (2023)'in yaptığı çalışma ile çelişirken diğer sınıflarda sınırlı temsillere ulaşılması sonucu ile benzerlik göstermektedir. 7. Sınıf ders kitabında “Geçmişten Günümüze” öğrenme alanında yer alan “bilginin korunması ve gelişimi, Türk-İslam medeniyetinde yetişen âlimlerin katkıları ve 15-20.yy’da Avrupa’da bilimsel alanda yaşanan gelişmelerin günümüz bilimsel birikimine katkıları” gibi konu içerikleri kültürel temsillerin daha fazla olmasına neden olmuştur (Özensoy, 2024). Elde edilen temsillerin büyük bir kısmının metinler bölümünde yer aldığı, bununla birlikte ölçme ve değerlendirme bölümlerinde de temsillerin yoğunlaştığı gözlemlenmiştir. Altıncı öğrenme alanlarında en fazla kültürel temsilin kişiler kategorisinde “*Bilim insanı*” alt kodunda olduğu görülmüştür. Bu temsillere özellikle 7. sınıf ders kitabında ulaşılmıştır. Ders kitabında Türk-İslam bilginleri ve bilimin gelişim süreçleri ile ilgili konu içeriklerinin yer alması kültürel temsillerin fazlalığında temel etken olmuştur. Bununla birlikte ders kitabında “*tarihsel karakter*”, “*düşünür*” ve “*seyyah*” alt kodlarında da temsillere ulaşılmıştır. Bu öğrenme alanında “*ürünler*” kategorisinde “*bilimsel eser*”, “*alfabe*” ve “*resim*” kodlarında daha fazla temsillere ulaşılmıştır. Ağırlıklı olarak 7. sınıf ders kitabında rastlanan bu temsiller, ders kitabındaki yazının gelişim süreçleri, Türk İslam dünyasındaki âlimlerin eserleri ve çalışmaları ile batı dünyasında bilimin gelişmesi gibi konu alanı içeriklerinden kaynaklanmaktadır (Özensoy, 2024). Ayrıca aynı konu içerikleri “*yaşam tarzı*” kategorisinde “*araç-gereç*” kodunda temsillerin fazla çıkmasının nedeni sayılabilir. 7. sınıf ders kitabında ise “Özgür Düşünce ve Bilim” konu alanında “*bakış açısı*” kategorisi “*düşünce*” kodunda temsillere rastlanmıştır. Bu kategoride “*geleneksel ve evrensel değer*” kodlarına ise 5. sınıf ders kitabı “Teknolojik Ürünlerin Bilinçli Kullanımı” konu alanı içeriklerinde ulaşılmıştır (MEB 5. Sınıf Ders Kitabı, 2024).

5. 8. Yedinci Öğrenme Alanlarındaki Bulgulara Yönelik Tartışma

Yedinci öğrenme alanı (Küresel Bağlantılar) 2018 SBÖP’de yer almış ancak 2024 SBÖP’de kaldırılarak 5. sınıf ders kitabına konulmamıştır. Ancak 2024-2025 Eğitim öğretim yılında 6 ve 7. sınıf ders kitaplarında, sonraki yıl ise 7. Sınıf ders kitabında yer alacak, 2024 SBÖP’de göre hazırlanan yeni ders kitaplarında yer almayacaktır. Bu öğrenme alanı, öğrencilerin inançlar, fikirler, insanlar, sermaye, bilgi ve teknolojinin sınırları aşarak küresel boyutta hareket ettiği günümüz dünyasında, bu dinamikleri anlamalarını sağlamayı hedeflemektedir. Bu sayede, öğrenciler farklı kavramlar arasındaki karşılıklı ilişkileri kavrayarak çağdaş dünya hakkında farkındalık geliştirir ve

çoklu bakış açılarını benimserler. Ayrıca öğrencilerin gelişen dünyanın gündemini takip eden, karşılaştığı sorunlara çözüm üretebilen etkin ve sorumlu Türk vatandaşları olarak yetişmelerine katkı sağlamaktadır (MEB, 2018). Öğrenme alanından elde edilen bulgular incelendiğinde “ürünler” kategorisinde “bayrak”, “bakış açısı” kategorisinde “evrensel değerler” ve “topluluklar” kategorisinde “ırk” kodlarında temsillerin daha fazla olduğu ancak diğer kategori ve kodlarda temsillerin çok sınırlı olduğu görülmüştür. “Bayrak” kodunda temsillere 6. sınıf ders kitabında yer alan “Soydaşlarımız ve Komşularımız” ile “Ülkelerle Ekonomik İlişkilerimiz” konu alanlarında ulaşılmıştır Burada yer alan içeriklerde devletlerin genel özelliklerine değinilmiş ve bayrakları tanıtılmıştır. “Evrensel değer” kodunda ise ders kitaplarında devletimizin uluslararası kuruluşlara verdiği destekler ve yardımlaşma faaliyetlerine verilen örnek temsillere ulaşılmıştır. “Rk” kodunda yer alan temsiller incelendiğinde, Türk ırkına ilişkin temsillerin daha fazla bulunduğu gözlemlenmektedir. Bu durumun temel nedeni, ülkemizin uluslararası işbirliği yaptığı kurumların konu içeriklerinde bu tür temsillerin yer almasıdır. Literatürde Çelik ve Güleç (2023) yaptıkları ders kitaplarına yönelik kültürel inceleme adlı çalışmalarında farklı kodlar altında yaptığı çalışmasında farklı sonuçlara ulaşmışlardır.

6. SONUÇLAR ve ÖNERİLER

6. 1. Sonuçlar

Bu araştırmada, ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan kültürel unsurların temsili detaylı olarak incelenmiştir. Elde edilen bulgular ışığında şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Sınıf düzeyine göre kültürel temsiller farklılık göstermektedir. 6. sınıf ders kitabı, kültürel unsurlar açısından en fazla temsile sahiptir. Bunu 5 ve 7.sınıf ders kitapları takip etmektedir.

- Tüm ders kitaplarında “Ürünler” kategorisine ait kodların daha fazla yer aldığı belirlenmiştir. Bu kategoriden sonra sırasıyla “kişiler”, “yaşam tarzı”, “bakış açısı” ve “topluluklar” kategorilerine ait temsillerin takip ettiği belirlenmiştir.

- 5. sınıf ders kitaplarında “ürünler yaşam tarzı ve bakış açısı” kategorilerinde temsiller fazla iken, 6. sınıflarda “topluluklar” ve 7. sınıflarda “kişiler” kategorileri öne çıkmaktadır.

- “Ürünler” kategorisinde temsillerin, metinler ve görseller bölümlerinde daha yaygın olarak yer aldığı belirlenmiştir. Bu kategori içinde en fazla kültürel temsile “mimarî” kodunda rastlanmıştır. Bunun yanı sıra, “edebiyat, el sanatları ve somut kültürel miras” kodları da yüksek oranda temsil edilmiştir. Ancak, “bitki” ve “somut olmayan kültürel miras” kodlarında temsillerin oldukça sınırlı olduğu görülmüştür. Ayrıca, “müzik” ve “yiyecek-içecek” kodlarının 5. sınıf ders kitaplarında daha fazla yer aldığı tespit edilmiştir.

- “Yaşam tarzı” kategorisinde kültürel temsillerin en yoğun biçimde metinler bölümünde, ardından ise görseller bölümünde yer aldığı tespit edilmiştir. Bu kategori içerisinde en fazla temsil, “araç-gereç” kodunda görülmüştür. Bunu sırasıyla “gündelik yaşam” ve “gelenek-görenek” kodları takip etmektedir. Buna karşın, “töre, takı ve ritüeller” kodlarında sınırlı temsiller bulunurken, “hobiler, özel beceriler ve günlük rutinler” kodlarında herhangi bir temsile rastlanmamıştır.

- “Bakış açısı” kategorisinde temsillere en fazla çok metinler ve ölçme değerlendirme bölümlerinde ulaşılmıştır. Bu kategoride tüm ders kitaplarında en fazla kültürel temsile “evrensel değerler” kodunda ulaşılmıştır. Bunu sırasıyla “düşünce, geleneksel değerler ve inançlar” kodları takip etmektedir. Buna karşın, “mitler, batıl inançlar ve ilham kaynakları” kodlarında oldukça sınırlı düzeyde temsillere yer verildiği tespit edilmiştir.

- “Kişiler” kategorisindeki temsiller en yoğun şekilde metinler bölümünde ve “ünlü kişiler” kodunda görülmüştür. Ders kitaplarında bu kategoriye ait en fazla temsil ise “tarihsel karakter” alt kodunda yer almakta olup, en çok 7. sınıf ders kitaplarında bulunmaktadır. Ayrıca, bu kategoride “bilim insanı” ve “dini karakter” kodlarında da belirgin düzeyde temsillere rastlanmıştır. “Bilim insanı” kodundaki temsiller ağırlıklı olarak 7. sınıf ders kitaplarında yer alırken, “dini karakter” kodundaki temsiller ise daha çok 6. sınıf ders kitaplarında öne çıkmaktadır. Buna ek olarak, bu

kategoride “*kurgusal bireyler*”, “*sanatçılar*”, “*sporcular*”, “*iş insanları*” ve “*tasavvufi karakterler*” kodlarında sınırlı düzeyde temsiller tespit edilmiştir.

- “*Topluluklar*” kategorisinde temsiller en fazla metinler bölümünde görülmüştür. Bununla birlikte görseller bölümlerinde bu kategoride hiçbir temsile ulaşılmamıştır. Bu kategoride en yoğun temsil “*ırk*” kodunda olmak üzere en çok 6. sınıf ders kitabında görülmüştür. Bu kategoride “*ırk*” kodundan sonra sırasıyla “*din ve dil*” kodları yer almaktadır. “*Din*” kodunda temsillere 6. ve 7. sınıf ders kitaplarında rastlanırken, 5. sınıf ders kitabında hiçbir unsura ulaşılammıştır.

- Öğrenme alanları bakımında sonuçlar incelendiğinde 1. öğrenme alanında en fazla temsile 5. sınıf ders kitabında ulaşılmıştır. Bu öğrenme alanında en fazla temsil “*bakış açısı*” kategorisinde görülmekle birlikte, “*evrensel değerler*” kodu bu öğrenme alanında en fazla temsil edilen koddur.

- İkinci öğrenme alanında temsiller en yoğun metinler bölümlerinde ve 5. sınıf ders kitabında görülmüştür. Bu öğrenme alanında en fazla temsil “*ürünler*” kategorisi olmak üzere “*mimarî*” kodunda olmuştur. En az temsile “*topluluklar*” kategorisinde ulaşılmış ve buradaki temsiller sadece 6. sınıf ders kitabında görülmüştür.

- Üçüncü öğrenme alanında en fazla kültürel unsura 6. sınıf ders kitabında ulaşılmıştır. Bununla birlikte kültürel temsiller en yoğun ders kitaplarının metinler bölümünde görülmüştür. Kategoriler bazında sırasıyla “*kişiler, ürünler ve topluluklar*” kategorilerinde en fazla temsile ulaşılmıştır. “*Kişiler*” kategorisinde “*tarihsel karakter*” alt kodunda, “*ürünler*” kategorisinde “*mimarî*” kodunda ve “*topluluklar*” kategorisinde “*ırk*” kodunda en fazla temsiller görülmüştür.

- Dördüncü öğrenme alanında en fazla temsil 6. sınıf ders kitabında görülmüştür. Ders kitaplarında temsiller metinler bölümlerinde yoğunlaşmıştır. Bu öğrenme alanında “*bakış açısı ve kişiler*” kategorileri ön plana çıkarken bu kategorilerde yer alan “*tarihsel karakter ve evrensel değerler*” kodları en fazla tekrar edilen kodlar olmuşlardır.

- Beşinci öğrenme alanı ekonomi içerikli konuları içermesi nedeniyle sınırlı sayıda temsillere ulaşıldığı ve bu temsillerin 7. sınıf ders kitabında daha yoğun olduğu sonucuna varıldı. Bu öğrenme alanında “*edebiyat, gündelik yaşam, evrensel değerler*” gibi kodlarda temsiller diğerlerine göre sayıca fazla olduğu görülmüştür.

- Altıncı öğrenme alanında en fazla temsile 7. sınıf ders kitabında ulaşılmıştır. Bu öğrenme alanında “*kişiler*” kategorisinde temsillerin daha yoğun görüldüğü ve bu kategoride yer alan “*bilim insanı*” kodunda temsillerin en fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu temsiller en yoğun olarak 7. sınıf ders kitabında görülmüştür.

- Yedinci öğrenme alanında içeriklerin 6 ve 7. sınıf ders kitaplarında yer aldığı ve en fazla kültürel temsile 6. sınıf ders kitabında ulaşıldığı görülmüştür. Sınırlı sayıda kodun yer aldığı bu öğrenme alanında “*ırk, bayrak ve evrensel değerler*” kodlarında temsillerin daha fazla görüldüğü sonucuna varıldı.

6. 2. İleride Yapılabilecek Araştırmalara Yönelik Öneriler

Araştırma sonuçları doğrultusunda, gelecekte yapılacak çalışmalar ve eğitim materyallerinin geliştirilmesi için aşağıdaki öneriler sunulmaktadır;

- Sosyal Bilgiler ders kitapları kültür okuryazarlığı açısından incelenebilir.
- Sosyal Bilgiler ders kitaplarında tematik ve güncel konuların (İklim değişikliği, afet bilinci vb.) temsili gibi çalışmalar yapılabilir.
- Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan kültürel unsurlara yönelik öğrencilerin farkındalıklarını ölçen nicel çalışmalar gerçekleştirilebilir.
- Bu çalışmada oluşturulan kültürel unsurlar bağlamında Türkçe, İngilizce, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi vb farklı ders kitapları incelenebilir.
- Bundan sonra yazılacak ders kitaplarında kültürel unsurların temsillerinin kitabın farklı bölümlerindeki (metinler, etkinlikler, görseller ve ölçme değerlendirme) dağılımında denge gözetilebilir.

7. KAYNAKLAR

- Abdelazim Ahmed, T. S., (2017). Assessment of students' awareness of the national heritage (Case study: The preparatory year students at the university of Hail, Saudi Arabia). *Cogent Social Sciences*, 3(1), 1-26.
- Akıncı, Z. Y. (2024). *Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarında "kültür ve miras" öğrenme alanının yer alışı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Aktan, S., & Saylan, N. (2013). Bir öğretim alanı'nın doğuşu: ABD'de Sosyal Bilgilerin gelişimi (1893-1916). *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 55-78.
- Akyüz, Y. (2016). Eğitimin kültür ve uygarlıkları geliştirme ve yeni nesillere aktarma işlevi. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 1(1), 1-18.
- Alemdar, K., & Erdoğan, İ. (1994). *Popüler kültür ve iletişim*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Allwright, R. L. (1981) Öğretim materyallerini ne için istiyoruz? *ELT Journal*, 36(1), 5-18
- Altay, N. (2020). Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarının beceriler açısından incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41, 276-297.
- Ateş, K. (2021). *Sosyal Bilgiler 6. ve 7. sınıf ders kitaplarında kültürel miras öğrenme alanı kapsamında kadın karakterlerin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Azer, H. (2024). *Sosyal Bilgiler ders kitabı 6. sınıf*. Ankara: Evos Yayınları.
- Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde miles-huberman modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 1-14.
- Baştürk, S. (2012). İlköğretim matematik ders kitaplarının öğretim sürecindeki yeri ve öğretmen görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(3), 1999-2022.
- Bay, D. N. (2022). Okul öncesi öğretmenlerinin kültürel oyunlara yönelik görüşleri. *Turkish Journal of Educational Studies*, 9(2), 181-206.
- Bektaş, O. (2023). *Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında ve ders kitaplarında çok kültürlülüğün incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kütahya.
- Bilgin-Ceviz, N. (2021). *2018 Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan değerlerin Sosyal Bilgiler ders kitaplarına yansımaya düzeyinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Billington, R., Strawbridge, S., Greensides, L., & Fitzsimons, A. (2010). Kültürü tanımlamak. (G. Altaylar, Çev.). *Sosyoloji (başlangıç okumaları)* içinde (s. 21-43). İstanbul: Say Yayınları.
- Bozkurt, F. (1979). *Dil ve kültür ilişkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

- Brooks, N. (1975). *The analysis of culture in second language teaching*. the USA: Georgetown University Press.
- Brooks, N. (1975). The analysis of foreign and familiar cultures. In R. C. Lafayette (Ed.), *The culture revolution in foreign languageteaching* (pp. 19-31). Skokie, IL: National Textbook.
- Brown, D. H. (2000). *Principles in language learning and teaching* (4th Ed.). New York: Longman.
- Bulut, M., Orhan, S., & Kırbaş, A. (2012). Okuma eğitimi üzerine bir kaynakça denemesi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 19-36.
- Büyükan, A. (2003). *Ders kitaplarının eğitimdeki yeri ve önemi*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Ceyhan, E., & Yiğit, B. (2005). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Cortazzi, M., & Jin, L. (1999). Cultural mirrors: Materials and methods in the efl classroom. In Hinkel, E. (Ed.), *Culture in second language teaching* (pp. 196-219). Cambridge: Cambridge University Press.
- Çay, A. (2014). Türk kültürü ve kaynakları. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 1(1), 49-66.
- Çeçen, M. A., & Çiftçi, Ö. (2007). İlköğretim 6. sınıf Türkçe Ders kitaplarında yer alan metinlerin tür ve tema açısından incelenmesi. *Millî Eğitim*, 173, 39-49.
- Çelik, M. E., & Güleç, S. (2023). 5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının kültür okuryazarlığı açısından incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32(2), 756-775.
- Çengelci, T. (2012). Sosyal Bilgiler öğretim programında somut olmayan kültürel mirasın yeri. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(1), 185-203.
- Çulha-Özbaş, B. (2009). İlköğretim Sosyal Bilgiler derslerinde kültürel miras eğitimi. M. Safran. (Ed.), *Sosyal Bilgiler eğitimi içinde* (s. 702-718). Ankara: Pegem Akademi.
- Dallı, C., & Çakmak, M. A. (2020). 2018 Sosyal Bilgiler öğretim programında Türk tarihi ve kültürü konularının yeri. *Sinerji Uluslararası Alan Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 53-66.
- Daşdemir, İ., & Tekin, S. (2018). Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Türk-Kültür öğelerinin kullanımı. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 18(1), 215-228.
- Demir, Y., & Atasoy, E. (2018). 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının (2017) değerlendirilmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(2), 753-780.
- Demirci, M. (2020). *7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kullanılan edebi ürünlerin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Demirel, Ö. (2000). *Karşılaştırmalı eğitim*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Demirkaya, H. (2013). *Sosyal Bilgiler öğretiminde eğitim teknolojileri ve materyal tasarımı kitabı*. Ankara: Pegem.

- Deniz, R. (2019). *5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi (Tokat İli Örneği)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.
- Deniz, R., & Sönmez, F. (2022). 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi (Tokat örneği). *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 125-139.
- Deveci, H. (2009). Sosyal Bilgiler dersinde kültürden yararlanma: Öğretmen adaylarının kültür portfolyolarının incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(28), 1-19.
- Doğan, M. S., Özyurt, S., & Boztoprak, G. (2009). *Sosyoloji çarşısı*. İstanbul: Yazı Yayınları.
- Doğan, Y., & Torun, F. (2018). Sosyal Bilgiler ders kitapları nereye doğru gidiyor? *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 4(2), 111-125.
- Doğanay, A. (2002). *Sosyal Bilgiler öğretimi* (C. Öztürk, Ed.). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Durmuş, E., & Karadağoglu, A. (2024). Sosyal Bilgiler öğretiminde küresel bağlantılar öğrenme alanı ile ilgili yapılmış çalışmaların meta sentezi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 14(Özel Sayı), 197-220.
- Erbaş, A. A. (2021). Sosyal Bilgiler öğretim programındaki değerlerin Sosyal Bilgiler ders kitaplarına yansımaları. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 11(1), 23-40.
- Erdoğan, M. (2011). Okul öncesi eğitimde kültürel değerlerin kazandırılması. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 36(159), 282-295.
- Erkal, M. (2006). *Sosyolojiye giriş* (12. bs.). İstanbul: Der Yayınları.
- Erkılıç, T. A., & Can, S. (2018). Eğitim yönetimi ders kitaplarının içerik ve fiziksel özellikleri açısından incelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(4), 295-307.
- Eröz, M. (1969). *Türk kültürü üzerine araştırmalar*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Esenkuş, A. (2024). *Sosyal Bilgiler (4., 5., 6. ve 7. sınıf) ders kitaplarında vatanseverlik değerine yer verilme durumunun incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.
- Ferraro, G. (1998). *Cultural anthropology: An applied perspective* (4th Ed.). the USA: Wadsworth Publishing.
- Globe (2004). *Globe 2004*. Retrieved December 24, 2025, from <https://globeproject.com>
- Gökalp, Z. (1966). *Türkçülüğün esasları*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Gökçe, B. (1990). *Aile ve aile tipleri üzerine bir inceleme: Aile yazıları I* (B. Dikeçligil & A. Çiğdem, Der.). Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Güçlü, H. (2019). *Sosyal Bilgiler ders kitaplarının değerler eğitimi açısından değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.

- Güfta, H., & Kan, M. (2014). İlköğretim 7. sınıf Türkçe ders kitabının dil ile ilgili kültür öğeleri açısından incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 239-256.
- Gülden, B. (2018). Türkçe ders kitaplarında kültür temelli olarak hazırlanan etkinlikler üzerine bir inceleme (5. sınıf Türkçe ders kitabı örneği). *Turkish Studies Educational Sciences*, 13(11), 1635-1652.
- Güler, A., Halicioğlu, M. B., & Taşgın, M. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma* (2. bs.). Ankara: Seçkin.
- Güler-Bıyıklı, S. (2010). *Representation of cultural heritage in textbooks: Examination of the illustrations in the 4th and 5th grade social studies textbooks (1974-2009) in Turkey* (Unpublished Master's thesis). Koç University, Graduate School of Social Sciences & Humanities, Türkiye.
- Gülersoy, A. E. (2013). İdeal ders kitabı arayışında Sosyal Bilgiler ders kitaplarının bazı özellikler açısından incelenmesi. *International Journal Of New Trends In Arts, Sports & Science Education*, 2, 8-26.
- Gündüz, M. (2023). *Anakara, Türkiye'de ders kitapları tarihi*. Ankara: Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Güneş, F. (2022). *Ders kitaplarının özellikleri ve incelenmesi*. Ankara: Sınırsız Eğitim ve Araştırma Derneği Yayınları.
- Gürel, D., & Çetin, T. (2018). Sosyal Bilgiler dersi ve kültür aktarımında edindiği rol üzerine bir inceleme. *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi*, 6(2), 22-40.
- Güvenç B. (1994). *İnsan ve kültür* (6. bs.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Güvenç, B. (1979). *Kültürün tanımı ve toplumsal süreçler*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Güvenç, B. (2002). *İnsan ve kültür* (9. bs.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Güvenç, B. (2004). *Globalleşen dünyada Türkiye'nin yeri*. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Yayınları.
- Güvenç, B. (1997). *Kültürün ABC'si*. İstanbul: YKY.
- Güvendi, M. F. (2021). İlkokul fen bilimleri ders kitaplarında yer alan kültürel öğelerin incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 19(42), 9-37.
- Güzel, D., & Şimşek, A. (2014). Milli eğitim şûralarında ders kitapları. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(23), 172-216.
- Hayta, A. (2022). *Ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki etkinliklerin Sosyal Bilgiler öğretim programındaki beceriler bağlamında incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Irmak, B. (2021). *Sosyal Bilgiler ders kitaplarının değerler bağlamında analizi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

- Kalıpçı, S. (2008). *Okul öncesi öğretmenlerinin uygulamalarında benimsedikleri eğitimsel yaklaşımları belirleme* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kaplan, R. (1987). Cultural thought patterns revisited. In U. Connor, & R. Kaplan (Eds.), *Writing across languages: Analysis of L2 text* (pp. 9-21). Reading, MA: Addison-Wesley.
- Karagözoğlu, N. (2020). *Sosyal Bilgiler ders kitaplarının değerlendirilmesi*. Ankara: İKSAD Yayınevi.
- Karakuş, E. (2021). Yabancı dil olarak İngilizce ders kitaplarında kültürel öğelerin temsili üzerine sistematik bir inceleme. *Dil Öğretimi ve Eğitim Araştırmaları*, 4(1), 13-29.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-80.
- Kılıç, A., & Seven, S. (2002). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189.
- Koçak, M. A., & Kırkeser, S. (2022). Türkiye’de Coğrafya ders kitaplarının hazırlanma ve geliştirilme süreci. S. Karabağ & S. Şahin (Eds.), *Coğrafya eğitimi: Coğrafya eğitiminin temel eksenleri içinde* (s. 329-347). Ankara: Pegem Akademi.
- Koltuk, N., & Kocakaya, S. (2019). Türkiye’de öğretmenlerin kültürel değerlere duyarlı eğitime ilişkin görüşleri: Bir karma yöntem araştırması. *Sakarya Üniversitesi, Eğitim Dergisi*, 9(2), 305-334.
- Kroeber, A. L., & Kluckhohn, C. (1952). Culture: A critical review of concepts and definitions papers. *Peabody Museum of Archaeology & Ethnology, Harvard University*, 47(1), 223.
- Kurt, E. (2023). *2018 Sosyal Bilgiler öğretim programı ve 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının sosyal beceri açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Kuş, Z., Merey, Z., & Karatekin, K. (2013). İlköğretim 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 183-214.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (t. y.). *Kültür*. <https://www.ktb.gov.tr/tr-96254/kultur.html> adresinden 10 Ekim 2024 tarihinde erişilmiştir.
- Macit, G. (2010). *İletişim tarzları üzerinde kültürel değerlerin etkisi üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- May, İ. (2019). *Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kültür ve miras ünitesinde kazanımlarının incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Burdur.
- Memişoğlu, F., & Ilgıt, A. (2017). Syrian refugees In Turkey: Multifaceted challenges, diverse player sand ambiguous policies. *Mediterraneanpolitics*, 22(3), 317-338.
- Meydan, A., & Akdağ, H. (2014). Sosyal Bilgiler öğretimine bakış. B. Tay & A. Öcal (Ed.), *Özel öğretim yöntemleriyle Sosyal Bilgiler öğretimi içinde* (s. 155-192). Ankara: Pegem.

- Mfa, A. R., Reddy-Linga, S., Kucko, J., & Prestwood, L. (2013). The importance of teaching cultural awareness in design education: Evidence from interior design. *Global Journal Of Human Social Science Linguistics & Education*, 13, 39-45.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2005a). *İlköğretim Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı ve kılavuzu (4-5. sınıflar)*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2005b). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Ve Kılavuzu (6-7. Sınıflar)*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2006). *Ders kitapları ve eğitim araçları yönetmeliği*. https://dhgm.meb.gov.tr/tebligler-dergisi/2006/2590-_kasm_2006.pdf adresinden 11.12.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2015). *Millî Eğitim Bakanlığı ders kitapları ve eğitim araçları yönetmeliğinde değişiklik yapılmasına dair yönetmelik*. <https://www.basayaybir.org/meb-ders-kitaplari-ve-egitim-arac-lari-yonetmeli-gi/1/257> adresinden 11 Aralık 2024 tarihinde erişilmiştir.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2018a). *İlköğretim Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı ve kılavuzu (4-5. sınıflar)*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2018b). *İlköğretim Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı ve kılavuzu (6-7. sınıflar)*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2021). *Millî Eğitim Bakanlığı ders kitapları ve eğitim araçları yönetmeliği*. <https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/10/20211014-1.htm> adresinden 11 Aralık 2024 tarihinde erişilmiştir.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2021). *Millî Eğitim Bakanlığı ders kitapları ve eğitim araçları yönetmeliği*. <https://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1605.pdf> adresinden 11 Aralık 2024 tarihinde erişilmiştir.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2024). *Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı: Türkiye yüzyılı maarif modeli*. Ankara: Temel Eğitim Genel Müdürlüğü.
- Moran, P. (2001). *Teaching culture: Perspectives in practices*. the USA: Heinle & Heinle.
- Oğuz-Haçat, S., & Demir, F. B. (2020). Sosyal Bilgiler ders kitaplarının değerler açısından incelenmesi. *Journal of History School*, 49, 4443-4466.
- OL C. G., Yılmaz, F. G., Demirezer, H., Polat, M., Akpınar, M., Evin, Ö..., & Yabansu, Y. (2024). *Sosyal Bilgiler ders kitabı, 5. sınıf, 2. kitap*. Ankara: Devlet Kitapları.
- Ol, C. G., Yılmaz, F. G., Demirezer, H., Polat, M., Akpınar, M., Evin, Ö..., & Yabansu, Y. (2024). *Sosyal bilgiler ders kitabı, 5. sınıf, 1. kitap*. Ankara: Devlet Kitapları.
- Oran, M., & Karalı, M. A. (2019). Ortaokul 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı değerlendirme sorunlarının bloom taksonomisinde bilişsel alan basamaklarına göre incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 88-104.

- Osmanoğlu, A. E. (2013). Türkiye ve Mısır Sosyal Bilgiler ders kitaplarında milliyetçi değerler: Karşılaştırmalı bir analiz. *Journal of Turkish Studies*, 8(8), 989-1012.
- Osmanoğlu, A. E., & Cantemur, H. (2021). Sosyal Bilgiler ders kitaplarında şahsiyetler. *Ekev Akademi Dergisi*, 24(82), 1-20.
- Ökten, C. E., & Kavanoz, S. (2014). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimini Hedefleyen Ders Kitaplarında Kültür Aktarımı. *Electronic Turkish Studies*, 9(3), 845-862.
- Özbaş, M., & Çulha-Özbaş, B. (2022). Ortaokul Sosyal Bilgiler öğretim programına ve ders kitaplarına yansıyan somut olmayan kültürel miras unsurları. *Diyalektolog Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 31, 75-98.
- Özensoy A. U. (2024). *Sosyal Bilgiler 7. sınıf ders kitabı*. Ankara: Yıldırım Yayınları.
- Özkan, R., & Tutkun, S. B. (2014). İlköğretim sosyal alan ders kitaplarının görsel boyut ve içerik tutarlılığı açısından incelenmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 24, 371-386.
- Özkan, U. B. (2021). *Eğitim bilimleri araştırmaları için doküman inceleme yöntemi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Öztürk, C. (2009). *Sosyal Bilgiler: Toplumsal yaşama disiplinler arası bir bakış* (3. bs.). Ankara: Pegem Akademi.
- Öztürk, M. (2005). *Kültürel değerler ve eğitim*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Pars, U., Yıldırım, B., & Demirtaş, N. (2009). Okul öncesi dönemde kültürel miras aktarımı üzerine bir çalışma. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 12(3), 55-72.
- Pehlivan, A., & Kolaç, E. (2016). Açık-örgün eğitim Sosyal Bilgiler ders kitapları ve öğretim programında somut olmayan kültürel miras öğeleri. *Turkish Studies*, 11(19), 655-670.
- Razi, S. (2012). Developing the inventory of cultural components to assess perception in language learning. *Novitas-Royal (Research on Youth And Language)*, 6(2), 169-186.
- Sak, R., Şahin-Sak, İ. T., Öneren-Şendil, Ç., & Nas, E. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 227-250.
- Sakin-Taşdemir, F. (2021). *Ortaokul Sosyal Bilgiler (5, 6 ve 7. sınıflar) ders kitaplarının inanç kavramları açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun.
- Satuk, Ç. (2006). *Örgütsel başarıda örgüt kültürünün etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Semerci, Ç. (2004). İlköğretim Türkçe ve matematik ders kitaplarını genel değerlendirme ölçeği. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 28(1), 49-54.
- Serçe, H. (2023). Sınıf öğretmenlerinin ilköğretim dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabına ilişkin görüşlerinin incelenmesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun.

- Sertkaya, K. B. (2010). *İlköğretim 2. kademe Sosyal Bilgiler dersi öğretiminde kültür aktarımı ve kültürel kimlik geliştirme* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Sönmez, K., & Dikmenli, Y. (2021). İlkokul Sosyal Bilgiler ders kitabının toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 10(1), 434-458.
- Sözer, M. A. (2008). Eğitimin sosyal ve kültürel temelleri. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Sülün, A., & Balkı, N. (2014). Türkiye’de fen ve teknoloji eğitimi ve kültür. *Erzincan University Journal Of Science And Technology*, 1(1), 85-98.
- Şahin, H. (2004). Etkili bir Sosyal Bilgiler ders kitabının nitelikleri. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9, 365-375.
- Takmak U. (2022). *5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi (Afyonkarahisar örneği)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Takmak, U., Gazel, A. A., & Utkugün, C. (2022). 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Uluslararası Bilim ve Eğitim Dergisi*, 5(3), 177-194.
- Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı [TTKB] (2021). *Millî Eğitim bakanlığı ders kitapları ve eğitim araçları yönetmeliği*. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat> adresinden 18 Aralık 2024 tarihinde erişilmiştir.
- Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı [TTKB]. (2023). *Taslak ders kitabı ve eğitim araçları ile bunlara ait elektronik içeriklerin incelenmesinde değerlendirmeye esas olacak kriterler ve açıklamaları*. <https://ttkb.meb.gov.tr/www/ders-kitaplarinin-incelenmesi/kategori/10> adresinden 18 Aralık 2024 tarihinde erişilmiştir.
- Taş, H. (2022). İlkokul 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının evrensel değerler açısından incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 62, 455-475.
- Taşdemir, M. (2018). *Ortaokul 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı metinlerinin kültürel mirasa duyarlılık değeri açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Tazegül, A. (2013). *Konu alanı ders kitabı incelemesi: Sosyal Bilgiler*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Tenekeci, M., & Dursun, H. (2019). 2018-2019 eğitim öğretim yılında 6. sınıf Türkçe ders kitabı olarak okutulan kitaplara yönelik öğretmen görüşleri. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(4), 1-12.
- Tezcan, M. (2015). *Gençlik, kültür ve toplum*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tezel-Şahin, F. (2004). Kültürel değerlerin okul öncesi dönemde eğitimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(2), 19-30.
- Tokat, Ö. (2022). *2018 Sosyal Bilgiler öğretim programı ’nda kültür ve miras öğrenme alanının yeri ve ders kitaplarına yansımaları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Tomalin, B., & Stempleski, N. (1993). *Cultural awareness*. Oxford: Oxford University Pres.

- Tonga, D., & Aksoy, B., (2013). *Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ölçme ve değerlendirme*. Ankara: Pegem Akademi.
- Toprak, T. (1993). *İlkokul ders kitaplarının öğretim programlarına uygunluğunun değerlendirilmesi (Adana ilinde bir araştırma)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tosun, A. A. (2022). *5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının Türk kültür değerleri açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Turan, Ş. (1990). *Türk kültür tarihi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Türk Dil Kurumu [TDK]. (2025). *Güncel Türkçe sözlük*. <https://tdk.gov.tr> adresinden 27 Mart 2025 tarihinde erişilmiştir.
- Türker, A., & Çelik, İ. (2012). Somut olmayan kültürel miras unsurlarının turistik ürün olarak geliştirilmesine yönelik alternatif öneriler. *Yeni Fikir Dergisi*, 4(9), 86-98.
- Ulu-Kalın, Ö. (2007). *Sosyal Bilgiler öğretim programı (2004) ve 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization [UNESCO]. (1982). *Mexico City declaration on cultural policies*. Retrieved December 10, 2024, from <https://ich.unesco.org/en/1982-2000-00309#1982-mondiacult-mexico>
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization [UNESCO]. (2007). *Strong foundations: Early childhood care and education*. Retrieved December 10, 2024, from <https://www.unesco.org/gem-report/en/strong-foundations/ecce>
- Utkugün, C. (2022). Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının ders kitapları hakkında görüşleri. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 63-80.
- Ültanır, G. (2003). Eğitim ve kültür ilişkisi eğitimde kültürün hangi boyutlarının genç kuşaklara aktarılacağı kaygısı. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(3), 291-309.
- Ünal, F. (2013). İlköğretim Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan halk kültürü öğelerinin değerlendirilmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(14), 611-644.
- Ünsal, Y., & Güneş, B. (2004). Bir kitap inceleme çalışması örneği olarak MEB lise 1. sınıf fizik ders kitabının eleştirel olarak incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(3), 305-321.
- Üzümcü, N. (2023). *5. ve 6. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin kültürel öğeler açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Yalçın, A., & Güleç, S. (2022). Sosyal Bilgiler ders kitapları “kültür ve miras” öğrenme alanında yer alan değerlerin incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(3), 741-762.
- Yanpar, T. (2005). *Ders kitabı inceleme kılavuzu*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yapıcı, M. (2004). İlköğretim 1. kademe ders kitaplarının öğrenci düzeyine uygunluğu. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 121-130.

- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (12. bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, M. A., Aktaş, S., & Kabalay, F. (2024). 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının somut olmayan kültürel miras öğeleri açısından incelenmesi. *Heterotopic View*, 2(1), 35-44.
- Yuen, K. M. (2011). İngilizce ders kitaplarında yabancı kültürlerin temsili. *ELT Journal*, 65(4), 458-466.
- Yüksel, Ş. (2010). *Öğretim materyalleri ve kullanımı*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

8. ÖZ GEÇMİŞ VE İLETİŞİM BİLGİLERİ

Araştırmacı *** tarihinde *** ilçesinde doğdum. İlkokul, ortaokul ve lise öğrenimimi Vakfikebir'de tamamladım. 19 Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Coğrafya Öğretmenliği bölümünden mezun oldu.

Erzurum, İstanbul ve Trabzon illerinde çeşitli okullarda Sosyal Bilgiler Öğretmeni olarak görev yaptı. 2022 yılında Vakfikebir Bilim ve Sanat Merkezi'nin kurucu müdürlüğü görevine atandı. 2023 yılından itibaren aynı kurumda müdürlük görevimi sürdürmektedir.

Evli ve iki çocuk babasıdır.

İLETİŞİM BİLGİLERİ

Adres : ***

Tel : ***

E Mail : ***